PETRE ROMAN

Despre pasiune în vremuri de libertate

memorii

Editor: Călin Vlasie
Corectură: Anca Pascu
Tehnoredactare: Adriana Vlădescu
Pregătire de tipar: Marius Badea
Design copertă: Medeea Iancu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ROMAN, PETRE
Despre pasiune in vremuri de libertate / Petre Roman. - București :
Cartea Românească, 2017
Index
ISBN 978-973-23-3191-0
821.135.1

Copyright © Editura Cartea Românească Educațional, 2017
Editura Cartea Românească este un imprint al Editurii Cartea Românească Educațional
www.cartearomaneasca.ro

Petre Roman

Despre pasiune în vremuri de libertate

Motto: „Înțelepciunea vieții constă esențialmente
în încrederea în viitor."
Constantin Bacalbașa

„La Judecata de Apoi,
Vei da seamă de cuvintele tale.
Ești singurul lor stăpân."
Valentin Rădulescu

Cuprins

„M-am născut de două ori." 9
Începutul e în Revoluția Română 12
21 decembrie. Ziua cea mai scurtă 16
22 decembrie 1989. Zorii libertății 24
Cineva a folosit cuvântul „democrație" 27
„Acum sunt pe drumul acesta. O să vedem." 31
Să i se răspundă, să nu se facă nimic 35
Nu l-ați arestat? 37
Asta sună ca dracu' **40**
Proclamația către țară. Nașterea CFSN 43
O problemă de credibilitate **47**
„Tu, prim-ministru. Tu știi ce e democrația." 53
Președintele al-Gaddafi mă asigură că teroriștii nu erau libieni 60
29 ianuarie 1990. Salvarea lui Corneliu Coposu 63
Prim-ministru răspunzător pentru tot și toate 67
Începuturi democratice: „Nu am nimic cu Petre Roman, dar îi cer demisia." 73
Târgu Mureș: un scenariu bosniac „avant la lettre" 77
„Dați-ne banii înapoi!" 83
„Apartament la prețul unui televizor!" 85
La Paris, Omul Revoluției Române 88
„Les cimetiers sont remplis d`hommes irremplaçables!" „Réveillez-vous!" 93
O lecție de economie reală 98
„S-a schimbat țara? S-a schimbat poporul? Ești prim-ministrul României. Rezolvă problema." 100
Prim-ministrul cere ajutorul 103
Giulio Andreotti 104
În Iugoslavia, înainte de războiul civil 106
Ruptura reală de comunism 108
Surprinzătorul vot de după Mineriadă 110
Totuși, nu-i așa că veți face perestroika? 119
Sub lovituri. 13-15 iunie 1990 124
Forumul Crans-Montana la prima sa ediție 134
Cumințenia românilor 136
Cutia de ghete 140
Guvernul începe muncile lui Hercules. Reforma 144
Scrisoarea către Manfred Wörner 148

„Ce ar fi vrut să facă Mercedes în România?" ... 151
Mihai Caraman. Democrația și spionii Moscovei ... 154
Pariul cu agricultura ... 157
Ambiguitatea conducerii politice ... 160
„Mormanul de fiare vechi" ... 166
Virgil Măgureanu și Vladimir Kriucikov ... 170
Regele sosește în țară ... 173
Stele pe firmamentul României ... 177
Prometeu și Sisif ... 180
„Am dormit la metrou, pentru că acolo era cald" ... 182
„Dacă e să privatizăm, privatizăm noi." ... 185
Pariul pentru energia nucleară ... 188
„Liberalizarea prețurilor, acum, este o nebunie a lui Roman" ... 190
„J'y suis, j'y reste." „Sunt aici și rămân." ... 193
Lucia Carp, profesoara mea ... 195
Președintele Mitterand la București ... 198
La politique oblige. Helmut Kohl. „Vă promit să vorbesc o limbă deschisă." ... 200
„Să vă ia naiba!" ... 206
Maica Tereza ... 208
România în Consiliul Europei. Un succes în care nu mai credea nimeni ... 210
„O trambulină prea mare pentru Petre Roman." ... 214
Ion Aurel Stoica ... 217
Editura tatei, editura lui Liiceanu ... 220
Cearta cu Andrei Pleșu ... 222
Familia spaniolă ... 224
Vizita în SUA. „It's ok mister Prime-Minister, it's really ok." ... 227
Odiseea privatizării la început ... 231
Scandalul „lider național FSN" ... 232
Pactul de la Varșovia dizolvat ... 236
Puciul de la Moscova. „Asta nu schimbă drumul nostru." ... 239
KGB-ul știa ... 245
Septembrie 1991. Mineriada minerilor și cea politică ... 247
O întâlnire care anunța viitorul ... 253
Scrisoare adresată de prim-ministrul României, Petre Roman, secretarului general al NATO, Manfred Wörner, la 24 iulie 1990 ... 256
Scrisoarea adresată de Nicholas Georgescu-Roegen premierului Petre Roman în aprilie 1990 ... 258
Indice de nume ... 273

„M-am născut de două ori."

Am avut două vieți. Am spus-o și o mai spun, fiindcă să vreau și n-am cum izola viața mea publică de cea privată. Nu e vorba despre două existențe paralele, ci despre două începuturi. Unul istoric, celălalt politic: în egală măsură personale, și totuși niciodată doar *ale mele*. Adevărul este că m-am născut de două ori, o dată în 1946, a doua oară în decembrie 1989. Iar memoriile mele din aceste pagini încep cu ziua cea mai scurtă dintre acestea două. 21 decembrie: e una dintre zilele în care, îmi amintesc foarte bine, încetasem să fiu *doar al meu* și totuși *mă luam în stăpânire* mai mult ca niciodată. Ca profesor, trăiești toată viața cu acest sentiment: ești întru celălalt, alături de care, prin știință, pe firul cunoașterii metodice a lucrurilor, urmezi un adevăr în egală măsură accesibil tuturor. Există însă lucruri care fac umanitatea visceralã iar nu metodică. Pentru acestea, contează adevărul subiectiv, vocea de stradă, revolta individuală care aduc, cu costuri necontrolabile, *normalitatea*. În asemenea clipe, orice conștiință înțelege că nu poate rămâne doar a sa. Din această credință s-a înfiripat conștiința străzii, Baricada de la Inter, care separă și aduce împreună, de bună seamă, cele două vieți ale mele. Acum s-a pornit în mine dorința de a mărturisi ce a fost a doua fără să uit vreo clipă pe prima. Memoria a așezat amintirile iar conștiința le reașază permanent. Ce era fapt sau întâmplare necunoscută poate deveni cunoscută. La fel, incidența lor putea să pară mică și să devină mare. Trecerea de la mărturia personală la planul impersonal e necesară pentru ca mărturia să fie nu doar adevăr ci întregul adevăr. Fiindcă borna zero e Baricada și fiindcă

vreau ca amintirile mele să devină memorii. Aș vrea să fie un amestec liber, neforțat, de impresii emoționale și gânduri construite. Pentru că ele povestesc viața trăită, puterea cea nouă și priceperea de a trăi în libertate.

Am căutat multe luni un titlu. Am găsit mai întâi un subtitlu: „22 de luni între marea speranță și o periculoasă reacțiune". Într-o zi, pe când citeam ca de obicei ziarul spaniol *El Pais* am văzut un interviu al lui Mario Vargas Llosa despre marele lui prieten (cu care a avut și dispute politice aprinse) Gabriel Garcia Marquez și mi-au venit în minte romanele sale *El amor en los tiempos del colera* și *Del amor y otros demonios*. S-a înfiripat brusc o idee și imediat titlul atât de căutat ***Despre pasiune în vremuri de libertate***. Munceam și luptam cu toată pasiunea, iar libertatea în jur era totală, inclusiv a acelora ce voiau să mă împiedice.

Mi-a plăcut să citesc memoriile unor iluștri oameni precum și cărțile scrise cu talent, precizie și documentare tenace despre aceiași sau alți oameni care au influențat lumea cea mare sau România noastră. Nu de puține ori menționez aceste cărți în cuprinsul celor ce urmează.

Desigur, povestirea vorbește despre mine. Ce am făcut sau n-am făcut și de ce. Însă vorbesc cât de amănunțit îmi permite memoria – orice incursiune în trecut se lovește de scurtimea memoriei și lungimea timpului – dar și confruntarea cu documente despre împrejurările vremurilor acelea, atât de pline de speranță și la fel de pline de încrâncenări sau răzbunări. Scopul nu este să aduc cititorilor o versiune a mea, un fel de autojustificare. O asemenea încercare, chiar bine scrisă, nu m-a interesat și prin urmare nu putea să mă motiveze. Interesant mi s-a părut să fiu nepărtinitor și, deși pasionat, să povestesc veridic. Recunosc, o grea misiune, autoasumată. Neadevăruri spuse cu intenție vă asigur că nu veți găsi. Interpretări din perspectiva timpului, firește că da. În fond doresc ca oamenii să afle ce a fost și să înțeleagă mai bine. Să mă judece, dar mai aproape de realitate, de fapte și de idei reale. Vor fi totuși cititori care să conteste povestea mea (lucru de care n-am cum să mă îndoiesc). Îmi rămâne răspunderea pentru ce am scris și deschiderea pentru un dialog nealterat *ab initio* de prejudecăți. Scrierea mea adevereşte că e un timp pentru orice lucru și pentru orice lucrare.

Începutul e în Revoluția Română

Profesor la Politehnică, la Facultatea de Energetică, și cercetător pasionat de știința hidrologiei, adică a mișcării apei pe pământ și în atmosferă, în momentul lui decembrie 1989, nu aveam și nu-mi doream să am legătură cu politica. Eram însă stăpânit de un fel de furie mocnită împotriva sistemului Ceaușescu, împotriva lipsei de libertate, înainte de orice. Minciuna despre socialismul înfloritor și partidul comunist devotat patriei și oamenilor luase proporții înspăimântătoare. Nu mai aveam nici libertatea de a vorbi despre viitor, un altul decât cel etern anunțat și în realitate tot mai sumbru. Voiam să sparg prezentul. Nici nu eram conștient cât de puternică era această dorință. Momentul baricadei, din 21 decembrie 1989, încheiat într-o baie de sânge ordonată de Ceaușescu mi-a arătat că devenisem un rebel total prin contrapunere cu statutul meu de profesor universitar și, desigur, membru al PCR. Eram convins că adevărul e de partea mea, fiindcă știam care este cauza mizeriei morale și materiale în care ne aflam. Nuanțele nu contau. Regimul era absolut negru și opac, iar România putea fi luminoasă și românii capabili de mari realizări. Un fel de idealism nou, cu desăvârșire opus celui muribund, comunist. Ce credeam atunci părea să fie cât se poate de exact, iar exactității nu trebuie să-i fie preferat nimic altceva. Mult mai târziu, când a trebuit să vorbesc în conferințe internaționale despre renașterea democrației în România, am fost firește obligat să compun un tablou coerent al timpului tranziției.

Nu am de făcut vreo corectură esențială la tabloul regimului comunist, însă nici „România luminoasă" nu s-a înfăptuit. Nu

încă. Cred însă că un text pe care l-am scris în 2010 pentru o carte a Marcelei Feraru despre Revoluția Română și un film dedicat misiunii umanitare franceze, din 24-27 decembrie 1989, merită să fie un preambul la povestirea mea despre anii 1990-1991. Iată-l:

„1989 este pentru noi, europenii, anul libertății. Dar în acel an țara mea nu și-a cucerit libertatea prin negociere ca în cazul altor țări din lagărul sovietic. Ce extraordinară încrucișare politică a fost masa rotundă din Polonia, spre exemplu! În cazul nostru a trebuit ca prăbușirea dictaturii să treacă prin sacrificiu și sânge. Într-adevăr, în 1989, România era ultimul bastion al unui model de socialism stalinist. Regimul Ceaușescu a fost probabil versiunea cea mai primitivă, naționalistă și xenofobă a Europei sovietizate. A trăi sub regimul lui Ceaușescu era un amestec de dorințe și ambiții normale în ambianța anormală și absurdă al unei societăți în întregime «normalizată». Pentru mine, ca și pentru mulți alții, anormalitatea insuportabilă consta în absența libertății. Astfel, viața era cel mai adesea un amestec de furie și rușine. Explozia populară era inevitabilă.

Această prefață este și pentru camarazii mei de la Baricadă, din care 39 dintre cei 81 aflați acolo când s-a tras cu mitraliere asupra noastră au fost uciși ca urmare a ordinului dat de Ceaușescu în seara zilei de 21 decembrie 1989. Eu am scăpat cu viață. Mă aștepta o absolut neașteptată aventură politică.

Masacrul comis la Baricadă de regimul Ceaușescu este cu atât mai abominabil cu cât, în ultimul moment, când Ministrul Apărării s-a decis să execute ordinul lui Ceaușescu, el a adus elevi-ofițeri de la Academia Militară cărora le-a dat ordinul să tragă. Am aflat mult mai târziu despre aceasta.

În acea noapte am plătit un groaznic tribut pentru cucerirea libertății. Dar nu era decât o picătură în marea de sacrificii a celor patruzeci și cinci de ani de regim comunist. Rezultatul dorit s-a produs. Într-o singură zi am trecut din partea greșită pe partea cea bună a istoriei. Căderea regimului a fost totală și imediată.

Nimeni nu dorea sau nu îndrăznea să facă apel la instituțiile și legile lui Ceaușescu. Dar convulsiile bestiei agonizante începeau să se vadă. Cel puțin o parte a acțiunilor zise «teroriste» au fost în realitate o diversiune operată de unii lideri ai forțelor militare, confruntați cu acuzații dure pentru participarea trupelor lor la represiunea sângeroasă a revoltei populare.

Știm că drumul către o societate democratică modernă e lung și dificil, plin de obstacole și capcane. Experiența occidentală o demonstrează în toată amploarea ei. Dar așa precum astăzi nu există o rețetă pentru ieșirea din criză, acum aproape trei decenii, toate personalitățile europene sau americane ne spuneau că nu există o rețetă pentru a trece de la socialismul totalitar la democrație și economie de piață.

Am devenit prim-ministru, în bună măsură datorită legitimității revoluționare a Baricadei, dar și datorită trecutului meu de student și profesor în Franța și mă aflam în fața unei sarcini extrem de complicate. Gândeam că reforma nu însemna doar noi instituții și noi legi ci și o altă manieră de a guverna. Însemna totodată reinventarea țării noastre. Abolisem dictatura, structurile sale și totalitatea principiilor comuniste. Trebuia să gestionăm contrastul absolut dintre noile principii ale reformei și interesele vechii birocrații a puterii înlăturate, inclusiv ale rău-faimoasei **Securități**. Transparența și statul de drept s-au aflat în centrul bătăliei care s-a angajat. Paradoxal această bătălie a fost mai dificilă decât cucerirea libertății.

Foști membri ai **Securității** care au comis grave abuzuri și au rămas nepedepsiți, au putut să influențeze în continuare viața națiunii, pe de o parte prin capacitatea rețelelor existente de a se amesteca în societate, în particular în partidele politice, și pe de altă parte prin teribila amenințare constituită din dosarele de informatori pe care le dețineau.

Evacuarea acestor vechi principii comuniste era deci o prioritate. Jacek Kuroń credea că rezultatul va fi o producție masivă de dușmani ai democrației, de noi persecutați, o «auto-otrăvire», iar Adam Michnik, că ne aflăm pe drumul transformării opoziției democrate într-o sectă religioasă. În ce mă privește, doream să evit confruntările ce ar fi putut provoca deraierea trenului reformei. Căci democrația nu înseamnă să agiți spiritele, ci să asiguri un cadru de viață cumsecade în democrație. A fi om politic este o vocație în serviciul binelui public.

Democrația permite refondarea națiunii fără ca prin aceasta să repornească egoismul național. Democrația nu e o armă pentru a ucide tirania. Revoluția și-a asumat acest rol. Însă democrația este ca o armă la îndemâna tuturor cetățenilor pentru a-i alunga pe profanatorii libertății. Democrația nu ne spune ce fel de oameni vrem să fim. Ea permite, însă, oamenilor să decidă ei înșiși ce vor să fie.

Convingerea mea este că trebuie să ne batem până la capăt. Cine ar fi crezut că Baricada noastră va duce la prăbușirea regimului Ceaușescu a doua zi? Nimeni. Și totuși așa s-a întâmplat."

21 decembrie. Ziua cea mai scurtă

E 22 decembrie 2016, ora 11:22, 27 de ani fără 44 de minute de la momentul în care Ceaușescu fugea cu elicopterul. Sunt acasă, eu cu mine însumi, și mă apuc, pe negândite, să scriu memoriile. Cu o zi în urmă, în urma acestor 27 de ani ce sunt mulți și par atât de puțini, eram, ca de obicei, la catedră și secretara noastră a venit în grabă să spună că se întâmpla ceva extraordinar, să vin să mă uit la televizor. Când am ajuns s-a întrerupt brusc emisia și a apărut un generic „transmisiune directă" fără nicio transmisiune! Am văzut doar câteva zile mai târziu imaginile din acea „adunare populară" care fusese convocată pentru susținerea lui Ceaușescu, oamenii huiduiau, aruncau *materialele*, – așa cum li se spunea – pe jos, fluturau steaguri tricolore și era clar că se întâmpla un lucru care altminteri părea, până atunci, că nu se va întâmpla niciodată. De fapt, fusese o certitudine sub care trăiserăm laolaltă, înăbușindu-ne puterea cea mai simplă, aceea de a ne întreba dacă România poate fi alta, una în care românii să fie liberi să spună ce gândesc. Oameni mulți, o mare de oameni, îl dezaprobau zgomotos și categoric pe dictator, iar figura lui era complet uluită; nu înțelegea și nu credea că i se poate întâmpla așa ceva. A bâlbâit ceva despre o creștere a salariilor cu o sută de lei, dar fluierăturile au fost și mai puternice, după care emisiunea s-a încheiat brusc. Am mai rămas la catedră și mă întrebam și eu oare ce va urma? Mă întrebam pentru că știam cu toții că la Timișoara, cu câteva zile în urmă, *s-a tras împotriva*

oamenilor. Se accepta ca oamenii să își trăiască în comun supunerea, în niciun caz eliberarea. Au murit oameni care ieșiseră în stradă, din ceea ce relatau mai ales radiourile occidentale, *Europa liberă* și *Deutsche Welle*. Ieșiseră în stradă, protestau împotriva dictaturii și cereau libertate. Cu două zile în urmă fusese convocat Senatul Politehnicii, din care făceam parte ca șef al Catedrei de Hidraulică, Mașini hidraulice și Ingineria Mediului, intenția fiind aceea de a ne exprima din nou „adeziunea" față de „genialul conducător". De fapt Ceaușescu intrase în panică confruntat cu protestetele din Timișoara. Șefii de la Partid și-au dat seama că era foarte riscant și după ce ne-am adunat, ședința nu a mai avut loc. Rămăsesem cu câțiva mari profesori cu care aveam o relație specială, pentru că ne creasem obiceiul de a ne întâlni în seminarii cu caracter științific însă neoficiale. Erau mai ales momente în care gândeam liber împreună. Îmi amintesc că stăteam de vorbă cu profesorul Andrei Țugulea – care a și devenit Ministrul Cercetării în guvernul meu investit la 29 iunie 1990 – și spuneam că „ceva se întâmplă definitiv, se schimbă definitiv": *Europa s-a schimbat total, nu se poate ca România să rămână singura sub dictatură*. Nu era vorba despre o predicție în termenii unui efect de domino, ci despre schimbarea pe care vocea Timișoarei o anunța.

Un coleg de la Facultatea de Automatică, profesorul Vlad Ionescu, un mare specialist în teoria sistemelor, îmi spunea:

„— Mai țineți minte? Acum doi ani, am făcut o dezbatere aici, în Senat, pentru a ni se prelucra, cum era termenul, legea secretului de stat, iar dumneavoastră – uitându-se la mine – v-ați ridicat și ați spus că este inadmisibil să ni se spună nouă, cei care suntem profesori, oameni de știință, cum să apărăm un secret de stat, și că o asemenea adresă – pe care o făcea la momentul acela un colonel de la Securitate, cu un ton amenințător, către noi, care trebuia să fim conștienți de pericolele de a încălca legea secretului de stat – aduce mai degrabă cu perioada stalinistă! Și că noi nu numai că avem conștiința noastră fiecare, ci suntem împreună o conștiință.

Noi, intelectualii din Politehnică, știm mai bine care ne este rostul, și în ce fel să ne manifestăm ca oameni de știință și ca profesori."

Mă privea și îmi spunea, derulându-și toată acea memorie pe dinaintea ochilor: „Vedeți, domnule profesor, au trecut doi ani și s-a spart buba. Din păcate, atunci când v-ați ridicat și ați avut curajul să îl înfruntați pe cel de la Securitate, și de fapt să înfruntați regimul care nu făcea altceva decât să pună și mai mult căpăstru pe oameni, să îi țină și mai mult în genunchi cu amenințări, ați avut curajul să vă ridicați, dar nimeni dintre noi nu v-a susținut atunci."

Eu îmi mai aminteam cum profesorul și savantul Virgil Constantinescu (V.N. cum i se spunea) a venit la mine când *prelucrarea* s-a încheiat brusc, imediat după intervenția mea, mi-a strâns mâna și mi-a spus: „Dragă Petre, se poate spune că ai salvat conștiința noastră de intelectuali." Consecințele purtării mele puteau fi complet neprielnice, sub incidența protocoalelor vremii. Îmi aminteam și eu, ca și el, că fusesem lăsat singur. Iar acum eram într-un fel de suspans foarte mocnit. Nu putea să mai rămână ce era, dar nu vedeam deloc ce turnură ar fi putut îmbrățișa lucrurile. *Timișoara rămânea undeva departe.* Nici nu știam atunci că Timișoara devenise *de facto* oraș liber, mai mult decât atât, *oraș liber de comunism*, și starea aceasta mocnită nu știam dacă și când se va aprinde.

Câteva ore mai târziu, în jurul orei 3 după amiază, m-a sunat cumnatul meu, Vladimir Georgescu, un ilustru matematician-fizician care lucra la Institutul de Fizică Atomică. Îmi zice: „La *Inter* s-a format o baricadă. Eu m-aș duce acolo." I-am răspuns: „Eu mă duc acolo." Și m-am îmbrăcat în grabă și m-am dus spre *Inter*. Când am ajuns acolo, traversând bulevardul spre *Inter*, venind dinspre Calea Victoriei, am văzut mai întâi o linie de blindate, un baraj de militari, și lângă trotuar, niște suluri de plastic gros, alb, folosite de regulă în scopuri de împachetare comercială. Apropiindu-mă, mi-am dat seama imediat că în sulurile acelea erau

niște cadavre. Lângă ele, era un autocamion. O voce din mulțime a explicat, de pe margine: „I-a lovit autocamionul." Mai târziu am aflat că autocamionul era militar, iar șoferul-militar, lovit de o piatră a pierdut controlul și a lovit niște oameni în plin. Mai departe, spre Piața Universității, în dreptul Interului, am văzut un șir firav de mese, scaune, bare și niște oameni. Vedeam că mulți erau foarte tineri, agitându-se într-o parte și într-alta. Dar accesul către ei era blocat de barajul de militari. Atunci, am ocolit hotelul Inter prin spate, prin strada Batiștei, apoi prin fața Teatrului Național, am cotit spre baricadă, fără ca să fiu oprit de nimeni, și m-am alăturat baricadiștilor. Era în jur de ora 4 după-amiază. Așa începuse ceea ce aș numi deznodământul acelei stări de suspans mocnite, ce a urmat după mitingul eșuat al lui Ceaușescu. Pentru că Baricada a fost aceea care a concentrat sentimentul întregii populații, al tuturor românilor, împotriva dictaturii.

La Baricadă nu eram foarte mulți, și în niciun moment nu au fost foarte mulți. Poate 120, poate 140[1]. Baricada, cum spuneam, era foarte firavă, dar circulația auto era blocată. Nu se putea trece prin centrul capitalei spre Bulevardul Magheru. Baricada tăia bulevardul între hotelul Inter și blocul Dunărea. Câțiva metri mai în spate, în stânga noastră, era Facultatea de Arhitectură. În timp ce noi încercam să mai încropim ceva la baricadă – mai puneam ce găseam în apropiere, mai luam câte o masă de la restaurant sau câte un coș de gunoi sau orice găseam – era clar că mai mult ne mișcam pentru a arăta protestul și pentru a ne face curaj. Din când în când, baricada era forțată de mașinile de pompieri. Imaginile sunt foarte clar întipărite în mintea mea.

---

[1] Institutul Revoluției Române din Decembrie a alcătuit un vast documentar despre și cu participanții din Revoluție și în particular despre Baricada de la Inter. Eu îi amintesc aici pe cei care m-au urmat imediat ce am devenit prim-ministru și au lucrat în aparatul tehnic al guvernului: Romeo Raicu, Radu Silaghi, Rada Istrate, Ionel Popa. De câte ori îi întâlneam prin guvern sau în cabinetul meu mă mai slăbeau grijile care uneori mă copleșeau. Din păcate Rada nu mai e printre noi.

O mașină de pompieri care stropea cu jeturi de apă, traversa baricada călcând peste ceea ce era de jur împrejur: mese, scaune. Niște baricadiști foarte tineri, de 15, 16, 17 ani se urcau pe mașina de pompieri, pe scările mașinii, pe capota camionului și băteau cu pumnii în parbrizul vehiculului care trecea peste baricadă. Dar baricada rămânea acolo, vie. Vie prin noi, care rămâneam în același loc. S-a întâmplat de două, trei, patru ori. Totodată, din când în când, din blindatele care alcătuiau barajul militarilor, se trăgea în plan vertical, cu gloanțe. Părea că sunt gloanțe trasoare, pentru că aveau o culoare mov, o nuanță violet chiar, foarte puternică.

Și se făcuse deja întuneric. În întunericul acela ciudat, nelămurit încă în înfruntarea dintre forțele militare și noi, acele gloanțe erau ca un avertisment foarte grav, un avertisment ca un fel de sirenă ascuțită în mintea noastră. Deocamdată nu se trăgea împotriva noastră. Pe partea dinspre fântâna din fața Universității, de lângă Facultatea de Arhitectură, veneau mulți oameni să ne privească. În timp, foarte mulți. *Veneau, ne priveau, plecau.* Noi strigam „Veniți cu noi, veniți cu noi!" Dar nimeni nu ni se alătura. Mult mai târziu, am găsit o foarte frumoasă explicație, în romanul lui Evgheni Evtușenko, *Să nu mori înainte de moarte*, în care se relata despre o situație asemănătoare, petrecută în timpul puciului de la Moscova din august 1991. Cei care au format un fel de punct de rezistență în fața Parlamentului, corpul legislativ bicameral al Uniunii Sovietice, erau tot așa, față în față cu forțe militare, iar Evtușenko scria că între cei care protestau și cei care veneau să-i privească erau câțiva metri, 15-20, dar acești metri erau pavați cu un strat gros de frică. Oamenii încă se temeau.

După atâția amar de ani petrecuți sub dictatură, cu teama în suflet pentru oricine ar fi zis ceva împotriva regimului și cu atât mai mult împotriva lui Ceaușescu, oamenii nu credeau că această baricadă va avea un deznodământ fericit. Dimpotrivă, își imaginau că ceea ce văd este doar *o dată* și nu se va mai repeta. Într-un fel nu mai conta nimic altceva decât forța aceasta pe care o căpătasem

învingând frica, forța de a striga „Jos Ceaușescu, vrem libertate, jos dictatura!" Noi nu cerșeam un fel de supliment de viitor mai bun. Noi voiam să-l creăm. Mult mai târziu m-am întrebat cine eram eu în acele ore ale Baricadei. Eram un rebel. De câte ori mă gândesc la acele clipe tot acela cred c-am fost. Un rebel. Atunci însă mă gândeam că s-ar putea ca această baricadă să se încheie cumva și să nu se mai întâmple nimic. E poate ciudat, dar nu mă gândeam că dacă baricada se încheie cu o acțiune a militarilor împotriva noastră, pe mine, ca și pe ceilalți baricadiști, ne așteptau, în cel mai bun caz, arestarea și condamnarea. De aceea, la un moment dat, am plecat de la baricadă, m-am dus până acasă – nu stăteam departe, pe Calea Victoriei, lângă Hotelul București – și voiam ca fetița mea, Oana, să vadă și ea ceea ce se întâmplă. Am ajuns în apartament, unde era Mioara. „— Ce-i cu tine?" „— Uite, e o baricadă care a blocat traficul la Inter, eu sunt acolo și vreau să o iau pe Oana (care avea atunci 12 ani) să vadă și ea, fiindcă poate e ultima dată când poate să vadă așa ceva." Ea a răspuns „— Tu, dacă te joci cu viața ta, eu nu te pot împiedica, dar pe față nu ți-o dau."

Nu am avut ce face. Am plecat. M-am întors la baricadă, unde situația era în aceeași stare de tensiune foarte mare între descătușarea pe care o trăiam noi, dezlănțuirea de libertate și sentimentul acelora care ne priveau și nu credeau că ceva se va schimba definitiv. La un moment dat, să fi fost, nu mai știu foarte bine, după 9 seara, spre 10, când eram poate într-un moment de acalmie, însă de acalmie însoțită de sentimentul primejdiei, doi tineri veniți de la Timișoara au spus „— Noi venim de la Timișoara și am vrea să vă spunem ceva." Chiar lângă blocul Dunărea era un felinar de stradă. Am pus lângă felinar o masă, iar unul dintre cei doi tineri, să fi avut poate 30 de ani, s-a urcat pe masă și a început să ne spună, de sub lumina palidă:

„— La Timișoara noi am proclamat oraș liber de comunism, *nu mai există dictatura lui Ceaușescu.*"

A fost ca un fel de gură de oxigen pentru un om care simte că nu mai are aer. A fost ca un curent electric care, fără să fie periculos, te scutură. Și am început să strigăm „Timișoara, Timișoara!" Ne-a readus în întregime curajul să continuăm. Văd de parcă ar fi astăzi, pe un bărbat țeapăn cu o geacă roșie, din aceea, de iarnă, o haină foarte plină, groasă, care își asumase în mod natural, spontan, rolul de lider al baricadei. Era desigur Dan Iosif sau Ioșca, așa cum îi ziceam noi. Se agita dintr-o parte în alta și mai rearanja baricada. Se auzeau tot felul de îndemnuri greu de deslușit, frânturi de fraze, de propoziții, nu neapărat logice.

Din când în când, ieșea strigătul nostru „Jos Ceaușescu, vrem libertate!", dar și „Fără violență!" Simțeam bine că „Jos Ceaușescu" nu va fi auzit fără să ni se răspundă cu o reprimare violentă. Până când – cât să fi fost ceasul, poate 20 de minute înainte de miezul nopții? – dintr-odată, gurile de foc, mitralierele de pe mașinile blindate, nu au mai tras în plan vertical, ci au tras asupra noastră. Poate că într-un fel ne așteptam să se întâmple lucrul ăsta, dar speram că nu se mai întâmplă așa ceva. Totuși, nu se poate să fie un măcel. *Dar a fost.* Sigur că am început să alergăm care încotro. Oameni căzuți, sânge pe caldarâm. Am fugit, împingând câțiva dintre camarazii de la baricadă, în goana mea înspre Facultatea de Arhitectură. Și păcănitul mitralierelor continua. Mă gândeam încotro să merg. Eram convins că Piața era înconjurată de militari. *Nu voiam să fiu secerat undeva, să nu mai știe nimeni de mine.* M-am dus prin gangul din cealaltă parte a facultății, încercând să îl străbat spre Calea Victoriei. Acolo era un baraj de militari care nu m-au oprit. N-au schițat niciun gest. Dincolo, spre Victoriei, era un alt baraj. Iarăși, nu m-au oprit. Apoi, în dreptul fostului Teatru Național de dinaintea bombardamentului din 1944, azi hotelul Novotel, nu m-a oprit nimeni. M-am dus în jos spre Piața Palatului unde, din nou, era un baraj de militari și nu m-a oprit nimeni. Și m-am dus când fugind, când cu teama că mă voi trezi cu un glonț în cap, până am ajuns acasă. Eram derutat că *nu m-a oprit nimeni.* Eram ud de

la jeturile de apă ale mașinilor de pompieri care încercaseră să ne disperseze fără succes, și când am ajuns acasă m-am dezbrăcat. În casă, Mioara, Oana și Catinca dormeau. Și m-am culcat. Mi-am făcut o rugăciune, „Doamne, nu ne lăsa!" Nu mă gândeam că s-ar putea schimba ceva definitiv, mă gândeam doar că va urma o vânătoare împotriva acelora care fuseseră la baricadă. Mulțumeam lui Dumnezeu că am scăpat cu viață și mă întrebam ce va fi. Îmi spuneam, în același timp, că, atât cât îi cunoscusem pe camarazii de baricadă, dintre care unii rămăseseră în viață, probabil că *nu îi va opri nimeni.*

22 decembrie 1989. Zorii libertăţii

Bineînțeles că dimineața devreme am plecat înapoi la catedră, la Politehnică. Când am ajuns acolo, era foarte mare agitație. Deja se știa că în platformele industriale ale Bucureștiului, și una dintre ele era chiar lângă Politehnică, unde erau două mari întreprinderi, Apaca și Uzina de Mașini Electrice, muncitorii se adunau și voiau să mărșăluiască în grupuri mari spre centru. O mare uluială se lăsase peste Politehnică din partea acelora care reprezentau partidul, administrația. M-am dus la catedră și le-am povestit alor mei ce se întâmplase la baricadă.

Mulți știau deja. Pentru că auziseră relatarea de la postul de radio *Europa Liberă* sau de la *Deutsche Welle* ori de la alte posturi. Și le-am povestit, eu fiind șeful catedrei, autoritatea științifică, profesorală, didactică, să spunem cea mai la vedere, în timp ce ei întrebau, din nou: „Dar ați fost acolo?" „Da, am fost acolo. Și eu acum vă întreb cine vrea să meargă cu mine, să ne ducem și noi cu grupurile acestea de manifestanți, spre sediul CC."

Același sediu al CC, astăzi Piața Revoluției, de la balconul căruia Ceaușescu vorbise de atâtea ori mulțimilor, ultima dată cu o zi în urmă când fusese huiduit și fluierat. Nu toți au vrut să meargă cu mine. Până la urmă am plecat, cred, 16. Era un singur profesor alături de mine, mai mulți cercetători dintre cadrele științifice și

aproape întreg personalul tehnic al catedrei mele[2]. Când am coborât să ieșim din Politehnică, decanul facultății, o doamnă profesoară, secretarul de partid, un alt profesor, spuneau „— Petrică, unde te duci, nu te gândești? Stai aici, nu te aventura. Îi iei cu tine și pe oamenii ăștia. Stai să vedem ce se întâmplă." Eu am răspuns simplu: „— Voi rămâneți, dacă vreți, noi ne ducem acolo."

Am traversat curtea Politehnicii, am ieșit înspre bulevardul care conducea către Dâmbovița, și în timp ce coboram pe bulevard, treceau grupuri de oameni, încă nu foarte masive. Un camion-basculantă, țin minte și acum, destul de hodorogit, a trecut pe lângă noi. În el erau steaguri. Și atunci am spus: „— Haideți să ne urcăm în basculantă. Ajungem mai repede, avem și steaguri!" Asta am și făcut. Ne-am cățărat în basculantă și am început să fluturăm steagurile tricolore, iar basculanta ne ducea fără ca noi să îi cerem așa ceva, până ce am ajuns pe Calea Griviței, la Calea Victoriei. Acolo era multă lume care mergea spre sediul CC. Ne-am dat jos. Basculanta nu mai putea înainta.

Împreună cu masa mare de oameni, care strigau „Jos Ceaușescu, jos Ceaușescu, vrem libertate!", „Nu mai vrem pâine pe cartelă, zahăr pe cartelă!", „Nu mai vrem frig în casă!", ne-am dus spre sediul CC-ului. Din piață dispăruse armata. Când veneam pe Calea Victoriei am auzit strigăte, „Armata e cu noi, armata e cu noi!" Și asta a fost prima impresie de eliberare pe care am simțit-o când am ajuns în piață. Acolo era adunată o mare mulțime însă noi am continuat cum am putut până am ajuns foarte aproape de intrarea în sediul CC. Să fi fost ora 10:00 – 10:30. Elanul imparabil care ne adusese în piață s-a potolit aproape brusc lăsând locul unui sentiment nelămurit despre ce se întâmplă, pentru că nu se întâmpla nimic. În stradă se auzea radioul care transmitea muzică

[2] Îmi fac datoria dar și bucuria de a-i aminti aici: Profesor Valeriu Nistreanu, cercetător Radu Popa, matematician Tudorel Petrovici, inginer Nicolae Grigorescu, matematician Horia Oprică, tehnicienii Aurel Titu, Gh. Frone, Gheorghe Doiciu, Tiberiu Gârțu, Cornel Plăeșu, Vasile Mușat, Horia Danteș, George Cruceru, Gh. Brânzănescu, Gh. Păuna.

simfonică și am auzit îndată comunicatul lui Ceaușescu prin care îl declara pe Generalul Vasile Milea, Ministrul Apărării Naționale ca fiind un trădător. Toți cei din piață erau uluiți că Generalul Milea s-a sinucis. În rest nu se întâmpla nimic. Desigur, în sediul CC se întâmpla ceva cu o mare fierbințeală și tensiune, dar noi nu puteam decât intui că Ceaușescu și cu toată echipa lui de slugi necredincioase nu știau ce să facă. Pentru noi, în piață, aceeași stare de voință de a face ceva fără să știm ce. La un moment dat, în timp ce așteptam parcă fără un rost anume, apare într-o mare grabă Ceaușescu. Singur, însoțit doar de o gardă de-a lui. A ieșit pe balcon și în momentul când a făcut poate trei pași s-a auzit un „huo!" din zeci de mii de glasuri. I-am zărit figura – nu eram foarte departe, la vreo 50-100 de metri chiar în fața intrării de sub balcon – era aceea a unui om înspăimântat. Imediat s-a întors și a reintrat în sediu. A fost, cred, momentul în care Ceaușescu și-a dat seama că trebuie să fugă. Minute mai târziu am văzut cum s-a apropiat un elicopter și s-a așezat pe aripa din dreapta clădirii, cum priveam către sediu. Din interiorul clădirii, sus, au ieșit niște persoane. Erau, de fapt, Ceaușescu, cu soția lui, Emil Bobu, Manea Mănescu și gărzile de pază. Generalul Iulian Vlad a vrut și el să-l urmeze pe Ceaușescu însă a rămas blocat în liftul în care s-au înghesuit prea multe persoane și nu a mai apucat să ajungă la elicopter. Ceaușescu și ceilalți s-au urcat în elicopter, iar după ei vedeam alergând cu o energie și o forță inimaginabile tineri revoluționari care voiau să îl prindă pe Ceaușescu. Nu au apucat să-i ajungă pentru că elicopterul supraîncărcat s-a ridicat cu greutate și s-a îndepărtat. Și noi toți am spus „A fugit Ceaușescu!"

Să fi reușit revoluționarii să îi ajungă pe Ceaușești înainte ca elicopterul să decoleze, ce ar fi făcut? Au fost mulți care credeau că i-ar fi agresat, poate linșat. Eu nu cred deloc așa. Știu care era starea noastră de spirit la Baricade și îmi amintesc foarte clar strigătul nostru și al mulțimii: „Ceaușescu judecat pentru sângele vărsat!"

Cineva a folosit cuvântul „democraţie"

Am văzut elicopterul care decola legănându-se sub o greutate prea mare, parcă gata-gata să cadă, pentru că era supraîncărcat. Brusc și instinctiv am știut de ce mă aflu acolo. Trebuia să intrăm în sediu! Era de acum evident că Ceaușescu fugea, și fugea chiar de noi. M-am dus spre intrare și unii dintre colegii mei au spus „Lăsați-l pe el! E profesor, e șeful nostru de catedră, să meargă el în față!" Nu știu dacă astăzi ar mai exista un asemenea *clișeu cultural*. Poate nu clișeu, ci reflex cultural, *reflex de mentalitate*. Am fost chiar primii intrați după fuga lui Ceaușescu. M-a izbit o imagine excepțională. Când intri, sunt câteva trepte, și pe urmă este un fel de parter spațios, căruia îi urmează scara cea mare care se înalță spre etaj. În zona asta de parter mare, exact după cele trei, patru trepte, era o linie de militari îmbrăcați în celebrele pufoaice de iarnă albastre ale Miliției, care stăteau în poziție de drepți, și la picioarele fiecăruia era așezată pe lespezile de marmură o armă automată. Mi-am zis: „Vor să ne comunice că nu trag în noi." Nu știu cine le-a ordonat, dar ăsta era mesajul. Era limpede că nu vor să tragă. Ne-am fi putut gândi că intrăm înăuntru și ne seceră. Nu au scos niciun cuvânt, stând într-o poziție de drepți. Am trecut de ei, am urcat la etaj și am ajuns spre biroul lui Ceaușescu. Din secretariatul biroului, nu din birou, se iese în balcon, celebrul balcon. Acolo l-am văzut pe Dan Iosif, îmbrăcat exact la fel ca la baricadă. Dar și eu aveam aceleași haine și poate erau, în mintea noastră, un fel de scut sau cel puțin o protecție. Doar cu douăsprezece ore în urmă,

îmbrăcați în acele haine, scăpasem de gloanțe! Cred că el intrase cu câteva minute înaintea mea. Lumea din piață văzându-ne pe balcon a început să aclame, să strige, și eu am spus, și cred că și Iosif, „ar trebui să spunem ceva de aici." Am întrebat dacă știe cineva cum ar fi posibil să facem un asemenea lucru – Ceaușescu avea un sistem foarte performant de a vorbi din balcon – dar totul era zăvorât. Poate că destinul nu voia acel paradox: să folosim chiar uneltele dictatorului împotriva lui. Ce facem? În piață era un microbuz de la ICEMENERG, Institutul de Cercetări și Modernizări Energetice, lângă care erau și câțiva de-ai mei, de la catedră. Pe caroseria microbuzului, chiar pe tavan, era montat un difuzor mare. A venit la un moment dat unul dintre cei de la ICEMENERG, zicând: „— Domnule profesor, am fost studenții dumneavoastră. Avem un fir de la difuzorul de jos, care e puternic, să încercăm să facem legătura." „— Măi băieți, difuzorul acela e foarte mare, iar microfonul e numai atâtica. Trebuie să existe un acord de impedanță, să se potrivească parametrii (vorbea profesorul din mine), dar hai să încercăm." Au venit peste câteva minute cu un fir subțire și un microfon mic în capăt. Firul se ducea de la balcon în jos până la difuzorul de pe microbuz. Am luat microfonul. Sunt imaginile filmate, bine-cunoscute astăzi, cu Dan Iosif care voia să preia microfonul. Pare că noi doi ne luptăm pentru acest microfon. Fiecare dorea să spună ceva chiar în acel moment de euforie. Am făcut o probă și spre marea mea mirare mi s-a auzit vocea în toată piața. Am spus câteva cuvinte simple, dar cu un patos nesofisticat, de eliberare de regimul care ne sufocase atâția amar de ani și încărcate de-acum de forță și hotărâre: „Compatrioți! Ceaușescu a fugit, noi aici decretăm abolirea dictaturii lui Ceaușescu, noi aici proclamăm că puterea aparține poporului, noi vrem să trăim în libertate". Câteva cuvinte care au izbucnit parcă fără să le controlez, la care visasem cândva că le voi auzi sau poate chiar că le voi spune, însă la care nu avusesem timp să mă gândesc – cum să-mi fi imaginat vreodată că voi vorbi de la acel balcon –, dar lumea era entuziasmată. Dan Iosif îmi ia microfonul, zice și el ceva. Nu țin minte ce, iar acum mă întreb

fără răspuns oare de ce n-am reținut cuvintele lui? Eram cumva pe un drum al meu? Apoi le-am spus celor din jur că acum trebuie să afle și țara că Ceaușescu a fugit, că noi suntem stăpâni peste sediul-simbol al Partidului Comunist. Am intrat înăuntru, m-am așezat și cineva mi-a dat un mic bloc de foițe cât palma, un fel de stickere de culoare sinilie, și am început să scriu. Eu spuneam ce scriu, cineva mai spunea câte un cuvânt pe care să-l adaug.

Declarația e cunoscută – și am semnat *Frontul Unității Poporului*. Eu am venit cu ideea. De ce am pus *Frontul Poporului*? Probabil că din subconștient a țâșnit amintirea povestirii repetate a tatălui meu despre victoria în alegeri a Frontului Popular în Franța, în 1936, împotriva extremei drepte fascizante pe când se afla și el la Paris ca ziarist și editor al mai multor ziare românești ale emigrației. Atunci părea că republica, valorile democratice ale Franței din *Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului* erau salvate. La doar câteva luni, în acel an, el s-a înrolat voluntar în brigăzile internaționale ce au luptat în războiul civil din Spania. Iar când a fost grav rănit în 1937, a beneficiat de îngrijire medicală prin decizia guvernului instalat de Frontul Popular. André Malraux, Ernest Hemingway, George Orwell, spre exemplu, au fost acolo și au luptat de partea republicii spaniole, iar George Enescu și Nicolae Titulescu au scris cu admirație despre acea luptă pentru democrație. Acea încleștare de partea democrației spaniole anunța declanșarea la doar câțiva ani a uriașului sacrificiu pentru a salva Europa de nazism. Nu pot să nu pomenesc aici de articolul scris de tatăl meu în 1939, la Paris, în ziarul *Ce Soir* intitulat „Poate rezista România unui atac hitleristo-hortyst?" El pleda ca strateg militar, cu argumente pe cât de raționale pe atât de patriotice, pentru a rezista. Acum, aflat pe balconul puterii cucerit de popor, simțeam cât de important era să fim uniți împotriva dictatorului și a ceea ce putea fi mai apoi. Nu știam dacă toată lumea l-a abandonat pe Ceaușescu. Știam un singur lucru și anume că armata nu mai era cu Ceaușescu, pentru că în piață militarii veniți cu tancurile au spus că și-au încheiat misiunea și se întorc în cazărmi. Armata îl părăsise pe Ceaușescu. Trebuia

să transmitem țării marea veste. Era pe balcon un bărbat cu o cameră de filmat. Cred că era de la TVR. Am citit proclamația, a înregistrat-o și fiindcă nu puteam transmite de acolo cineva a zis să mergem la Televiziune să o citim acolo. Pe balcon s-a întâmplat un lucru interesant. După ce am vorbit, în stânga mea era Iosif, în dreapta mea a apărut un general cu o figură plăcută, care mi-a spus „— Domnule profesor, sunt generalul Gheorghe Voinea, Comandant al Armatei de București (n.m. – însărcinat în ultima clipă de Ceaușescu să execute represiunea finală care, desigur, nu s-a produs). Noi ne-am încheiat misiunea. Acum dvs., civilii, cei care sunteți ajunși aici, pe balcon, trebuie să vă gândiți ce e de făcut, să duceți țara într-o direcție mai bună, spre democrație. Noi ne retragem." Chiar a folosit cuvântul *democrație*. Am reținut asta. După ce am scris și am văzut că nu avem cum să comunicăm cu țara, i-am spus generalului Voinea: „— Domnule General, mergem la Televiziune. Ar fi foarte important să veniți cu noi. Vă rog frumos." Am primit încuviințarea lui. Cum să plecăm? Cineva a zis că în curtea din spate sunt mașinile CC-ului. Am sărit pe niște geamuri, îl țin minte pe Generalul Voinea, care era un om mai corpolent, cum a sărit și el. Erau și Gelu Voican Voiculescu, și Mihail Montanu. Ei au fost pe balcon odată cu mine și au rămas lângă mine după ce am rostit acele câteva fraze pe care le aminteam mai sus. Eu nu-l cunoșteam pe Gelu, însă el știa bine cine sunt pentru că un văr de-al lui, George Cruceru, lucra la mine la catedră și fusese alături de mine chiar acolo cu grupul de la catedra mea din Politehnică. Cu Montanu întâlnirea s-a produs pentru prima dată în acel moment, pe balcon. Am deschis o Dacie neagră, tipică de CC-PCR; cineva a zis să luăm un steag, ca să știe lumea ce facem. M-am așezat în față, în dreapta. Țin minte că ne-am urcat șase inși într-o mașină. Eu țineam steagul afară, pe geam. Am ieșit și am luat-o pe bulevard, spre Televiziune. Fluturam steagul, lumea ne aclama. Și așa am ajuns în Televiziune.

„Acum sunt pe drumul acesta. O să vedem."

Televiziunea încăpuse pe mâna revoluționarilor. Când am ajuns, m-a întâmpinat o cunoscută ziaristă, Cornelia Rădulescu, pe care o cunoșteam bine fiind prietenă cu o altă cunoscută ziaristă, Carmen Dumitrescu, cu care avusesem o legătură afectivă. „— Vin din piață, Ceaușescu a fugit. Avem un mesaj." „— Formidabil." A venit în studio și cunoscutul realizator de televiziune Sandu Stark cu care m-am îmbrățișat cu căldură. Am făcut un aranjament, în studioul 5, iar Cornelia Rădulescu ne-a spus: „Să fie cât mai mulți militari." Au venit generalul Voinea și încă vreo doi, trei. De acolo am citit în direct proclamația, acel text scris în sediul CC. Când am ieșit, intra Iliescu. Cum de s-a întâmplat să ne încrucișăm tocmai la intrarea în TVR în acel moment? E mâna destinului, pot zice, căci să nu ne fi intersectat, poate istoria era alta. Cel puțin a mea. El venea de la Editura Tehnică, am aflat ulterior. În momentul acela mi s-a părut că e normal să fie acolo. Pe Iliescu îl cunoșteam. S-a speculat mult pe tema asta. Îl cunoșteam destul de bine. Fusese președintele Consiliului Național al Apelor, iar în această calitate făcuse o treabă foarte bună. Trebuie spus că, dincolo de orice alte rezerve pe care le am față de Iliescu, unele acute și bine-cunoscute, el era un foarte bun manager. Catedra mea a fost unul dintre beneficiarii unor contracte de cercetare științifică, propuse la Consiliul Național al Apelor, pe care el le aproba. Am avut, de exemplu, un contract important despre controlul calității apelor Dunării, de la Baziaș până

la Sfântu Gheorghe, adică pe tot parcursul celor 1074 de kilometri în România. Era un om care înțelegea foarte bine rolul cercetării. Acolo l-am cunoscut mai îndeaproape. Dar și mai îndeaproape l-am cunoscut când a fost dat afară de acolo și a fost numit directorul Editurii Tehnice. Atunci a avut o politică editorială interesantă, a publicat cărți valoroase. Trei cărți ale mele, scrise împreună cu unii colegi, au fost publicate la Editura Tehnică; una dintre ele era *Probleme speciale de hidromecanică*, al cărei sens era să arătăm cum matematica și ecuațiile de bază ale hidraulicii servesc la soluționarea unor probleme practice. Iliescu a înțeles perfect rostul ei. La un moment dat în 1988, am fost în biroul lui de la editură. Făcea planul editorial pentru 1989. Avusesem prima mea întâlnire cu el după ce în 1983 tatăl meu a murit în condiții tragice. Nu am niciun dubiu că moartea tatălui meu, Valter Roman, s-a datorat și dorinței lui Ceaușescu de a-l vedea dispărut. De ce spun asta? Pentru că, înainte cu un an ca tata să moară, el devenise foarte îngrijorat de direcția în care Ceaușescu ducea țara. Pe lângă faptul că el considera că e o direcție tot mai primitivă, mai ruptă de realitățile lumii dezvoltate – lumea revoluțiilor în știință și tehnologie de care era entuziasmat – își dădea seama că această dorință dictatorială devine foarte periculoasă. Și atunci a făcut următorul lucru semnificativ pentru cineva ca el care cunoștea atât de profund natura umană. Era prieten cu George Macovescu, fost Ministru de Externe, scriitor, fost președinte al Uniunii Scriitorilor, și l-a luat la o plimbare care trebuia să fie una obișnuită, dar în același timp să nu fie doar o discuție între ei, spunându-i: „— Uite, Macule – că așa îi zicea tata – eu văd că lucrurile merg într-o direcție foarte periculoasă prin ce vrea să facă Ceaușescu. Dacă Ceaușescu declanșează în țară represiunea fizică, eu vorbesc și trimit vorbă prietenilor mei de la partidele socialiste și comuniste din Occident pentru a denunța această situație. Ce părere ai?" Macovescu i-a spus: „— Dragă Valtere, mai gândește-te, trebuie văzut bine, trebuie cântărit." În realitate, așa cum mi-a povestit tata, el știa bine că Macovescu se va duce să îi spună

lui Ceaușescu. Tata voia să-l determine cumva pe Ceaușescu să nu treacă la represiune. Realitatea i-a depășit așteptările. La o oră după ce a vorbit cu tata, la doar o oră, Macovescu s-a dus și l-a turnat la Ceaușescu. Din momentul acela, Ceaușescu l-a considerat pe tata dușman. În 1983 a fost bănuit de a avea cancer la plămâni. Fusese grav rănit la plămâni în Spania, în luptele de la Quinto și părea grav bolnav. În realitate nu era un cancer, ci o recădere într-o tuberculoză pe care o contractase tot în Spania. După o perioadă de sănătate mai grea, din nenorocire, medicii i-au spus că există pericolul de cancer și că avem un chirurg care poate scoate tumoarea. Cu o zi înainte de operație m-am dus la spital la tata și el mi-a spus: „— Mă simt bine, mă simt bine, uite, am putere." „— Hai, tata, oprește-te. Nu mai face operația." „— Nu, mi-a răspuns el – acum sunt pe drumul ăsta. O să vedem." Era, de fapt, în sinea lui, în afară de dezamăgirea față de situația în care ajunsese România, de lipsa de democrație, de caracterul tot mai opresiv al regimului, el fiind un marxist convins, deși un marxist critic, era și marea deziluzie în planul ideilor, al valorilor morale cu care plecase la drum când se angajase în mișcarea antifascistă și îmbrățișase ideologia marxistă. L-am văzut resemnat când mi-a spus că: „sunt pe drumul ăsta". Nu mi-am dat seama foarte bine. Totdeauna după aceea mi-am reproșat că nu am încercat să îl întorc din drumul acela. Cert e că i-a făcut operația un medic despre care i-au spus că e un chirurg bun, dar de fapt era un paranoic, efectiv, un om care a făcut zeci de operații din care foarte multe sfârșeau rapid în decese. Un om fără sentimentul răspunderii, și lumea știa asta. I-a făcut o operație în care i-a scos un plămân, după care nu a mai fost de găsit. În cursul nopții tata a avut o hemoragie. La mai multe ore după asta a venit un alt chirurg de la Spitalul Militar, dar nu s-a mai putut face nimic. Apoi marele profesor George Litarczek a încercat să-l resusciteze, dar nu mai era nicio șansă pentru că operația fusese barbară. Ani mai târziu Litarczek a fost acela care a spus ce fusese acolo. A fost, până la urmă, omorât un om, tatăl meu. Când a fost

scos din sala de operație eram acolo, aproape secătuit de amestecul de speranță și îngrijorare. Avea o figură foarte senină și m-a privit cu iubirea pe care o cunoșteam atât de bine. Nu pot să nu cred că m-a recunoscut, deși medicii spun că în asemenea stări cei operați nu-și mai amintesc de aceste momente.

Să i se răspundă, să nu se facă nimic

Dar ca să ne întoarcem. La câteva zile după ce a murit tata, Iliescu, care avea o mare apreciere pentru el, a fost de acord să se vadă cu mine, dar pe stradă. Eram pe Șoseaua Kiseleff cu el, și i-am spus: „— Tovarășe Iliescu, eu cred că l-au omorât pe taică-meu! Cred că l-au omorât." El, nu pot spune exact din ce motiv, a crezut că e mai bine să o dea pe partea politică. „— Nu cred asta, cred că pur și simplu e vorba de un sistem care nu mai funcționează."„— Eu vreau să îi scriu o scrisoare lui Ceaușescu pentru că nu pot să admit așa ceva." El a replicat: „— Trebuie să te gândești bine, așa cum îl cunosc eu, nu are niciun efect." a replicat el. Am scris scrisoarea. În scrisoare acuzam faptul că pur și simplu tata murise cu zile în împrejurări care ceream să fie lămurite. Ca să ajungă scrisoarea la Ceaușescu era un lucru foarte complicat atunci. Mioara, soția mea de atunci, îl cunoștea bine pe cel care scria stenogramele indicațiilor lui Ceaușescu în vizitele sale așa-zise de lucru, din vremea când ea lucrase ca translator de arabă la Ceaușescu și apoi la Elena Ceaușescu, și anume un tânăr surprinzător de simpatic, pentru locul în care era uneori lângă Ceaușescu, Grigore Lungu. După ce se căsătorise cu mine, Mioara fusese dată afară din munca de la radio. Din fericire a ajuns lector la Universitate. I-am spus lui Griguță „— Uite, vreau să scriu o scrisoare legată de decesul tatii și să ajungă la Ceaușescu." El a spus: „— Vino în ziua cutare la registratură. Trebuie să fie pe cale absolut normală." M-am dus, el era acolo. Am

înregistrat-o. Scrisoarea a ajuns la Ceaușescu. Și nu s-a întâmplat nimic. Acum doi ani, Vladimir Tismăneanu – nu fac acum aprecieri despre el pentru că ar fi negative – a avut doar el acces la arhiva secretariatului lui Ceaușescu, la intervenția lui Băsescu, pentru a-și scrie așa-zisul raport despre regimul comunist. E un raport de un nivel categoric nesatisfăcător. Însă a dat acolo de scrisoarea mea. Și aici trebuie să spun că îi sunt recunoscător pentru că a spus public că a găsit în arhivă scrisoarea lui Petre Roman, pe care era rezoluția lui Ceaușescu. Iar rezoluția sună așa: *să i se răspundă, să nu se facă nimic.* Nu mai am nicio copie a scrisorii, dintr-un motiv simplu. Când m-am dus la registratură, Grig Lungu care a devenit șeful cancelariei cât eu eram Ministrul Afacerilor Externe, un om cumsecade și profesionist, avea și el reperele lui, m-a întrebat: „— Mai ai copii?" „— Da, două." „— Dă-le încoace." Și așa am rămas fără ele. Nu am avut ideea să spun nu, nu mai am, și să rămân cu ele. Dar nu mi s-a părut atât de important în momentul acela. Scrisoarea există inclusiv cu rezoluția lui Ceaușescu, cu adevărat tipică pentru ce fel de om era. A fost publicată în facsimil în revista *România Mare*. Nu mi s-a răspuns nimic. De ce? Cum să mi se răspundă? Cu ceva ce ar fi putut suna injurios și deci cu consecințe rele pentru autorul răspunsului? Dacă se răzgândea șeful? Prin urmare, nu s-a făcut nimic și nici nu mi s-a răspuns. Așa l-am cunoscut pe Iliescu.

Nu l-aţi arestat?

Ies din Televiziune, după ce am citit proclamația aceea, și exact în acel moment Iliescu intra. Venea de la Editura Tehnică iar eu, fără să mă gândesc, găseam că e normal să-l găsesc acolo. Mâna nevăzută a destinului? Să nu ne fi încrucișat în acel moment probabil că istoria era alta. Cel puțin a mea. „— Ce faci?", mă întreabă. „— Tocmai am citit o proclamație pe post în direct." Era o stare de agitație febrilă. Scot textul de 4-6 păginuțe și i-l dau. „Asta!" am spus eu. El o ia. Mult timp am întrebat unde e proclamația cu notițele de atunci. A spus că a lăsat-o undeva, dar nu a mai dat de ea. S-a pierdut. Nu a mai dat de ea și îmi pare foarte rău; țin minte și acum culoarea, era un bleu-deschis. Conținutul există, dar documentul propriu-zis nu, pentru că Iliescu l-a rătăcit. Cine l-a găsit poate nu și-a dat seama că îmi aparține, cert e că nu am mai dat de el. „— Ar trebui să meargă cineva la MApN.", a menționat Iliescu. Am zis: „— Mergem noi." Eu m-am bizuit pe instinctul lui politic. În momentul acela, Iliescu era marea figură. Îmi aduc aminte că în cartea pe care am scris-o cu Pleșu, împreună cu Elena Ștefoi, el spune că era pe atunci surghiunit la Tescani, într-o localitate lângă Bacău și venea spre București gândindu-se că ar trebui să aibă cineva ideea să îl cheme pe Iliescu. Toată lumea era sub credința că singurul capabil să schimbe situația după eliminarea politică a lui Ceaușescu era Iliescu. Se bucura, la vremea aceea, de un mare respect. Cu Gelu m-am urcat într-o mașină, cu aceeași mașină cu care venisem, și ne-am dus la Ministerul Apărării Naționale. Pe drum, mă gândeam ce vom spune. Ajungem acolo, iar ofițerul

de la poartă ne întâmpină și îi spunem că vrem să stăm de vorbă cu dl ministru. „— Cine sunteți?" „— Noi suntem împuterniciții revoluției.", am spus eu neștiind ce altceva, mai convingător, să spun. Și ne-a poftit în Minister. Mergem la Cabinet. Nici nu știam cine e ministru, de fapt. Iliescu știa că fusese numit Stănculescu. Eu eram un civil oarecare. Nu știam nimic despre Victor Atanasie Stănculescu. În cabinet nu era nimeni. Stănculescu se afla într-o încăpere, într-un fel de cameră de odihnă, unde stătea la o masă cu Ilie Ceaușescu, care era șeful politic al armatei. Îl văd și întreb: „— Domnule ministru, ce e cu dânsul aici?" „— Stăm de vorbă." „— Nu l-ați arestat?" „— Ai dreptate." Și l-a arestat. L-a dus într-o încăpere alăturată. Așa, simplu. Pare de-a dreptul hilar. Dar cred că Stănculescu a coroborat prezența mea cu ce văzuse în piață. Eu nu-mi aminteam de el. Mai târziu, ministru în cabinetul meu, m-a întrebat „Domnule prim-ministru, nu vă amintiți de un bărbat cu un picior în ghips?" Brusc totul mi-a revenit în minte! Într-adevăr văzusem, acolo în piață, după fuga lui Ceaușescu, un bărbat într-un palton din stofă gri, lung, de iarnă care-și trăgea un picior gipsat. Era Stănculescu ieșit din sediul CC după ce avusese un rol determinant în decizia lui Ceaușescu de a pleca cu elicopterul. Nu-l cunoșteam. El înțelesese, poate cel mai bine, că schimbarea era radicală. Bănuiesc că nu uita nicio secundă ceea ce trăise la Timișoara și de înseși acțiunile lui, care au implicat participarea la represiune. Cât a fost de vinovat, sincer, nu știu. Dar, acolo, în minister, după fuga lui Ceaușescu și cred că înainte de arestarea acestuia la Târgoviște, probabil voia să afle ce gândea Ilie Ceaușescu despre situația fratelui său. Dar eu, ca revoluționar, nu înțelegeam. „Arestați-l". Și l-a arestat. Ilie Ceaușescu nu a spus nimic, niciun cuvânt. Totul s-a petrecut foarte repede. Am mai continuat discuția cu Stănculescu despre ce ar urma să se întâmple în noua împrejurare. Cine ar prelua conducerea politică în România. Eventual formarea unui organism care cumva să mențină țara pe linia de plutire. Cert e că nu a vorbit în niciun fel de implicarea

Armatei în politică. Era cam pe aceeași linie cu ceea ce auzisem de la generalul Voinea cu câteva ore înainte. Am hotărât să plecăm. A rămas Montanu la MApN, iar eu m-am întors cu Gelu la CC.

Asta sună ca dracu'

Între timp acolo a venit și Iliescu. Deja era o îmbulzeală îngrozitoare, și în interiorul CC-ului în special. Era, cred, ora 16:30. S-a produs o greu de crezut coincidență. Am ajuns acolo exact când a ajuns și Iliescu. La fel ca la Televiziune cu doar câteva ore mai devreme. Eu nu eram în niciun fel de comunicare cu el. Azi, cu telefoane mobile în buzunar pare greu de crezut. Atunci, pentru a avea un post de telefon acasă se aștepta luni de zile și oricum nu-l obțineai fără „pile". I-am spus că am fost la Ministerul Apărării. „— Da, da." Și a mers mai departe. Intrările fuseseră blocate. La intrarea dinspre strada Onești, astăzi strada Dem Dobrescu, intrarea B. Dan Iosif gestiona întreaga situație, rămânând un lider. Când ne-a văzut pe mine și pe Iliescu ne-a deschis. Iliescu avea foarte clar în cap că trebuie să scriem un document pentru țară. Am ajuns în biroul care se spunea că era biroul lui Manea Mănescu. Aici, lucrurile care s-au întâmplat sunt cunoscute fiind integral filmate de Adrian Sârbu. Erau și Alexandru Bârlădeanu și Silviu Brucan, ajunși înaintea noastră. Știu că la un moment dat a venit și Gheorghe Apostol. A fost un fel de aparteu, în care bătrânii cunoscători ai sforăriilor din politică au spus ceva despre scrisoarea scrisă de Gheorghe Apostol lui Ceaușescu, pentru a fi iertat de vina de a fi semnat *Scrisoarea celor șase*, care se pronunțau împotriva cultului personalității lui Ceaușescu. Cred că motivele lui Iliescu, Bârlădeanu și Brucan împotriva lui Apostol erau foarte diferite. Oricum Apostol nu a intrat. Culmea e că cei care trebuiau să înregistreze textul și să îl difuzeze, și care contribuiau la text, erau

Nicolcioiu și Apostoiu, secretarii personali ai lui Ceaușescu! Am avut o reacție similară ca aceea în privința lui Ilie Ceaușescu. Am întrebat cine ne scrie un text pentru o nouă Românie a libertății? Cei care au scris pentru Ceaușescu și cu limbajul lui Ceaușescu? Mai aberant nu se putea. Cel mai cunoscut moment e când Militaru spune că trebuie să se înființeze Frontul Salvării Naționale, organ de partid și de stat. Și eu am spus: *Asta sună ca dracu'*. Acest „asta sună ca dracu' " a devenit o locuțiune foarte cunoscută și repetată de mii de ori, dar simpatic este că atunci când opoziția s-a coagulat împotriva lui Iliescu și desigur împotriva mea, la urma urmei – discutăm de partidele istorice, poate mai puțin împotriva mea, dar oricum, eram acolo, eram primul-ministru – Petre Mihai Băcanu, care era șeful *României libere*, uriașul ziar de opoziție care era tipărit într-un număr impresionant de exemplare, cca 7-8 sute de mii de exemplare pe zi, mi-a mărturisit:

„— Nu am putut să vă atacăm cum eram noi obișnuiți, datorită acelei chestii cu *asta sună ca dracu'*, ne-am lămurit că de fapt voiați cam ce voiam și noi." Primul lucru când am ajuns în sediul CC, pentru mine a doua oară în acea zi, a fost să mergem pe balcon, unde Iliescu a ținut să spună câteva lucruri. Țin minte că Iliescu s-a adresat cu „tovarăși" și piața a reacționat „fără comuniști". În acel moment i-am spus lui Iliescu „nu tovarăși, spuneți compatrioți" așa cum mă adresasem și eu cu doar câteva ore mai devreme și el a preluat și s-a adresat astfel către cei din piață. De unde aveam asta? O aveam tot de la tata. Amintindu-l mereu o fac dintr-o mare admirație pentru el dar mai ales, cum ne îndeamnă de 25 de secole Socrate, mai drag mi-e adevărul. Tata, în toate scrierile lui, când ținea aproape singur postul de radio *România liberă* – sigur, emitea de la Moscova, dar era postul România liberă, al românilor; nu era *Vocea Moscovei* – începea, de acolo, întotdeauna, comentariile lui cu „dragi compatrioți". Îi plăcea foarte mult. A fost și cel care avea să aibă mai târziu curajul să repună în drepturi cuvântul *camarazi*. I se spunea că era modul de adresare al legionarilor iar el mereu

răspundea „lăsați-mă cu legionarii, camarade este modul de adresare în Armata Română". Era militar, știa asta foarte bine. Iliescu a spus *compatrioți*. Ne-am retras și a urmat încercarea aceea de a încropi o declarație către țară. Textul, la un moment dat, o luase razna. Dar când lucrurile de fapt bălteau, și nu ieșea nimic – se vede bine în cele filmate de Adrian Sârbu – a început să se tragă. Și s-a tras direct împotriva încăperii unde ne aflam. Am ieșit cu toții.

Proclamaţia către ţară. Naşterea CFSN

Se vedea bine că se trage de undeva dinspre cornișa de la Palatul Regal. Și era clar că trăgeau niște *francs-tireurs* cum spun francezii, niște lunetiști individuali. Am fugit de acolo, nu știu ce a fost cu alții, dar eu m-am trezit jos, lângă un tanc, în fața intrării, cu Silviu Brucan. El spunea și insista că trebuie apărată Televiziunea. Știa foarte bine și învățase în America pe când era ambasadorul României la Washington, că cine are televiziunea este de fapt cel care are șansa puterii. Am văzut cum dintr-un TAB s-a tras asupra Bibliotecii Centrale Universitare (adică Fundația Carol I) și am văzut cum a fost lovită și grav avariată clădirea[3]. Se trăgea cu focuri izolate de pe cornișă, dar și de la BCU. În nebunia aia, am gândit că trăgeau nu cu scopul de a lovi pe cineva anume și că scopul acestor focuri era să se creeze panică. Rămâne însă faptul că mai devreme primele focuri loviseră încăperea în care moșeam declarația fără un rezultat acceptabil. Împreună cu Silviu Brucan, într-un TAB, am ajuns la Televiziune. Pe alte căi, a ajuns și Iliescu la televiziune, imediat după aceea. Am mers în biroul directorului

[3] În aprilie 1990 am reușit să-l aduc în vizită la noi pe Federico Mayor, care era directorul general al UNESCO. Intenția mea era chiar aceea de a primi sprijinul UNESCO pentru refacrea BCU „Carol I". A venit cu cele mai bune intenții, cu atât mai mult cu cât se afla la doar câteva zile după ecourile frumoase ale vizitei mele în Spania. Federico s-a ținut de cuvânt și a sprijinit masiv nu doar refacerea, ci chiar reconstrucția și extinderea clădirii. Mulțumesc, și azi, Federico!

Televiziunii, care era la etajul 11, să compunem mesajul către țară. Lucrurile au funcționat altfel.

Eram deci în seara zilei de 22 decembrie pe la ora 20:00. Acolo, nu îmi mai amintesc exact cum, ne-am organizat, și ne-am pus pe treabă: să redactăm un document. A apărut textul propus de Dumitru Mazilu, care era un text gândit, ordonat, coerent, clar. Acela a constituit baza. Îl avea redactat, documentul era acolo. În sală, erau și Brucan, și Bârlădeanu și alții. Și tot acolo, în final, am încropit, ăsta e termenul, o listă a Consiliului Frontului Salvării Naționale; ideea era să punem disidenții cunoscuți și oameni care au fost la revoluție. Fiecare a propus nume. Dacă iei lista, e limpede că e un amalgam. Apar și Doina Cornea și László Tőkés, Mircea Dinescu și Andrei Pleșu și Ana Blandiana și oameni de la revoluție precum Gelu Voican Voiculescu, Cazimir Ionescu, și alții. Eu am vrut să-i adaug pe baricadiști însă nu îi știam decât după prenume Ioșca, Romeo, Rada, Radu sau Mitică „Gogoșaru". Iliescu a zis că asta e lista inițială, dar va fi completată. Aici deja, având ca bază textul lui Mazilu, lucrurile au funcționat destul de repede. S-au mai făcut unele adăugiri, corecturi, dar una peste alta, textul era suficient de bun. Era o declarație politică pentru democrație. În timp, rememorând ce s-a întâmplat acolo, mi-am adus aminte că în timp ce vorbeam despre componența CFSN a venit propunerea pentru Corneliu Coposu dar nu-mi amintesc cine – impresia mea era că a fost Bârlădeanu – a respins-o. Eu am rămas convins că Coposu venise acolo și s-ar fi aflat chiar la intrarea în TVR. Nu există însă alte mărturii în acest sens. Rămân și azi cu o îndoială. Cert e că nu s-a inclus numele lui Coposu. Nu știam în acel moment cine e. Abia câteva luni mai târziu ceva mi-a revenit în memorie.

Mi-am amintit că, în urmă cu mai mulți ani, cu un an sau doi înainte de decesul său tragic, tata îmi spusese că și-a propus să publice la Editura Politică, unde era director, o monografie a zilei de 23 august 1944. Și că el, cu puterea lui a hotărât să

ceară mărturii și de la cei care fuseseră deținuți politici, din partea partidelor istorice: PNL, Partidul Național Țărănesc. Așa a ajuns la el Corneliu Coposu. Tata i-a spus: „— Domnule Coposu, vă rog să scrieți dvs. ce știți." Coposu a spus: „— Domnule Roman, îmi cereți să scriu sincer, cu adevărat, ce a fost?" „— Da, te rog. Nu îți face nicio grijă", i-a spus tata. „— Te rog să citești și câteva relatări făcute de alții. Iată-le aici, cele scrise de Emil Bodnăraș și de alți câțiva.", îmi povestea tata. Coposu i-a adus scrierea lui și i-a spus în legătură cu ce a citit, „— Să știți că sunt minciuni." Și tata i-a spus „— Mi-am imaginat la fel." Îi rămân recunoscător pentru totdeauna lui Corneliu Coposu pentru că acest episod a fost povestit chiar de el într-o reuniune publică ținută la Clubul Dacia. În momentul acela însă, în acel 22 decembrie al libertății, n-am știut cine e. Nu aveam habar că fusese 17 ani închis în închisorile comuniste. Ulterior nu mi-a picat bine. Sigur, a fost o greșeală. Mă mir că Iliescu a făcut-o. Nu pot să știu ce avea în plan. Pur și simplu nu a băgat de seamă, nu cred că nu l-a vrut, dar s-a ratat o șansă. Să fi fost atunci împreună cu liderul unui partid istoric din democrația antebelică, se schimbau datele problemei. Nu a fost să fie. Mult mai târziu, când am început să colaborez cu Corneliu Coposu, în special când am ajuns amândoi în opoziție, după alegerile din 1992, atunci între noi s-a stabilit o relație foarte bună. Rămăsesem totuși cu un gust amar din episodul acela când în septembrie 1991 minerii au intrat în Congresul PNȚ și au primit călduroase aplauze. În Parlament Ion Rațiu a avut o atitudine prudentă, dar corectă, în sensul că le-a spus minerilor „duceți-vă la palatul Cotroceni". Dar aplauzele pentru că minerii doborau un guvern ales democratic nu mi-au picat bine. Relația mea cu Coposu a devenit bună și din ce în ce mai de încredere, îndeosebi când, după alegerile din 1992, am format împreună opoziția. E un episod petrecut cu două luni înainte de dispariția lui Corneliu Coposu. Un episod care atunci mi s-a părut ciudat, dar acum, mi-e destul de limpede. Am primit un telefon de la dumnealui, eu eram la partid, la Partidul Democrat, în

sediul din Modrogan, și el spune „— Domnule președinte, aș vrea să vin la dvs. însoțit de cineva," „— Vă rog frumos." i-am răspuns. A venit, țin minte și unde era așezat el și celălalt domn, nu prea înalt, mai degrabă scund, o vârstă în jur de 50 de ani, așa parcă țin minte, că avea și mustață. Coposu îmi zice: „Știți foarte bine că eu am o convingere categorică asupra faptului că România are nevoie de monarhie. Domnul (al cărui nume nu mi-l amintesc), este o persoană foarte legată de Casa Regală. Vine din Elveția și avem să vă facem o propunere. Sprijiniți ideea restabilirii monarhiei și de acord cu Casa Regală, propunem să fie o monarhie constituțională și dvs. să preluați funcția de prim-ministru. Pentru că sunteți singurul care puteți face legătura, liantul, ca țara să accepte." Acum e lesne de înțeles cât de șocant a fost pentru mine. Ce să zic? Pe de o parte, eu nu eram un pro-monarhist. Eram un convins republican, cu o nuanțare, mai ales când am văzut, mai târziu, verticalitatea și demnitatea, atitudinea curată, morală a Regelui Mihai. Apropos, îmi amintesc că acum câțiva ani eram împreună cu prietenul meu Felipe Gonzáles, fostul președinte al guvernului spaniol, a fost 14 ani prim-ministrul Spaniei și spunea, într-o discuție: „Eu nu sunt regalist." S-a oprit. Zice: „Nici nu știu de ce." Oarecum, așa și eu. Oarecum. Desigur, regalitatea în Spania e un fapt așezat, în România nu era, iar pentru mine, propunerea era șocantă. Nu mai știu prea bine ce am bâlbâit acolo, dar i-am spus prea bine, „— Domnule Coposu, sunt onorat, foarte onorat, nu știu dacă îmi pot asuma așa ceva și nu știu ce să vă spun." Din păcate, la două luni după asta, Coposu a decedat datorită unei boli foarte urâte, un cancer la plămâni, căci fuma îngrozitor de mult, și asta, de fapt, i-a cauzat boala.

O problemă de credibilitate

Și ne întoarcem la momentul când *Comunicatul către țară* a fost gata, lista Consiliului Frontului Salvării Naționale era și ea, mai mult sau mai puțin gata, am coborât, iar Iliescu a citit în direct pe post Comunicatul, cu cele zece puncte, foarte clare, bine construite. Apoi, a început epopeea asaltului împotriva televiziunii și în mod special împotriva etajului 11, unde ne aflam. Acolo s-a tras, fără niciun fel de îndoială asupra noastră. Era un haos. Nu știm dacă erau aceiași care au tras dincolo, la CC, dar părea să fie același grup, aceeași unitate militară. E limpede acum că au fost unități ale armatei, nu ale securității. Era intervenția unei unități speciale, construită pentru situații de acest fel, în apărarea lui Ceaușescu. Erau diversioniști. Erau teroriști în esență pentru că terorizau populația, omorau la întâmplare. Noaptea a fost una de coșmar. Un glonț a spart o țeavă de apă și a început să se inunde. Era o unitate militară care apăra Televiziunea, condusă de un om de ispravă, locotenent colonelul Oană. Către nu știu ce oră să fi fost, am spus că ar trebui să spunem ceva țării. Televiziunea transmitea continuu în direct, după o scurtă întrerupere. Aparatura se încălzea, dar a rezistat după ce tehnicienii, buni profesioniști, au făcut o revizie. Trebuia să luăm în calcul această revenire. Am coborât în Studioul 4, de Știri. Imaginile există: eu eram îmbrăcat în același pulover de la baricadă, de lână, croșetat de bunica unui doctorand al meu. Am încercat să dau un mesaj de limpezire, spunând „Armata e cu noi, Securitatea e de partea noastră, să fim încrezători!" Mi se părea că în confuzia și haosul acela se puteau întâmpla tot felul de nenorociri. Și s-au și întâmplat. Dimineața criza s-a întețit și

atunci Iliescu a spus „Trebuie să plecăm de aici." Sau cineva i-a spus lui Iliescu trebuie să plecați de aici. Când cobori, ca să poți ieși, se trece printr-o pasarelă cu geamuri. Când am traversat eu și Iliescu pasarela, s-a tras asupra noastră. Eu m-am tăiat, de la geamurile acelea, la mână. Aveam o brasardă cu tricolorul – pe care nu știu cine mi-o pusese, dar o purtam – cu care m-am legat. Brasarda cu pata de sânge o am încă și azi. Am ajuns la un TAB și am mers la Ministerul Apărării Naționale. În dimineața zilei de 23 decembrie era o stare de fierbințeală, totul era extrem de neclar. Îmi amintesc doar că am plecat cu Iliescu la Minister, care îmi spusese „— Petre, vino și tu cu noi." În tot timpul acesta, prima dată când am sunat familia, a fost când am ajuns la Ministerul Apărării Naționale. Altfel nu. Aici e o chestie simpatică, pentru că atunci când am fost la televiziune și am citit Proclamația, Oana, care avea 12 ani, se uita la televizor. Mioara era la bucătărie, iar Oana a strigat-o: „— Mami, vino să-l vezi pe tati la televizor." Mioara i-a spus: „— Hai, Oana, nu mai vorbi prostii." Și a venit văzându-mă cum citeam Proclamația. Sigur că s-a speriat, dar Oana era sedusă de imaginea aceea, în mod inocent. Mai târziu am mai sunat uneori, și apoi deloc. Momentele trăite la Ministerul Apărării mi-au lăsat o amprentă foarte neplăcută.

Era un lucru nedeslușit, nimeni nu îmi inspira încredere dintre cei de acolo. Erau și generalii Ștefan Gușă și Iulian Vlad, Silviu Brucan, dar părea că nimeni nu are un scop comun acolo, fiecare trăgea spuza pe turta lui. Acesta era sentimentul meu. Chiar și Iliescu, care era deja președintele Consiliului Frontului Salvării Naționale, încerca să ducă o linie de compromis politic, doar pentru a vedea cum să angajeze lucrurile în continuare. Au fost câteva încercări: Brucan care îl acuza pe Iulian Vlad că nu e sincer, Iulian Vlad care șușotea tot timpul ceva cu Gușă, o serie de lucruri care mie îmi dădeau sentimentul de nesiguranță și de neclaritate, până când Silviu Brucan, confruntat cu ce era afară, a spus „— Domnilor, dar ăștia care trag asupra noastră – chestiune pe care și Iliescu i-o spusese lui Stănculescu – e clar că aici, împotriva noastră trag." Au

tras în Televiziune, la CC și la Radio. Adică în punctele vulnerabile ale unei puteri. Putem face ceva? E greu de spus dacă militarii erau foarte sinceri sau încercau să mai tragă de timp. În tehnica și tactica militară, se apreciază că atunci când există lunetiști care au poziții clare și o pregătire corespunzătoare, pentru a-i anihila e nevoie cam de 1000 de militari la un terorist, pentru că armata nu dispune de mijloacele și de luptătorii adecvați pentru combaterea teroriștilor individuali. Imaginați-vă că nu sunt mai mult de 80 și ne-ar fi trebuit zeci de mii de militari pe străzi. Vă dați seama ce însemna asta? Cu alte cuvinte, nu era posibil. Iar asta cred că era adevărat. Veneau și ne tot anunțau că au mai murit oameni; la Academia Militară se trăsese de curând, deci și acolo erau acte de teroare. În zona aceea a fost împușcat mortal un prieten de al meu, doctorul Orleanu, cu care mergeam la vânătoare, împreună cu prietenul meu profesorul Bogdan Marinescu. Brucan a spus atunci că suntem într-o situație limită, din care singura scăpare era judecarea lui Ceaușescu de către un tribunal militar din care să se vadă clar că dictatorul este eliminat de la conducerea țării, pentru că eu cred, spunea Brucan, că cei ce trag o fac în apărarea lui Ceaușescu. Soluția în sine era corectă, problema era procesul.

Procesul a fost în conformitate cu regulile justiției lui Ceaușescu. Dar cine să își imagineze că procesul va arăta ca un fel de scenariu, de proces pre-fabricat, fără norme firești, ori că va avea un impact ulterior atât de urât? E absolut clar însă că în momentul în care Ceaușescu a fost executat, nu cred că erau nici 1% dintre români care să spună „Ce păcat!" Toată lumea era eliberată de griji. Nu mai e Ceaușescu! Actul de acuzare a fost extrem de exagerat. A fost citit de un procuror, nimeni altul decât Dan Voinea, care a devenit acum apărător al justiției, ceea ce nu văd să fie normal în niciun fel. Pe de altă parte, la vremea aceea, nu era deloc clar că Ceaușescu va fi executat. Dar acolo s-a ajuns. Iliescu i-a dat dreptate lui Brucan, întrebându-l pe Stănculescu dacă măsura este fezabilă. Din punct de vedere al organizării, el a preluat această sarcină foarte bine. Au zburat cu elicopterul, Gelu Voican Voiculescu și alții, la care

Iliescu a adăugat, menționându-l pentru prima dată: „— Va merge acolo și Măgureanu." A fost întrebat cine e Virgil Măgureanu. A răspuns „Știu eu cine e, e bine să meargă, e bine să meargă." Pe ce post? A fost recomandat ca martor. Eu nu auzisem până atunci de Virgil Măgureanu, dar am aflat apoi că deși fusese ofițer de securitate, încerca să comploteze împotriva lui Ceaușescu, sau cel puțin asta spuneau cei cu care el luase contact. După ce ni s-a comunicat executarea lui Ceaușescu se întâmplă niște lucruri dramatice. Mai întâi, vine Stănculescu cu elicopterul înapoi; cineva l-a sunat și l-am văzut foarte agitat, destăinuindu-ne că au dispărut cadavrele celor doi. „I-au adus pe stadionul Ghencea, i-au depus undeva și nu sunt."

Apoi, a venit un alt episod cu caseta video care cuprindea toată filmarea procesului. Ne uităm la casetă și nu mai știu cine, chiar nu îmi amintesc, a spus că nu poate fi difuzată așa, pentru că cei care au fost în completul de judecată vor fi identificați și devin o țintă a teroriștilor. Avea o anumită logică: puteam fi siguri că nu mai sunt oameni loiali lui Ceaușescu și după moartea lui? De aici începe o aventură dramatică și amarnică. Era și Sergiu Nicolaescu acolo. El a spus că va face montajul casetei pentru a nu se mai vedea cine sunt participanții la proces. Nu mai știu când venise acolo. Vedeți, în starea aceea permanent încleștată, și cu sentimentul că s-ar putea întâmpla ceva care să-mi scape, nu aveam cum să observ toate lucrurile. Sunt detalii care, prin filtrul memoriei, îmi vor reveni, poate chiar scriind aceste rânduri. Cert este că Sergiu Nicolaescu era acolo, alături de Cazimir Ionescu și mulți alții. Fiind regizor de film, nu înseamnă că avea abilitățile pentru montaj. El nu era de fapt monteur, și s-a și văzut asta. Stănculescu l-a informat că există un centru al armatei în care toată aparatura necesară pentru așa ceva este la dispoziția lui. A luat un TAB, a luat caseta, iar după un timp a anunțat că a făcut tăieturile respective, urmând să ajungă înapoi cu caseta. Trec 5-10-15 minute, o oră, toți ne întrebam unde e Nicolaescu. Se știa că plecase de la montaj, dar că nu mai avea nimeni vreo legătură cu el. ***Nu mai aveam nici cadavrele, nici caseta.*** A apărut apoi Nicolaescu, spunând că fusese deturnat de focuri de armă, timp în care lui Stănculescu i s-a raportat că au fost găsite cadavrele, care fuseseră mutate și nimeni nu mai știuse de ele. Ne-am uitat la caseta făcută de Sergiu Nicolaescu. Caseta arăta oribil.

Cea inițială avea culori, avea o logică, cea nouă era în alb-negru, dominată de nenumărate tăieturi. Era o imagine și mai neagră decât ceea ce se întâmplase în realitate. Tot Nicolaescu a luat caseta să o ducă la televiziune pentru difuzare, caseta originală rămânând la noi. S-a întâmplat un lucru pe deplin firesc și totuși neașteptat: unul dintre celebrii prezentatori ai televiziunii la vremea aceea, Victor Ionescu, ne-a telefonat, spunându-ne cu o voce extrem de supărată: „Cum vă imaginați că o să dăm această făcătură pe post? Dați-ne caseta originală."

Cunoscutul – și eu cred, pe nedrept, controversatul – ziarist de televiziune Tică Brateș mi-a povestit că în televiziune, în acele momente, situația era dramatică, și risca să fie chiar tragică. Această casetă cu rezumatul clar neconvingător și chiar dubios al procesului Ceaușeștilor a creat multă supărare și chiar furie. În jurul televiziunii erau mii de oameni care nu credeau că într-adevăr Ceaușescu nu mai era în viață. Nici nu e de mirare. Eu însumi, să nu fi văzut caseta originală, probabil că aș fi reacționat la fel. Atunci, zice Brateș, s-a născut sloganul „Ați mințit poporul cu televizorul". Ba mai mult, la un moment dat, comandantul unității de parașutiști, aflat în TVR l-a amenințat pe Sergiu Nicolaescu că îl împușcă. Brav, Sergiu și-a desfăcut cămașa și i-a zis: „Hai, împușcă-mă!" Tensiunea s-a risipit abia după ce Brateș i-a dat lui Gelu Voican Voiculescu ideea să adauge la finalul casetei-rezumat cu pricina fotografiile color făcute imediat după execuția cuplului Ceaușescu. Apoi, s-a realizat în TVR un alt rezumat, profesionist, care a lămurit complet situația. Numai că, pentru realizarea acestei casete, au fost necesare șapte-opt ore de muncă asiduă. Prin urmare, Sergiu Nicolaescu nu e de blamat. Într-o oră, sau cel mult două, sub o tensiune extremă, el nu avea cum să scoată un document mai credibil.

Iliescu a insistat pentru protejarea celor care au făcut parte din completul de judecată, și s-a ținut de angajament. Sigur că mult mai simplu ar fi fost să predea caseta, care fiind în miezul evenimentului, ar fi fost mult mai vie, mult mai aproape de oameni. Iliescu era hotărât să îi protejeze. Eu i-am spus, fiind lângă el: „— Domnule Iliescu, transmiteți-le că vă puneți în joc cuvântul dvs., demnitatea dumneavoastră." Caseta a fost difuzată și în momentul acela starea de teroare a încetat, asaltul s-a domolit, lumea părea că a intrat pe făgașul ei. Asta ne-a întărit opinia că într-adevăr acei lunetiști erau în apărarea lui Ceaușescu. Era 25 seara târziu, noaptea. Eu i-am spus lui Stănculescu: „— Domnule Ministru, singura probă reală este această. casetă. Cealaltă poate fi contestată. E singura mărturie a procesului." Stănculescu mi-a răspuns sec, fără ezitare: „Asta e treaba dvs., nu mai este treaba armatei." Nici acum nu știu de ce a spus asta, după ce el organizase procesul. Din acel moment, mi-am asumat ocrotirea ei. Am cerut o bandă de leucoplast, și i-am spus, văzându-l nedumerit: „O să pun caseta pe piept, o să mă înconjor cu leucoplast peste ea și o să dorm cu ea la mine, ce să fac?" Așa am făcut Crăciunul. Cu teamă. Îmi dădeam seama că dacă dispărea caseta suntem într-o stare deopotrivă penibilă și periculoasă. Așa am dormit, cu ea la purtător, în camera alăturată, unde dormisem împreună cu Iliescu, pe o saltea, în nopțile dintre 23 spre 24 și 24 spre 25. Iliescu mă privea cu nonșalanță, nu i se părea atât de important. Dar eu veneam dintr-o stare a mea complet nepolitică. Disprețuiam acea politică și aveam un sentiment normal despre ce înseamnă credibilitate. Veneam dintr-o zonă a normalității: eram profesor, om de știință. El vedea lucrurile cu ochii politicii. Dacă nu aveam credibilitate, cu ce am fi putut veni în fața oamenilor? Era singura întrebare care a contat, pentru mine, în fiecare dintre acele ceasuri. Așa a venit ziua de 26. Caseta a ajuns într-un seif, la televiziune. Apoi știți ce s-a întâmplat: a fost furată din seiful televiziunii și dată pe bani, pe bani grei, unui post de Televiziune francez, de unde a început o odisee urâtă pentru România.

„Tu, prim-ministru. Tu ştii ce e democraţia."

Dimineața ne-a dat Stănculescu niște schimburi de haine, țin minte și acum, un maiou alb cu mânecă lungă, de ofițer, am făcut un duș, și m-am simțit renăscut. Eram ușurați că nu se mai trăgea. Era dimineața unei normalități. Mă trezesc că vine Iliescu la mine și spune: „— Uite, Petre, ne-am gândit că acum trebuie să fie un prim-ministru. Ne-am gândit ca tu să fii acela." Eu am crezut că nu aud bine. Eu, prim-ministru? „— Da, aici Brucan are dreptate. Tu ai fost la baricadă, ești profesor, oamenii te cunosc, ai făcut un doctorat în Franța. Tu știi ce e democrația. Tatăl tău a fost un om de toată isprava, cunoscut, un om care i s-a împotrivit lui Ceaușescu." Am rămas incapabil de reacție. Nicio clipă nu mă gândisem că urmarea acestei schimbări totale de regim mă va duce în politică. Aveam oroare de politică, și nu am fost niciodată omul ei. Nu făcusem politică, prin urmare, propunerea aceasta a fost aprobată de mine cu jumătate de voință. În sinea mea mă gândeam că până se vor calma apele decizia se mai schimbă, ei nu vor rămâne la mine și alții vor veni, dintre cei mai potriviți dinamicii politice. Au convocat a doua zi Consiliul Frontului Salvării Naționale, de această dată, la Palatul Victoria. Am deschis toată zona închisă de Elena Ceaușescu, pentru că acolo funcționa doar Ministerul Afacerilor Externe, într-o latură modestă a clădirii. Mijlocul și cealaltă aripă erau închise, din ordinul ei. Au venit mulți dintre membri Consiliului, chiar dacă nu toți: erau Dinescu, Pleșu, Doina

Cornea, László Tőkés. Sigur, ședința a fost prezidată de Iliescu, anunțând ca propunere pentru scaunul de premier numele meu. Dinescu a sărit: „Cine e acesta, domnule?" Li s-a spus că sunt un profesor, om de la baricadă, unul dintre cei care a vorbit la TV, imediat după plecarea lui Ceaușescu și altele asemenea. Dinescu a completat: „— Eu îl vreau pe Pleșu la cultură.", „— Foarte bine!" Eu l-am propus ca vicepremier pe profesorul și academicianul Mihai Drăgănescu, un om de care eram foarte apropiat, în care aveam mare încredere. Era un om luminat, era bunul meu prieten. A fost singura mea pretenție. S-a spus apoi ca Gelu să fie numit și el vicepremier, Pleșu l-a numit la învățământ pe Șora și apoi lista cabinetului mi-a revenit mie. Toate celelalte posturi, aproape toate din sfera economică și socială vor fi numite de primul-ministru, cu excepția Ministrului Apărării Naționale, asupra căruia Iliescu a avut ideea de a-l numi pe generalul Militaru, ceea ce s-a dovedit o catastrofă. Nici acum nu știu de ce, nici el nu a explicat vreodată. Era normal să fie Stănculescu. Acesta a devenit Ministru abia când l-am înlăturat pe Militaru, în împrejurări foarte tensionate. Cabinetul era, în regimul comunist, asimilat unei cifre de 60 de posturi. Iar mie îmi revenea misiunea să numesc cel puțin 50. A mai fost propunerea unui Ministru de Interne general de la Apărare, post în care a fost nominalizat Mihai Chițac de către Stănculescu. O altă alegere nefericită, pentru că el participase la represiunea de la Timișoara. Cum nimeni nu s-a împotrivit atunci niciunui nume toți cei propuși au rămas. Pe cine să numesc în rest? Cu ce criteriu? Toată experiența mea cu economia românească, una destul de bogată, pentru că în calitate de cercetător și de șef de catedră, una cuprinzătoare, incluzând un laborator de cercetare amplu, care o făcea cea mai mare catedră universitară din România, cu cca 70 de profesori și cercetători, mă convinsese că în acel dezastru național trebuiau să intervină oameni cu un mare devotament pentru țară și cu o indubitabilă expertiză în domeniul lor. Oameni care clădiseră, de fapt, economia și industria noastră. Asta era ceea

ce știam. O spun cu sufletul greu – am îndoieli că aș mai putea găsi astăzi oameni de asemenea calitate. Toți erau cunoscuți în domeniu: chiar și printre cei care erau cu politica, cu mici teatre de șmecherii, nimeni nu avea niciun dubiu în privința celor care erau cineva, în sensul cel mai pur al formației intelectuale și al competenței lor.

Primul care mi-a venit în ajutor a fost Mihai Drăgănescu. Mi-a spus că în domeniul construcțiilor de mașini, e un domn remarcabil la Cluj, Ion Aurel Stoica. În domeniul electrotehnicii, e cineva de asemenea bine-cunoscut, Anton Vătășescu. Îmi amintesc că i-am telefonat iar Vătășescu m-a întrebat: „— Domnule prim-ministru, mă duc acolo și ce spun?" „— Te duci și spui că ești Ministrul Industriei Electrotehnice." „— Cum, așa simplu?" „— Da, iar dacă au îndoieli, le spui să mă sune pe mine." „— Și ce fac de aici înainte?" „Îți faci o echipă, cum știi dumneata mai bine. Și începi să lucrezi așa cum știi dumneata că e mai bine. Nu îți cer altceva." Îmi doream să nu se mai ia decizii economice cu amestec politic. Le-am cerut tuturor decizii economice considerate optime prin știința lor. Asta a fost tot ce am cerut. Era singura cale atunci. Eu nu eram un om politic și nu aveam ce să susțin politic. Într-o formă mai simpatică, Ion Aurel Stoica m-a întrebat: „— Mă duc și mă instalez așa, ca un nou șef?" „— Nu, te instalezi ca un ministru. Ministru ales, de un premier ales." Le-am mărturisit amândurora că fuseseră recomandați de Drăgănescu. Similar, în fiecare domeniu am procedat astfel. Am urmat recomandări. Cabinetul meu s-a format din aproape în aproape. A numărat 62 de miniștri. Spre exemplu, unul a fost Gheorghe Caranfil, Ambasador în RDG, cel care a știut cel mai bine domeniul său în petrochimie. L-am chemat să vină de la Berlin în țară. Tata fusese bun prieten cu Mihail Florescu, mulți ani ministrul industriei petrochimice: era un bun manager și în ultima perioadă vicepreședinte al CNȘT, cu grad de ministru. Prim-vicepreședinte al CNȘT era Ioan Ursu, iar președinte „savantul de renume mondial" Elena Ceaușescu. Îl

vizitam din când în când pe Florescu la CNȘT și vedeam cum lucrurile se prăbușeau: trebuia să facă, de la un punct, doar ce dorea Ceaușescu. Restul nu mai conta. Dar el își făcea datoria de a promova cercetarea și credea în ea ca singura cale de salvare. Păstra o legătură privilegiată cu Elena Ceaușescu. Sigur, asta a creat o problemă. Dar șefa lui de cabinet era Anca Constantinescu. Am chemat-o să fie șeful meu de cabinet, și așa aflam, de la ea, de cei mai buni din domeniu, printre care și de Caranfil care lucrase mulți ani cu Florescu. Unul dintre punctele critice era Ministerul de Finanțe. Nu mai știu cine – sigur că la anumite ministere nu am putut numi imediat, rămăsese un fel de situație interimară – e greu să îmi amintesc din acea devălmășie, mi-a spus că Ministrul Finanțelor este Ioan Pățan. Auzisem că fusese Ministrul Comerțului, scos de Ceaușescu, trimis ambasador.

Cu un an în urmă, Ceaușescu îl adusese înapoi pentru că situația financiară devenise extrem de gravă. Cineva i-a explicat lui Ceaușescu că Pățan are o capacitate excepțională de a înțelege mecanismele financiare, având o experiență occidentală solidă. „Mai lăsați-l acolo!", a fost sfatul primit de mine. Apoi am stat de vorbă. L-am întâlnit ca pe un om care mi-a creat instantaneu multă încredere, un sentiment de seriozitate și limpezime. Multă bună-credință, ceva ce căutam cu ardoare în zilele acelea. I-am spus că nu îl puteam numi ministru, dată fiind receptarea negativă de către revoluționarii mei a unor oameni ce fuseseră parte a regimului, dar l-am rugat să rămână interimar. Știam de la tata cât de important e un asemenea ministru. Fusese, la rândul său, bun prieten cu Aurel Vijoli, o personalitate în România, fost ministru de finanțe până la momentul în care Ceaușescu, cu arbitrariul lui, făcuse atâtea prostii încât Vijoli a plecat. Căpătasem încredere. El era acolo. Istoria lui Pățan e interesantă, căci după ce am devenit prim-ministru legitim, câștigând alegerile și fiind investit în Parlament, mi-a fost recomandat un om despre care se spunea că era un bun cunoscător al domeniului de finanțe, Theodor Stolojan,

sugerat chiar și de Pățan. Nu a fost o alegere tocmai reușită dar nici absolut greșită. O spun cu sinceritate. Ulterior l-am avut ca Ministru de Finanțe pe Eugen Dijmărescu, care era cu mult mai potrivit și mai bine pregătit, mai sincer devotat decât Stolojan. Dar Pățan, după vizita lui Nixon în România, în 1969, un eveniment semnificativ, istoric, când lumea a ieșit în stradă pentru a-i face o primire colosală, pentru buna lui reputație ca președinte al SUA, dar și pentru buna lui deschidere cu China și jocul lui pe scena internațională, în calitatea sa de viceprim-ministru resposabil de comerțul exterior, a făcut numeroase vizite în SUA. Ceaușescu îl trimitea poate luând în calcul creșterea relațiilor comerciale. Pățan nici nu vorbea bine engleza. Ei bine, cum-necum, a reușit să inspire acolo o mare încredere. Dădea telefon la Casa Albă și spunea „— Vreau să mă întâlnesc cu Domnul președinte". Iar ei nu spuneau „pentru ce?", ci „când?".

S-a întâlnit de multe ori cu președintele Nixon. E clar că omul acesta avea niște calități deosebite de a ști cum să-și servească țara oferind ceva interesant și personal în schimb. De aceea, mi l-am asumat. Când am devenit prim-ministru l-am numit consilierul meu pentru probleme financiare. L-am păstrat și pe Caranfil consilier pentru probleme economice, amândoi m-au ajutat cu devotament și profesionalism. Am mai avut o mare șansă: nici asta nu mai știu să spun cine mi-a oferit-o, poate tot Drăgănescu, aducându-l imediat ca secretar general al Guvernului pe Sever Georgescu, fost procuror general adjunct, dus apoi în anii '80, ca un fel de echilibru și protecție, la o instituție periculoasă, Consiliul de Control Muncitoresc. Fusese adus acolo tocmai pentru a modera pe partea de legalitate – Ceaușescu invoca des starea de legalitate ce trebuia să fie „întronată" în România sa, într-o strategie subtilă desigur, câtă vreme nu se critica regimul său – și multă lume vorbea despre Sever Georgescu ca om ce a salvat pe mulți de la grave sancțiuni. A rămas, apoi, în guvernul legitim, consilierul meu pe probleme de justiție. Acești trei oameni în mod deosebit, alături de mulți alții, au fost coloana vertebrală a

unui sfat care m-a ferit de foarte multe ori de necazuri. Mai târziu am văzut în Ecleziastul că Solon spune: „Vrei să fii un rege mare? Să ai o mie de consilieri." Acesta a fost și sentimentul meu. Ei erau ceea ce francezii numesc *grands serviteurs de l'Etat*. Oameni care în mod concret, nu ideal, țineau pe umerii lor statul. Au fost cei care mi-au asigurat starea de confort sufletesc si intelectual, cu care am construit acțiunile de prim-ministru. Din fericire asemenea mari servitori ai statutului apar atunci când o cer împrejurările. În acele momente ale nașterii guvernului legitim l-am adus lângă mine, ca director de cabinet, pe Mihnea Constantinescu, prietenul meu de suflet de astăzi. Mihnea venea ca și mine din Politehnică, de la Facultatea de Energetică. Fusese șeful de promoție absolut, pe întreaga Politehnică. Pentru mine, ca prim-ministru, aducerea lui a însemnat confort și siguranță. Om dotat cu o vie inteligență, foarte temeinic și totodată subtil, Mihnea conducea mersul de zi cu zi al treburilor primului-ministru. Legătura lui cu membrii cabinetului era deosebit de eficientă, bazată pe o neclintită încredere reciprocă. După plecarea lui Bogdan Baltazar din poziția de purtător de cuvânt al guvernului prin aprilie 1991 am decis, cu strângere de inimă pentru soarta secretariatului meu, să-l numesc pe Mihnea în această poziție. A fost de mare ajutor în toate momentele guvernării. În împrejurarea extremă a plecării mele din Palatul Victoria asaltat de miile de mineri dirijați de Miron Cosma, în 25 septembrie 1991, el a rămas împreună cu Adrian Severin, în sediu. Și astăzi păstrez convingerea că nu trebuia să accept părăsirea sediului, locul meu de muncă. Insistența generalului Dumitru Iliescu trimis la mine de Iliescu pentru ca eu să plec din sediu a avut și scopul de a demotiva trupele de jandarmi aflate lângă sediu, pregătite să intervină pentru a-i dispersa pe mineri. Iliescu nu voia sub nicio formă să se mobilizeze cu ce era firesc, adică stoparea minerilor prin utilizarea forței legale. Aici e locul să amintesc despre două importante inițiative de structurare instituțională pe care le-am realizat imediat după investirea guvernului legitim. Întâi, eram

confruntat cu situația neclară și demotivantă a fostelor trupe de Securitate. Am decis transformarea lor în trupe de jandarmi. Se întâmpla la 5 iulie 1990 printr-o hotărâre de guvern. De la o zi la alta militarii deveniți jandarmi au căpătat sentimentul că au o misiune legală și democratică. De aici și convingerea mea că Doru Viorel Ursu avea dreptate când afirma că trupele de jandarmi erau hotărâte să intervină împotriva minerilor. Era absolut legal, iar jandarmii erau corect motivați.

O altă inițiativă, pornită de la Doru Viorel Ursu, a fost înființarea Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza" în locul desființatei Școli de Securitate de la Băneasa. Faptul că ofițerii de poliție deveneau absolvenți de universitate a însemnat „marea schimbare" cum îmi spunea de curând generalul Pavel Abraham adăugând: „ne-ați făcut universitari". S-a schimbat statutul social al polițiștilor. Acest fel de a gândi construcția guvernului nu l-am întâlnit, apoi, la nici un alt prim-ministru. Din păcate nu e vorba doar de distribuirea de portofolii pe criteriul relației personale și de partid, ci și de ignorarea importanței legăturii dintre răspundere și competență.

Preşedintele al-Gaddafi mă asigură că teroriştii nu erau libieni

În chiar primele zile din ianuarie 1990, de-abia ajuns prim-ministru, sunt anunțat că mă caută insistent la telefon președintele Libiei, al-Gaddafi. Eram în toiul avalanșei de speculații despre teroriștii din revoluție, iar una dintre variantele insistent menționată era aceea că fuseseră palestinieni și libieni (și alți arabi) antrenați în România în centre militare specializate ale Securității. Nu părea deloc o variantă imposibilă, știindu-se cât de bune relații legase Ceaușescu cu Yasser Arafat, Gaddafi sau Saddam Hussein. Nu știu dacă Gaddafi încercase să vorbească cu Iliescu sau direct cu mine. Ar fi fost mai normal să vrea cu Iliescu. M-am hotărât să vorbesc după ce am fost informat că scopul discuției era ca Gaddafi să mă asigure că nu a avut niciun amestec în Revoluția Română. Soția mea de atunci, Mioara Georgescu pe numele de fată, o foarte apreciată specialistă de limbă arabă, avusese ocazia să-l întâlnească pe Gaddafi la o reuniune socialistă a femeilor din lumea arabă. Nu i-a făcut o impresie rea. Părea să fie un om destul de apropiat de poporul său. La sugestia ei a venit profesorul Țârlescu să mă ajute cu traducerea. A fost o discuție cumsecade. Adică l-am ascultat cu mare interes pe Gaddafi când îmi vorbea cu admirație despre revoluția noastră deși fusese – cel puțin în aparență – în bune relații cu Ceaușescu. Apoi afirma foarte categoric că niciun libian nu se afla în România pentru a ridica arma împotriva românilor.

Era oarecum impresionant – pentru mine – să-l aud pe Gaddafi spunând și repetând că el nu ar fi permis sub nicio formă vreo acțiune împotriva poporului care se revoltase și voia libertate. L-am liniștit spunându-i că nu avem niciun fel de dovezi despre libieni-teroriști și nu credem asemenea speculații dacă nu sunt întemeiate.

Astăzi această variantă a fost abandonată și cred că era aproape imposibil ca Ceaușescu să se bizuie pe militari ne-români într-o situație de răzmeriță împotriva sa. E acum foarte prezentă varianta furnizată lui Ceaușescu de Securitate tocmai pentru a-l mulțumi în sentimentul lui că este ținta unor comploturi străine, îndeosebi sovietice. Ea este vehiculată de oameni care au fost legați de Securitate și încă mai reușesc „performanța" de a scoate Securitatea din tragedia represiunii ordonată de Ceaușescu și aplicată la Timișoara și București. Într-un episod din acest volum povestesc despre prezența multor agenți sovietici în România după Revoluție și cum am reușit, se pare, să-i scoatem din țară. Însă eu nu am afirmat că ei s-ar fi aflat în România – atât de mulți – și înainte de revoluție. În decembrie 1989, șeful Securității era generalul Iulian Vlad. Afirmațiile sale repetate despre intervenția directă a spionilor sovietici în declanșarea revoluției ar fi trebuit să-l facă supărat, ca să nu zic furios, pe el însuși, căci chiar el avea sarcina de a conduce lupta împotriva spionajului pe teritoriul României. Am sentimentul că ambiguitatea politică ce a obstrucționat permanent drumul spre reformă și adevărată democrație în anii în care am fost prim-ministru, dar și mai târziu, își are de fapt originea în ocolirea și chiar falsificarea adevărului. În numărul din 2 octombrie anul acesta (2017), *Revista 22* publica un articol semnat de Mădălin Hodor în care sunt radiografiate minciunile generalului Iulian Vlad pe baza unui document imposibil de a fi ignorat sau respins. E vorba despre agenda de serviciu a unui subordonat al lui Iulian Vlad, care consemnează tocmai ordinele acestuia în zilele fierbinți de la Timișoara și București. Povestirile mele despre cum am trăit eu revoluția sunt în bună măsură o motivație a scrierii și cuprinderii lor în acest volum. Asta cred că îmi era datoria. Căci

hidoșenie antiromânească este exact încercarea de a batjocori eroismul românilor care și-au luat soarta în mâini și au născut o revoluție pentru libertate. Am convingerea că reușita încercării de marginalizare a revoluției este egală cu nereușita transformării revoluției în marele progres atât de așteptat încă și astăzi.

29 ianuarie 1990. Salvarea lui Corneliu Coposu

O imagine bine întipărită în memoria colectivă este aceea a urcării lui Corneliu Coposu într-un TAB asistat de mine cu toată grija cuvenită. Era în dimineața lui 29 ianuarie 1990. Cu o zi înainte, la Palatul Victoria, o manifestație de protest organizată de partidele istorice devenise destul de agresivă și apăruse riscul unei degenerări în violență. Iliescu și cu mine fuseserăm luați prin surprindere deoarece cu doar o zi înaintea acestei manifestații avusesem o lungă și constructivă întâlnire în Palatul Victoria cu liderii opoziției: Corneliu Coposu, Radu Câmpeanu și Sergiu Cunescu. Iliescu și cu mine, sub acuzația vehementă de „confiscare a FSN" în folos politic propriu, am căzut de acord cu ei să formăm o altă entitate politică, un fel de Parlament provizoriu, numit Consiliu Provizoriu de Uniune Națională – CPUN. Nu putea fi vorba de un veritabil Parlament fără alegeri, însă urma ca el să adopte decrete – lege cu putere de lege. Iliescu a cerut, pe bună dreptate, ca urmare a acordului realizat, să nu se mai desfășoare manifestația anunțată de partidele istorice pentru a doua zi. CPUN-ul urma să integreze reprezentanți ai tuturor partidelor politice înființate după decembrie '89. Protestul fusese generat de decizia de transformare a FSN în partid, așa cum mai povestesc și în alt episod. A fost o decizie greșită și, politic, nereușită căci în orice formulă cei ce reprezentau FSN-ul în frunte cu Iliescu aveau o bază electorală care nu i-ar fi părăsit. La finalul întâlnirii de care aminteam, Corneliu Coposu a menționat că va fi „cam dificil" să anuleze manifestația. Așa cum

mi-a spus de curând Călin Popescu-Tăriceanu, manifestația ar fi trebuit să fie doar a organizațiilor de tineret PNL și PNȚCD, însă a luat o altă turnură. În linia tradițională a bătăliilor politice a PNȚ duse în stradă împotriva PNL în perioada anilor '20-'30, nu cred că avea intenția Coposu să oprească manifestația. Mai degrabă se gândea că sub presiunea străzii noi vom ceda mai mult și chiar, cine știe, vom fi dați afară de la putere. Lucrul acesta s-a confirmat când în toiul manifestației în fața guvernului s-a cerut exact demisia lui Iliescu și a mea. Pe multe pancarte era scris FSN=PCR. Cei care în adevăr eliminaseră regimul comunist și toate instituțiile sale, așa cum fusese fără niciun dubiu anunțat în *Comunicatul către țară* din seara zilei de 22 decembrie nu erau decât „aceiași comuniști". Mai mult, în 12 ianuarie, e adevărat sub presiunea străzii, hotărâsem scoaterea PCR în afara legii. Era o lipsă elementară de simț politic pentru că o imensă majoritate a românilor aveau o cu totul altă părere. Momentele de vârf ale Revoluției Române, Timișoara, Baricada, ocuparea sediului CC al PCR după fuga lui Ceaușescu la care liderii opoziției nu participaseră, nu mai contau. Conta doar sentimentul lor că a venit vremea să preia puterea.

Palatul Victoria a fost asaltat de manifestanți și am convenit să ne întâlnim, Iliescu și cu mine, cu reprezentanții partidelor istorice. Erau cam patru sau cinci din fiecare, în frunte cu Coposu și Cunescu în sala de ședințe a guvernului. Nu a fost prezent Radu Câmpeanu care rămăsese cu ideea că manifestația va fi a tinerilor. La cererea partidelor istorice discuția a fost filmată de un operator din TVR și transmisă seara pe post. Însă rezultatul a fost exact la opusul așteptărilor lor. Românii au văzut de partea noastră calm, hotărâre și o bună cunoaștere a realităților României de atunci. De partea cealaltă au văzut încrâncenare și atitudinea ultimativă susținută exclusiv pe acuzația că FSN s-a transformat nedemocratic în partid. Era extrem de departe de așteptările lor ceea ce vedeau la partidele istorice în direct la TVR.

La un moment dat s-au apropiat de mine Dinu Patriciu și Călin Popescu-Tăriceanu. Dinu, cel cu care aveam să leg o adevărată

prietenie mai târziu, îmi zice: „Domnule prim-ministru, plecați din guvern cât mai aveți timp. V-o spun cu simpatie. Plecați fiindcă altfel e posibil să vă calce în picioare lumea de afară." Mi-a mărturisit un an mai târziu, că aceasta era tactica adoptată. *Un bluff* care s-a dovedit absolut nerealist chiar în următoarele zeci de minute. Bucureștenii, în mare număr, mobilizați de ceea ce vedeau în direct la TVR, au început să vină spre Palatul Victoria. Nu i-a mobilizat nimeni dintre noi. Nu funcționa vreo legătură ierarhică; FSN[4]-ul nu avea niciun fel de structuri de partid. Pericolul era însă evident și discuția din Guvern s-a moderat. Ne-am reîntors la cele stabilite cu o zi în urmă, adică formarea CPUN[5]. Să fi rămas la cele stabilite, fără manifestație, cred că partidele istorice ar fi obținut mai mult îndeosebi în ce privește reprezentarea numerică în CPUN. La un moment dat, Corneliu Coposu s-a declarat ca și cu o zi în urmă de acord ca Petre Roman să rămână prim-ministru sub condiția ca să fiu independent, neafiliat politic. Am acceptat chiar cu bucurie această cerere. Nu aveam deloc dorința să mă angajez politic după ce nu făcusem sluj politic în PCR niciodată. Iliescu, Coposu și noi ceilalți am ieșit pe balconul clădirii pentru a anunța înțelegerea survenită și astfel să punem capăt înfruntării. Este de notat faptul că discursul lui Coposu, prin care anunța acordul convenit cu Iliescu, nu a fost bine primit de cei din fața guvernului. Ei credeau că vin la dărâmarea lui Iliescu și Roman.

Lucrurile însă nu s-au oprit aici, așa cum speram. În dimineața zilei următoare o mare mulțime de oameni s-a adunat în fața sediului PNȚCD[6] de lângă Piața Rosetti. Oamenii erau furioși din cauza celor văzute la televiziune cu o zi în urmă. Orice apariție a vreunui lider PNȚCD, în primul rând a lui Corneliu Coposu, era imediat însoțită de fluierături și amenințări cu pătrunderea în sediu. Eram în biroul meu, la guvern, însă informațiile care-mi

[4] FSN – Frontul Salvării Naționale (n.ed.)

[5] CPUN – Consiliul Provizoriu de Uniune Națională (n.ed.)

[6] PNȚCD – Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat (n.ed.)

proveneau nu mă duceau cu gândul la o eventuală desfășurare violentă. Primesc însă un telefon și îl aud pe Corneliu Coposu spunându-mi: „Domnule prim-ministru, viața mea și a colegilor mei este în pericol. Vă rog să interveniți de urgență pentru a calma pe oamenii din stradă pe care cineva, sper că nu dumneavoastră, i-a asmuțit să vină aici." I-am răspuns: „Domnule președinte, vă asigur că voi lua toate măsurile necesare și vă mai asigur că nimeni nu i-a asmuțit pe oameni, spre deosebire de ceea ce s-a petrecut ieri, aici, la guvern." M-am decis să merg personal la sediul PNȚCD și totodată am ordonat să se deplaseze un TAB[7] în imediata apropiere. Ajuns în sediul PNȚCD am ieșit pe balcon împreună cu Coposu. Mai întâi a fost entuziasm la apariția mea și am început să mă adresez oamenilor, într-adevăr în număr foarte mare căci bulevardul era complet blocat. Când însă am început să cer oamenilor să plece am primit numai dezaprobare. Sloganul era că ei, liderii opoziției „n-au mâncat salam cu soia" fiindcă trăiseră în străinătate. Brusc m-am supărat. Corneliu Coposu făcuse 17 ani de pușcărie grea sub comuniști. Abia dacă mâncase pâine, și aceea cel mai des râncedă. M-am răstit la piață chiar cu aceste cuvinte. Oamenii nu prea voiau să creadă. Eu nu aveam, din păcate, decât o portavoce care nu mă făcea bine auzit. Atunci m-am hotărât că îl iau pe Corneliu Coposu cu mine. Am ieșit împreună cu el și m-am gândit că cel mai prudent este să se urce în TAB ajutat de mine pentru a fi condus la guvern. Acolo, pe când îl ajutam să se urce în TAB, s-au filmat celebrele imagini nicicând șterse din memoria colectivă. La guvern am stat un pic de vorbă cu Coposu și am sentimentul că în acel moment s-a rupt gheața dintre noi. La cererea sa i-am asigurat deplasarea la TVR, împreună cu Cazimir Ionescu, unde urma să înregistreze un interviu. Acolo însă a fost întâmpinat cu totală ostilitate, din păcate, de revoluționarii aflați la fața locului. Ar fi interesant de găsit acea înregistrare cu Coposu.

[7] TAB – Transportator Amfibiu Blindat (n.ed.)

Prim-ministru răspunzător pentru tot și toate

Propaganda comunistă avea ca obiectiv permanent să construiască minciuni care aveau aparență de adevăr. Ca prim-ministru, al unei Românii desprinsă atât de categoric de regimul comunist, trebuia să desfac minciunile, să mă apropii de adevăr și să înlătur suferințele acumulate mai ales în deceniul anilor '80, deceniul destrămării mitului comunist. Aveam avantajul important de a fi cunoscut realitatea economiei românești prin numeroasele acțiuni de asistență tehnică, realizată de profesorii și cercetătorii Catedrei de Hidraulică și mașini hidraulice, din care făceam parte și pe care o conduceam din 1986. Colaborările noastre cu industria și agricultura se numeau „contracte de cercetare științifică". În realitate, partea de cercetare era din ce în ce mai mult o fațadă și chiar o minciună, căci situația concretă în procesele de producție era deosebit de gravă și nu exista un interes real pentru cercetare. Ordinul era clar și categoric: producție cu orice preț. Nimeni nu mai putea să avanseze proiecte de modernizare cu excepția planurilor puse pe hârtie și raportate tot pe hârtie. Dezvoltarea tehnologică nu a mai fost o prioritate încă de la sfârșitul anilor '70, iar apoi a fost abandonată cu totul. Utilizat până la epuizare și uzat nu doar moral, ci chiar fizic, aparatul industrial devenise, în mare parte, extrem de ineficient. După cum au arătat analizele realizate de Institutul Național de Cercetări Economice, încă din ianuarie 1990, 80% dintre produsele industriale realizate în

1989 nu puteau aduce profit. Mai simplu spus, costul de producție era mai mare decât valoarea de piață. Prin urmare producția în pierdere constituia o tristă realitate în industrie. Participasem direct la asistență tehnică în industria minieră, în sistemele de irigații, în industria energetică și în cea petrochimică. Peste tot întâlnisem o stare accentuată de degradare tehnică și mai ales resemnarea și lehamitea specialiștilor, confruntați cu ordine tot mai politice și tot mai îndepărtate de nevoile reale ale bunului mers al proceselor industriale. La exploatarea cupriferă de la Moldova Nouă, spre exemplu, inginerii știau că lucrau la întreprinderea „munca-n zadar" căci trebuiau să „valorifice superior" minereuri extrem de sărace. Costurile pentru tona de metal util produs erau enorme și nu se justificau economic, iar condițiile de muncă și de viață de-a dreptul mizerabile. Accidentele tehnologice se țineau lanț, uneori însoțite și de accidente de muncă. Dar raportările realizării producției continuau să mascheze realitatea. Fiind și zonă de frontieră, în ciuda unei supravegheri foarte stricte, se înmulțeau încercările de fugă peste Dunăre.

La Anina, în plin munte, pe aceeași obsesivă indicație de „valorificare superioară" a tuturor resurselor, se construia centrala de producere a energiei electrice din șisturi bituminoase. Tehnologiile folosite erau vechi, cu totul ineficiente față de procentajul sărac de substanță petroliferă din șisturi. Ca urmare, se aducea păcură printr-o conductă, lungă de zeci de kilometri, pentru a porni instalațiile. O adevărată aberație economică. În cercul nostru de energeticieni spuneam că va fi centrala electrică cea mai îndepărtată de resursa de combustibil din lume. Până la urmă n-a putut funcționa, așa cum era prevăzut, nicio oră iar în 2001 toate utilajele au fost vândute ca fier vechi.

Am scris atunci o notă pentru CNȘT (Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie) în care semnalam necesitatea imperativă de a se folosi tehnologii mai avansate atât în industria minieră cât și în cea energetică. Urmare a acesteia am fost trimis să văd ce se putea

face la termocentrala de la Giurgiu, aflată în construcție, ce urma să utilizeze cărbune inferior. Ce am găsit acolo m-a șocat, iar șansele ca acea centrală să funcționeze cândva mi s-au părut aproape de zero. Dezordinea și crasa incompetență, nepăsarea chiar, se vedeau la tot pasul, în tot ce se făcuse și se făcea în acel șantier. Nu s-a mai putut nici după revoluție să se redreseze situația fiindcă întreaga concepție era greșită. Chiar și în cazul unor lucrări bine gândite și bine lucrate cum era șantierul centralei nucleare de la Cernavodă, paranoia indicațiilor „tovarășului" condusese la oprirea lucrărilor prin refuzul partenerului canadian de a grăbi construcția. Evident că nerespectarea protocolului de desfășurare a lucrărilor, mai ales în ce privește calitatea, era absolut inacceptabilă în domeniul nuclear. Voi povesti ceva mai departe despre vizita mea la centrala nucleară, în aprilie '90, când am decis reluarea lucrărilor de construcție.

Situația era la fel de îngrijorătoare în sistemele de irigații de la Dunăre, unde noi am constatat din măsurători că apa pompată spre terenurile irigate cu mare consum de energie ajungea foarte puțin la plante. În unele locuri la un metru cub de apă (1000 litri), la plante ajungeau mai puțin de 10 litri.

În general, problema ineficienței energetice era extrem de gravă. În România, pentru obținerea unor produse finite în industrie sau agricultură se cheltuia de 8-9 ori mai multă energie decât în Occident. Productivitatea muncii, în 1988, era de zece ori mai mică decât în Germania (RFG), dar și de două ori mai mică decât în Uniunea Sovietică. Știam de această situație economică, știam cât de rău căzuse starea morală a oamenilor în țara noastră, care se întrebau cu disperare când se vor sfârși aceste nenorociri. Speranța într-o reală schimbare era firavă, dar se întărea pe măsură ce aflam că în tot spațiul dominat de sovietici se întețeau protestele împotriva regimului comunist. În mine stăruia și creștea convingerea că, printr-o schimbare de regim, România poate să renască. Pe ce se baza această convingere? Pe cunoașterea marelui potențial de competență profesională al zecilor de mii de specialiști,

a sutelor de mii de meseriași de certă valoare din cele mai diferite domenii. Faptul că pierdusem contactul cu revoluțiile tehnologice și informatice din Occident, nu mi se părea o problemă complicată. Convingerea mea absolută era și este că țara noastră nu poate avea un alt drum decât acela al apropierii cât mai rapide de Occident pentru a deveni parte egală a unui întreg rațional alcătuit. Era un sentiment insuflat cu multă grijă de tatăl care îmi repeta în diferite situații că „acolo e adevăratul progres; acolo gândirea e liberă". Cioran spunea că Occidentul e „marea noastră fericire", e unica noastră soluție. Și, în acest context (!), mai afirma că o revoluție, chiar dacă nu este reușită, reprezintă ceva mai mult și mai bun decât o pasivitate detestabilă. Cât de mult îi dau dreptate și totuși cât de mult nu aș vrea, atunci când vorbește de o revoluție nereușită! Principalul meu suport în reușită îl vedeam foarte solid în calitatea indiscutabilă a zecilor de mii de specialiști români care aveau, în mare majoritate, o bună pregătire de bază și un admirabil sentiment al competenței lor profesionale, cărora nu le rămânea decât să se adapteze cât mai rapid. Nu eram însă conștienți de decalajul dramatic în privința instrumentelor de piață, economice și financiare cât și în conducerea modernă a întreprinderilor. Sentimentul unui nou destin te îndeamnă să te vezi mai capabil de fapte mari decât îți permite realitatea.

Devenit prim-ministru brusc și total, m-am întrebat ce am de făcut, ce să le spun celor ce conduc întreprinderi și ministere. Am decis că cel mai bun lucru este chiar acela de a conta pe competența celor care de fapt duceau „în cârcă" economia. Ei nu erau „activul superior de partid" ci, de cele mai multe ori, chiar opusul acesteia. Partidul Comunist, adică în concret șefii de la partid, știau că economia nu poate funcționa fără oameni care își fac serios meseria. Eu știam un lucru important. Acei meseriași, oameni capabili, cu solidă pregătire de specialitate și experiență, erau cunoscuți și sincer prețuiți fiecare în locul în care lucra. Am făcut apel la acești oameni. Mi-au fost recomandați cu căldură după ce am anunțat

că singurele criterii pentru a fi ministru sunt calitatea profesională, devotamentul pentru bunul mers al lucrurilor și atitudinea morală. Când l-am trimis pe Anton Vătășescu (era director la o întreprindere electronică la București) sau pe Ion Aurel Stoica (profesor la Politehnica din Cluj) să-și preia funcțiile de miniștri, în 28 sau 29 decembrie 1989, m-au întrebat cum vor proceda. Le-am spus să o facă direct și simplu. Să adune oamenii din minister și să-i anunțe că au fost numiți miniștri de noul prim-ministru. Ce aveau de făcut? Pentru început un singur lucru: să ceară tuturor să facă ce știu mai bine și cum cred ei că e mai eficient. Ceea ce astăzi pare cam idealist, atunci era ieșirea dintr-un blocaj grav și apăsător. Oamenii trebuiau să prindă încredere în propria lor capacitate de a decide, să se simtă în sfârșit răspunzători în fața propriei lor conștiințe. Uriașul elan și entuziasm al oamenilor redeveniți liberi conta – cel puțin pentru început – ca un fel de resort ce repune în mișcare mașinăria economică. În acele momente nu existau încă hotare politice, nici ambiții și invidii destructive. Intrigile erau în întuneric sau cel puțin în retragere. În fața noastră se vedea un drum extrem de atrăgător, chiar dacă nu știam prea bine unde ne conduce. În interiorul sistemului economic însă, situația era extrem de complicată. Toate legăturile ce funcționau la ordin și prin minciună trebuiau rupte iar normalitatea se năștea din mers, încă puternic ancorată în trecut. Ritmul muncii a scăzut rapid, cum era și firesc. Oamenii voiau să se bucure de viață și libertate. Raportările din ministere, corecte de astă dată, arătau că producția scădea, în timp ce oamenii cereau salarii mai mari. Lipsa bunurilor de consum pe piață era tot mai acută.

Prima mea ieșire, ca prim-ministru, în afara țării a fost la Sofia, în 11 ianuarie 1990, unde se știa deja că ne întâlnim pentru a pune capăt CAER[8]-ului, echivalentul socialist al Uniunii Europene.

[8] CAER – Consiliul de Ajutor Economic Reciproc creat de URSS în 1949 ca organizație economică a statelor comuniste europene.

Ministru – interimar – de Finanțe în Guvern era Ion Pățan, fost Ministru al Comerțului Exterior, iar Director al Institutului Național de Cercetări Economice – înființat la 3 ianuarie 1990! – era academicianul Tudorel Postolache. Dânșii mi-au deschis ochii asupra unor date economice de o importanță imposibil de subestimat. România avea un comerț exterior care depindea predominant de CAER. Schimburile economice cu Uniunea Sovietică reprezentau 50% din totalul comerțului exterior al țării. Cel puțin la fel de important era faptul că petrolul, gazele naturale, cărbunele cocsificabil și minereul de fier erau importate din Uniunea Sovietică la un preț cu 25-50% mai mic decât prețul pe piața mondială. Această dependență, odată anulată prin dispariția CAER, urma să îngreuneze considerabil starea de funcționare a multor întreprinderi românești. Mă aflam deci în situația de a lua o hotărâre cu mare impact asupra țării.

Începuturi democratice: „Nu am nimic cu Petre Roman, dar îi cer demisia."

Mi-a plăcut foarte mult în jurnalul lui Jules Renard cum gândea el că e bine să scrii: „... a scrie în salturi mici, despre o sută de subiecte, ivite pe neașteptate, a fărâmița gândirea. Astfel, nimic nu e forțat. Totul are farmecul nevoitului, al naturaleței. Nu provoci: aștepți." Prin urmare, o scriere fragmentară, care se potrivește și cu ce spunea Montaigne, favoritul meu. Însă în același timp, Montaigne ne îndrumă: „În viață avem parte de inconstanță, nehotărâre, incertitudine, doliu, superstiție, solicitarea din partea lucrurilor care vor veni chiar și după încheierea vieții noastre, ambiție, avariție, gelozie, invidie, pofte dereglate – puternice și nestăpânite, război, minciună, neloialitate, înjosire nedreaptă și curiozitate. Acțiunile pe care merită să le facem în viață: a lupta, a râde, a vinde, a plăti, a iubi, a conversa cu ai tăi și cu noi înșine cu grijă și drept, a nu slăbi încordarea, a nu ne dezminți."

Simt că această normalitate a conștiinței, în fond o practică de tip confesional, este cea potrivită memoriilor mele din aceste pagini. Uneori, fluxul lor este complet independent de voința mea și în deplinătate influențat de afectele, tensiunile și pasiunile zilelor de atunci. Poate că unele dintre cele mai fericite amintiri sunt asociate, paradoxal, însă inevitabil, și unei stări de profund disconfort față de climatul economic sau politic al primelor luni de guvernare. Luna februarie este, din această perspectivă, una exemplară.

Din ceea ce vine spre mine, după formarea CPUN, rememorez evenimente care nu îmi păreau esențiale pentru memorii, cel puțin datorită faptului că principala mea preocupare era guvernarea, cu toate complicațiile și incertitudinile ei. Cei din CPUN cereau tot felul de lucruri, la cald, uneori aberant, într-un ritm explicat doar de refularea față de dorințele reprimate într-o jumătate de veac de totalitarism. În întreprinderi oamenii cereau să se facă una, să se dea alta, fără să se țină cont de posibilități. Îmi amintesc cum, într-un miting declanșat spontan pe când vizitam uzina „Tractorul" din Brașov și sub apelurile revendicărilor muncitorilor aflați chiar în fața mea, am întors pe dos buzunarele pantalonilor pentru a le arăta că sunt goale și le-am spus: „Nu mai avem bani, vistieria e goală!" „Dom'le, Guvernul să facă, să dea". Totul trebuia acum, aici, din nimic și pentru toți. Iar simplul motiv din spatele tuturor acestor revendicări, mai mult sau mai puțin materiale, era dezlănțuirea vocii îndelung înăbușită, care vrea, se îndoiește, crede, speră, cere, refuză și o ia de la capăt. Adică a oamenilor care au trăit în negura comunismului. Dar luna februarie 1990 este în continuare, dacă nu chiar și mai mult, o lună în care oamenii mai mult sărbătoresc decât muncesc, în care revendică absolut tot ceea ce nu au revendicat 45 de ani, sau 50 de ani, când se adaugă 5 ani de regim fascist. Neputința de a revendica atunci, imediat, tot ce li s-a cuvenit, poate, sau le-a îngreunat viața, se dezlănțuise acum, ceea ce a fost de înțeles, dar... asta venea din partea lor fără să pună lucrurile cât de cât cap la cap. Trebuie spus că de bună seamă regimul se prăbușise și din cauza dezastrului, a frigului; nu mai erau alimente, *nu mai era nimic permanent și previzibil.* Prăbușirea economică a fost efectul evident al comunismului și, totodată, moștenirea lăsată nouă; dintr-odată, *se poate tot*, într-un fel de ignoranță a tot ceea ce trăisem și știam că e, fiecare în întreprinderea lui. Se știa ce stări de lucruri extrem de grave erau din punctul de vedere al funcționării aparatului economic; atât al aparatului industrial, cât și al aparatului agricol. Poate și faptul că eram stăpânit de o uriașă doză de entuziasm și de nevoia de a

rectifica lucrurile, de a ne îndrepta cu toții spre normalitatea aceea occidentală, atât de dorită, deși nu foarte bine cunoscută, m-a făcut să rezist mai bine. Am primit toată această fervoare cu ochii celui care înțelesese, fiind unul dintre ei, dintre oamenii străzii, supărarea pentru declinul țării și vieții noastre, știind însă că lucrurile nu se schimbă peste noapte, așadar că multe dintre lucrurile cerute erau posibile, dar nu actualizabile în clipa de față. În februarie am prezentat în CPUN starea economiei naționale, raport care este și astăzi, cred, un document esențial al guvernării mele. L-am prezentat pe baza evaluărilor făcute de institutele de specialitate și în special de Institutul Național de Cercetări Economice care arăta că situația este extrem de grea. Și când spun asta, o fac fără urme de hiperbolă. L-am prezentat în CPUN, iar reacția celor din opoziție a fost interesantă, ca să nu zic... provocatoare. Radu Câmpeanu spunea „E foarte meritoriu acest tablou pe care ni-l înfățișați, dar nu ne-ați spus cum ieșim din treaba asta; vă spun eu cum ieșim, aplicați un program liberal!" Care era acela? Habar nu aveau. Nu știau care e structura economiei românești. Însă toată lumea vorbea degajat despre reformă. În mod oarecum paradoxal, ei considerau că există o structură economică, industrială bine pusă la punct și funcțională. Propaganda ceaușistă își făcuse totuși efectul; în Franța unde trăise Radu Câmpeanu, se vorbise prin anii '70 despre miracolul românesc. Ion Rațiu a zis:

— Eu îmi fac datoria de om de onoare de a trăi în democrație și cer demisia lui Petre Roman.

— Dar aveți ceva împotriva lui? Sala a reacționat puternic și dezaprobator. Ce aveți împotriva lui?

— Nu, nu, *asta înseamnă normalitatea*, eu sunt în opoziție, îi cer demisia! *Nu am nimic împotriva lui.*

Lucruri dintre acestea, așa, oarecum simpatice. Când Ion Rațiu a spus chestia asta, pe mine m-a șocat un pic, zic „Doamne, ce au ăștia cu mine? Eu mă strădui ca un cal care e în același timp și cal de curse și cal de tras la jug, și spune *ia, pleacă*! Și m-am gândit așa,

pentru o clipă, „zic bine, am plecat, să vedem ce faceți fără mine, domnule Rațiu?" Nu am zis-o, dar într-un fel era simpatic să îi spun: „Acum, poftiți!" El era convins pe ideile politice clasice, că eu m-am instalat acolo și țin morțiș să fiu prim-ministru când eu nu eram sigur că rămân în politică.

Târgu Mureș: un scenariu bosniac „avant la lettre"

Când am fost numit prim-ministru, entuziasmul meu pentru reconstruirea și renașterea României era până la cer. Credeam în excepționala calitate a resurselor umane care exista în România – aș spune, pe alocuri, exclusiv din această motivație – că România este capabilă să ardă etape ale dezvoltării spre civilizația occidentală. Eram conștient că suferim o mare înapoiere în raport cu acea lume. Foarte instructiv e volumul *Originile înapoierii în Europa de Est,* apărut în 1989 la Universitatea California, scris de șase reputați istorici. Rezultă, de exemplu, de acolo, un fapt zguduitor: până pe la 1821, din venitul total rezultat din producția și exportul de cereale, țăranilor care făceau toată munca agricolă le revenea 1%. Simt și astăzi o apăsare când mă gândesc la acel **1%.**

A trebuit să înțeleg, după lovitura din septembrie 1991, nu numai că arderea etapelor nu este posibilă, dar că politica poate să facă și mai rău de atât; nici măcar să nu conducă în mod tenace și permanent societatea către un țel de dezvoltare asumat și pas cu pas realizat. Am citit o frază foarte importantă în acest sens, a lui Margaret MacMillan în cartea ei celebră, *Războiul care a pus capăt păcii*; este o incursiune excepțională în istoria Primului Război Mondial:

„Societatea Marii Britanii se dezvoltase lent și treptat, dezvoltând pe parcursul mai multor generații atitudini și instituții, de la universități la camere de comerț, cluburi și asociații, presa liberă, o

întreagă rețea complexă a societății civile care susținea un sistem politic viabil."

Civilizația nu se construiește altfel decât cu multă răbdare și conștiință publică.

În martie 1990 am traversat ceea ce și astăzi cred că e cel mai complicat și tensionat episod din viața mea, nu numai cea politică. Mulți alții îl consideră un moment de *cumpănă*, eu însă îl cred un moment de *grea cumpănă* pentru că a fost în joc integritatea și statalitatea României. În urma unor incitări duble, și din partea românească și din partea maghiară – ne amintim că au avut loc niște întâmplări extrem de urâte și sângeroase. Sunt cunoscute atât bâtele cu care a fost lovit Mihăilă Cofariu, cât și rănirea extrem de gravă a scriitorului maghiar Sütő András care paradoxal, cum îi place istoriei să joace, era un om al consensului, în niciun caz un revizionist, ci un om de foarte bună calitate – s-a ajuns la un moment al conflictului generalizat. Stăteau să se înfrunte față în față la Târgu Mureș cele două tabere, români și maghiari. Știam cu toții după acele momente de mare violență că această situație poate exploda oricând. Mai aveam și informația că de mai multă vreme, vreo 10 zile, dinaintea încăierărilor care au avut loc, la Târgu Mureș se afla o echipă a televiziunii irlandeze. Este cea care a filmat momentul Mihăilă Cofariu și care a distribuit în toată lumea imaginile cu maghiarul fugărit și lovit cu brutalitate de români. Eu cred că ei știau foarte bine că nu era vorba despre un maghiar, dar iarăși, ne confruntăm cu paradoxuri; Mihăilă Cofariu era îmbrăcat într-un pulover gros verde, care e culoarea preferată a maghiarilor. Acele imagini au fost extrem de bine speculate de cercurile revizioniste maghiare din Statele Unite. A fost în toată lumea o reacție de dezgust, protest și de acuzații dure la adresa României și Guvernului meu. După ce am aflat că de fapt cel hăituit și lovit era un român, Mihăilă Cofariu, care imediat după nefericitul incident se afla în spital, grav rănit, informația corectă nu a mai pătruns pe media internațională: iarăși, un lucru nu doar paradoxal, ci de-a dreptul

ciudat. Astfel că în situația în care taberele se aflau față în față la Târgu Mureș, o asemenea încăierare ar fi fost un fel de scenariu bosniac „avant la lettre", cum am spus-o chiar de atunci. Adică, iată! O țară neguvernabilă în care nu se respectă drepturile minorităților; dimpotrivă, ele sunt în primejdie și s-ar impune un fel de control internațional, dacă nu chiar un protectorat al Națiunilor Unite. Ceea ce ar fi condus cine știe unde, nu imposibil însă, la un fel de divizare a României. Eu o simțeam foarte puternic, cu toate elementele ființei mele: gândirea, emoția, până la nivelul pielii, avansau ipoteza acestei primejdii. Iliescu, aparent, nu îmi împărtășea neliniștile. Nu știam ce mai putem face. În acel moment mă sună o veche prietenă de-a noastră, de-a mea și de a soției mele, Jeni Rozoleanu, care fusese profesor de limba arabă la școala de securitate de la Băneasa și lucra la Securitate, ca și soțul ei de altfel – un om de toată isprava, cu care am de povestit o altă întâmplare. Mi-a spus: „Insistă să vorbească cu tine un om care a fost rezidentul Securității la Târgu Mureș, care a ieșit din Securitate acum câțiva ani." „Desigur", i-am zis eu. M-a sunat acel om, nu și-a spus numele și nici astăzi nu știu cine era: „Domnule prim-ministru, sunt aici la Târgu Mureș, de 24 de ore stau la masă și mănânc și beau și cu români și cu unguri pe care îi cunosc; picioarele nu mă mai țin, dar capul îmi e perfect limpede, sunt antrenat pentru asta. Cred că sunteți perfect conștient de primejdia înfruntării care se profilează și vreau să vă spun că cele două tabere nu își doresc confruntarea și nu își doresc să se încaiere, dar nu are cine să îi despartă, i-ar mai despărți doar Armata. Dacă Armata se desfășoară între tabere am convingerea că vor pleca." „Armata? zic eu speriat." „Da. Este singura soluție." Am început să mă frământ, armata – imaginea unei armate care stă să intre într-o zonă civilă e cât se poate de stalinistă... și apoi ce se întâmplă cu adevărat imediat după aceea era dificil de estimat. În sinea mea m-am hotărât însă. Sigur, Armata Română ne-a scos din necaz de-a lungul istoriei noastre, încât, așa cum știe lumea, ea se bucură de o încredere neclintită a poporului în ciuda intervenției

sale la ordinele lui Ceaușescu din decembrie 1989, atât la Timișoara cât și la București, la baricadă. Eu trebuia deci, acela care fusese țința mitralierelor Armatei în noaptea de 21 spre 22 decembrie, să apelez la Armată. Dar și eu aveam o încredere totală în Armată dintr-un motiv subiectiv, tatăl meu fusese militar de carieră, general al Armatei Române – la vremea respectivă cel mai tânăr general, care îmi insuflase mie o mare admirație pentru această instituție, pentru principiile, valorile și faptele sale glorioase. M-am hotărât să apelez la această soluție. Trebuia să îl consult și pe Iliescu. El mi-a spus: „— Petre, ai înnebunit? Armata? Dacă se întâmplă ceva exact când Armata își face intrarea... dacă se încaieră exact când e Armata acolo? Atunci reacția internațională e și mai rea, televiziunea aia din Irlanda e acolo, așteaptă doar să transmită." Eu i-am spus: „— Ioane, nu avem altă soluție, avem sfatul unui om care e acolo și are legături acolo; nu cred că avem altă soluție." După aceea l-am sunat pe generalul Vasile Ionel, fiindcă Ministrul Apărării, Victor Stănculescu, care ca și în alte ocazii, nu era în țară (e vorba de „cizma de ghips", cum se spunea). Îi spun generalului: „— Uitați, vă cerem să trimiteți acolo o unitate mecanizată." Generalul Vasile Ionel, despre care s-au spus multe prostii și neadevăruri, a înțeles și m-a întrebat dacă președintele este de acord, la care am răspuns: „— Da, președintele e de acord."

Am început să așteptăm momentul în care se realizează intervenția Armatei. A trecut un timp semnificativ – nu mai știu acum... o oră, poate două ore... Eram extrem de nerăbdător, impacientat. L-am sunat din nou pe generalul Ionel: „— Cum stăm?", „— Am pregătit cea mai apropiată unitate de mecanizate, s-a format eșalonul care urmează să intre în oraș și este pe punctul de plecare." „— Domnule general, puteți să îmi faceți legătura cu comandantul unității care urmează să realizeze operațiunea, prin mijloacele dumneavoastră?" Generalul mi-a făcut legătura cu comandantul acelei unități: „— Domnule comandant, vreau să aud cum se ambalează motoarele blindatelor, repet, să aud cum se ambalează motoarele și

cum pleacă." „— Am înțeles.", a zis foarte curat și militar. Și într-adevăr, eu fiind la telefon, am auzit cum se ambalau motoarele și se deplasa unitatea. Sunt imagini care arată intrarea în Târgu Mureș a TAB-urilor și cum, minune, și de o parte și de alta, cele două tabere se retrag și se încheie încleștarea care putea să aibă cele mai grave consecințe, cu potențial extrem de periculos pentru țara noastră. Noi am răsuflat ușurați de parcă ni s-ar fi luat de pe umeri o povară egală cu cea care îi fusese pusă pe umeri lui Prometeu.

Sigur, m-am întrebat ce a condus la acel conflict interetnic și am avut convingerea că pur și simplu eliberarea de regimul Ceaușescu a fost și eliberarea unor instincte care au fost mult timp suprimate în perioada comunistă. Era instinctul maghiarilor că identitatea lor a fost suprimată, și că ei erau asimilați forțat: era adevărat, în bună măsură. Pe de altă parte erau instinctele hipernaționaliste, în acel moment foarte dozate, adică instigate de elemente ale fostei Securități; în Securitate erau oameni și de foarte bună calitate, cum era acela care mi-a propus soluția, dar și oameni care, pentru propriul lor interes, voiau să se infiltreze în aceste sentimente ultranaționaliste, cu orice risc pentru societate. Situația era gravă, mai ales din cauza presiunii cercurilor revizioniste maghiare din Statele Unite, care aveau ecou în acel moment și în guvernul Antall, de la Budapesta. Guvernul Antall era un guvern de dreapta, cu o tentă clar revizionistă; să ne amintim de József Antall care a spus: „— Eu sunt prim-ministrul celor 15 milioane de unguri." Poate că guvernul maghiar nu a fost direct implicat, dar a ținut isonul cum se spune.

De partea cealaltă a existat Vatra Românească, în care sigur că erau și oameni ai fostei Securități, dar și români cu un sentiment național normal. Am spus atunci o frază cu care am fost adesea confruntat ulterior: „Vatra Românească este zidul care a oprit valul." Sigur că această frază mi-a adus simpatia și admirația Vetrei Românești. Nu m-am corectat niciodată, căci era adevăr în ceea ce am spus.

Comparația cu fosta Iugoslavie o susțin; spargerea acestei țări, care, așa cum am mai povestit, se afla în acel moment într-o fază bună economică, echilibrată, cu o imagine admirabilă, s-a datorat în primul rând acelor lideri de tip dictatorial și ultranaționaliști, fie sârbi, fie croați, fie bosniaci. Împărțirea a avut loc din păcate sub auspiciile influenței de o parte și de alta a unor țări europene. Atunci însă nu aveam această situație, și de aceea am spus că a fost un scenariu bosniac „avant la lettre".

„Daţi-ne banii înapoi!"

Nu poate fi vorba aici de a face bilanțuri, atunci guvernul provizoriu a luat o serie de decizii, unele dintre ele cu impact foarte mare, ce persistă fie ca o imagine, fie ca o realitate și astăzi, puternic, în memoria românească. Mi le asum vrând-nevrând în mod sincer. O măsură la care am fost părtaș, dar ultimul care a părăsit baricada împotrivirii, este aceea prin care am restituit părțile sociale salariaților. Ele au fost o invenție a regimului lui Ceaușescu, prin care o parte din salariul oamenilor era transformat în părți sociale cu dobândă. Motivul era simplu, și anume să mai adune niște bani la fondul de dezvoltare care și așa era extrem de dur, adică procentajul fondului de dezvoltare în bugetul României era foarte mare în raport cu practica obișnuită, fie ea socialistă, fie ea occidentală. Era undeva spre 35%, oricum, cel mai mare din Europa. După revoluție a început o mișcare publică foarte agresivă, *dați-ne banii înapoi, sunt banii noștri*. Într-adevăr, părțile sociale existau corect înregistrate. Banii respectivi erau rulați pentru a realiza diferite proiecte de investiții, și era o sumă foarte mare, vreo 27 de miliarde de lei. O sumă cu adevărat mare, numai că banii aceia returnați populației nu făceau altceva decât să creeze o mare presiune inflaționistă, fiindcă mărfuri pe piață nu existau. În presă, însă, s-a auzit „un vacarm asurzitor": *Dați-ne banii înapoi!* Ion Pățan, care ținea locul Ministrului de Finanțe, îmi spunea că returnarea părților sociale este o nenorocire, nu avem mărfuri pe piață. Va urma o scădere dramatică a valorii leului. Până într-o zi când Iliescu mi-a spus „— Dragă Petre, nu mai avem ce face." L-am chemat pe Pățan, care

la fel mi-a spus: „Domnule prim-ministru, nu mai văd nicio ieșire", și am luat hotărârea de a reda fiecărui cetățean partea sa socială. De multe ori m-am gândit dacă puteam să mai rezist, trebuia oare să mai rezist?! De trebuit trebuia, dar de putut nu știu dacă se putea. A urmat, cum era de așteptat, episodul unui oportunism deșănțat. Aceiași ziariști și aceleași voci care mergeau până acolo încât să ne facă hoți, pentru că nu dădeam „banii înapoi", la doar câteva luni, au început să ne acuze de populism. Guvernam împotriva interesului național prin măsuri populiste. Aceleași voci, fie din presă, fie din politică. Asta e țărișoara noastră, cu metehnele ei.

S-a întâmplat ce au prevăzut specialiștii: inflație, bani cheltuiți de oameni fără vreun rezultat pe măsură. Cu excepția acelora care au cumpărat din ei apartamente sau televizoarele color apărute atunci, aduse din import.

„Apartament la prețul unui televizor!"

În schimb, o altă decizie a mea, care s-a transformat într-un decret-lege al CPUN, a făcut bine și a creat pentru zeci de ani o situație favorabilă oamenilor. Ideea reformei era să operăm tranziția către economia de piață, a cărei bază este proprietatea privată care în România era extrem de redusă, chiar în comparație cu țări socialiste din Europa. Spre exemplu, proprietatea individuală țărănească din cadrul CAP-urilor, exista undeva pe hârtie, dar în realitate fusese anulată de colectivism. Sectorul privat în România aproape că nu exista. Nici ateliere, nici meserii. Atunci eu am gândit că putem crea o vastă proprietate privată în România, dând oamenilor posibilitatea ca să cumpere tot ce s-a construit ca fond imobiliar, în principal apartamente în blocuri. Au beneficiat de această lege milioane de familii. Au cumpărat apartamentele fie plătind ce mai aveau de plătit, fie plătindu-le integral, la un preț extrem de modic, „la prețul unui televizor"cum s-a spus în presă. Prețul unui apartament era atât de mic, desigur pentru că era vorba despre sumele nominale înregistrate, pentru că leul suferise o inflație masivă, inclusiv în deceniul anilor '80 sub regimul Ceaușescu.

Dincolo de faptul că s-a creat o piață imobiliară veritabilă în România, foarte mulți oameni au devenit proprietari și au și astăzi ca unică proprietate ceea ce au dobândit atunci. De sute de ori am fost interpelat de oameni pe stradă: „Domnule Roman, de la dumneavoastră am apartamentul. E tot ce am." A fost percepută

ca măsura lui Petre Roman și, lăsând la o parte ipocrizia, a fost o măsură pe care dacă am gândit-o eu, am pus-o în aplicare cu ajutorul lui Pățan, care a înțeles foarte bine despre ce e vorba și a știut cum trebuie făcută bine. Așa că dacă ar fi să judec guvernul provizoriu măcar prin prisma acestor două mari realizări, adică strategia înfăptuirii economiei de piață și decretul-lege, prin care oamenii și-au cumpărat apartamentele, mă simt destul de împăcat cu mine însumi.

În același timp, anul 1990 a continuat să fie *anul nemuncii*. Vorba asta *nemuncă* îmi aparține. Era adevărat dar bineînțeles că am primit criticile presei, inclusiv aceea că nu sunt cu adevărat român lansată de foști ofițeri din Securitate. În primul rând, oamenii nu mai erau riguros disciplinați la locul de muncă. În al doilea rând, acum se vedea clar că o parte din forța de muncă plătită înainte de revoluție, nu era capabilă de un serviciu real, să presteze o muncă productivă eficientă. În plus, au apărut constrângerile din ce în ce mai mari legate de pierderea unor piețe de desfacere în țările socialiste, și înainte de toate, în Uniunea Sovietică, care per ansamblu, reprezentase cca 50% dintre schimburile comerciale ale României. România înregistrase în lume o imagine de țară serioasă, credibilă. Eu am continuat să asum niște proiecte care erau deja în desfășurare.

De exemplu, poate peste o mie de muncitori români lucrau la marele șantier de la Krivoi Rog din Ucraina, conform unui proiect CAER de valorificare a uriașelor minereuri de fier din această zonă. României îi revenea, așa cum s-a angajat, să construiască un orășel pentru cei care urmau să lucreze acolo. În schimb, urma să primească minereu de fier pentru a-l utiliza în special la marele complex siderurgic de la Călărași care, din nefericire, nu a intrat niciodată în funcțiune. Dar aceasta este o altă poveste, care merită spusă. România și-a îndeplinit conștiincios obligațiile, am construit orășelul, dar după destrămarea CAER-ului, din informațiile mele, celelalte țări nu și-au mai îndeplinit obligațiile

lor. Mă refer în primul rând la Ucraina. Adică, în ciuda unor imagini sau prejudecăți despre români, sau statul român, de regulă, acesta a fost un stat serios, și dacă au fost eșecuri, și ele au fost politice, *le-a plătit*, cum se zicea, *românul cu ranga*.

La Paris, Omul Revoluției Române

Februarie, așa cum mi-l amintesc, a fost o lună foarte agitată. Au venit minerii, iarăși. În vremea aceea, pe 18-19 ale lunii, am fost invitat la Paris la o mare reuniune a social-democrației europene convocată de Willy Brandt. Acum, trebuie să amintesc că în Franța devenisem personalitatea Revoluției Române, prim-ministru în pulover roșu, omul revoluției „în direct", desigur, dar și pentru că în 7 ianuarie 1990 am făcut cu o celebră ziaristă franceză, Anne Sinclaire, o emisiune de-a ei care avea un mare succes în Franța, se numea *7 sur 7*. Ea mă invitase să mă duc acolo pentru realizarea acestei emisiuni, însă i-am spus:

„— Doamnă, nu se poate. Vă dați seama ce înseamnă totuși să fii prim-ministru la câteva zile după prăbușirea totală a unui regim.

La care ea zice totuși, cu tenacitatea unui veritabil jurnalist, care simțea subiectul:

— Sunteți o persoană cunoscută în Franța, ați făcut doctoratul aici, v-ar prinde foarte bine.

— Doamnă, aș fi fericit, dar nu se poate.

— Dar dacă îl facem la București, se poate? Dacă îmi spuneți că da acuma trimit carele de reportaj să ajungă acolo."

Pe vremea aceea nu era toată această tehnologie, extrem de avansată și versatilă, de astăzi, care sfidează granițele și timpul; umblai cu carul de reportaj după tine, transportat în niște autobuze speciale. Am convenit să procedăm astfel. Au venit două care de

reportaj, două autobuze și în ziua de 7 ianuarie am înregistrat această emisiune cu Anne Sinclaire, un dialog care a avut un succes răsunător în Franța, reprezentând recordul de audiență în emisiunile ei, o bună perioadă de timp. Abia la vreo doi ani distanță, o emisiune celebră cu François Mitterand a depășit acea audiență a emisiunii înregistrate la București. Prin urmare, am decis totuși că o invitație ca asta, la o conferință importantă pentru agenda și programul meu dedicat aducerii României pe scena occidentală, trebuia onorată. Mi s-a comunicat că urma să am discuții cu toată lumea; cu François Mitterand, cu Willy Brandt, bineînțeles, ceea ce indica șansa enormă a marelui eveniment pentru mine. În realitate a fost mai mare decât orice s-a putut imagina la București.

Momentele acelea de la Paris, pe care le destăinui acum, se desfășurau în jurul evenimentului „Oú-va l'Europe?" un colocviu care avea loc la Sorbona. Când am ajuns la Paris, am fost primit imediat de François Mitterand, care mi-a arătat o vie simpatie, mi-a vorbit foarte călduros, apropiat. Ce știam eu de politică? Dar probabil că sinceritatea mea, deschiderea mea și fondul meu de pregătire intelectuală, doctoratul în Franța, toate lucrurile astea contau. Primisem multe saluturi de la colegii mei și de la oameni din Toulouse, cărora le-am spus adevărul purtat în sufletul meu: „Je suis un enfant de pays!", adică le mărturiseam că sunt un copil al acelor meleaguri, din regiunea Toulouse – Midi Pyrenees. M-am întâlnit și cu prim-ministrul, Michel Rocard, care mi-a făcut o foarte bună impresie; a fost la fel de apropiat și prietenos. Acest om, de o sclipitoare inteligență și pricepere politică, mi-a povestit câteva lucruri despre exact ceea ce eu aveam nevoie atunci, căci deși eu îi ceream un anumit sprijin, referitor la posibilitățile de a ne ajuta pe noi, România, el spunea franc și generos „Domnule, ești nou în politică și vreau să înțelegi ce înseamnă niște echilibre bugetare-financiare ale țării. Uite cum cred că e bine și cum nu e bine să deschizi punga cu banii publici." A avut această bunăvoință, el fiind un remarcabil specialist în finanțe și economie, în general,

și totodată o mare figură a intelectualității franceze. I-am explicat că noi nu avem niciun fel de datorii externe, și nici măcar datorii publice prea mari. El a fost unul dintre primii care mi-a spus „— Fii atent cum gestionezi această chestiune, ca să o ții totuși sub control." El nu își imagina totuși în ce hal se găsea economia României și ce deficite și mai ales discrepanțe erau în funcționarea economiei românești, dezechilibre grave între capacitățile de producție și materiile prime.

Acolo, la Paris, am avut prima zi după 21 decembrie 1989 când am făcut ceva cu mine și doar pentru mine. În prima dimineață, devreme, am cerut și am fost însoțit în Bois de Boulogne. Prin parcul superb, în lumina incomparabilă a zorilor Parisului, am alergat vreo oră, făcând înconjurul acestuia. M-am simțit pentru prima oară liber, fără griji. Am gustat fericirea de a mă afla la Paris pentru simpla mea bucurie. Era devreme și parcul era aproape pustiu, cumva numai al meu. Alerga alături de mine un ofițer, nu chiar tânăr, din garda personală a lui Mitterand. M-a întrebat, firesc, dacă alerg în fiecare dimineață. „Vai, domnule, i-am răspuns, se întâmplă să nu am timp nici să mănânc! Să alerg dimineața? E un vis frumos." Azi mă gândesc cât era de excesiv să mă las copleșit de nenumărate treburi zise extrem de urgente. Să fi alergat în Parcul Herăstrău, măcar 20-30 de minute dimineața, cred că gândurile mele ar fi fost mai senine și munca mea mai eficientă.

Am participat și eu la acel colocviu de la Sorbona, „Oú-va l'Europe?" unde am spus câteva lucruri, altminteri de bun simț; sigur că am afirmat care este drumul nostru – la urma urmei era mai important să spun lucruri simple și clare despre țara mea decât să spun lucruri strategice, de viziune, căci nu pentru asta eram eu chemat acolo. François Mitterand a fixat programul acelor zile la Paris. Stăteam la Hotelul Crillon, din piața Concorde, unde flutura un steag mare tricolor al României, ceea ce mi-a trezit o stare foarte bună. Mi s-a spus că nefiind o vizită oficială, totuși, ca un act de respect și admirație au arborat steagul României. La Hotel

Crillon m-am întâlnit, unul după altul, cu mari șefi ai companiilor franceze. Erau pregătiți, erau împreună acolo, moment care poartă ca mărturie o fotografie a mea, care a circulat în presă la acea vreme; în stilul meu, eram îmbrăcat într-un pulover cu un design elegant. Acesta era un cadou – sigur, era și interesul Franței, dar era un cadou al lui François Mitterand – totuși, efortul de a-i strânge laolaltă, în jurul unei mese de dialog, pe reprezentanții unor firme precum Renault, Citroën, EDF, Matra, Bouygues, Alcatel și altele. A fost un gest sincer și integrator, venit din partea Franței. Eu trebuia să am o capacitate infinită să pot să spun ceva, adică să ascult și să pot să răspund ceva cât de cât interesant și logic. Nu pot să știu cum m-au receptat, nici nu prea conta de la un punct, pentru că eu eram marea figură mediatică, asociată României post-revoluționare. Practic, ei spuneau *m-am întâlnit cu Petre Roman*. Eu însă mă străduiam cât puteam; eram într-o stare de oboseală foarte avansată, după zilele acelea despre care am vorbit. A fost starea din care se ridica totuși voința mea de mai bine. Acolo fiind, s-au petrecut două întâlniri foarte plăcute. Întâi, absolut întâmplător, ieșind dimineața din hotel pentru a începe programul zilei, trece prin fața mea un om pe un scuter. Era Ilie Năstase! Incredibilă coincidență! Ne-am îmbrățișat cu multă căldură. Mi-a făcut tare bine acea întâlnire. Apoi, poate în aceeași zi, seara primesc un telefon, fiind în apartamentul din hotel și mi se spune că la aparat e Elvira Popescu! Cu vocea ei excepțional de puternică și clară îmi zice: „Vă strâng în brațe cu toată puterea mea de româncă!" Am fost pur și simplu copleșit. Nu reușesc să-mi aduc aminte ce am îngăimat. Nu am reușit să mă întâlnesc cu marea actriță a Franței, nicicând altfel decât româncă, rămânând cunoscută și prin accentul ei de pe meleaguri românești. Ce păcat!

Tot în acele zile, la Paris, Mitterand mi-a organizat o întâlnire cu Robert Badinter, președintele Curții Constituționale și unul dintre cei mai respectați oameni în știința și arta dreptului și a principiilor statului de drept. De fapt, discuția noastră era motivată de curiozitatea lui în ce privește procesul Ceaușeștilor. Părerea lui

era că să fi fost Ceaușescu executat sumar, ca gest implacabil al revoluției, ar fi fost cu mult mai bine decât simulacrul de proces care a dezamăgit lumea occidentală. Iar eu i-am relatat împrejurările exact așa cum sunt povestite și aici, în această carte. Badinter vorbea cu o mare admirație pentru Revoluția Română, pe care o considera unul dintre evenimentele de maximă importanță a finalului de secol XX. Primii români pe care el îi întâlnise la Paris după revoluție erau Mircea Dinescu și Ion Caramitru. Când i-a pomenit, a zâmbit larg și afectuos și mi-a spus: „Francezii i-au iubit imediat; despre câte fete s-au ținut de ei, nici nu mai vorbesc."

„Les cimetiers sont remplis d`hommes irremplaçables!" „Réveillez-vous!"

Am stat atunci de vorbă la Sorbona și cu Willy Brandt, care, la fel, m-a primit foarte călduros. Era acolo și cancelarul Austriei, Bruno Kreisky, o altă figură bine-cunoscută. Ei erau încântați că *omul revoluției* vrea social-democrație; pentru ei era un lucru deosebit de important să fie social democrație, în ciuda răsturnărilor produse de comunism pe stânga politică. Circula această perspectivă, că după comunism trebuie să vină dreapta. Și ce să vezi? Prim-ministrul României adoptase social-democrația. Apoi, momentul cel mai însemnat pentru mine a fost următorul. Când eram la Hotel Crillon după toate acele întâlniri, mi se transmite de acasă că s-a pătruns cu violență în clădirea Guvernului. Momentul a fost în 19 februarie. Eu îl lăsasem la comandă pe academicianul Mihai Drăgănescu; amenințat de un grup violent și ciudat, el a refuzat să plece din biroul său de la Guvern. În fruntea acestei manifestări păreau să fie oameni cu probleme psihice care au forțat intrarea în Guvern; acolo, era ceva foarte urât și neclar ce s-a întâmplat. Eu eram la Paris și am ieșit în fața hotelului. Mă așteptau toate televiziunile franceze și mă întrebau ce se întâmplă acolo, la București, pentru că „uitați, a fost un atac la Guvern, o pătrundere în Guvern, chiar violențe, nu se înțelege prea bine, vă contestă legitimitatea" și atunci am spus o frază care a fost bine primită, dar care arăta că eu, cum, necum, nu eram chiar nepregătit, intelectual vorbind, și desigur, și ca stare

de spirit, combativ democratică, pentru că reacția mea a fost o frază: „dacă noi nu avem o adevărată legitimitate, ei nu au niciuna". O simplă propoziție, care a închis dintr-odată tot subiectul. S-a spus „stai puțin, avem de-a face totuși cu un om de stat". O frază emblematică care dă sentimentul că ai de-a face cu un om care stăpânește lucrurile. Este greu să explic sau poate imposibil că în derularea concretă a evenimentelor, am dovedit că aveam o anumită pregătire, deși formal, în politică, nu avusesem niciuna. Pe urmă unii oameni au spus „Domnule, spuneai niște lucruri la care nu putea să se gândească oricine; erau clare, precise, logice." Asta m-a făcut să dobândesc o anume încredere în mine, care a existat de-a lungul întregii perioade cât am fost prim-ministru.

Seara, François Mitterand m-a invitat la un dineu privat în apartamentele sale de la Palatul Elisee, unde au mai fost prezenți și Roland Dumas, companionul lui de foarte mulți ani, Ministru al Afacerilor Externe, și alt prieten de-al lui, avocatul Kiejman. Acolo s-a întâmplat un lucru fundamental pentru bifurcația mea din decembrie 1989. Spun astfel fiindcă a fost o adevărată bifurcație dinamică; aveam un drum, și am pornit-o brusc pe un altul. M-am întrebat dacă am avut mai multe vieți în una sau doar una. Nu știu care e mai adevărată, fiindcă pot spune și că am avut mai multe vieți într-una, continuu, pentru că în sinea mea niciodată eu nu m-am despărțit nici de profesor, nici de omul de știință, de pasiunea mea pentru studenți și știință. Aceste mai multe vieți care sălășluiau împreună cred că au fost până la urmă forța cea mai importantă cu care m-am prezentat în perioada aceea foarte complicată și foarte tensionată și cu care i-am făcut față. Mitterand mă întreabă apoi „Ce vreți să faceți în politică?" Eu afirmasem că noi vrem să mergem pe drumul democrației, să construim economia de piață, că vrem să îmbrățișăm instituțiile Europei occidentale, ale Comunității Europene. Prin urmare, el mă întreabă, foarte interesat, cum am de gând să fac politică, iar eu, nu știu ce m-a apucat și zic: „Nu sunt foarte hotărât să rămân în politică, mă pot întoarce la catedră".

La care el zice: „Prezența dumneavoastră este foarte importantă", iar eu, și mai penibil zic: „După cum zicea Alphonse Allais, *les cimetiers sont remplis d'hommes irremplacables* (Cimitirele sunt pline de oameni de neînlocuit)", și aici, dintr-odată, François Mitterand s-a uitat la mine sever, nu a zâmbit deloc, și mi-a spus: „Domnule Roman, am impresia că nu știți ce încredere și-a pus poporul român în dumneavoastră, treziți-vă." A fost ca un curent electric – *réveillez-vous!* Am tăcut din gură, mâlc. Cred că acesta a fost momentul când m-am hotărât că merg mai departe. Intensitatea și mulțimea evenimentelor și a momentelor foarte importante din perioada aceea este foarte mare; nu știu dacă i-a fost dat cuiva o desfășurare cu atât de multe momente importante de tensiune dar și momente plăcute cum a fost a mea. Între timp, constanta vieții mele de prim-ministru era confruntarea cu zeci și zeci de manifestații cu revendicări economice salariale, tot felul de lucruri ciudate care se petreceau; desigur că răbufnea, ieșea la suprafață toată zgura vechiului regim. Ieșea la suprafață și lașitatea unor oameni care nu au spus nimic sub Ceaușescu și acum, în loc să se uite în oglindă și să spună „Asta a fost...", ei voiau să își răscumpere lașitatea. Ei erau vocile de dincolo de oamenii obișnuiți, de chipurile cotidianului încercat de ceaușismul inuman. Nu vorbesc despre oamenii care făceau revendicări economice (pentru ei era clar – au dus-o rău, voiau să o ducă bine, punct! Muncă nu, cu munca mai ușor.), dar cei care contestau, și aici nu mă refer la liderii opoziției istorice, pentru că erau fără îndoială oameni de mare calitate, ci la cei care au apărut și care strigau complet aberant în ce mă privește: „Sunteți comuniști." Eu meditam: „Nu am fost în niciun fel de conducere de partid, nici măcar la nivelul facultății, iar mulți dintre voi ați fost secretari de partid, ați colaborat nu doar cu Partidul dar și cu Securitatea, și îl acuzați pe Iliescu... hai, poate... dar pe mine? De unde până unde?" Cred că era incapacitatea de a-și asuma propria lașitate. Câteodată, îmi pare rău să o spun, dar pe de altă parte

nici nu am cum să nu o spun: *au devenit mari anticomuniști când comunismul nu mai exista.*

Am auzit și astăzi, la 27 de ani de la revoluție, oameni care se vor mari anticomuniști. Acum au lăsat-o mai moale, fiindcă, iată, din cauza uriașei crize financiare și economice a capitalismului, ce să vezi? se reabilitează unele idei marxiste, se repoziționează vechiul sistem. În realitate, e o problemă gravă, legată de inegalitatea socială. La ultimele alegeri prezidențiale din Statele Unite, Bernie Sanders a fost un candidat foarte votat, mai ales de tineri, iubit pentru idei pur socialiste, și nimeni nu l-a acuzat că e comunist. Mulți analiști afirmau că dacă ar fi fost el în locul lui Hillary Clinton, ar fi câștigat în confruntarea cu Donald Trump. Ajunsese senator fără să plătească nimănui nimic, ceea ce în SUA e foarte complicat. De fapt, Bernie Sanders arată extraordinara vitalitate a societății americane, pe care eu o admir. Pe când la noi și astăzi mai vezi câte unii care își zic anticomuniști când nu au nimic de pierdut și nu riscă absolut nimic. Însă aveam adesea un fel de sentiment de neliniște confruntat cu nenumăratele proteste desfășurate zi de zi. Ziarele pline de cele mai aberante lucruri – prea le puneam la inimă, îmi dau seama, nu aveam experiență politică și le făceam loc în sufletul meu. O revistă, cred că *Zig Zag*, a făcut o anchetă la mine la catedră și din multe lucruri frumoase pe care colegii mei le-au spus ziariștilor despre mine, au găsit pe cineva care a zis ceva nepotrivit și neadevărat, și numai despre acel lucru au scris. M-au căutat, au văzut că nu am avut funcții de partid; ceilalți, mai ales ziariștii – cei mai mulți fuseseră oameni înregimentați în sistemul PCR – acum făceau legea în mass-media. Era oarecum frustrant să muncesc atât de mult precum munceam și să încasez toate aceste refulări, parade de moralitate. Țin minte că ziarele nu apăreau uneori sâmbăta, iar duminica niciodată. Deci duminica era zi de sărbătoare pentru mine; era liniște. Era liniștea de dinaintea fiecărei alte răbufniri.

A apărut fenomenul Pieței Universității, pe care Mircea Dinescu l-a apreciat într-un mod particular – nu înseamnă că l-am admirat întotodeauna pentru lucrurile pe care le-a spus și mai ales pentru faptul că nu întotdeauna era corect – dar a spus un lucru verosimil: *Piața Universității a fost o spălare a sufletelor* – adică sufletele întinate s-au dus acolo ca să se spele într-un fel cu apă morală. Iarăși, în fiecare seară la Televiziunea Română, la știri, erau imagini din Piață... Unii protestatari au ieșit cu lozinci agresive, urâte, rupte din cântecul acela „Mai bine mort decât comunist." În piață strigau nu doar oameni care fuseseră membrii ai PCR, ci chiar înregimentați în sistemul PCR. Se știe, de asemenea, că piața a și fost hrănită, de exemplu Ion Rațiu a recunoscut că a băgat bani mulți în piață. Partidele istorice au folosit-o ca un fel de trambulină pentru campania electorală, dar efectul a fost exact pe dos. Dacă nu ar fi fost Piața Universității, partidele istorice cred că ar fi luat cel puțin dublul voturilor pe care le-au luat. Dar piața a speriat oamenii simpli care voiau să intre într-o stare normală, bună, voind să se bucure de viață, ori orchestratorii Pieței îi împingeau tot timpul la rupturi, la ceartă, la scandal. Nu era plăcut să văd seară de seară treaba aceasta și la un moment dat i-am spus lui Răzvan Theodorescu „Dar chiar seară de seară să dați imagini dintre acestea?" La care el îmi răspunde: „Aceasta este democrația, televiziunea trebuie să arate imaginile realității..."

O lecție de economie reală

În martie 1990 am făcut o vizită în Turcia, care s-a dovedit deosebit de interesantă. Era președinte al Turciei Türgut Özal, un om mic de statură, jovial și prietenos. Era și este considerat reformatorul economiei turce, cel care a deschis calea unei economii de piață liberă dezvoltată prin sute de mii de mici întreprinderi, adesea familiale, care aveau o singură obligație majoră – aceea de a plăti TVA. Până la reforma lui Özal de la mijlocul anilor '80, economia Turciei era în mare parte dependentă de stat și foarte rigidă, neadaptată la tehnologiile moderne. Când l-am întâlnit pe Özal, eu venisem cu gândul să aflu de la el cum a reușit în doar 2, 3 ani o dinamică economică foarte apreciată de mari economiști ai vremii, dar și de societatea turcă. A fost bucuros să-mi povestească ce făcuse. Ideea lui era deosebit de simplă. A oferit o șansă reală de creditare acelora care voiau să înceapă o mică afacere (magazine, restaurante, fabricuțe, ateliere), așa fel încât să genereze o masă critică de activitate economică și, deci, milioane de locuri de muncă, multe în cerc familial. Reușita a venit din efectul activităților nou create concomitent cu introducerea TVA. Özal s-a dovedit a fi un prieten al României într-o serie de circumstanțe internaționale. Turcia a pledat de la bun început pentru integrarea României în NATO.

În același an 1990, în octombrie, „asediat" și excedat de directorii de întreprinderi de stat, cu reflexele lor dobândite în lungul exercițiu al economiei socialiste etatizate, care cereau și tot cereau ca guvernul să le asigure ba materii prime, ba energie și gaze, ba chiar

și valută pentru importuri, am decis să adopt o măsură radicală în sensul celor aflate de la Özal. Anume, să aplic zero impozit pe profit întreprinderilor private nou create, pe o perioadă de 3 ani în cazul celor cu activitate de comerț și 5 ani în cazul celor cu activitate industrială. Cei din ministerul de finanțe, inclusiv ministrul Stolojan, erau împotrivă: „trebuie să plătească ceva, cât de puțin; așa e normal". Era normal pentru ei, dar contrar ideii mele. Așa că le-am spus: „Vreau ca impozitul să fie zero, pentru că fiind zero voi nu mai puteți să interveniți tocmai atunci când cei ce au curaj să înceapă o mică afacere au mai mare nevoie să folosească fiecare bănuț pentru a-și dezvolta afacerea."

Am fost sufletește răsplătit prin faptul că în doar un an de zile în România s-au înființat 140.000 de mici întreprinderi private și 500.000 de locuri de muncă. Am întâlnit, în timp, foarte mulți oameni care au ținut să-mi spună că începutul acela a fost cel mai important în cariera lor de întreprinzători.

„S-a schimbat țara? S-a schimbat poporul? Eşti prim-ministrul României. Rezolvă problema."

În aprilie a urmat o altă vizită foarte simpatică, am fost de data aceasta invitat oficial în Spania. Prim-ministru era Felipe Gonzáles și iarăși am avut parte de câteva momente de mare însemnătate pentru formarea mea ca om politic. Sigur, vă dați seama, am fost primit în Spania cu mare simpatie, mama spaniolă, tata comandantul regimentului de artilerie al brigăzilor internaționale în timpul războiului civil. Spania, care era ca și acum mai mult de stânga, imediat după prăbușirea regimului lui Franco, era convinsă de principiile acestei direcții politice. Istoria Spaniei însă era una a libertății cucerite. Tata era văzut ca un erou al războiului civil. Am fost primit foarte frumos și am avut întâlniri multe și interesante, dintre care cele mai apropiate mi-au fost discuțiile cu Felipe Gonzáles, prin care el a vrut să îmi transmită tot ceea ce credea că e mai necesar. De pildă, el a fost cel care mi-a spus că se destramă Pactul de la Varșovia, și că țări ca Polonia, Cehoslovacia și Ungaria în mod cert s-au apropiat deja de Occident și de americani. Conștient de importanța acestor mișcări, l-am întrebat care este sfatul lui pentru prinderea României în acest context. M-a sfătuit: „Apropiați-vă de NATO. Și vreau să îți povestesc ceva. În prima campanie electorală, când am câștigat alegerile, am afirmat că Spania va ieși din NATO, pentru că Spania oferea o serie de baze militare

pentru americani și era un stat integrat în NATO – adică NATO fusese de acord să includă Spania, când era condusă de dictatorul Franco; în mod cert o Spanie nedemocratică. Însemna că NATO l-a acceptat pe Franco. Deci am spus că vom da afara bazele militare și că vom organiza un referendum pentru această chestiune. Și l-am organizat. Știi ce am făcut la referendumul organizat de mine? Am spus că eu votez împotriva ieșirii Spaniei din NATO." Mi s-a părut colosal. Opinia publică a reacționat imediat: el organizează referendum pentru ieșire și tot el ca prim-ministru spune: „Da, eu să știți că m-am gândit mai bine, nu vreau să ieșim." Gonzáles mi-a dat cheia unei direcții strategice: în lumea asta e foarte important să fii în NATO. A fost unul dintre îndemnurile cele mai importante care m-au făcut ca la 7 iunie, la Moscova, la ultima reuniune la vârf a Pactului de la Varșovia să spun că România dorește dizolvarea acestui Pact și apropierea de NATO.

Tot Gonzáles a fost cel care mi l-a recomandat pe Ordonez: „Te sfătuiesc ceva, ia dejunul cu Francisco Ordonez, care era Ministrul lui de Externe; e un tehnocrat, un mare diplomat, nu e socialist, dar eu l-am luat lângă mine. Stai puțin de vorbă cu el ca să vezi cam cum se întâmplă cu diplomația asta." Și așa am făcut. Omul acesta, cu multă căldură, a început să îmi vorbească despre câte ceva dintre nuanțele diplomației din acel moment.

Gonzáles însă avea idee despre programul meu de reformă. Spre finalul discuției noastre, mi-a mărturisit impresia lui:

„— Petre, după cum văd eu din programul tău, e clar că veți merge către Uniunea Europeană. Noi am intrat în UE în 1985, avem deja o experiență de 5 ani foarte importantă. Te anunț de pe acum, noi îți punem la dispoziție toată expertiza pe care o avem; vă va fi extrem de utilă."

Ei bine, această expertiză noi nu am folosit-o niciodată, după ce eu nu am mai fost prim-ministru și nici ulterior. *O pierdere uriașă.* Eu însă aveam o rugăminte de cu totul altă natură, care privea chiar una dintre fețele îngrijorătoare ale României pe care noi o arătam Europei.

— Felipe, situația cea mai grea pentru mine în raport cu Occidentul este cea a stării copiilor din orfelinate. Fuseseră difuzate în toată lumea reportaje televizate care arătau o Românie oribilă, de o cruzime înfiorătoare, căci au ales să prezinte imagini din orfelinatele cu copii cu handicap psihic. Arătau groaznic: chinul lor și neputința noastră; noi mijloace nu aveam, evident moștenisem un sistem tipic bolșevic, manipulat ideologic, aș spune „dement", impus de Ceaușescu. În momentul revoluției erau 140.000 de copii instituționalizați în orfelinate; un număr uriaș, în condiții care erau tot mai proaste, pentru că se aloca tot mai puțin buget pentru întreținerea lor. Dintr-odată, marea și minunata Românie a revoluției începe să arate ce era de fapt: revoluția avusese loc pentru că acolo ajunsesem, în situațiile acestea infernale. Era fața unei Românii teribile. Am pus pe picioare un alt sistem, mai normal, dar tema era aur curat pentru media. Toți aveau cum să arate cu degetul la o altă țară. Printre români, erau prea mulți cei care luau de mână echipele de televiziune: „— Stați să vă arăt eu unde e, în ce hal e!"

Îi spun lui Felipe:

— Uite ce situație groaznică am moștenit de la Ceaușescu; eu sunt de la Baricadă, adică dintre cei care au riscat totul pentru a-l da jos pe Ceaușescu, și mi se pun mie în cârcă chestiile astea.

Iar Felipe răspunde, cam în stilul lui Mitterand, așa, foarte serios, cumpătat:

— Dragă Petre, România nu e tot România? S-a schimbat țara? Poporul nu e același? Ești prim-ministrul României? Rezolvă problema.

Și asta de la un om cu care mă împrietenisem foarte tare.

Prim-ministrul cere ajutorul

La câteva zile după aceea, a fost o emisiune care a pus capac temei. E vorba despre cea mai celebră emisiune din America momentului. Se numea *20-20*, realizată de o celebră ziaristă, Barbara Walters. Și astăzi, Barbara Walters rămâne printre cele mai importante figuri ale presei americane. Ea a prezentat-o, făcând niște comentarii despre barbaria din România. Cred că stimulat de Felipe, oricum cu un impuls de nestăvilit de a nu lăsa lucrurile rele să rămână rele, le zic alor mei: „Ce facem cu doamna aceasta? Știți ce? Faceți-mi legătura, să vorbesc la telefon cu ea." Află ei telefonul de la Ambasada Americană, fac legătura, și eu mă prezint, iar ea nu mă lasă să vorbesc și zice „Sunteți supărat pe emisiunea mea." „Nu, știu că ceea ce ați prezentat este exact, eu vă dau telefon pentru altceva. Eu vreau să vă cer ajutorul." După asta au fost cred 2-3 secunde de liniște. Și apoi vocea ei, care mă întreabă:

„— Domnule prim-ministru, am auzit bine, îmi cereți ajutorul?

— Da, doamnă.

— Ei bine, să știți că am să vi-l dau! Am înțeles și aveți dreptate, nici noi nu ne-am purtat corect."

Și apoi a făcut o emisiune mult mai bună pe tema asta – *Prim-ministrul cere ajutorul* – care a avut, în sfârșit, un impact pozitiv. Episodul acesta vorbește foarte mult despre cum se pot comunica, lega, înțelege și corecta unele lucruri.

Giulio Andreotti

Am devenit președintele FSN odată cu retragerea obligată a lui Iliescu, ales președinte și la propunerea acestuia. Am început să promovez FSN ca partid social-democrat modern, reformist, așa cum era statutul adoptat despre care am mai vorbit. Am făcut o serie de vizite partidelor social-democratice europene; legăturile imediate erau cele care se bazau pe relații personale. De exemplu, cu PSOE[9] – Partidul Socialist Muncitoresc din Spania sau cu partidul DS din Italia, Democraticii de Stânga. Am făcut vizite în Spania și în Italia. Despre relația cu Franța am vorbit deja pe larg. Am discutat peste tot cu oameni foarte interesanți. La fel în Belgia, încercând să leg aceste relații. Noi, FSN, aveam calitatea de partid invitat la reuniunile Partidului Socialist European, parte a Internaționalei Socialiste. Personal, eram primit cu foarte multă simpatie, însă FSN-ul se confrunta în continuare cu tema mineriadei și mai ales cu tema drepturilor minorităților naționale. Evident era vorba despre minoritatea maghiară. Fără să mi-o doresc sau să o am ca obiectiv, am devenit o personalitate politică internațională tot mai vizibilă. Dacă ar fi contat cuvântul meu, decisivă era imaginea omului revoluției, a ceea ce văzuseră la televizor în ceea ce s-a numit *Revoluția în direct*, și mai conta programul nostru de reformă despre care s-a scris destul de mult în presa internațională. Sunt momente interesante pe care le-am trăit și astăzi cred greu de imaginat. În iunie 1990 a avut loc Campionatul Mondial de Fotbal din Italia, unde participa

[9] PSOE – Partido Socialista Obrero Español (n.ed.)

și echipa României. La acea vreme echipa României conta în fotbal prin jucători de foarte mare talent și un joc colectiv foarte elegant, și am hotărât să dau curs invitației de a participa la meciul de deschidere al ei, care a fost România-URSS, fiind invitat de Giulio Andreotti, care era prim-ministru în Italia, un om cu o lungă carieră politică în spate, o personalitate foarte importantă în Europa. Nu era o vizită oficială, era o vizită ocazională. Când am ajuns pe aeroport, cei din protocol mi-au spus „— Domnule prim-ministru, Giulio Andreotti e aici, vă așteaptă." Am coborât, am dat mâna cu el, m-a primit foarte călduros, ne-am dus împreună în mașină, la hotel și meciul avea loc mai târziu, peste o oră sau două. El zice „— Domnule prim-ministru, urcați în cameră, aranjați-vă, și mergem împreună la meci."

Am ajuns în cameră, și în timp ce mă schimbam a venit cineva de la protocol și mi-a zis „— Domnul Andreotti vă așteaptă în loby." „— Cum adică?" „Nu, nu vă grăbiți, e foarte liniștit și vă așteaptă." Am coborât și îi zic: „— Domnule prim-ministru, dar se poate să nu spuneți nimic? Mă așteptați aici..." „— Nu dragă, dar îmi face plăcere să mă întâlnesc cu oameni ca tine, nici nu știi câtă plăcere îmi face." Vorbim de una, de alta, mergând spre stadion, și pe urmă cât am stat în tribună, mi-a rămas în minte un sfat de-al lui: „— Ești foarte tânăr în politică, ești curajos și e limpede că vrei să faci ceva pentru țara ta, dar vor veni și momente grele, dificile. Știi ce e important? Să ai încredere în tine mai mult decât te lasă împrejurările să ai." Frumoasă propoziție, și un sfat minunat, adică vei traversa momente grele, dar tu să ai încredere. Până la urmă, dacă te ții de angajamentul tău ai să răzbești, asta era, cred, ideea.

În Iugoslavia, înainte de războiul civil

Eram undeva la început de mai 1990, iar pe 20 aveau loc alegerile. A cerut insistent să mă vadă ambasadorul Iugoslaviei, care era încă unită, cu o situație economică mult mai bună decât România, o societate cu mult mai liberă decât România lui Ceaușescu, și zice „Domnule prim-ministru, vă roagă foarte mult prim-ministrul nostru Ante Marcovič să mergeți în vizită la Belgrad." „— Știu, dar haideți să mai aștepte puțin, au loc alegerile și se pare că le câștigăm, prin urmare tot eu sunt prim-ministru și după aceea vin." „— Nu, domnul prim-ministru vă roagă foarte mult să veniți acum." „— Bine." și am plecat cu câteva zile înainte de 20 mai. Care era problema pe care mi-au pus-o Ante Marcovič și Budimir Lončar, Ministrul Afacerilor Externe, o altă importantă personalitate? Eu i-am întrebat despre situația lor economică, iar Ante Marcovič, despre care se vorbește în termeni elogioși astăzi, reușise să stopeze inflația care fusese o mare problemă, să reia creșterea economică și să stabilizeze dinarul în raport cu monedele occidentale. „— Avem deci o situație economică într-o desfășurare bună, dar am vrea să vă întâlniți cu președintele Serbiei, Slobodan Milosevič, care are un discurs antifederalist. E important pentru noi să vă întâlniți cu el." Eu am înțeles că aveau o problemă politică și poate cu prestigiul de care mă bucuram, de la mine, Slobodan Milošević va înțelege mai mult cât de importantă este coeziunea federală a Iugoslaviei. Cât eram eu de pregătit pentru treaba asta... nu prea știu; experiența

mea politică era cât era, dar sensul acestei situații îl percepeam, iar interesul României era foarte clar. M-am întâlnit cu Milošević, el venise nu de mult din Statele Unite unde lucrase la Banca Mondială. Am găsit un om cu vederi înguste, naționaliste și agresive, adică exact cel care s-a revelat ulterior. Am pledat, plecând de la relațiile dintre România și Iugoslavia. Am stat o oră de vorbă cu el, însă repeta întruna: „— Nu, Serbia plătește prea mult la bugetul federal, nu se mai poate continua așa." Viziunea lui era de fapt mult mai agresivă. Ca și președintele din Croația, Franjo Tudjman sau Alija Izetbegovič, din Bosnia, toți epigoni ai regimului comunist autoritar, își dorea pentru el însuși o poziție autoritară. I-am spus lui Ante Marcovič: „— Dragă, din ce văd eu, misiunea ta e grea." La un an de zile, în iunie 1991, a izbucnit teribilul război civil care a distrus Iugoslavia. Într-adevăr, Balcanii au apărut atunci ca „un colț blestemat de lume", cum zicea Cioran, iar Iugoslavia acelui timp: „hotare... scăpate din vedere de Dumnezeu".

Personalitățile pe care le-am întâlnit mai ales ca prim-ministru în acel început de topire bruscă a lungului îngheț comunist, în care se schimba radical tot peisajul european, întregul sistem de relații statale, mă face să le amintesc acum așa cum le-am cunoscut, așa cum am legat relații amicale de cele mai multe ori. Probabil că pot fi repere, cel puțin de analiză, când e vorba de construcția europeană. Căci iată ce se întâmplă acum cu aceste frământări din Uniunea Europeană, care ar putea readuce fărâmițări și dezalcătuirea spațiului unit al speranței europenilor. Destinul Europei luminilor și inteligenței nu poate fi decât unirea popoarelor europene. Reperele despre care vorbeam sunt importante, ca să încercăm să ne descurcăm mai bine, când din nou se aplică atât de clar zicerea latină *Solum certum nihil ese certi.*

Ruptura reală de comunism

A venit momentul deosebit de important în care, la sfârșitul lui aprilie, academicianul Tudorel Postolache mi-a comunicat despre realizarea lucrării noastre, *Strategia înfăptuirii economiei de piață în România*, numită „schiță" ca să fie, academic vorbind, mai modestă.

Prezentarea *Schiței* a făcut-o academicianul Postolache într-o ședință de guvern, în care ne spunea că „nu există practic altă alternativă la tranziția spre economie de piață decât haosul" și că „problema nu se pune de a înlocui un mecanism pentru a pune altul în loc, deoarece nu a mai existat ce să se înlocuiască".

A fost o muncă excepțională la care s-au angajat peste o mie de specialiști, din toate domeniile, cu un entuziasm pe care nu vi-l pot descrie. Aveam și aproape o sută de mari specialiști din străinătate, care atunci când le-am cerut sprijinul au răspuns imediat favorabil. Academicianul mi-a cerut: „Prezentați-o dumneavoastră și scrieți un cuvânt introductiv." Când mi-a adus lucrarea, care cuprindea documentul de bază și volume pe fiecare domeniu economic și social, am fost entuziasmat fără rezerve; era așa de clar construită, așa de bine structurată. Sigur, eu am propus-o în calitate de prim-ministru, fără să spun că e a FSN-ului; eram un prim-ministru independent, iar ceea ce aduceam prin această lucrare era viziunea marii expertize din România, independent de opțiunea politică, pentru că între ei au fost și liberali sau țărăniști, dar această apartenență nu conta. Am prezentat-o deci imediat după 1 mai, iar la vremea respectivă a avut un ecou mai ales în rândul oamenilor cu o anumită expertiză, interesați de starea economiei românești. Politic, a trecut cam neobservată.

Am folosit-o ca document de plecare pentru a elabora programul de guvernare. Programul a fost mai ambițios reducând substanțial termenele desfășurătorului strategiei sau ceea ce azi numim plan de acțiune. Iar cei care au ignorat acea strategie nu și-au dat seama ce au pierdut; aici partidele istorice au ratat o șansă. Dacă ar fi venit atunci alături de mine, cine știe, porneam un pic altfel, dar erau în euforia Pieței Universității, își supraestimau mult capacitatea de influență electorală asupra românilor. Iar eu am avut un sentiment de bucurie pentru că mi-am dat seama că ceea ce gândeam în ziua în care am ajuns prim-ministru, cu privire la ce poate națiunea noastră, e adevărat, există. E vorba despre buna credință, capacitatea de recuperare, de însănătoșire morală, de meditație asupra realității noastre, ca lume împărtășită de toți românii. Din această lume au făcut parte toți cei cărora, ca prim-ministru, le-am cerut ajutorul. Oameni de aici, sau de dincolo, adică dintre granițele țării sau cu mult în afara ei: sunt cei pe care i-am prețuit pentru cunoașterea și știința lor, pentru valorile morale și demnitatea lor. Sunt într-un fel actorii acestor memorii, oamenii acestei lumi.

O mare bucurie mi-au adus cele două scrisori pe care mi le-a trimis economistul american de origine română Nicolae Georgescu Roegen, cred, cea mai strălucită minte românească în plan universal. Gândurile acestui mare român sunt poate cea mai profundă ilustrare a ceea ce este patriotismul luminat de o mare erudiție. Scrisorile pot fi citite și în finalul acestei cărți.

Surprinzătorul vot de după Mineriadă

Îmi amintesc acum de campania electorală. Eu am devenit candidat independent pe listele FSN; era permis atunci, astăzi nu mai este. În calitate de candidat, desigur, am avut mai multe mitinguri electorale. Pentru publicul larg de astăzi, e foarte greu să își imagineze măcar ce însemna un miting electoral atunci. În primul rând, nu încape nicio îndoială că oamenii veneau de bună voie, pentru că voiau să fie acolo, *era o sărbătoare*. Ei bine, am avut mitinguri uriașe. Îmi amintesc de mitingul de la Constanța unde au fost participanți într-un număr copleșitor; poate peste 100.000. Aveai impresia că tot orașul e acolo. După terminarea mitingului, oamenii ne înconjurau, având dorința întâlnirilor față în față; cert era că nu mai puteam ieși de acolo; cu foarte mare greutate cei tineri au reușit să ne scoată, împingându-mă cât se putea prin mulțime. Șeful de campanie era Adrian Sârbu, un om foarte inventiv care își lua foarte în serios răspunderea. Țin minte că m-am urcat în mașină (în toată acea perioadă nu am umblat decât cu Dacia 1300; așa mi se părea normal să fie). În fine, Sârbu s-a urcat pe capota mașinii, mașina fiind complet înconjurată de lume, și prinzându-se de capotă, a zis: „Să plecăm! Acum!" Țin minte perfect, era pe capotă, pe burtă și cu fața spre parbriz, și striga „— Acum!!!"

La fel la Sibiu; după discurs, era prevăzut să traversez piața. Cum să traversez piața? Iarăși era tot orașul acolo; oamenii s-au îmbulzit ca să ajungă cât mai aproape de mine. Mi-am pierdut pantofii, trebuia

să traversez piața unde ținusem discursul spre un centru pe care trebuia să îl vizitez. Erau mitinguri uriașe ca audiență și entuziasm. Îmi amintesc și de cel de la Vaslui, și de un altul la Ploiești... Vorbesc despre mitinguri pe care le-am făcut singur. Am făcut apoi miting la București împreună cu Iliescu, însă aici lucrurile nu au fost așa de simple pentru că, din păcate, contrariposta era destul de urâtă. Au fost oamenii care manifestau pentru FSN, iar printre ei au fost femei busculate, agresate. Dezlănțuirea aceasta urâtă venea și din faptul că partidele istorice spuneau simpatizanților lor că suntem prelungirea foștilor comuniști. Lucru totuși aiurea ca să spun așa; chiar și Iliescu fusese omul care, într-adevăr, activist comunist, ajuns în prima linie a conducerii comuniste, a avut curajul să se opună lui Ceaușescu, în 1971, când acesta a venit fără el cu ideea modelului nord-coreean pentru România. Adică în momentul acela, singura voce care i-a spus „nu" lui Ceaușescu, care atunci încă avea o foarte mare putere – erau atunci mari intelectuali care ziceau „orice, dar nu ne atingem de Ceaușescu" – a fost a lui, a lui Iliescu.

Andrei Pleșu remarca, în una dintre discuțiile noastre: „domnule, poate că la început el a fost cea mai bună variantă". Apoi felul în care a câștigat alegerile prezidențiale în 20 mai 1990 cu un discurs politic foarte simplu, direct, clar și foarte responsabil, pentru că știa care e starea economiei românești și spunea: „— Nu ne așteaptă vremuri foarte bune, ne așteaptă vremuri grele."

Dar mitingurile acestea de la București au fost oarecum altfel în manifestarea lor. Chiar în mitingul de la Timișoara, al lui Iliescu (eu nu am fost acolo), unde partidele istorice aveau priză, și locul unde el fusese secretar de partid s-a bucurat totuși de o mare mulțime foarte favorabilă lui.

Speranța era uriașă și marea masă a oamenilor nu voia să creadă, nici nu voia să gândească la realitatea economică foarte precară, din România, și care, pentru început, nu putea decât să fie mai grea.

Au avut loc alegerile, eu am fost ales deputat de București. Urmează, din nenorocire, momentul 13-15 iunie 1990, pe care l-am

mai povestit de multe ori și din care la urma urmelor mai vreau să spun un singur lucru. Am discutat despre Piața Universității, unde, pe finalul manifestărilor de stradă în iunie nu mai erau decât... corturi, în care se strânseseră și mulți oameni fără ocupație și probabil fără o idee clară despre obiectivul politic. Partidele istorice se detașaseră de realitatea ultimă a pieței de după alegeri. Ideea din final a fost foarte simplă: au fost alegeri, avem un legislativ liber ales, recunoscut, ne ducem în Parlament, măcar să circule traficul în București, căci era infernal pentru oameni. Era punctul de trafic cel mai intens, blocat și, din păcate, a ieșit foarte prost. Întâi, pentru că forțele de poliție au fost slabe; erau și foarte timorate după scandările bine-cunoscute: *miliția, miliția, miliția.* Apoi, s-a dezlănțuit valul acela de violențe pe care eu nu l-am putut, și nici astăzi nu pot să îl atribui decât manipulării de către foști securiști, care își spuneau că e momentul să dovedească cât de importanți mai pot fi. SRI-ul înființat după împrejurările tragice din martie 1990 de la Târgu Mureș nu era deloc, deloc reformat, Măgureanu decisese că îi păstrează pe absolut toți lucrătorii din Securitate, urmând ca să facă nu știu ce fel de selecție ulterioară. Pe fondul acestor realități, s-a produs venirea minerilor. Confruntat astăzi cu acuzația Parchetului Militar privitor la 13-15 iunie, am depus o mărturie care cred că cel mai bine ține loc și de memorie.

Zilele trecute am revăzut, căci nu văzusem de foarte mult timp, imaginile cu TAB-urile de luptă care intră în Târgu Mureș, și cum lucrurile se liniștesc... o minune, căci dacă ar fi fost invers, adică înfruntări, ciocniri violente în plină desfășurare a intervenției militare, România ar fi intrat într-o vrie extraordinar de periculoasă. După 13-15 iunie sigur că starea mea lăuntrică a suferit poate nu un șoc, dar un stres, o înăsprire, desigur. Am fost obligat să dau zeci de interviuri la zeci de televiziuni occidentale și ziare în legătură cu barbaria minerilor, despre imaginile acelei zile de 14 iunie, difuzate, iarăși, în toată lumea. Despre 13 iunie nu au difuzat nimic; asta a fost o manipulare urâtă, operată de aici, din

România, pentru că întâi și întâi trebuia să arăți ce s-a întâmplat, cum au reușit minerii să ajungă aici. Opoziția era susținută atunci foarte bine de dreapta occidentală, iar noi ne afirmasem de stânga. Au reușit, din păcate, să impună această imagine numai din 14 iunie, nu și din 13, oricât ne-am străduit... Alături de ele, s-a auzit și impersonala, obsedantă învinuire: „... au chemat minerii, au chemat minerii!" Eu știu bine că nu i-am chemat, și nimeni din zona guvernamentală, dar nici nu am elemente să spun că i-a chemat Iliescu. Ce le-a spus Iliescu minerilor în București, în Piața Victoriei, sigur că a fost greșit: „Duceți-vă în Piața Universității!"; noi convenisem să facem tot ce era necesar, pentru a-i trimite înapoi. Să le asigurăm o masă caldă și să-i îndemnăm la calm. Îndemnul lui Iliescu însă a fost o greșeală. Norocul meu a fost că am vorbit cu un bun prieten al meu, un mare mare istoric și ziarist francez, Alexandre Adler. Părinții lui erau din România, iar părinții noștri, tatăl meu și tatăl lui fuseseră apropiați din vremea copilăriei comune de la Oradea. El mi-a spus cam ce așteptau televiziunile, și m-a sfătuit: „N-ai încotro, trebuie să îți pui cenușă în cap. Să constați că scenele sunt oribile și să ai ocazia să spui că tu ești și mai hotărât, și mai determinat să construiești democrația, tocmai pentru ca asemenea lucruri să nu se mai întâmple..." El zicea: „E clar că intervenția forțelor de poliție a fost legitimă, că nici măcar opoziția istorică nu o contestă, dar ceea ce s-a văzut este că această intervenție a fost foarte neprofesionist desfășurată." Dar spun că greutatea ce mi s-a pus pe suflet, acea întristare de care vorbeam, a fost momentul când Adrian Sârbu mi-a spus, „Domnule prim-ministru..." – de fapt, fusesem la revoluție împreună și îmi spunea „Petre", „— Petre, în dimineața asta (15 iunie) trebuie să mergi la Universitate." Am spus că merg, iar Sârbu m-a măsurat din priviri: „Slavă Domnului nu ți-a lipsit curajul niciodată." Așadar, în dimineața aceea m-am dus la Universitate și am văzut profesori de la Facultatea de Geologie, foarte supărați, îndurerați, oameni care după ce au văzut dezlănțuirea sălbatică a minerilor și-au zis: „Nu

scăpăm... nu scăpăm de ce a fost..." Această resemnare a lor, redată ca o imposibilitate de a ne izbăvi de toate cele trecute, a fost o mare apăsare pentru mine. Am vorbit cu profesorul Postolache, și el care e un om foarte tonic și optimist, care a făcut foarte multe lucruri bune pentru țara noastră, îmi spunea: „Domnule prim-ministru, *acum* e momentul dumneavoastră: aveți program, este un lucru atât de bine făcut și frumos, *e al dumneavoastră*, ieșiți cu el, lăsați episodul ăsta în spate, *aveți viitorul*; construiți-l, aveți o *strategie*." Asta mi-a dat imediat tonusul să scriu programul de guvernare, care a ieșit un document consistent, armonic și exact, urmat de succesul surprinzător: la două săptămâni de la Mineriadă a fost votul în Parlament pentru investirea guvernului Roman, iar din 59 de deputați și senatori din opoziție, nu a fost niciun vot împotrivă, ci doar câteva abțineri. A fost deci un vot cvasiunanim. Nu se putea spera la ceva mai frumos. Un impact deosebit de favorabil l-a avut componența echipei de guvernare din care făceau parte, cum am mai spus, oameni tineri, cu excelentă pregătire profesională. Când vorbeau erau ascultați, fiindcă erau evidente erudiția și inteligența lor.

Dan Amedeo Lăzărescu, elegantul deputat PNL, în cuvântul său, spunea: „Un gând de compasiune pentru asumarea unei sarcini ce poate fi trecută prin cele 12 munci ale lui Hercule... miniștrii noului guvern sunt vedete ale unui proces de remodelare inteligentă a României." Iar Radu Câmpeanu exprima convingerea că „Selecția miniștrilor este adecvată momentului, este cea mai fericită soluție."

Așadar după două săptămâni de la Mineriadă a fost posibil un nou moment de entuziasm, adică părea că lumea a întors pagina, mulți au zis că nici nu mai vrem să auzim de întâmplarea cu minerii. Pe bună dreptate, opoziția a cerut, și s-a făcut o Comisie de anchetă a Parlamentului, și în mod paradoxal, cine cerea prin ianuarie 1991 ca acest raport al Comisiei să fie încheiat cât mai repede? Eu! Pentru că se apropia momentul în care în Adunarea

Parlamentară a Consiliului Europei, urma dezbaterea pentru acordarea unui statut României, dar fără acest raport nu se putea.

Eu ceream iar domnii Alexandru Bârlădeanu, președintele Senatului, și Dan Marțian, președintele Camerei Deputaților tot amânau, în mod clar împotriva mea, ca să îmi creeze un obstacol. De fapt, erau manevre politice, ei dorind să-l încarce pe Ion Iliescu cu o vinovăție cât mai mică.

Până la urmă le-am spus, „Dacă opoziția are probleme și vrea să prezinte un punct de vedere separat, nu mă deranjează cu nimic, dar vreau raportul!"

Și cu trei zile înainte de 29 ianuarie 1991, când m-am dus la Strasbourg, am avut raportul și am putut să îl distribui, altfel nu era posibilă intervenția noastră. Eram prim-ministru al unui guvern pe care nimeni încă nu și-l putea imagina ca fiind posibil, pentru că l-am format, paradoxal – paradoxurile fac, așa cum demonstrează filosofii, mai posibilă diferența dintre a înțelege și a nu înțelege – și grație condițiilor acelora, foarte concrete, tranșante ale momentului iunie 1990. Paradoxul era acela că am putut să îmi alcătuiesc programul de guvernare și componența guvernului absolut independent. Pentru că Iliescu era, ca de altfel și președinții celor două Camere, într-o situație, în cel mai bun caz, de expectativă. Mai bine spus, erau timorați.

Ori eu am alcătuit guvernul, alegând oamenii potriviți, mai puțin Ministrul Apărării pentru că acolo Iliescu voia să îl mențină pe Stănculescu, ceea ce era, de fapt, și opțiunea mea. Am făcut un Guvern, în primul rând mai restrâns, 21 cu totul. Am vrut să fie numai oameni care să îndeplinească trei criterii: să nu fi fost în aparatul înalt de partid, să fi avut contact cu Occidentul cel puțin din punct de vedere al pregătirii lor profesionale și să fie tineri. Așa l-am făcut. Mai târziu, am constatat că în cei 21 eram 8 șefi de promoție. În acel guvern, cel mai în vârstă era Anton Vătășescu (lăsând deoparte pe Stănculescu), care nu avea încă 50 de ani. Oricum, un Guvern de oameni tineri, capabili, devotați.

Prima noastră misiune a fost legată de un eveniment ce urma să aibă loc la Viena; o discuție a unei Comisii a Consiliului Europei, cea pentru Drepturile Omului în care se discuta cazul României, bineînțeles plecând de la 13-15 iunie 1990. Au plecat acolo Adrian Năstase, care devenise Ministru al Afacerilor Externe și Adrian Severin, care era ministru și, totodată, asistent al prim-ministrului pentru reformă. Adrian Năstase fusese alegerea mea pentru postul de Ministru al Afacerilor Externe. Recomandat mie de... Dan Iosif! A venit direct la mine și mi-a spus că Adrian Năstase, care fusese purtător de cuvânt al FSN în campania electorală, s-a dovedit extrem de util și credibil în contactele cu ziariștii occidentali. Am spus mai devreme că Iliescu nu s-a amestecat în alegerea miniștrilor. La Năstase însă a avut obiecția că e prea tânăr pentru poziția maximă a diplomației. Voia un om din garda veche. Am fost însă neînduplecat și a rămas să fie Năstase. S-a dovedit capabil, bine înzestrat pentru a fi ministru, deși la un moment dat i-am reproșat, într-o ședință de guvern, că nu are suficient curaj în promovarea tinerilor. Nu văd în ce împrejurări s-ar mai putea constitui în România un Guvern de această calitate, pentru că nu mai văd niciodată reunite condițiile pe care le-am avut, adică dreptul de a construi un Guvern fără interferențe de partid. Acum, guvernele sunt rezultatul unor negocieri interne, de partid, iar dacă este o alianță, cu atât mai greu. Au rămas în Guvern Andrei Pleșu, care își dorea să fie în continuare Ministrul Culturii, deși Mineriada era încă apăsător de prezentă, Ion Aurel Stoica și Anton Vătășescu ca viceprim-miniștri, care făcuseră deja dovada capacității lor, Doru Viorel Ursu care tocmai cu câteva zile în urmă fusese numit Ministru de Interne în locul lui Chițac, demis de mine după foarte slaba prestație a forțelor de ordine din 13 iunie. Programul de guvernare, inspirat din Strategia amintită, fusese atât de bine gândit, încât avea la final un desfășurător al acțiunilor pentru punerea în aplicare a Strategiei, adică ceea ce se numește astăzi *plan de acțiune (action plan)*. Era un plan de acțiune *avant la lettre*. Un exemplu al calității esențiale

al acestui plan de acțiune este prima lege care trebuia adoptată, și anume legea proprietății. Multe lucruri s-ar fi așezat bine în țara noastră, dacă am fi putut începe așa. Au apărut însă tot felul de obstacole. Nici opoziția nu a susținut o asemenea lege, pentru că ei doreau să fie *restitutio in integrum*. Și acum îmi pare rău, pentru că aveam autoritatea necesară să spun „Nu, domnilor! Începem cu legea proprietății." Lucru care părea într-adevăr complicat, dar dacă o făceam atunci, multe acte de jaf al proprietății publice s-ar fi putut evita ulterior. Dovada că exista un conflict ideologic-politic este că prima lege pe care am dat-o noi a fost Legea 15 a transformării societăților de stat în societăți comerciale, care era fundamentală pentru reformă. Cine a ieșit împotriva noastră la televizor, încercând să o desființeze? Alexandru Bârlădeanu, președintele Senatului din partea FSN, adică a Guvernului. Acolo, de fapt, lucrurile se strică, și eu încep să nu mai am încredere în Iliescu. Îi spuneam: „— Domnule, dar cum este posibil să mă atace din interior?" „— Nu, poate are și el un punct de vedere." Acesta este stilul lui Iliescu, întotdeauna, este un stil îmbrăcăcios, adică să vedem cum putem să armonizăm niște lucruri pentru ca, argumentul era, să fie mai echilibrate... Povestea era flagrantă. Imediat a venit un alt pas, la propunerea președintelui Camerei, Dan Marțian: s-a votat ca membrii Guvernului să nu mai fie parlamentari și, prin urmare, toți membri parlamentari ai Guvernului au fost dați afară din Parlament, într-un mod cât se poate de evident antidemocratic.

Desigur, după formarea „Patrulaterului Roșu", ca majoritate parlamentară în urma alegerilor din toamna lui 1992, s-a revenit la normalitate, pentru că acum ea era convenabilă și constituțională. Atunci se pregăteau deja arme împotriva Guvernului Roman. Nemaifiind parlamentari, nu mai eram protejați de normele parlamentare. Să fii parlamentar în acel moment era cu adevărat important. Așa s-a născut Guvernul, cu calitățile și valoarea de care am vorbit, și tot așa ne-am trezit în situația în care în urma unui

vot pervers, am fost eliminați din Parlament. Nimeni însă nu a părăsit Guvernul.

Am mers înainte, am dat bătălia pentru Legea 15 și i-am învins pe Alexandru Bârlădeanu și pe susținătorii tezei sale anti-reformiste. Întâlnirile mele, la nivelul conducerii de stat, erau periodice; ne convoca Iliescu, pe mine și pe cei doi președinți, însă nu au fost niciodată întâlniri de încredere. Eu simțeam tot timpul că cei doi mai au ceva de discutat cu Iliescu, separat, fără mine. Iliescu încerca să țină o cârmă astfel și mai ales cred că el aprecia devotamentul meu pentru munca de prim-ministru. Dar toată echipa, legată de fostul aparat și fosta mișcare comunistă, îi împuia capul și el era fără îndoială sensibil la ce i se spunea, pentru că avea foarte mari îndoieli în legătură cu direcția în care trebuiau îndreptate lucrurile, cu evoluția pe care trebuia să o aibă societatea. El visase la un fel de forum civic, în care să fie aglomerate toate tendințele politice; o formulă utopică, ce nu avea sens în condițiile în care se năștea din nou democrația și era evident că partidele istorice au agenda lor proprie. Am reușit să adoptăm în toamna lui 1990 legea cea mai importantă – după Legea 15 care transformase întreprinderile de stat în societăți comerciale autonome – Legea 31, a societăților comerciale, care este și astăzi cheia de boltă a legislației pentru economia de piață. Desigur că a mai fost de atunci modificată, dar a fost adoptată în acel an. Adică ne-am pus pe treabă foarte temeinic.

Totuși, nu-i așa că veți face perestroika?

Alegerile au avut loc în această stare de divorț între ceea ce simțeau românii, marea masă a populației, și ceea ce își doreau și credeau că se întâmplă partidele istorice și, să spunem, oamenii devotați aceleiași idei și anume, revenirea la democrația interbelică. Dar, totodată, erau oameni care trăiseră acele vremuri în realitatea lor și nu într-o viziune roz, și care știau că democrația interbelică a înregistrat multe eșecuri, că nu am avut niciodată alegeri complet libere: cine deținea Ministerul de Interne câștiga, de regulă, alegerile.

De pildă, profesorul Dinu Giurescu, fiul marelui istoric Constantin Giurescu, dar și el un istoric foarte important, care plecase din țară înainte de revoluție, în 1986. La plecarea lui s-a întâmplat ceva foarte interesant. El a hotărât să plece atunci când Ceaușescu a ordonat sistematizarea bulevardului care ducea de la Academia Militară până la Buzești și, desigur, scopul era să se creeze un mare bulevard în fața acelei clădiri faraonice, numită muzeul muzeelor. Era cu adevărat piramidală, în sensul unei urcări pe trepte, înaltă de 25-30 metri. În capăt, spre Buzești se găsea casa părintească a lui Dinu Giurescu care trebuia demolată ca să facă loc blocurilor. Cu Dinu aveam o relație de prietenie; ne întâlneam pe la petrecerile noastre, de oameni mai legați de cultură, și totodată oameni cu profesii foarte solide. El era profesor, istoric, eu eram profesor, șef de catedră; un alt prieten de-al nostru era director la Uzina de Mașini Electrice, Titel Sederiaș, erau actori precum Titi Rucăreanu, scriitorul Francisc Munteanu, și

colegi de-ai Mioarei de la Radio, din Televiziune, spre exemplu Paul Grigoriu. Dinu nu a mai suportat umilința, a fost picătura care a umplut paharul, și a spus „eu plec". Avea o ofertă de la o universitate din Statele Unite și a făcut o cerere oficială de a pleca. Se vede că a avut un sprijin; a fost ajutat și de o intervenție din Statele Unite, și în cele din urmă i s-a aprobat plecarea după un an de zile. A venit astfel momentul în care el a trebuit să părăsească acea casă pentru că urma să fie demolată. Era o casă frumoasă. Și atunci, mai mulți prieteni ne-am oferit să îl ajutăm să se mute; în dimineața în care a început mutarea spre surprinderea lui totuși, singurul care a venit să îl ajute cu mașina ca să îi putem duce lucrurile am fost eu. Mult timp după revoluție el a tot povestit episodul ăsta: „Domnilor, mă așteptam să vină prietenii, să mă ajute... a venit doar domnul Roman; și să știți că era și un sacrificiu pentru că benzina era rationalizată, eu nu aveam de unde să fac rost de benzină bineînțeles, deci domnul Roman m-a ajutat cu transporturile acelea din puțina benzină pe care o avea el." Oameni ca Dinu știau că democrația interbelică avea multe scăderi, nu era o democrație consolidată cum zicem azi. Așa încât alegerile din 20 mai 1990 se poate spune că au fost alegeri cu adevărat libere, poate primele din istorie. Pentru unii, astăzi, această frază pare o teribilă exagerare, dar dacă ar avea curajul să afle istoria, să citească însemnările oamenilor politici și presa vremii – eu am făcut des lucrul acesta, m-a interesat întotdeauna cum a fost politica românească – ar rezulta că așa se petreceau lucrurile; și să nu uităm totuși că această democrație a sfârșit în dictatură. Adică dictatura lui Carol al II-lea, apoi a Mareșalului Antonescu care a început cariera de om politic cu Mișcarea Legionară, de care apoi s-a despărțit, e adevărat, și în fine, dictatura comunistă. Și să reamintim, mult mai des decât am făcut-o, că în acei ani au fost asasinați trei prim-miniștri ai României: I.G. Duca, Armand Călinescu și Nicolae Iorga. Ei bine, aceste alegeri au însemnat în rândul românilor adevărata schimbare. *Știau că votează ce vor ei.* Însă împrejurarea în care au trăit în această confruntare dură, imediat după ianuarie 1990, dintre cei

care reprezentau FSN-ul și cei care reprezentau partidele istorice, părea, pentru marea masă a oamenilor obișnuiți, nelalocul ei. Ei voiau să intre într-o viață normală, și nu înțelegeau acest conflict, pe alocuri foarte strident. Imaginile din Piața Universității, pe care televiziunea le difuza în fiecare seară, i-a îndepărtat și mai mult de lozinca *vrem democrația interbelică*. De altfel s-a dovedit a fi greșită și acea revendicare, *restitutio in integrum*, adică restabilirea titlului de proprietate, din 1945. Că a fost o mare hemoragie de proprietate publică, o dovedește faptul că s-a mers *ad absurdum* inclusiv cu restabilirea proprietății de dinainte de marea reformă realizată de Guvernul liberal în 1923. Cred că Corneliu Coposu, când vorbea de *restitutio in integrum*, nu se gândea la ceea ce a rezultat în final. El era un om perfect cinstit și corect. Pentru el, *restitutio in integrum* era un obiectiv politic, nicidecum economic. Oricum ideile și propunerile, programele foarte tăioase ale partidelor istorice nu au fost înțelese iar alegerile, ca urmare, au avut rezultatul categoric pe care l-am simțit că vine, în mitingurile electorale susținute de Iliescu sau de mine.

În același timp, alegerile au suscitat un mare interes european și, în general, în lumea occidentală. Pe fondul episodului Târgu Mureș, erau vii speculații despre împărțirea României sau atragerea acesteia într-o sferă sau alta. Neluarea în seamă a elementelor fundamentale care apăruseră, și anume strategia înfăptuirii economiei de piață, neluarea în seamă, mai simplu, a momentului 7 iunie de la Moscova, când în numele României am spus *România nu mai dorește să facă parte din Pactul de la Varșovia și nici nu dorește vreo altă combinație, ci dimpotrivă, România se gândește să se alăture NATO*, a fost contraproductivă pentru partidele istorice. Pentru că, de fapt, anul 1990 este un an al normalizării, în sensul așezării României în interiorul Europei Occidentale. Mult mai târziu, Corneliu Coposu mi-a mărturisit că momentul 7 iunie a fost mult mai mult decât se așteptau ei, adică ei nu ar fi avut curajul să fie atât de categorici pe cât am fost noi, așa cum am mai povestit.

Interesul internațional s-a văzut din plin în prezența a zeci de televiziuni; nu exagerez, practic, toate canalele de televiziune europene importante erau la București. Când a fost cunoscut rezultatul votului, televiziunile acelea se aflau în Piața Revoluției, adică în fața fostului sediu al CC al PCR, Toate mi-au solicitat interviuri. Ideea că Petre Roman va fi prim-ministru părea să se impună de la sine. Realitatea nu era așa. Aici apare un moment aproape hazliu din punctul meu de vedere, când m-am trezit efectiv surprins de o întrebare insistentă, pe care mi-o puneau ziariștii televiziunilor celor mai importante din Franța, din Marea Britanie, din Italia, din Germania. Țin minte că oriunde mă deplasam în Piață, erau care de televiziune și eu mergeam de la un car la altul, deci de la o locație a unei televiziuni la alta, și dădeam interviuri. Să fi filmat cineva periplul ăsta al meu ar fi fost hazliu. Întrebarea era cam aceeași: „— Acum că ați câștigat alegerile, și probabil veți fi prim-ministru, veți face *perestroika*?" Iar eu le spuneam: „— Domnilor, înțelegeți-ne bine, nu a fost niciodată vorba ca noi să facem perestroika, uitați-vă la programul FSN, la strategia pe care am propus-o eu." „— Bun, ce veți face?", iar apoi reveneau: „Totuși, nu-i așa că mergeți spre perestroika?" „— Nu, domnilor! Noi vrem să construim o democrație occidentală."

Lucrul era firesc, pentru că fusese insistent avansată ideea că FSN nu vrea altceva decât o perestroika. Mai mult, în acele împrejurări, lumea occidentală vedea perestroika cu ochi buni. Însă elementele concrete erau strategia înfăptuirii economiei de piață și planul de acțiune. Întreaga mea activitate internațională, de care am vorbit, spunea încotro voiam să mergem. Pe de altă parte, mulți erau convinși că Iliescu și echipa de oameni legați de vechiul regim, în mod natural, vor o perestroika. În mod cert acești oameni chiar asta gândeau. Și sigur că erau instituții, precum Ministerul Apărării Naționale, Ministerul de Interne, zona de forță, în care erau mulți aceia care gândeau că trebuie să existe o formulă de o anumită continuitate. Atunci nu sesizam lucrul acesta, pentru că mă văd pe mine spunându-le acelor televiziuni, cu toată convingerea, dar și cu un aer de surprindere: „— Oameni buni, știți ce am propus. Vă rog, uitați-vă la tot ceea ce am spus, am propus și afirmat." Ei totuși sesizau ambiguitatea din FSN, care până la urmă s-a și văzut, a explodat, și s-a transformat într-un fapt extrem de grav, adică înlăturarea Guvernului Roman printr-o *lovitură de stat*, zic istoricii, oricum printr-o lovitură de forță în septembrie 1991.

Sub lovituri. 13-15 iunie 1990

Eram foarte convins, fără nicio reținere, de ceea ce aveam de făcut, și nu bănuiam atunci ce se uneltea împotriva curentului reformist. Drept e că nici nu a venit nimeni să îmi spună despre așa ceva. Spre exemplu, a fost o propunere a lui Virgil Măgureanu ca Iliescu să îl desemneze pe Radu Câmpeanu ca premier; să dea lovitura. Radu Câmpeanu își dăduse acordul pentru așa ceva, și pot să îl înțeleg. Ca să înțelegem întregul tablou, trebuie să mă întorc la momentul din martie 1990, imediat după episodul de la Târgu Mureș, când sub impactul acelor evenimente, în Biroul Executiv al CPUN, din care făceam parte ca prim-ministru, deși, cum am spus, eram neafiliat politic (asta la cererea lui Corneliu Coposu), a venit Virgil Măgureanu, la propunerea lui Iliescu, cu un plan pentru înființarea SRI. Am primit și eu documentul, și am văzut că el conținea o serie de elemente care reproduceau ceva din ce fusese Securitatea. Spre exemplu, era vorba despre faptul că SRI poate întreprinde cercetări de ordin penal. Și mi-am exprimat mari semne de îndoială dar, în acea ședință, cel care a susținut mai puternic chiar decât Iliescu înființarea SRI, așa cum propunea Măgureanu, a fost Radu Câmpeanu, în calitatea lui de vicepreședinte CPUN și președinte al PNL. Eu aveam sentimentul că nu se pune altfel problema decât să fiu candidat pentru funcția de prim-ministru și evident să ajung în Parlament pentru investirea Guvernului. Lucrurile păreau lămurite, după ce, trecându-se peste unele acuzații, s-a admis de toată lumea că alegerile fuseseră corecte și libere. Eu spun că erau libere și am două elemente pe care mă sprijin:

1. Aveam o masă enormă de presă care era absolut liberă, mult mai liberă decât cea de astăzi pentru că, într-adevăr, nu existau condiționările de azi, în special cele de ordin economic și de altă natură. Erau sute de ziare. Erau deja și mai multe posturi de radio private. Ziarele erau citite cu nesaț de toată populația care, evident, după ani de zile de presă strict controlată, consuma tiraje uriașe; *Adevărul* și *România Liberă*, cele două ziare principale – *Adevărul* care susținea FSN-ul și *România Liberă* care susținea partidele istorice – fiecare au înregistrat tiraje zilnice de 800.000 exemplare, poate și mai mult. Astăzi nu există ziare care să tipărească mai mult de 10.000-15.000 de exemplare; desigur, există și publicațiile online, care au schimbat atitudinea publicului.

2. Oamenii erau liberi și se simțeau liberi. Nici nu se punea problema să se facă presiuni asupra lor pentru a vota într-un anume fel. Se poate spune că da, nu erau suficient de informați despre jocul democratic, despre partidele istorice și rolul lor în condamnarea regimului comunist. Dimpotrivă, condamnarea fără nuanțe a întregii vieți pe care o trăiseră sub comunism i-a speriat pe mulți și i-a condus la votul pentru FSN. Democrația propusă și promovată de partidele istorice, teoretic exactă, era permanent însoțită de anatemizarea nu doar a instituțiilor dictaturii, ci și a oricărei persoane care aparținuse vreunei structuri a PCR. Așa cum am mai arătat, oameni cu cele mai curajoase parcursuri antitotalitare precum Adam Michnik sau Vaclav Havel exprimau teama că asemenea atitudini ultraradicale vor crea o nouă formă de dogmatism politic. În fine, dar nu în ultimul rând, din partea guvernului meu, alegerile au fost coordonate de Acad. Mihai Drăgănescu, viceprim-ministru, care devenise și președintele Academiei Române. El fusese acceptat de partidele istorice, și niciodată nu s-au auzit critici la adresa modului în care și-a îndeplinit această delicată misiune.

Ne aflam într-un moment de mare importanță. Se relua în România după 52 de ani de regimuri totalitare cursul firesc al democrației, care începe cu funcționarea Parlamentului liber ales.

În aceste împrejurări, era tot mai de neînțeles și mai supărător că traficul în zona Pieței Universității, și anume exact în spatele Baricadei de la Inter, era în continuare întrerupt de niște oameni care nu mai reprezentau partidele politice, pentru că acestea se desolidarizaseră de piețari, urmând, firesc, drumul bătăliei parlamentare. Cei din Piața Universității stăteau în și printre corturi. Oricum, era o situație foarte rea din punct de vedere al igienei. Cum să trăiască oamenii acolo?

Cred că, în ceea ce mă privește am greșit un lucru, și anume nu am evaluat, și nu ar fi fost așa de greu, slăbiciunea, aș zice chiar incompetența forțelor de poliție de a realiza o asemenea operațiune profesionist și în același timp, legal. Adică năravurile din vechiul regim erau totuși acolo. Probabil că dacă aș fi fost mai conștient de lucrul acesta, nimeni nu ar fi acționat așa cum s-a întâmplat. M-am tot gândit că niciunul dintre consilieri, dintre miniștri, nu a venit să îmi spună: „atenție că lucrurile s-ar putea să scape de sub control". Cine mi-a transmis un mesaj în sensul ăsta a fost, îl menționez acum pentru a doua oară în memorii, cumnatul meu Vladimir Georgescu, care i-a spus Mioarei: „Transmite-i lui Petre să nu facă nimic în Piața Universității, că se aude că acolo se vor pregăti lucruri foarte urâte; mai bine să îi lase în pace." El lucra la Institutul de Fizică Atomică, și avea o relație foarte bună cu Valentin Ceaușescu care, de asemenea, lucra acolo. Prin urmare, cred că în Institut erau mulți securiști sau mesageri ai securității.

Eu nu am ținut cont de acest avertisment. Aș fi putut să-i spun Ministrului de Interne (Chițac) „— Domnule, nu interveni!", dar un lucru totuși m-a făcut să consider că nu se mai poate așa dincolo de sentimentul frustrant: am făcut alegerile, lucrurile s-au lămurit, trebuie să construim o țară, iar câteva zeci de, să le zic înverșunați, că nu puteam să spun altfel, stau în niște corturi acolo și împiedică traficul.

În 26 mai a avut loc în România un cutremur destul de puternic – eu eram la Palatul Victoria. A fost o scuturătură zdravănă într-un

interval scurt de timp; îmi aduc aminte că a ieșit Iliescu din biroul lui, eu la fel, și am stat așa unul lângă altul sub o grindă mare, iar eu mă întrebam, privind către el, oare ce s-o întâmpla la blocul de la MICM (Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini), adică blocul de lângă casa Vernescu, care acum nu mai există; acea clădire a fost demolată. După cutremurul din martie 1977, acea clădire risca prăbușirea, și mie asta mi-a venit în minte în timp ce eram zguduiți.

Din fericire, clădirea aceea nu a căzut, dar oamenii de acolo s-au speriat foarte rău. Mi-a dat telefon la câteva minute după aceea Ministrul de Interne Chițac și mi-a zis „— Domnule prim-ministru, ambulanțele sunt chemate mai ales de oameni în vârstă care au avut șocuri și nu pot trece prin Piața Universității pentru că cei de acolo nu le lasă." Asta mi s-a părut din cale-afară. Nu mai suntem oameni? Era evident că avem de-a face cu niște oameni puși să blocheze traficul. Nimeni nu poate împiedica ambulanțele doar din rațiuni care țin de convingeri. Când intervine o asemenea situație, pur și simplu omenească, trebuie să vezi umanitatea din tine și din ceilalți.

În felul acesta s-a hotărât în ziua de 11 iunie la reședința lui Iliescu de la Scroviștea, intervenția forțelor de ordine. Numai că în aceeași zi m-a sunat Anton Vătășescu care era primul viceprim-ministru să îmi spună că „E o manifestație a celor din Piața Universității care au ajuns în fața Guvernului și sunt niște oameni care spun că sunt reprezentanții Pieței Universității și cer să vorbească cu dumneavoastră." „Uite, Antoane, ia-l pe Sever Georgescu (care era secretarul general al Guvernului), și stați de vorbă cu ei."

Au intrat în Guvern, au stat de vorbă cu cei din piață, au ascultat ce li s-a cerut și au convenit, deci a fost o înțelegere ca aceia din Piața Universității să permită restabilirea traficului, iar dacă ei vor să continue protestul să o facă alături, sau în altă parte, dar traficul să fie restabilit.

M-am bucurat când mi s-a spus rezultatul rezonabil al acestui dialog. Dar s-a întâmplat că după ce acești manifestanți s-au întors în Piața Universității, două organizații, dintre care una era Asociația 21 condusă de Teodor Mărieș, au protestat vehement împotriva acestui acord, și din păcate au avut câștig de cauză. Acum, de curând, când am făcut o declarație la Parchetul Militar în legătură cu aceste evenimente, procurorul militar mi-a pus o întrebare: „— Domnule Roman, dacă acordul acela s-ar fi respectat, s-ar mai fi produs tulburările care au avut loc?" și i-am spus „— Categoric nu, am fi mers pe un drum de normalitate."

Însă lucrurile au evoluat în cu totul alt fel – avem cele două părți: ziua de 13 iunie, groaznică, 14 iunie diferită, dar la fel de urâtă. Două grozăvii, una după alta. Prima grozăvie, după intervenția neprofesională și incorect gândită de Generalul Chițac.

Grupările anti-FSN erau pe un fel de continuare a logicii înfruntării din perioada campaniei electorale. Problema însă nu a fost asta, ci faptul că, într-adevăr, după plecarea lor din piață, acolo au rămas forțe pregătite ca și cum ar fi știut foarte bine care e planul și care au acționat cu toată violența ulterior intervenției poliției. Nu generalizez asupra tuturor celor din piață. Desigur se aflau și oameni sinceri în protestul lor. Dar, după ce forțele de ordine au eliberat Piața Universității, la puțin timp, au izbucnit violențele. Ministrul Chițac mi-a dat telefon „— Uitați, se întâmplă lucruri foarte grave."; la un moment dat chiar mi-a zis „au dat foc autobuzelor noastre" însă mai târziu s-a spus că nu-i adevărat, că au fost incendiate chiar de poliție. Eu nu prea cred lucrul ăsta, dar, există o înregistrare radio, ciudată în privința aceasta.

Cert este că a existat imediat o instigare la violență și e bizară.

Ce au făcut cei din Piață? S-au dus la Prefectura Poliției de pe Calea Victoriei, venind pregătiți, cu lăzi cu cocktailuri Molotov, au incendiat, au pătruns în sediu, au luat arme, au devastat arhiva. Instigarea era: „Acolo sunt arestați colegi de-ai noștri!" După aceea, același grup violent s-a îndreptat către Ministerul de Interne. Acolo

situația a fost și mai gravă. Ministrul Chițac mi-a telefonat din nou, fiind speriat de asalturile prin care se forța intrarea în Minister. Era ceva grotesc în cuvintele lui Chițac. M-am îngrijorat de soarta lor personală, a celor din Minister. Dar pe de altă parte eram și foarte enervat. „Bine, dar voi care sunteți forțele de ordine, cum e posibil ca voi să fiți în halul ăsta de nepregătiți pentru că acolo, efectiv, făptuitorii violențelor dispun de baterii de cocktailuri Molotov care au fost aruncate asupra intrării în Minister și nu există nicio ripostă."

Un alt grup violent s-a îndreptat către televiziune, unde iarăși au fost episoade urâte, cunoscute din imaginile TVR. Situația era complet ieșită de sub control, era o dezlănțuire de violență inimaginabilă. Către seară, Iliescu, care era extrem de îngrijorat, ca și mine de altfel, a avut o apariție la Televiziune în care a făcut un apel care a fost considerat ca o chemare ca populația să intervină, și că de aici s-ar fi generat pornirea minerilor spre București. Poate că da, poate că nu, dar acest apel nu putea fi interpretat ca o chemare adresată direct minerilor – *veniți în București*! Ea era adresată populației și Iliescu a făcut aprecierea aceea că sunt manifestări de stradă, asemănătoare, dacă îmi amintesc corect, celor legionare. Către noapte însă, a intervenit Armata, a venit o unitate de parașutiști. Eu nu am știut cine i-a chemat, cum a venit acea unitate militară. Iliescu spune și el că nu ar fi convenit cu cel care îi ținea locul Ministrului Stănculescu, generalul Vasile Ionel, care era șeful Statului Major General. Până la urmă, ne-am asumat acea realitate, a intervenției militare, iar militarii, prin ordin, inclusiv cu foc, au stabilizat situația.

Înainte de miezul nopții, situația era complet calmă și sub control. Și însuși faptul că a intervenit Armata a creat un sentiment de liniște în rândul populației. Armata, în ciuda faptului că fusese implicată tragic, în represiunea de la Timișoara și apoi cea de la București, se bucura de un foarte mare respect și încredere în rândul românilor. Am răsuflat ușurați, m-am culcat la Guvern, ca

de atâtea alte ori, în cămăruța de 6 metri pătrați pe care o aveam în spatele biroului meu de la Palatul Victoria. Înainte de ora 4 dimineața, tocmai ce se făcea ziuă, a venit peste mine Gelu Voican Voiculescu:

— Petre, se întâmplă ceva foarte grav, vreo 8.000-10.000 de mineri sunt aproape de București în trenuri și trebuie să luăm o decizie, ce e de făcut? Și a continuat: eu îmi aduc aminte, ce s-a mai întâmplat cu minerii (e vorba de februarie '90) și părerea mea e că ei pot produce derapaje foarte urâte.

Era și ușor de imaginat, oameni obosiți, mulți dintre ei veniți direct din mină, după un drum de multe ore... Ne-am întrunit cei care eram acolo; erau Iliescu, Dan Iosif, Gelu Voican Voiculescu, parcă și Cazimir Ionescu, Cico Dumitrescu – ce e de făcut? S-a convenit ca în momentul când minerii ajung în Piața Victoriei – era clar că ei acolo vin să-l întâlnească pe Iliescu – Iliescu li se va adresa și le va anunța că ordinea este restabilită, și îi va îndemna ca în mod organizat să se întoarcă în Valea Jiului. Bine ar fi fost să fie așa, dar nu a fost să fie. Iliescu s-a mobilizat într-un mod emoțional în fața acelei mase foarte mari din Piață. S-a lăsat dus, așa, de un patos revoluționar și le-a mulțumit pentru că au venit să apere cuceririle revoluției. Repet: le-a spus că situația e sub control. Dar le-a mai spus *mergeți în Piața Universității..., să plantați flori.* Cred că a fost o figură de stil. Oamenii aceia tulburați de imaginea zilei anterioare, cu devastări, cu incendii și așa mai departe, fără niciun fel de repere evidente despre ce înseamnă ordinea publică; ajunși în Piața Universității, cu bâte, cu lanțuri, au fost la un moment dat instigați și s-au dezlănțuit într-un mod pe care eu nu îl credeam posibil. Totuși, nu cred că fără o instigare profesionistă ar fi dat frâu liber violențelor. Cu atât mai mult cu cât marea majoritate a bucureștenilor i-a întâmpinat cu mare simpatie. Când au venit primele informații despre oameni bătuți, tineri agresați la Universitate, îndreptarea către sediile partidelor istorice, drumul lor la Casa Scânteii (Casa Presei Libere), la ziarul *România Liberă*,

a fost o grozăvie. Am început să primesc telefoane – *asigurați-ne viața, asigurați-ne protecția.* M-au sunat și Corneliu Coposu și Radu Câmpeanu. Eu m-am angajat categoric, dar eram foarte limitat față de situația din nou scăpată de sub control. Andrei Pleșu a venit să îmi spună că Gabriel Liiceanu trebuia să plece în Franța și îi e frică să plece. Impotența totală a forțelor Poliției era vizibilă. După prânz, ora 2 sau 3, am decis să îl destitui pe generalul Chițac și să numesc un alt Ministru de Interne. Mă gândeam pe cine să numim; să nu mai fie în niciun caz cineva din Armată, să nu fie cineva din rândul Poliției. Ion Aurel Stoica, bunul meu prieten zice: „— Eu de când am venit în București locuiesc într-un apartament *La Fântâni*, adică pe bulevardul ce duce de la Palatul Parlamentului la Piața Unirii, și aseară nu am avut cheia apartamentului meu să intru și m-a ajutat ca să sar un balcon un băiat foarte drăguț, pe care l-am recunoscut că e judecătorul din procesul lui Nicu Ceaușescu. Era Doru Viorel Ursu. Mi-a făcut o foarte bună impresie, ce ar fi să îl numim pe el?" Așa l-am numit pe Doru Viorel Ursu și a fost o bună alegere. Când s-a prezentat la mine, am văzut un băiat foarte tânăr, sigur era timorat, dar în mod evident un om ambițios, bine pregătit, coerent intelectual și profesional, și i-am spus:

„— Te numesc Ministru al Afacerilor Interne!

— Domnule prim-ministru, sunt foarte onorat, dacă credeți că eu fac față!

— Trebuie să faci față! Nu mai merge cu cred. Trebuie să restabilești imediat comunicarea reală cu populația, cu cei care au fost agresați, cu partidele politice, cu studenții, să eliberezi imediat pe toți cei care au fost arestați ilegal, fără mandat, căci fuseseră mulți arestați fără mandat, să vezi exact care e situația și să restabilești cât de cât starea combativă în rândul forțelor de poliție."

Din fericire, exact la capitolul ăsta, și anume capacitatea de dialog și comunicare, Doru Viorel Ursu s-a dovedit a fi foarte bun; ulterior am văzut că era un om cu imaginație în ceea ce privește construcția instituțională.

La începutul anului 2017 am aflat – cu o anume surprindere – că Parchetul Militar a început o cercetare penală privind o „infracțiune împotriva umanității" săvârșită în ziua de 13 iunie 1990 și în Mineriada din 14-15 iunie în care am „calitatea" de suspect. Nu mă știam vinovat de nimic în conștiința mea, nici chiar în ce privește vreo decizie politică luată în calitate de prim-ministru, legată de evenimentele acelor zile. Au fost zile oribile iar sentimentul meu a devenit foarte repede credința că eram o țintă a dezordinilor și violențelor declanșate odată cu intervenția forțelor de ordine din dimineața lui 13 iunie. O țintă politică, desigur. N-am ajuns să fiu și victimă cum au fost atâția alții. A mai durat încă un an și jumătate până când o nouă Mineriadă a pus capăt Guvernului învestit legal de Parlament și fără îndoială democratic pe care îl conduceam.

Acum aflam că sunt supus unei acuzări de o incredibilă gravitate. Însă în formularea ei esențială e mistificare. Astăzi lucrurile par mai rele fiind trimis în judecată pe un rechizitoriu lipsit de probe reale. Arată ca un rechizitoriu politic – și acela fals – iar nu unul formulat juridic. Oricât de sigur eram de nevinovăția mea, nu puteam să fiu liniștit doar cu acest gând. Un proverb solomonic spune: „Eu, înțelepciunea, am ca locuință discernământul și posed știința gândirii." Discernământul părea să nu mă ajute să înțeleg situația în care mă aflam. Mersul în justiție putea fi provocat de vreo urzeală politică. Am renunțat însă la tentația de a privi astfel situația pentru că, indiferent de rădăcina acțiunii penale, eu aveam aceeași convingere: trebuia să construiesc un pod între adevăr și percepția publică, atât de diferită azi de ceea ce fusese în acele momente din iunie '90. Eram obligat să alung fantoma îndoielii care putea să năruie chiar și bunele sentimente sau convingeri despre mine ale unor oameni pe care-i prețuiesc. Punctul de plecare nu putea fi altul decât dovedirea faptului că nu aveam nicio motivație să provoc sau, mai rău, să orchestrez acele evenimente.

Așa am scris o scrisoare în primul rând către cei ce mă cunosc și apoi către cei ce „știu" cine e Petre Roman. Poate și mai importantă ar fi scrisoarea citită de oameni tineri care au auzit câte ceva despre mine și pentru care ceea ce a fost cu 28 de ani în urmă e neinteresant fiindcă nu e nici prezent și nici trecut. E ceva nelămurit și în același timp consumat în polemici, cel mai adesea, neconvingătoare. Pe când scrisoarea devenea tot mai clar conturată am realizat că aveau dreptate cei care – cunoscuți sau necunoscuți – mă îndemnau să scriu despre ce am trăit imediat după revoluție ca prim-ministru, adică din 27 decembrie 1989 până în 15 octombrie 1991.

Forumul Crans-Montana la prima sa ediție

Prima mea apariție în Occident ca prim-ministru ales de Parlament, dar și după difuzarea mizerabilelor imagini cu minerii, lovind cu bâtele oameni fără nicio vină, a fost la prima ediție a Forumului Crans-Montana în 29-30 iunie 1990. Imediat după ce am obținut votul de învestitură al Parlamentului în 29 iunie, am plecat în Elveția la Crans-Montana unde mă aștepta o efervescență mediatică greu de descris. La plecare nu mă gândeam că mă voi trezi în centrul evenimentului a cărei temă era „Mutația blocului din Est" deși președintele și fondatorul Forumului, Jean-Paul Carteron, îmi spusese că există un mare interes pentru România. Au apărut titluri de presă „Cu Petre Roman", „Petre Roman depune mărturie" sau „Petre Roman se explică" și altele. Însă adevăratul test ce mă aștepta era să conving de buna-credință a noului guvern în angajamentul său pentru democrație, greu încercat de asaltul mineresc din București. Înainte de sosirea mea, Carteron anunțase presa că „Petre Roman nu va beneficia de nicio complezență sau simpatie vinovată." Spre marea bucurie, dar și surpriză, am fost mult ajutat de câteva dintre marile personalități politice ale Elveției. Sala ședinței din plenul consacrat României a fost arhiplină, atât cu cei dornici să participe (era deschisă publicului), cât și cu zeci de televiziuni, radiouri și ziare. Am avut parte de comentarii neașteptat de bune. Reproduc aici ceea ce a relatat presa din intervenția mea despre noua Europă și apoi răspunsurile la întrebările din sală: „Îmi cereți să vorbesc despre mine; aceasta îmi permite să fiu scurt... Părinții mei m-au făcut să înțeleg foarte devreme sensul solidarității; sunt un adept

înflăcărat al construirii unei Europe a fraternității... Ca și luptător al revoluției, eu cred că valul care a măturat Europa este al fraternității. Imaginile mineriadei au făcut să pălească, desigur, imaginea despre Revoluția Română, dar noi ne-am bătut pentru democrație... Noi mergem drept spre democrație, fără oprire, nici întoarcere... Vă mulțumesc pentru răbdarea și bunăvoința de a mă asculta. Să mă credeți, vă rog, că voi face tot ceea ce îmi stă în putere pentru a fi la înălțime, pentru binele poporului meu."

Cu titlul „Petre Roman, simbol al Europei" ziarul *Le Nouvelliste* scria că „Petre Roman este imaginea vie, genetică și prin educație, a modelului european." Am rămas cu o mare afecțiune și datorie de recunoștință pentru Jean-Pascal Delamuraz, un om politic de mare anvergură al Elveției de atunci și în memoria publică și astăzi. Mult curaj mi-a dat el pentru a vorbi direct și fără să mă las supărat de întrebări mai aspre. În întâlnirea publică a spus că eu reprezentam ceea el ce prețuiește mai mult, anume forța libertății. După foarte multe interviuri și întrebări, îndeosebi dificile, m-am simțit brusc înveselit când un tânăr ziarist de la Radio Suisse, Darius Rochebin, azi un mare ziarist de televiziune, m-a întrebat dacă cele petrecute la mineriadă nu seamănă cu un eveniment Dada. Mișcarea Dada fondată de Tristan Tzara s-a născut la Zürich, iar ziaristul n-avea cum să știe cât eram eu de pasionat de dadaism. S-au aniversat recent 100 de ani de la acel moment și abia acum a venit deplina recunoaștere a geniului lui Tristan Tzara și a altor români alături de el, cum au fost Marcel Iancu și Benjamin Fundoianu. I-am reprodus lui Rochebin din memorie cuvintele lui Tzara „Dada s-a născut dintr-o exigență morală, din sentimentul profund că omul – care se află în centrul tuturor creațiilor spiritului – afirmă puterea sa asupra bunurilor rău dobândite." Dada exercită și astăzi o mare atracție printre artiști, scriitori și filosofi pentru care „ dansul printre contradicții constituie o esență a vieții ", cum spunea Fundoianu.

Cam asta a fost și perioada mea de prim-ministru, încercând să mențin un echilibru pe când avansam pe drumul reformei, între stări opuse și fluctuante.

Cumințenia românilor

În acele zile din 13 și 14 iunie s-a întâmplat un lucru pur și simplu devastator pentru imaginea României și de ce anume nu aș putea să vă spun nici astăzi. Imaginile din ziua de 13 iunie care arătau dezordinile și violențele extrem de grave comise de protestatari nu au fost preluate de televiziunile internaționale. În schimb, TVR a pus la dispoziția televiziunilor din străinătate, occidentale, imaginile oribile cu bătăile aplicate de mineri populației civile, imagini care au circulat instantaneu în toată lumea. Spun că e un episod devastator pentru imaginea României care fusese foarte prețuită imediat după revoluție, iar acum arăta ca o țară în care cruzimea e la ea acasă, pentru că părea că nimeni nu încerca să îi oprească pe acești mineri. Ba chiar erau bine primiți de populație. Mentalitatea democratică occidentală nu putea să cuprindă așa ceva. Cum adică niște mineri lovesc în neștire și nimeni nu îi oprește? Sigur că oamenii politici cu experiență au înțeles ce se întâmplă; mesajul lui François Mitterand a fost foarte clar: *Organizați cât se poate de repede și de bine forțele de intervenție publică!* În Franța existau și există și astăzi așa numitele CRS – Compagnies Républicaines de Sécurité, care atunci când intervin în numele legii, o fac fără să ezite, cu toată forța. Adică noi eram exact în situația unui stat fără forțe de ordine publică capabile să își facă datoria. În raport cu imaginea ordinii publice occidentale, situația noastră arăta groaznic. Occidentul, deși știa ce înseamnă un regim comunist, un regim de represiune, nu putea înțelege cum într-un stat în care există forțe de ordine publică, acestea sunt complet depășite; repet, oamenii cu experiență politică sau cu bună

judecată înțelegeau foarte bine că „după ce Revoluția Română fusese deja foarte tragică, ruptura cu regimul trecut, atât de brutală, eram inevitabil într-un gol de autoritate publică." În realitate, autoritatea publică a instituțiilor se așeza pe cumințenia românilor, pe nimic altceva, pur și simplu, pe *cumințenia românilor*, pe bunul-simț. Desigur, în momentele cele mai grave a fost intervenția Armatei, ca și în evenimentele de la Târgu Mureș și la fel în seara zilei de 13 iunie. Dar, altminteri, totul stătea pe bunul simț și cumințenia imensei majorități a românilor. Erau totodată o cumințenie și bun simț renăscute. Aș spune miraculos, dar reînnăscute ca urmare a faptului că oamenii erau liberi. Și Biserica a dat partea ei bună, în sensul de a reface încrederea oamenilor în religie, de a întări credința în Dumnezeu, dându-le tot timpul semnale de pace, de normalitate. Cumințenia românilor a fost adesea întemeiată și pe smerenia slujitorilor bisericii.

Va trebui să amintesc la un moment dat despre relația specială pe care am legat-o cu Patriarhul Teoctist, un om cu adevărat drept-credincios și înțelept, în felul lui un sfânt.

Multă vreme, dar îndeosebi după ce m-am confruntat cu acuzația neverosimilă și, de fapt, aberantă, de „infracțiune împotriva umanității", am vrut să înțeleg unde și când statul trebuie să intervină, în limitele legii, împotriva unor dezordini grave și a violențelor de stradă. În ce privește 13 iunie, am rememorat încercările din partea Guvernului meu, de a găsi o soluție convenabilă și democratică, înainte de intervenția forțelor de ordine. În orice caz, dialogul de la Guvern, din 11 iunie, în care i-am angajat pe primul viceprim-ministru și pe Secretarul General, a fost realizat cu succes, și ar fi stins Piața Universității prin reluarea traficului rutier. Din cauza reacției, dacă nu extremiste, în orice caz radicale, a unor lideri de opinie ai celor din piață, ne-am ales cu grave violențe în loc de compromis pașnic. Cât privește intervenția forțelor de ordine, care a fost fără vreo brutalitate excesivă, aș vrea să menționez două exemple recente din lumea occidentală. Întâi, în Franța, după actele

de violență comise de agricultori în mai 2016, inclusiv blocarea celei mai circulate autostrăzi, la cererea Parlamentului, un grup de specialiști a prezentat un raport din care citez: „Să se refuze, din principiu, recursul la violența legitimă, înseamnă să se afișeze o slăbiciune ce încurajează făptuitorii tulburărilor ordinii publice, oricare ar fi aceștia, și să expună cu certitudine societatea noastră, unor viitoare violențe, a căror gravitate nu va putea fi decât în creștere." În ce privește concepția politică, poate că cea mai clară afirmație aparține cancelarului Angela Merkel. În cel mai aplaudat discurs din cariera sa, cel din 14 decembrie 2015 la Karlsruhe, în care a prezentat cele *11 Comandamente* ale viziunii sale pentru o Germanie a viitorului, în perspectiva următorilor 25 de ani, se spune: „O țară cu o democrație parlamentară reprezentativă, în care monopolul violenței este exercitat de stat."

Densitatea evenimentelor petrecute în aceea perioadă este așa de mare pe cât de mare era lipsa de normalitate. Sau invers poate, nu putea fi normalitate atâta timp cât evenimentele se derulau cu iuțeală și în același timp atât de distructiv, provocând rupturi mai mici sau mai adânci. Am mai vorbit despre Alexandre Adler. În Franța, Alexandre Adler, deși tânăr, se bucura ca om de cultură de o formidabilă reputație prin cărțile lui și prin intervențiile lui publice, și i-am cerut sfatul: „Uite, trebuie să dau niște interviuri, în special televiziunilor franceze, dar și altora." Iar el mi-a spus: „Față de ceea ce se aude aici și ce se vorbește aici, cred că nu ai decât o singură soluție: să îți asumi, să recunoști că acele violențe sunt oribile și complet inacceptabile și să promiți că veți construi într-adevăr instituții democratice, capabile să își facă datoria. A fost un sfat bun, dar dureros, pentru că prima parte era *să îți asumi*, adică *eu Petre Roman trebuie să îmi asum*. Cât despre Iliescu, sigur că și lui i s-au luat interviuri; el o tot ținea cu *nu putem vorbi de 14 iunie fără 13 iunie*. Nu mergea așa, pe nimeni nu interesa momentul *acela* în Occident, pur și simplu pentru că nu văzuseră niciun fel de imagini cu acele devastări ale instituțiilor statului.

Oamenii voiau reacția lui la ceea ce vedeau și vedeam cu toții, căci ochii lor îndurau imaginile acelea oribile, cu minerii care băteau la întâmplare oameni pe stradă. Am dat acele interviuri dureroase pentru mine. Din poziția de, într-un fel, răsfățat al mediei occidentale, ești brusc în poziția de acuzat al mediei occidentale – trecerea era destul de brutală. Iar eu am avut neprivilegiul să o cunosc, să o simt și să o spun acum.

Morala din spatele tuturor acestor pagini de o crudă istorie, aproape fizionomică, a chipurilor violente, reprimate, expresive, îndurerate, nevinovate, învecinate spontaneității primitive a corpurilor dezlănțuite, este aceea că astăzi când vorbim și constatăm cât de mulți români sunt supărați, necăjiți, nemulțumiți, și au motive suficiente când se gândesc la situația României și la culpele politicii, e foarte necesar, în două cuvinte, metaforic vorbind, să le spunem celor tineri și cum era atunci când am plecat pe drumul ăsta. Vă spun nu doar cum era acest drum, ci și cum l-am străbătut eu.

Cutia de ghete

În zilele noastre, în plină iarnă, o oră sau două în care populația nu are căldură e *breaking news* – nu e permis așa ceva. Îmi aduc aminte de o glumă din iernile groaznice, din '86-'87, când era foarte frig, și apăruse un banc bineînțeles, anti-regim și interzis, care spunea: „Ce apă e mai rece decât apa rece? Apa caldă!" Ceea ce era perfect adevărat, pentru că puneai mâna pe calorifer și era senzația de rece mai rea decât dacă puneai mâna sub apa rece. În registrul dramatic, în conferințele pe care le-am susținut în străinătate și au fost multe, la un moment dat am simțit nevoia să povestesc anecdotic despre regimul Ceaușescu. Cred că cea mai devastatoare caracterizare, firesc, vine dintr-o operă literară; în cazul acesta vine de la un mare scriitor român: Titus Popovici. Ne vedeam uneori și ne simpatizam reciproc. Am încă scrisorile pe care le-am primit de la el pe când eram la doctorat în Franța la începutul anilor '70. Dar el fusese și un răsfățat al regimului pentru excelentele scenarii de film istoric pe care le scrisese. Sunt filme care și astăzi au mare succes. Avea o mare admirație pentru tatăl meu, pe care a mărturisit-o și după revoluție, în termeni frumoși, vorbind despre marea generozitate și curățenia intelectuală și sufletească a tatălui meu. După revoluție, mulți oameni de cultură îl arătau cu degetul pe el, dar cumva ca să nu se arate pe ei înșiși. Cândva prin 1990, Titus Popovici a scris nuvela de care aminteam. Se numește *Cutia de ghete*. Nuvela este povestirea despre anii aceia, '86-'87-'88. Un tată este anunțat de la maternitate că fiul care i s-a născut a murit, și că trebuie să vină la spital să îl preia. Ajunge la spital și acolo i se spune

că pruncul a murit dintr-o cauză medicală. În realitate, era evident că el murise din cauza lipsei de căldură din spital, dar asta era prima veste groaznică. A doua veste era că, având în vedere că spitalul a depășit norma de copii care pot fi declarați că au decedat acolo imediat după naștere, el, tatăl, își poate prelua copilul, dar nu poate primi certificat de deces. Astăzi, această situație pare imposibilă. Atunci era adevărat. Ce să facă tatăl? Cu generozitate, spitalul îi dă o cutie de ghete în care este pus copilul. El pleacă cu gândul să îl îngroape la cimitir, și nuvela descrie cum el, cu cutia sub braț, merge în tramvai, ajunge la cimitir și acolo i se cere certificatul de deces. Neavându-l, copilul nu poate fi îngropat în cimitir. Își ia cutia și se duce la alt cimitir; și acolo i se spune același lucru, că nu îl pot îngropa. Să încerce să vorbească cu preotul. Ajuns la preot, și acesta îi spune că nu poate să facă nimic. În cele din urmă, se duce la marginea orașului, și îl îngroapă acolo. Aceasta e nuvela. În unele conferințe, țin minte eram la Strasbourg odată, și când am povestit nuvela asta am văzut femei care au început să plângă. *Chiar așa a fost? Da, chiar așa a fost.*

Acum câteva zile doar, povestind despre scrierea mea pe care ați avut curiozitatea să o aveți acum în față, un bun prieten mi-a povestit ce pățise el când, în 1985, i-a murit în spital copilul său nou-născut și a trăit exact ceea ce povestește *Cutia de ghete*, cu fericita deosebire că el a găsit un prieten care l-a ajutat să-și îngroape copilul la Cimitirul Militar într-un mic și știut doar de el petec de pământ.

Însă adevărul trebuie să fie în întregul său. Mi-a plăcut mult o frază a unui mare istoric și filosof britanic, Anthony Grafton, autorul unei importante cărți, *Worlds Made by Words (Lumi făcute din cuvinte)*: „Atâta timp cât ne mulțumim doar să condamnăm trecutul, trebuie să ne mulțumim și cu faptul că nu îl vom înțelege."

Undeva la începutul anilor 2000 fiind membru în Colegiul Institutului Revoluției Române din decembrie 1989, în corpul de istorici, era și Bogdan Murgescu, care mi-a dat un articol al său,

publicat într-o foarte serioasă revistă germană, în care el prezenta o analiză a economiei românești antebelice. Mi-a atras atenția că sunt câteva date, câteva realități complet diferite față de imaginile, mai exact, prejudecățile de astăzi. Spre exemplu, în 1938, cel mai bun an economic interbelic, speranța de viață în România era de 41 de ani, mortalitatea infantilă era 82/1000; 80% dintre localitățile României nu aveau canalizare și nici apă curentă. Regimul comunist a afirmat și a făcut progrese importante în domeniul acesta al infrastructurii sociale. Spre exemplu: în 1982, adică 50 de ani mai târziu, speranța medie de viață în România era de 70 de ani, și mortalitatea infantilă scăzuse la 16/1000. Nici astăzi nu stăm prea bine în materia asta, dacă țările avansate sunt la nivel de 4/1000, iar noi suntem undeva spre 8/1000, adică totuși destul de rău. Dar oricum acest lucru ne vorbește despre faptul că progresele sociale înregistrate sub comunism au fost notabile, oamenii aveau locuri de muncă, prost plătite, dar aveau locuri de muncă, educația era cu adevărat gratuită, îngrijirea medicală era în general proastă, dar în mod real gratuită, și cred că aici găsim rădăcinile unei nostalgii încă persistente față de regimul trecut. Sentimentul românilor în momentul imediat după izbânda Revoluției Române '89 a fost că vor avea în continuare tot ce au avut ca avantaje sociale, dar mult mai bine; dacă nu imediat, oricum repede, neluând deloc în seamă ceea ce am mai spus la un moment dat că starea economiei românești era cu adevărat extrem de gravă. Chiar în decembrie '89, au sosit în România delegații de sprijin. Prima misiune umanitară a fost cea franceză, condusă de Bernard Kouchner, un om foarte apreciat în Franța, ca președinte al organizației *Medecins du Monde*. A venit însoțit de un grup de pompieri antrenați pentru situații de urgență. Odată instalat guvernul provizoriu, una dintre primele veniri în România, foarte importantă, a fost cea a lui Hans-Dietrich Genscher, Ministrul Afacerilor Externe al Germaniei de Vest, un om foarte afabil și bun diplomat, venit în România în primul rând cu grijă umanitară. Germanii, în sinea lor, contrar multor

păreri, sunt *o nație de oameni romantici*. Mi-a spus: „Am venit să vă sprijinim, întrucât am văzut ce probleme grave aveți, iată, Germania vă acordă gratis 15 milioane de mărci vest-germane în contul furnizării de energie electrică." Desigur, i-am mulțumit, și am vorbit despre faptul că în România există o comunitate de etnici germani, mult mai mică decât a fost cândva – cu doar 15 ani în urmă erau aproape 400.000, în momentul revoluției mai erau 80.000. Dar despre relațiile pe care am reușit să le stabilesc cu Germania scriu în episodul în care povestesc vizita oficială pe care am făcut-o la invitația lui Helmuth Kohl în noiembrie 1990.

Guvernul începe muncile lui Hercules. Reforma

Noul Guvern, guvernul învestit în Parlament și totodată guvernul reformei a început să lucreze frenetic, obligat de împrejurări, dar și din proprie voință, în sensul legiferării pașilor tranziției; se muncea zi și noapte, și asta în condițiile în care guvernul dădea zilnic socoteală Parlamentului nou ales, unde marea majoritate erau oameni fără niciun fel de experiență în domeniul parlamentar. Erau, într-adevăr, oameni obișnuiți, dar cu o foarte mare dorință de a realiza ceva, și învățaseră un lucru – că Guvernul răspunde în fața Parlamentului. În vederea alegerilor din 20 mai 1990 fusese adoptat un Decret-Lege, dat de CPUN, lege cu caracter constituțional, care ținea loc de Constituție. Și pot să spun că era o lege foarte bine alcătuită, de altfel toate principiile ei au fost preluate în noua Constituție, desigur, *in extenso*. Or, în această lege era stipulat principiul democratic, foarte clar, Guvernul răspunde în fața Parlamentului. În același timp erau chemați la ordin și de grupul parlamentar al FSN, căci noi eram guvernul FSN. În interiorul guvernului unii nu erau membri FSN, spre exemplu Anton Vătășescu (eu am ținut foarte mult să rămână în guvern), Andrei Pleșu, care avea o viziune clară a democrației și spunea *noi suntem guvernul FSN, prin urmare grupul parlamentar trebuie să ne susțină*. Din partea guvernului, responsabil pentru relația cu Parlamentul era Adrian Severin, care era și Ministrul Reformei. Era însărcinat cu elaborarea legilor împreună cu un mic grup de experți cu înaltă

Scutieri văzuți de la balconul apartamentului meu din Calea Victoriei, în dimineața zilei de 21 decembrie 1989 după mitingul eșuat al lui Ceaușescu, care a declanșat Baricada (foto Mioara Roman).

Scutieri văzuți de la balconul apartamentului meu din Calea Victoriei, în dimineața zilei de 21 decembrie 1989 după mitingul eșuat al lui Ceaușescu, care a declanșat Baricada (foto Mioara Roman).

22 decembrie 1989. Primele cuvinte adresate din balconul fostului CC al PCR, oamenilor din Piața Revoluției, după fuga lui Ceaușescu

22 decembrie 1989, în secretariatul lui Ceauşescu, redactând textul Proclamației semnată Frontul Unității Poporului

Prima ședință a primului guvern postcomunist, 3 ianuarie 1990

12 ianuarie 1990, la manifestația anticomunistă din fața Guvernului

18 februarie 1990. Prima primire la Palatul Elyseé la preşedintele François Mitterrand

Primit de Jacques Chirac, februarie 1990

La Paris, în hotelul Crillon, în discuţii cu şefii marilor companii din Franţa, 19 februarie 1990

Cu Michel Rocard, prim-ministru al Franţei, februarie 1990

La Palatul Moncloa cu Felipe González, aprilie 1990

Primirea regelui Spaniei, împreună cu Felipe González, aprilie 1990

Cu Federico Mayor, director general al UNESCO, la Bucureşti, aprilie 1990

Cu Maica Tereza în mai 1990

Mitingul electoral la Constanța, mai 1990

La Palatul Cotroceni la învestirea Guvernului Roman,
29 iunie 1990

Yasser Arafat, în biroul meu de la guvern, aprilie 1990

Primit de Jean-Pascal Delamuraz, președintele Consiliului Federal al
Elveției, la Forumul Crans-Montana, 29 iunie 1990

La o demonstrație la Academia de Poliție, în septembrie 1990, împreună cu Doru Viorel Ursu (în dreapta mea), Virgil Măgureanu (primul din stânga mea), Gheorghe Ștefan (al doilea din stânga mea)

În biroul meu, la Guvern, octombrie 1990

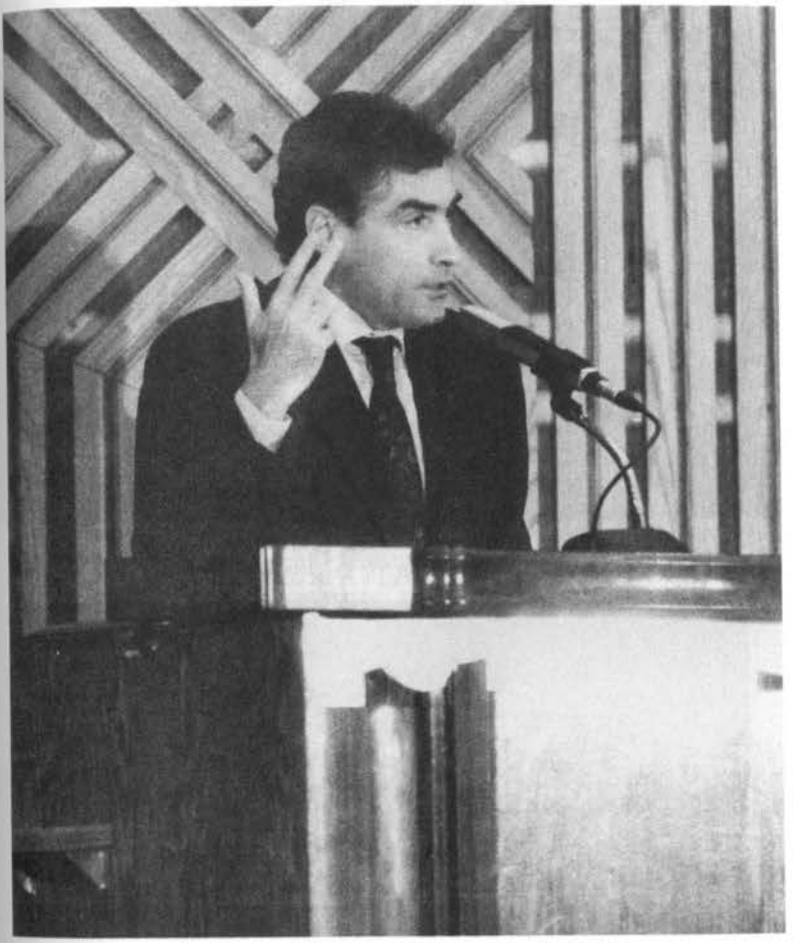

În Senatul României, octombrie 1990

Conferința de presă comună cu Manfred Wörner, secretar general al NATO, octombrie 1990

Conferința de presă comună cu Manfred Wörner, secretar general al NATO, octombrie 1990

Primit de cancelarul Helmut Kohl, 29 noiembrie 1990

Primit de cancelarul Helmut Kohl, 29 noiembrie 1990

Primit de Willy Brandt, 29 noiembrie 1990

Cu Anders Björck, președintele Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, cu câteva ore înainte de dezbaterea din 29 ianuarie 1991

Momentul dezbaterii pentru primirea României în Consiliul Europei în 29 ianuarie 1991

Primit de emirul din Kuwait, aprilie 1991

Părinții mei la Karlovy Vary, vara 1968

În vizită la familia mea spaniolă Vallejo, la Santander, în timpul studiilor de la Toulouse, 1971

calitate. Cu durere în suflet aș spune că experți de acea calitate am îndoieli că astăzi ar mai fi. Mă refer, spre exemplu, la regretatul Mihai Constantinescu. Era des la Parlament unde strângea grupul parlamentar și le explica cu multă răbdare ce facem. Oamenii aceia nu înțelegeau formele juridice, dar erau plini de bunăvoință și veniți cu sufletul curat și cu mintea nepervertită, să spunem, dornici să realizeze schimbarea. În același timp, Parlamentul fusese ales și ca Adunare Constituantă, adică lucra și pentru elaborarea Constituției. Pe bună dreptate mi se pare mie astăzi când se spune că Parlamentul acela a fost, în felul lui, cel mai performant, și oricum cel mai curat din punct de vedere politic. În același timp, sufeream de un anume deficit în relația cu Occidentul. Am vorbit despre faptul că țările *Grupului de la Vișegrad*, Polonia, Cehoslovacia și Ungaria, erau *de facto* în sfera Occidentală, politic sprijinite, considerate deja aliate, în timp ce România era pe un tărâm încă nedefinit foarte clar. În februarie 1990, când am primit vizita lui James Baker, secretarul de stat american și o mare personalitate, el insista asupra faptului că trebuie să organizăm alegeri libere, corecte, partidele istorice tocmai ce fuseseră într-o mare confruntare cu noi, părea că ele sunt într-o măsură mai mare deținătoarele unei voințe democratice, în timp ce noi, Iliescu și alții am fi mai degrabă un fel de prelungire, sigur mult mai deschisă a ceea ce fusese comunismul. În orice caz din punctul de vedere al atitudinii, și chiar și al componenței Guvernului provizoriu, acest subînțeles nu era corect. Mult mai târziu, am aflat din informația politică, spre exemplu, că în Statele Unite apăruse un element, și anume, *da, Petre Roman este omul Revoluției, dar tatăl lui a fost un comunist și a fost printre cei care au promovat politici dure în România.* Informația asta venise din România. Am discutat odată cu Zbigniew Brzezinski chiar la București, fostul consilier pe probleme de securitate al lui Jimmy Carter, și i-am spus: „De unde scoateți chestia asta? Mai întâi, tatăl meu a fost victima stalinismului. Arestat și anchetat timp de mai multe luni, era cât pe-aci să își piardă viața, și nu a fost niciodată în vreo funcție de

reprimare politică." I-am dat unele elemente: ce s-a întâmplat în Polonia, în Cehoslovacia, în Ungaria, colegi de-ai tatei, camarazi din Brigăzile Internaționale de Voluntari, participante în Războiul Civil din Spania, László Rajk, Traicio Kostov, Slánský și alții au fost executați. Aici, Gheorghe Gheorghiu-Dej a hotărât altceva: inspirat de exemplul lui Tito, care în confruntarea sa cu Stalin s-a sprijinit în primul rând pe interbrigadiști, a arestat și anchetat voluntarii din Spania dar nu i-a întemnițat, nicidecum executat. Cei care au lansat această minciună, cred că știau foarte bine ce fac. Printre ei, se aflau oameni ce serviseră, chiar zelos, regimul Ceaușescu, iar acum trebuiau *să uite* de trecutul lor, acuzând pe alții, inclusiv prin minciuni grosiere, pentru trecutul lor. James Baker, marele personaj politic american, îmi amintesc, avea o apreciere pozitivă pentru voluntarii din Spania. Cred că el știa ceea ce eu am aflat doar zilele acestea, dintr-un documentar american, că în 1936, președintele Roosevelt, într-un discurs public împotriva războiului, ce părea tot mai inevitabil în Europa a menționat totuși că îi înțelege pe cetățenii americani care vor să apere valorile libertății în Europa. El se referea la Războiul Civil din Spania și la cei aproape 3000 de americani care au format brigada de voluntari *Abraham Lincoln* acoperită de glorie militară pe pământ spaniol. Voluntarii români au fost aproape 600 de partea democrației spaniole, iar de partea lui Franco...7!

Acum câteva zile am avut confirmarea clară a ceea ce îmi amintesc despre cum gândea tatăl meu. În referatul de cadre privind verificarea activității de partid a lui Valter Roman, din 5 februarie 1955, care se află la CNSAS, scrie: „În armată a folosit metode nepartinice, a dus acțiuni de discreditare a conducerii Inspectoratului general al armatei pentru ECP (educație, cultură și propagandă). Atât în armată cât și la Ministerul Poștelor și Comunicațiilor, a fost lipsit de vigilență menținând în posturi de răspundere elemente dușmănoase, foști agenți ai imperialismului, ai Siguranței, foști legionari, care au dus acțiuni de sabotare."

Se propunea scoaterea din funcția de conducere de la Editura Politică. Faptul că nu a fost scos și trimis la „munca de jos", sau chiar judecat și aspru condamnat, cred că s-a datorat acelei intenții a lui Gheorghiu-Dej de a merge pe un drum comunist independent de sovietici, luând ca exemplu Iugoslavia lui Tito. În înfruntarea lui cu Stalin, extrem de periculoasă când ne gândim ce dumnezeu era Stalin prin 1950, Tito s-a sprijinit pe voluntarii din Spania. Trebuie arătat aici că una din roadele excelente ale acestui drum o constituie marea hidrocentrală de pe Dunăre, la Porțile de Fier, realizată prin voința comună a celor doi, Dej și Tito.

Scrisoarea către Manfred Wörner

Pe acest tărâm al apropierii de Occident, pe care România era încă neclarificată, mi-am adus aminte de sfatul lui Felipe Gonzáles. Acum puteam să îl pun în aplicare și, nu m-am consultat cu nimeni, nici cu Iliescu, i-am scris o scrisoare lui Manfred Wörner, secretar general al NATO. Scrisoarea, din 24 iulie 1990, există și am mai prezentat-o. În ea exprimam dorința României de a stabili relații de cooperare cu NATO, și avansam o propunere, care știam că e foarte îndrăzneață, și anume că am dori ca România să deschidă o misiune diplomatică pe lângă NATO, eu știind foarte bine că asemenea oficii diplomatice nu au decât țările membre. În privința NATO, trebuie să amintesc o glumă care circula în Uniunea Sovietică: „*Ce este o frontieră sigură a Uniunii Sovietice? Este o frontieră la care trupele sovietice se află și de o parte și de alta a ei.*"

Era un fel de propunere implicită – vrem în NATO. Spre surpriza mea, era prima scrisoare de acest fel venită de la o fostă țară comunistă. Nici Polonia, Cehoslovacia sau Ungaria nu trimiseseră așa ceva. Manfred Wörner pe care l-am cunoscut apoi ca un om excepțional, mi-a răspuns imediat și m-a invitat să vizitez oficial Cartierul General NATO de la Bruxelles în octombrie, același an. Am fost primul prim-ministru dintr-o fostă țară comunistă care a vizitat oficial NATO. A fost poate primul moment când, în iureșul evenimentelor, în care eu mă descurcam foarte des prin bun simț, cultură, instincte bune, ajutat de Dumnezeu și de

cumințenia poporului român, nu știu cum să mai spun, a fost un moment când am simțit o greutate suplimentară pe umerii mei. Vizita a început cu o întâlnire prealabilă cu el, în care mi-a spus: „— Domnule prim-ministru, aveți ocazia să schimbați radical drumul țării dumneavoastră spre democrație, și vă rog să acceptați o discuție deschisă, liberă, fără limite de timp cu ambasadorii țărilor NATO (atunci erau 16). Vă vor pune și întrebări delicate. Vă doresc din toată inima să reușiți!"

Ne-am dus într-o sală rotondă, care semăna un pic cu sala mea de Guvern, unde erau cei 16 ambasadori. Manfred Wörner m-a prezentat în câteva vorbe frumoase, și apoi trei ore am răspuns la un baraj de întrebări. Cele mai dificile erau la vremea aceea nu atât în legătură cu Mineriada, cât în legătură cu situația minorității maghiare. Asta era problema. De asemenea, și în legătură cu programul meu de reformă, pe care ei nu îl cunoșteau în detaliu și, din explicațiile mele, au înțeles că era un program bine gândit, pregătit, și că era viabil, realizabil în contextul politic din România. Când s-a terminat discuția, în timp ce ne îndreptam spre biroul lui, Manfred Wörner mi-a spus că era prevăzută o conferință de presă a mea, dar, dacă nu am nimic împotrivă, va sta alături de mine. A mai adăugat: „Vreau să îți spun că ai făcut o treabă excelentă pentru țara ta." Am făcut conferința de presă cu *el* alături de mine. Deși evenimentul era uriaș, informațiile media din România au fost foarte sărace. Cum s-a întâmplat așa o manipulare? Să fi fost tot mâna securității? Și dacă nu, atunci a cui? Poate pur și simplu, lupta politică, bezmetică, în care chiar și pentru un eveniment atât de important, venea zeflemeaua: „Lasă-ne dom'le, cu d'alea."

Ca și cum era un lucru de la sine înțeles. TVR-ul nu era nici măcar minim obiectiv în prezentările sale despre Guvern. Erau și oameni, fără îndoială, care înțelegeau ce este politica internațională, care au realizat ce pas uriaș făcuse România. Însă eu m-am simțit dintr-odată foarte bine pentru că am realizat că din acel moment România era într-o categorie mult mai apropiată de Occident.

În perioada verii am mai făcut o vizită în Spania, de data asta am mers și cu toată familia pentru că urma să stau câteva zile la odihnă. Am făcut partea oficială și apoi am fost invitat de un om de afaceri despre care Felipe Gonzáles mi-a vorbit de bine, se numea Marc Rich, proprietarul unei mari companii petroliere, care fusese recomandat și de Gheorghe Caranfil, Ministrul Industriei Petrochimice în Guvernul meu, și ulterior consilierul meu. Acest domn avea însă interdicție în Statele Unite, acuzat de IRS (Fiscul american) că nu a plătit impozitele cuvenite. Era vorba de sume mari, urmând să fie adus în justiție; până la urmă când Bill Clinton și-a încheiat mandatul, i-a acordat iertarea prezidențială. Era un om controversat. Însă el făcuse o propunere de a investi 50 de milioane de dolari în modernizarea rafinăriei de la Petromidia, iar Caranfil îmi explicase că deși rafinăria este una modernă, tocmai partea de rafinare superioară lipsește și din cauza asta, o bună parte din profitul potențial final nu se mai obținea în România. Acest proiect s-a și realizat cu rezultatul tehnic proiectat. Dacă ulterior s-ar mai fi făcut și alte operațiuni de acest gen, multe întreprinderi românești ar fi fost și astăzi în vigoare așa cum aveam în plan. De pildă: autocamioane Brașov, Rocar București, Tractoare Brașov, ARO Câmpulung și multe altele.

„Ce ar fi vrut să facă Mercedes în România?"

La inițiativa lui Ion Țiriac, care era bun prieten cu președintele director-general al Mercedes, Werner Niefer, acesta a vizitat România și a avut cu mine „o discuție germană", așezată, despre ceea ce vreau să fac, despre programul meu de reformă și desfășurarea lui și după această lungă conversație mi-a spus, „Ok, noi nu fabricăm camioane și autobuze în afara Germaniei, dar vom face o excepție în România; contați pe noi la privatizarea uzinei de camioane de la Brașov și a uzinei de autobuze de la București. Amândouă sunt foarte uzate atât moral cât și fizic, practic trebuie înlocuite toate utilajele de lucru, dar se poate face treabă bună cu ceea ce aveți aici ca oameni: muncitori, ingineri." Cu mare durere, o spun și acum: astăzi nu mai există niciuna dintre ele.

Apropo de privatizări, când eram în guvernul provizoriu, am avut ideea de a-l trimite pe Nicolae Spiroiu, care era adjunct al Ministrului Apărării Naționale, și devenit apoi, după Victor Stănculescu, Ministru, un om de asemenea capabil, un militar foarte serios și devotat, într-o vizită oficială în Arabia Saudită, unde urma să exploreze capacitatea noastră de export de tehnică militară. Era prin aprilie 1990. A fost primit foarte bine și când s-a întors mi-a zis că există unele produse de tehnică militară românească, ce pot fi eventual vândute, dar că cei din Arabia Saudită ar fi dispuși să cumpere pe loc o rafinărie. Spiroiu vorbise cu Gheorghe Caranfil, pe această temă, și amândoi considerau că

era o excelentă oportunitate pentru a vinde rafinăria de la Teleajen, care fusese repusă în funcțiune după un accident destul de grav și apoi refăcută. Însă noi nu mai aveam capacitatea financiară să o modernizăm, iar saudiții oferiseră pe loc, dacă îmi amintesc bine, 400 de milioane de dolari. Caranfil spunea: „— E o sumă foarte bună.", și urmau să aibă loc tratative. Nu am putut continua, fără să vorbesc cu Iliescu, și el a spus „— Nici nu se pune problema. Noi suntem putere provizorie. Să mai și vindem? Îți dai seama ce pot să zică?" La care eu îi zic: „— Dar e o ocazie formidabilă.", iar Iliescu spune: „— Nu, nu e bine, vom avea numai necazuri. Cum adică ați privatizat? Pe ce bază?" Și afacerea a căzut. Până la urmă, vreo 10 ani mai târziu, această rafinărie a fost vândută rușilor pe nimica toată. Și astăzi mai funcționează, dar nu la capacitatea la care ar fi putut funcționa cu investitorii din Arabia Saudită, care era de fapt statul saudit. Opinia în media, în politica opoziției, în perioada aceea era ca un fel de prelungire a stării grave generate de Mineriadă; răbufneau tot timpul aceleași acuzații că suntem prea comuniști, nu neapărat guvernul meu, dar conducerea FSN, că nu am reușit să identificăm pe instigatori și pe făptuitorii violențelor, și să-i condamnăm. Justiția a judecat câțiva ani mai târziu cazurile de omor prin împușcare și a dat sentințe de condamnare. Am avut atunci o inițiativă politică, în octombrie 1990, eșuată din nefericire. I-am cerut lui Victor Babiuc, care era Ministrul Justiției, ca în numele Guvernului să iasă cu un comunicat, în care să se spună răspicat ce înseamnă din punctul nostru de vedere condamnarea comunismului, ce înseamnă să îmbrățișăm libertățile politice și valorile democratice. De fapt, să fie o declarație de credință a Guvernului pentru democrație. În mod concret, am mai propus ca întreaga arhivă a fostei Securități – CID, Centrul de Informatică și Documentare – să fie trecută integral sub autoritatea Parlamentului. Am făcut această propunere fiind perfect conștient că arhiva aflată în mâinile SRI, condus de domnul Virgil Măgureanu, în care în mare parte continuau să activeze foștii membrii ai Securității,

inclusiv unii care aveau de ascuns propriile lor abuzuri, această arhivă constituia un veritabil instrument de șantaj, nu doar asupra unor persoane, ci până la urmă asupra întregii societăți. Această propunere nu a fost acceptată de Iliescu și, astfel, capacitatea de influențare a societății, de a răspândi informații și zvonuri, a rămas practic intactă, lucru care a avut consecințe extrem de grave în primul rând împotriva guvernului meu, numit, pe bună dreptate, Guvernul Reformei. Reforma și Guvernul ei au devenit dușmani. Faptul s-a adeverit la sfârșitul lui septembrie 1991, în condițiile acelea de lovitură de forță, pe care istoricii au numit-o lovitură de stat, pentru că ea a fost planificată într-un birou al SRI. Să fi fost acceptată propunerea noastră privind arhiva SRI, societatea românească avea o mult mai mare șansă de însănătoșire.

Mihai Caraman. Democrația și spionii Moscovei

E necesar să mai spun că propunerea mea privind arhiva fostei securități îmi fusese sugerată, paradoxal, de un fost om al Securității. Într-adevăr, chiar la începutul lui ianuarie 1990, fiind la Guvern, în Palatul Victoria, unde era și Iliescu – aveam birourile față în față, pe același culoar – sunt chemat în biroul lui, unde se găsea și Sergiu Celac, Ministrul Afacerilor Externe, care îmi spune: „Domnule prim-ministru, am vrea să contra-semnați această hotărâre prin care se creează Serviciul de Informații Externe și să îl numim pe generalul Mihai Caraman în funcția de director al acestui serviciu." Nu auzisem niciodată de Mihai Caraman. Sergiu Celac mi-a spus că e un celebru spion al României, care a reușit extraordinara performanță de a penetra cartierul general NATO de la Paris (acum este la Bruxelles), de unde a sustras documente de o imensă valoare. „Este un om foarte respectat ca profesionist, un mare patriot și avem mare nevoie să preia această activitate, pentru că toată rețeaua noastră de spioni în acest moment este pusă în pericol și nu ne putem permite ca această formidabilă capacitate a României să fie slăbită, dacă nu chiar dizolvată." Am semnat documentul. O perioadă lungă de timp s-au vehiculat în media informații fanteziste. Ca în multe alte situații, imaginația lua locul realității. Am zice că noi am intrat cu mult mai devreme în societatea post-adevăr de azi. Deoarece, nici mai mult nici mai puțin, Mihai Caraman mă recrutase pe mine ca spion – român,

francez?! – pe când îmi făceam doctoratul în Franța. Din fericire pentru adevăr, era un lucru excesiv de imbecil, pentru că Mihai Caraman își încetase activitatea în 1969 iar eu am ajuns la Tolouse în 1971! Am început să lucrez ca prim-ministru cu Caraman, care venea să mă vadă regulat, la cererea sa. Venea cu o hârtiuță cât palma, cu scris mărunt, și spunea: „— Am următoarele probleme: 1, 2, 3, 4. Ce fac?" Extraordinar de meticulos și de precis. Mi-a făcut o impresie excelentă. Nu avea o relație bună cu Iliescu și, bănuiesc că de vină era influența lui Virgil Măgureanu. Când a apărut toată discuția din societatea românească despre eliberarea de Securitate, el, care nu vorbea niciodată de probleme politice, a venit într-o zi din octombrie 1990, și mi-a spus „— Uitați ce documente conține CID-ul, și dacă îmi permiteți, domnule prim-ministru, aș avea o idee; mie mi se pare că suntem într-o democrație, și că o decizie privind arhiva Securității ar trebui să o ia Parlamentul." Nu degeaba trăise atâția ani în Franța. Mie mi s-a părut foarte corectă propunerea lui și, cum am spus, am avansat-o în societate.

O altă propunere de-a lui, pe care, de această dată, am rezolvat-o politic cu succes, și care este și astăzi discutată sub o anumită îndoială, s-a petrecut tot în perioada aceea din octombrie. Anume, vine Mihai Caraman și îmi spune „Domnule prim-ministru, nu mai putem continua așa; de dinainte de revoluție, se află desigur, un număr, nu foarte mare, de spioni ai Uniunii Sovietice în România, dar după revoluție – când intrarea și ieșirea din România a devenit normală, iar nu extrem de greoaie, ca sub Ceaușescu – suntem, acum, în prezența poate a 20.000-25.000 de sovietici, cei mai mulți veniți dinspre Moldova Sovietică, care sunt sau nu agenți de influență, dar care au activități ce pot fi considerate împotriva statului român. Nu mai putem continua așa, trebuie să facem ceva." Mi-a venit o idee. Și i-am zis: „— Uite cum facem; iei legătura cu omologul dumitale din Uniunea Sovietică – bănuiesc că o poți face – și îi spui să îi transmită președintelui Gorbaciov din partea mea că noi avem toată încrederea în angajamentul său

internațional, că Uniunea Sovietică nu mai vrea să fie jandarmul lumii, și nu mai vrea să se amestece în treburile interne ale țărilor care au fost împreună în lagărul socialist. Prin urmare, îl rog, discret, să îi retragă din România." Și această soluție a funcționat, Gorbaciov i-a retras, lucru confirmat de Mihai Caraman. Sunt istorici care pun la îndoială chestiunea aceasta; au fost alții care au exagerat lucrurile spunând că ar fi fost zeci de mii de spioni înainte de revoluție, ceea ce era cu totul imposibil sub regimul extrem de controlat al lui Ceaușescu. Au făcut, cred, voit această confuzie. Însă eu nu excludeam faptul că KGB-ul avea intenția să mențină România sub o anumită influență.

Pariul cu agricultura

Din cauza acelui declin economic despre care vorbeam, 1990 este un an al scăderii dramatice a produsului intern brut. Marele paradox, cum spunea academicianul Tudorel Postolache este că, în același timp, nivelul de trai a crescut considerabil. Nu e chiar atât de uriaș paradoxul, dacă mă gândesc, pentru că libertatea făcea să se dezvolte comerțul, să apară multe noi surse de venit, deși PIB-ul din 1990 a scăzut cu 15-16%, ceea ce reprezintă foarte mult. În realitate, probabil a fost mai puțin, datorită activităților de comerț înfloritoare și producții de tot felul, care nu erau înregistrate. Pe de altă parte, noi am interzis în foarte multe întreprinderi producția pe stoc, nevandabilă, ceea ce a făcut în mod natural producția să scadă. Unul dintre primele decrete-lege ale CFSN a fost să dăm fiecărei gospodării țărănești în lucru o jumătate de hectar. Oamenii au făcut minuni pe acei 5.000 de metri pătrați pe care i-au considerat ai lor, ceea ce de altfel era, într-o bună măsură, și intenția noastră. De acolo pleacă ideea mea cu *pariul cu agricultura*.

Cu toată lipsa de bani de la buget, am făcut acest pariu, adică am alocat agriculturii în bugetul pe 1991 o sumă care atunci părea foarte mare, aproape 400 de milioane de dolari. Am avut un succes total, care ani mai târziu a fost speculat negativ în media, când agricultura trecea printr-o perioadă grea a tranziției. Întâi, succesul în 1991, a fost posibil în condițiile în care nu mai exista tot sistemul de control, verificare și amenințări „pe linie de partid", deci în condiții de libertate. S-a obținut o producție cerealieră mai mare decât cea mai mare producție a lui Ceaușescu, care fusese

chiar în 1989, 16,9 milioane tone. Noi am reușit 17,3 milioane tone în 1991. Oamenii au vrut imediat – sau, mai bine spus, au fost îndemnați să rupă cooperativele pretins comuniste, o enormă greșeală despre care am vorbit de-a lungul timpului. Cu toate acestea, pentru că am avut încredere în mecanismele de piață și mecanismele de liberă inițiativă, am reușit. Mult mai târziu, după 7-8 ani, au început să apară pământuri nelucrate, pârloagă, în jargonul agricol, și au zis: „Uite domnule, pariul lui Roman cu agricultura." Am răspuns de fiecare dată: „Oameni buni, pariul meu a fost pentru anul 1991, în 2000 vreți să fiu tot eu vinovat?" Aceasta e o trăsătură umană interesantă: capacitatea de universalizare a culpei, nevoia de a asocia un vinovat particular, chit că nedrept, oricărui eșec general. Desigur, au fost momente în care ziariștii promovau inepții în titlurile aldine ale presei de atunci: „Unde e pariul cu agricultura al lui Roman?" Dacă l-am făcut în 1990 pentru 1991, nu înțeleg cum l-au vrut în '98, '99, 2000 sau mai târziu, să fie valabil. Dar să zicem că asta e natura umană mediatizată în țărișoara noastră.

Un alt indicator de performanță al reușitei din 1991 a fost dublarea consumului de carne pe locuitor, ceea ce constituia un salt remarcabil. Răspunsul meu era și este: „Să fi continuat organizarea agriculturii pe baza legii asocierii unităților agricole dată în februarie 1991, cred că nu se ajungea la situația dramatică a pârloagelor." În anii din urmă, după ce s-au restabilit relațiile de producție normale, între altele și prin Legea Arendei, dată tot de Guvernul Roman, producția agricolă a reînceput să crească. Legea a fost fundamentală pentru ca pământul să se lucreze în continuare pe suprafețe mari, după ce CAP-urile fuseseră desființate; lucru care într-adevăr a fost o greșeală, dar același tip de greșeală, născută din forța propagandei populiste: „— Vrem pământul înapoi, vrem pământul înapoi!" „Bine, și pe urmă ce faceți?" Am fost perfect conștient – în februarie 1991 am dat legea asocierii agricole de care tocmai am vorbit, pentru ca CAP-urile să poată să intre într-o formă modernă. Atunci nu a funcționat, dar iată, astăzi, agricultura românească a început să performeze.

În perioada aceea de tranziție mă gândeam, cum am mai spus înainte, că se aplică bine proverbul latin *Solum certum nihil ese certi* – „Există o singură certitudine, că nimic nu este cert." Însă tranziția în domeniul industrial s-a apropiat mai mult de o altă celebră zicere, aceea pe care înțelepții Romei au spus-o atunci când romanii au cucerit și ras Cartagina: *Ubi solitudinem faciunt pacem apelant* – „Fac un pustiu și îl numesc pace." Pentru că în industria românească s-au întâmplat, în procesul de privatizare, nu puține acte grosolane pe care eu le numesc de jaf și lichidare. Am văzut multe locuri care arată ca un pustiu și le-au numit noua pace. *Mulțumesc de așa pace!*

Ambiguitatea conducerii politice

În timpul acesta disputa politică, după cum spuneam, continua destul de dur; programul meu de guvernare fusese de la bun început foarte apreciat inclusiv de opoziție care nu a votat împotriva lui. În PNL s-a produs încet-încet o diferență adâncă de opinie între Radu Câmpeanu și tinerii liberali, adică Dinu Patriciu, Călin Popescu-Tăriceanu, Horia Rusu, Radu Cojocaru și de partea lor, într-un mod foarte simpatic, René-Radu Policrat, bătrânul liberal. Până la urmă aceștia s-au despărțit de PNL-ul condus de Radu Câmpeanu și au format PNL-AT (Partidul Național Liberal Aripa Tânără). Ei înțelegeau, văzuseră foarte bine în Parlament (erau toți parlamentari) ceea ce eu nu vedeam, cum se adună forțe politice în interiorul FSN împotriva mea. Erau în principal instigate, coordonate uneori, chiar de cele două personalități, Alexandru Bârlădeanu și Dan Marțian. Adrian Severin îmi povestea ce făcea Dinu Patriciu, care avea o vervă excepțională, foarte inteligent și spiritual; intra în coliziune cu aripa foarte conservatoare din FSN – în FSN erau de toate, și oameni sinceri, reformiști și oameni care, cu convingerile lor, erau pentru a schimba pe ici pe colo ceva, dar nimic esențial – și pentru ca legile astea foarte îndrăznețe ale guvernului Roman să treacă, el le critica aspru, și astfel îi determina pe cei din FSN să strângă rândurile în favoarea guvernului. Le spunea: „— Astea sunt legi comuniste.", și atunci FSN-iștii votau imediat pentru legile guvernului. Dinu Patriciu mi-a confirmat mai târziu că asta era metoda care funcționa perfect. Iată paradoxuri politice, pe care le recunosc ca fiind simpatice. Foarte multă substanță a

vieții și a mișcării sociale, de fapt, stă în paradoxuri. Am învățat asta încet-încet și mai târziu, când am citit despre paradoxuri, relevate de Socrate, Platon, Aristotel, puternic edificatoare pentru cum funcționează societatea umană. Adesea am folosit cu mult succes paradoxul cuprins într-o frumoasă glumă românească. Un călător pierdut undeva în munți, în Ardeal, și extenuat vede cu mare ușurare, pe un drum, că vine o căruță. Se duce și întreabă: „— Bade, mă iei și pe mine?" „— Da, zice țăranul care conducea căruța. Urcă." Apoi, călătorul întreabă: „— Bade, dar suntem departe de oraș?" „— Apăi nu, suntem aproape." Merg ei ce merg, o oră, două, după care călătorul întreabă din nou: „— Bade, dar suntem departe de oraș?" „— No, răspunde țăranul. Acum suntem departe." Spunând această glumă la Londra, unui grup de oameni de afaceri britanici, a urmat un formidabil hohot de râs și remarca unuia dintre ei a fost: „— Această glumă românească e, de fapt, foarte britanică." Morala e simplă și puternică: poți să fii tu pe drumul cel bun, dar mai trebuie să mergi și în direcția cea bună.

Am vorbit despre frumoasele întâlniri pe care le-am avut cu mari personalități europene ale momentului și, dintr-o dată, s-au revărsat spre mine momente ale ceea ce trăiam aici, în politica din țară, la vârf. În momentul decisiv, care a fost formarea guvernului Roman prin învestitura democratică a Parlamentului, s-a creat o conducere politică marcată de ambiguitate, și chiar sensuri divergente. Ea nu avea cum să nu explodeze la un moment dat, și cu cât mă gândesc mai mult, cu atât îmi dau seama mai bine că această ambiguitate a condus România în marele impas ce a urmat eliminării prin forță a guvernului Roman, liber ales printr-un incredibil consens. În preajma formării guvernului, chiar în zilele de după Mineriadă, au avut loc mai multe discuții în legătură cu noul Parlament, cu cele două camere, cine ar urma să fie președinții acestora. Pe linia pe care am imprimat-o la formarea guvernului, adică din oameni tineri, oameni bine pregătiți profesional, și oameni deloc sau prea puțin legați de funcționarea vechiului regim, am vrut ca Președintele

Camerei Deputaților să fie Adrian Severin. Iliescu s-a opus destul de categoric, pentru că el avea deja gândită această președinție pentru Dan Marțian, un vechi camarad de-al său. Era, cred, ce nu trebuia, adică un om cu experiență politică în vechiul regim și cu o capacitate de a influența prin discurs dar, totuși, un om al sistemului ce tocmai fusese dărâmat. Iliescu îl aprecia în mod cert, însă eu aveam propria experiență cu Dan Marțian pe când eram student la Politehnică, la Facultatea de Energetică. Erau anii considerați, pe bună dreptate, de mai multă libertate din România, 1967-1968. Într-o zi am fost convocați, studenții fruntași, și ni s-a spus că aceia care vor să meargă la o întâlnire cu Ministrul Tineretului, care era și prim-secretar al CC al UTC, Dan Marțian, aceasta va avea loc la Casa Studenților. M-am dus acolo, eram chiar curios; spre deosebire de colegii mei, eu aveam și perspectiva pe care mi-o dădea tatăl meu, din propria sa experiență; atunci, și speranța lui și a multora, era că în România se instalează un regim mai echitabil, un regim capabil de o bună dezvoltare a României.

Prin urmare, m-am dus la aceea întâlnire; era o sală arhiplină, vreo 600 de oameni. Dan Marțian ne-a spus în deschidere câteva lucruri destul de comune despre ce înseamnă a fi student comunist, de idealuri, fraze mai degrabă standard; însă, după aceea, într-un moment care era nespecific pentru anii aceia, a început să facă apologia lui Ceaușescu. Repet, lucrul acesta era cam neobișnuit. El, Dan Marțian, știa de ce face treaba aceasta, ca dovadă ce curs au luat lucrurile ulterior. Mă refer la cultul deșănțat al personalității lui Ceaușescu.

Din păcate, eu nu am insistat foarte mult pentru propunerea mea; era și complicat, pentru că Iliescu era președintele FSN, și deși au fost destul de mulți parlamentari care au votat pentru Adrian Severin, în cele din urmă a fost ales ca președinte al Camerei Deputaților Dan Marțian. Aș putea spune că a fost o bilă neagră pentru noul curs al democrației. Dar asta nu a fost totul. Am zis că cel puțin ca președinte al Senatului să avem pe cineva care e în mod

categoric mai apropiat de reformă, și în mod natural i-am propus academicianului profesor Tudorel Postolache să candideze pentru un mandat în Senat, să poată eventual prelua funcția de președinte. Este un mare economist cu adevărat, pentru că teza lui de doctorat fusese o lucrare deosebit de interesantă, o lucrare despre ciclicitatea crizelor economice în capitalism. Și astăzi este un subiect de primă mână. Din păcate, tocmai dânsul, un om de calibrul acesta, nu a înțeles. Poate nici eu nu am găsit cele mai bune argumente. Nu a primit să fie președinte al Senatului. Ca urmare s-a întâmplat lucrul cel mai rău cu putință, a fost ales Alexandru Bârlădeanu. Ani mai târziu, profesorul Postolache mi-a mărturisit că a luat una dintre cele mai greșite decizii din viața lui. Dacă ar fi acceptat să fie președinte al Senatului, ritmul și consistența reformelor ar fi fost mult mai bună.

Alexandru Bârlădeanu era întruchiparea ștabului comunist, inteligent și viclean. Cândva, mult mai târziu, când am scris eu *Caietele unei strategii de dezvoltare a României*, Tudorel Postolache m-a determinat să nu scriu ceva despre confruntarea mea cu Bârlădeanu. Bârlădeanu fusese membru în Biroul Politic al CC al PCR, și știam de la tatăl meu un episod – tata avea o părere proastă despre Alexandru Bârlădeanu. S-a dovedit că avea dreptate. Deși era un om cu defecte fizice destul de evidente, se căsătorise cu una dintre cele mai frumoase femei din România, actrița Marcela Rusu. Ca soție a lui, era cunoscută, spre exemplu, că mergea la Londra, unde stătea la un foarte luxos hotel, care cred că se numea Dorchester. Purta în brațe un cățel de companie, ceea ce sigur că pe tatăl meu pur și simplu îl oripila. E adevărat, în 1989 Bârlădeanu a fost printre cei care au semnat „Scrisoarea celor șase", care aducea critici regimului de mână forte, dictatorial al lui Nicolae Ceaușescu, dar de pe poziția apărării sistemului comunist. Când eu am ținut discursul de investitură în Parlament, care a avut loc la Ateneul Român, ca să fie și un moment mai festiv și în același timp să încapă deputații și senatorii împreună, un discurs cu un impact puternic,

cunoscut și favorabil, am ieșit de pe scenă întâmplător cu Alexandru Bârlădeanu care a condus ședința fiind și decan de vârstă. Am ieșit, iar el uitându-se la mine așa, impresia mea a fost că avea intenția de a-mi spune ceva pentru a mă determina pe mine să spun ce voia el. Mă întreabă: „— Domnule prim-ministru, dumneavoastră vreți să construiți capitalismul în România?" Nu a fost complicat deloc pentru mine să îmi dau seama că el așa ceva nu voia, și i-am răspuns cu forța pe care o aveam atunci în situația extraordinară în care mă aflam: „— Domnule președinte, dacă a construi economia de piață înseamnă a construi capitalismul, atunci da!".

Așa cum am mai arătat, la nici măcar o lună, Bârlădeanu și-a arătat colții când a ieșit public la televiziune într-o seară împotriva Guvernului Roman tocmai ales, împotriva Legii 15, legea transformării societăților de stat în societăți comerciale, care era prima lege a reformei.

Fără Alexandru Bârlădeanu, am fi mers mult mai sigur pe drumul reformei și apoi foarte probabil că episodul îngrozitor al înlăturării Guvernului prin Mineriada din septembrie 1991 ar fi putut să fie evitat. Când se spune „așa se scrie istoria", eu am în vedere cum s-a scris istoria acelor doi ani după revoluție.

Una dintre cele mai grele misiuni, și în același timp răspunderi pe care le aveam eu ca prim-ministru, era ce facem cu economia moștenită? Pentru că mai ales în zona industrială, situația arăta rău. O mare parte din aparatul industrial era nu numai tehnologic depășită, dar și fizic uzată. Spre exemplu, productivitatea muncii în industrie în România era catastrofală, așa cum am mai spus și o repet aici; ea nu numai că era de 10 ori mai mică decât în Republica Federală Germania, dar era și de două ori mai mică decât în Uniunea Sovietică, unde se făcuse la un moment dat un efort serios pentru a crește productivitatea muncii. Era și o industrie extrem de energofagă, pe unitatea de produs (1$PIB), se consuma energie de 5 ori mai mult decât media europeană.

În aceste condiții, eu mă mir că lucrurile nu s-au degradat mai rău chiar decât au fost în realitate. Tot Tudorel Postolache, vorbind despre anul 1990 îmi spunea „— Domnule prim-ministru, vă dați seama că în 1990 în România s-a produs o minune?" „— Nu, cum așa domnule profesor?" „— A scăzut mult producția industrială, și cu toate acestea, nivelul de trai al românilor a crescut, și oamenii erau foarte încrezători, asta după toate standardele științei economice este o minune."

„Mormanul de fiare vechi"

Mai târziu, prin 1992 când în lupta directă cu Ion Iliescu și cu – să spunem, echipa și sistemul lui – mi s-a pus în gură celebra frază pe care eu nu am spus-o niciodată, că „industria românească este un morman de fiare vechi". Am fost des confruntat cu această acuzație, care dincolo de faptul că nu era adevărată, era gândită să fie o lovitură politică. Am început să reiau firul acelor momente și realități economice de după revoluție și am găsit multe argumente, dar baza explicării acestei situații a fost elaborată de un grup de economiști, în frunte cu academicianul Constantin Ionete. Printr-un ordin al meu ca prim-ministru s-a constituit o comisie guvernamentală de specialiști, pentru a studia ceea ce se numea subminarea economiei naționale de către Ceaușescu și oamenii săi. Raportul nu a fost nicicând publicat, tot datorită intervenției lui Tudorel Postolache care îmi spunea „— Domnule prim-ministru, astea sunt lucruri care vin și trec; acum îl condamnăm pe Ceaușescu pentru subminarea economiei naționale, care este un motiv politic de tip bolșevic, și pe urmă pot veni alții și pot și ei să spună cine știe ce..." Însă lucrarea a fost publicată cu titlu individual de academicianul Ionete, și s-a numit „Criza de sistem a economiei de comandă și etapa sa explozivă" apărută în 1993. Tot în 1990, a apărut o carte de analiză științifică a economiei românești a anilor '80, *Consemnări economice*, având ca autori pe academicienii Emilian Dobrescu și Tudorel Postolache. Cine citește aceste cărți nu mai are nevoie de altă explicație pentru a afla care era realitatea economică

din România. Câteva dintre cifrele pe care tocmai le-am menționat sunt din cartea academicianului Ionete.

O altă lucrare esențială pe firul acestei idei este *Anuarul statistic – 1990* elaborat de Institutul Național de Statistică, primul document elaborat sincer, după anii regimului Ceaușescu, profesionist și fără influențe politice. Pe deplin conștient de această realitate, am formulat împreună cu academicianul Mihai Drăgănescu conceptul de retehnologizare a industriei românești, lansat în parteneriat cu Academia Română în februarie 1991. Ca să spun așa, cu năduf, urma să retehnologizăm un morman de fiare vechi! Iar să fi spus, așa cum s-a mistificat prin noiembrie 1991, după debarcarea mea, propoziția cu „mormanele de fiare vechi"; cum a devenit ea din vina mea, o realitate după zece ani? Chiar și astăzi, mi se mai pune în cârcă cu mai mult sau mai puțină răutate această frază nenorocită, care trebuie să o spun, nu îmi aparține mie, ci aparține Serviciului de Dezinformare al SRI, încă nedesprins de fosta securitate. În concluzie, însă, vreau să amintesc de o splendidă replică dintr-un mare film american, *Podul Spionilor*. „Nu contează ce gândește lumea, contează ce ai făcut tu."

În *Anuarul Statistic-1990* am găsit o serie de cifre interesante în legătură cu anumite componente ale economiei românești. Rezultă cu claritate că producțiile de tractoare, autocamioane, autobuze, locomotive electrice, nave maritime de mare tonaj ar fi putut să continue, dar din nefericire aceste producții nu mai există în țara noastră. E adevărat că producția industrială a decăzut în anii '80, însă existau și sectoare capabile de exporturi cu valoare adăugată, nu la vârfuri tehnologice, totuși cumsecade.

De altfel, undeva prin mai 1991 cunoscuta companie de audit și evaluare de programe economice, *McKinsey*, s-a oferit fără să ceară vreun ban să elaboreze un document despre programul de restructurare al industriei românești. Bineînțeles că am fost foarte încântat și le-am pus la dispoziție datele necesare, și la sfârșitul lui august 1991 mi-au înaintat raportul lor pe care îl am și acum.

Or acest raport arăta că industria românească este grav rămasă în urmă, că aparatul industrial e uzat, că este nevoie de un mare efort de modernizare tehnologică în care aducerea de tehnologii avansate prin privatizare joacă un rol esențial. Dar nicăieri nu se spunea că trebuie abandonate activități industriale majore. Cum zice foarte bine poporul, „când arunci apa murdară din copaie, ai grijă să nu arunci și copilul odată cu ea".

Adică ei considerau că pe o piață internațională concurențială, activitățile economice ce încă existau în 1991, evident restructurate, pot face față, ceea ce nu s-a întâmplat pentru că privatizarea s-a transformat într-un abandon al politicilor de stat în favoarea susținerii economiei naționale. În termeni politici, asumat agresiv, eu am zis că privatizarea în multe cazuri s-a transformat în *jaf și lichidare*. Programul pe care l-am prezentat Parlamentului la învestirea Guvernului, afirma că România poate să atingă un nivel de performanță satisfăcător în ansamblul economiei europene într-o perioadă de șapte ani. Au trecut mult mai mulți, dar ne găsim astăzi la un nivel sensibil mai scăzut decât propuneam eu. E o dezbatere la care, fără îndoială, economiștii pot spune mult mai multe decât mine. Această dezbatere ar fi interesantă, dar vorbele și clamările populiste, aberante de astăzi, înecă adevărurile economice. Văzând nostalgia care i-a cuprins pe foarte mulți în legătură cu ceea ce li se părea lor că ar fi fost economia sub Ceaușescu, evident că m-a frământat și m-a determinat să pomenesc lucrurile pe care le-am spus acum. Au fost tot felul de episoade importante din punct de vedere economic, însă îmi dau seama că problema problemelor era de ordin politic, ambiguitatea conducerii politice de atunci. Pe de o parte, Iliescu, Bârlădeanu, Marțian care voiau mai mult sau mai puțin un fel de *perestroika* adică, da, economie de piață *dar să fim atenți*; adică ....*atenți cum*? Să păstrăm o putere a statului concentrată în economie. Cum? De fapt, această viziune ar fi însemnat și a însemnat introducerea unei contradicții în evoluția României. În Polonia, unde această contradicție a fost evitată, lucrurile au mers mai repede și mai bine; e vorba de așa numitul plan Balcerowicz, al Ministrului de Finanțe din acea perioadă. Și ca să ne fie și mai greu cu acest adevăr, și ca să purtăm și mai greu această povară, trebuie să amintesc că Polonia a plecat de la un nivel de productivitate în industrie chiar mai scăzută decât România.

Virgil Măgureanu și Vladimir Kriucikov

Analiști și oameni politici, presa occidentală vorbeau despre această orientare nu tocmai clară a României. Analiza lor era corectă, deși eu continuam să cred că fac echipă cu Iliescu și încercam încă să fac cât de cât echipă cu Bârlădeanu și Marțian, dar știam sigur că nu pot să fac echipă cu Virgil Măgureanu. Acest lucru mi-a devenit evident în octombrie 1990 când, într-o zi, Măgureanu a cerut să stea de vorbă cu Iliescu și cu mine în particular, și foarte radios a spus: „— Tocmai ce m-am întors de la Moscova unde am avut o discuție foarte interesantă și utilă cu șeful KGB Vladimir Kriucikov." (șef KGB în acea perioadă). Kriucikov a devenit celebru ca organizator al puciului de la Moscova, din 19-21 August 1991, și desigur că, în octombrie 1990 era exact aceeași persoană. Eu am rămas înmărmurit. Iliescu a zis „— Bine, nu am știut că te-ai dus acolo." „— Nu, am considerat că e mai bine așa." „— Stai puțin că asta e mișcare politică... fără să știm noi?" „— Vă spun eu că e bine." Pentru mine a devenit clar că nu aveam cum să fac echipă cu acest om, ceea ce ilustrează și mai clar, dacă mai era nevoie, esența ambiguității politice în care ne aflam. Această ambiguitate era într-un fel sesizată și de o serie de analiști politici din România. Cei care voiau să vadă România că merge hotărâtă spre democrația de tip occidental, care știau că numai drumul reformei radicale este cel care ne poate scoate din necaz. În presă apăreau analize destul de interesante, bineînțeles că tot în presă apăreau propuneri și analize

foarte populiste și soluții miracol cu care trebuia să ne luptăm, cum a fost așa zisa soluție *Rugină*, care din fericire a fost decredibilizată de Institutul Național de Cercetări Economice. Una peste alta, undeva plutește întrebarea: era posibil să fie altfel? Era posibil să facem ca în Polonia? Cred că nu prea era posibil, pentru că în Polonia, în Cehoslovacia, în Ungaria, regimul comunist însuși se liberalizase în anii '80, exact atunci când în România el devenea tot mai stalinist.

Dacă lucrurile în România au mers totuși într-o direcție bună, cu toate zvâcnirile oribile – Mineriada din iunie 1990, Mineriada din septembrie 1991 – este pentru că românii s-au dovedit a fi un popor cuminte, răbdător și înțelegător care și-a păstrat speranța câștigată în revoluție. Speranța câștigată atunci a fost din partea mea și a echipei mele ca o trambulină de pe care încercam să realizăm ce am propus, dar exista și o trambulină demagogică potrivnică, sau populism cum se zice astăzi. Noi cei din Guvern eram stăpâniți de un autentic sentiment de responsabilitate. Ascultam de sfaturile consilierilor și experților, și ne făceam temele cu conștiinciozitate. Spuneam colegilor mei: „Noi suntem un Guvern pentru oameni, nu pentru planuri făcute în afara lor, impuse de vreo ideologie, sau de idei interesate și falimentare pentru țară."

Constat că îmi place să scriu aceste memorii și nu știu dacă, așa cum spunea Montaigne, ofer o oglindă în care să se recunoască românii. Știm cu toții că atunci când citim un roman foarte bun, vrând-nevrând, există tendința și starea de a te pune în situația unuia dintre personaje, de a te identifica printr-un personaj sau altul. Însă oglinda asta pe care o ofer eu este curată, și cred că este un bun prilej să pun din nou întrebări la care am găsit sau nu cândva răspunsuri, și cititorii să le aprecieze cum doresc. Libertatea aprecierii, libertatea de exprimare totală a fost întâiul și cel mai mare câștig al revoluției.

Pentru a termina episodul Bârlădeanu – la scurt timp după ce am fost ales prim-ministru, un om pe care îl apreciez foarte mult, consilier al lui Iliescu, și căruia nu îi dau numele, a venit și

mi-a spus: „— Domnule prim-ministru, știți, am avut o discuție cu domnul Bârlădeanu, așa mai relaxată și dumnealui... venind vorba despre Petre Roman, noul nostru prim-ministru și eu spunând câteva lucruri frumoase, așa cum credeam despre dumneavoastră, dânsul a spus zâmbind – îți dai seama... la Petre Roman, ce bani, ce femei..."

Regele sosește în țară

Spre sfârșitul lui decembrie 1990, am primit o cerere să mă întâlnesc cu Principesa Margareta. Nu a dorit să vină la Guvern, ci să ne întâlnim în particular. A zis că vine, dacă e nevoie, la mine acasă. Nu am avut absolut nimic împotrivă. Mi-a spus că Regele Mihai dorește să vină cu prilejul Crăciunului în România. I-am spus: „Alteță, suntem la o săptămână de Crăciun. Cred că lucrul acesta trebuie pregătit bine, nu am nimic împotrivă. Dar haideți să vină așa, cumsecade." Am asigurat-o că îi voi da tot sprijinul. Bineînțeles că în acel moment nu eram în niciun caz ceea ce se numește un monarhist. Din timpul vizitei făcute de mine în Spania, în aprilie 1990, când am fost primit de Majestățile lor, Regele și Regina Spaniei – într-adevăr cu multă simpatie și căldură, un detaliu vorbește de la sine; Regina Sofia, când am ajuns la Palatul Zarzuela, mi-a înmânat un mic album de fotografii făcute de dânsa de pe televizor, cu imagini din zilele revoluției noastre. Îl am și acum. La un moment dat, foarte luminos, Regele m-a întrebat „Ce părere ai despre șansele monarhiei în România?" Am răspuns pe deplin sincer că, din păcate, Regele Mihai nu s-a implicat în lupta împotriva regimului Ceaușescu înainte de revoluție, în '88-'89, când lucrurile deveniseră dure în România. E adevărat, a lansat un apel după represiunea de la Timișoara. „În aceste condiții dumnealui nu apare ca o figură salvatoare a națiunii și există puține șanse ca România să evolueze către Monarhie." Au spus că au înțeles bine punctul meu de vedere și nu au mai insistat. În discuția cu Principesa Margareta a rămas că îi stau la dispoziție să ne punem

de acord. Eu am plecat la munte, pentru Crăciun, cu convingerea că m-am înțeles cu dânsa. Pe 24 decembrie, deci în ajun, Principesa a trimis acasă la mine o scrisoare în care a spus: „Vă anunț că Regele Mihai I sosește în țară." Nici comunicare publică, nici comunicare oficială. O scrisoare la mine acasă. Pe când eram la Predeal, am primit un telefon foarte urgent de la Doru Viorel Ursu, mai întâi, și apoi de la Generalul Caraman, că se confruntă cu o situație specială, că Regele Mihai a aterizat pe aeroportul Otopeni sub o altă identitate. Cine l-a sfătuit pe Regele Mihai I să facă asta nu i-a fost prieten, ci mai degrabă dușman, pentru că asta este o încălcare gravă a legilor internaționale. Pentru monarhiști, poate asta nu înseamnă nimic. Pentru mine însă, era o încercare grea în ce privește suveranitatea acestui stat. Două zile mai târziu, am afirmat că „România nu-i un sat fără câini". A urmat episodul cunoscut, în care au plecat fără să fie opriți, pe zăpadă, viscol, spre Curtea de Argeș, unde spuneau că vor să meargă la mormântul familiei regale – de ce tocmai atunci, nu se înțelege, apoi au fost opriți din drum și obligați să părăsească România. Asta a devenit o temelie pentru atacuri foarte dușmănoase: „Ați dat Regele afară din țară!" Trebuie să spun că din punctul meu de vedere nu a fost vorba nicio clipă de o respingere a unei asemenea vizite, lucru pe care îl convenisem cu Principesa Margareta. Dar m-am trezit cu o situație contrară celor convenite. Țin minte că Silviu Brucan a spus „Haideți să îl primim, să vorbim." În timp ce echipa mea îmi spunea „Nu e în regulă ca lucrurile să se petreacă prin violarea legilor țării și a legilor internaționale." Nu era mult mai simplu, cum s-a întâmplat ulterior, ca statul român să îi recunoască identitatea, să îi ofere un pașaport diplomatic, cu numele pe care și-l dorea – Mihai I de România, să facă lucrul acesta în deplină libertate de a se organiza cum își dorește? Foarte acuzat pentru treaba asta a fost Iliescu, care a făcut niște precizări publice, dar în loc să fie simple, au fost de ordin general, antimonarhiste. Eu, personal, m-am confruntat cu o ieșire a purtătorului meu de cuvânt, Bogdan Baltazar, foarte

bine pregătit, dar care, în numele guvernului, a ieșit cu o declarație anti-monarhistă. Andrei Pleșu a spus că își dă demisia din Guvern. A dat o declarație de dezaprobare a acțiunii de a-l readuce pe Rege la Otopeni pentru a pleca. Eu l-am chemat și i-am spus: „Bun, hotărăște-te totuși." Și în plină ședință de Guvern am avut o discuție și Pleșu a zis „Bine, renunț la demisie." A rămas membru în Guvern. Am fost categoric, nu puteam fi altfel. Trebuia să fim categorici și să ne asumăm ce s-a întâmplat. Episodul însă a fost prezentat apoi ca fiind un act de samavolnicie împotriva Regelui, or nu fusese, iar sentimentele mele în favoarea Regelui Mihai au fost din ce în ce mai pozitive. Deși am mai fost confruntat cu o situație de acest gen, în 1998, când regele a declarat că Principesa Margareta e moștenitorul tronului, o chestiune făcută cu totul nepotrivit. O vină o are aici și Emil Constantinescu, care era președintele României, și care m-a rugat pe mine personal să merg la această întâlnire cu Regele, nespunându-mi de ce. Era prezent și Radu Vasile, prim-ministrul. Constantinescu nu a venit, fiind președintele țării. După ce am primit în față această nepotrivită impunere, am dat imediat un comunicat în care am spus împrejurările în care povestea aceasta s-a întâmplat și că nu mă pot exprima în favoarea acestei opțiuni. Nu aveam căderea să mă implic iar prezența mea acolo nu a fost în calitate de președinte al Senatului. Constituțional ar fi fost cu totul nepotrivit.

Episodul acesta nu pot să îl închei fără a spune că pe fondul unor politici și al unor guverne și al unor oameni politici tot mai puțin pregătiți, sau chiar incompetenți, oarecum sentimentele față de Regele Mihai au devenit mai pozitive în rândul populației, fără ca să existe o opinie populară masivă în favoarea monarhiei. A fost un moment important când Regele s-a adresat Camerelor reunite ale Parlamentului, când a împlinit 90 de ani: un moment bun, un discurs bun, care a spălat obrazul României. Mi-am exprimat și atunci marea admirație pentru cuvântul și angajamentele lui. Între timp a fost așa numita *reconciliere*, când undeva prin

2002-2003, Iliescu l-a chemat pe Rege, au avut o discuție amicală și lucrurile au căpătat un sens mai normal. E meritul lui Iliescu de a fi acceptat să realizeze această împăcare cu Regele. Episodul din decembrie '90 a fost complicat și alte episoade ar fi fost bine să nu mai existe. Parcursul României de după decembrie '89 este presărat cu mult prea multe elemente constituite ca obstacole grele în calea normalității. E un lucru pe care istoricii ar putea să îl explice: de ce în 28 de ani a fost de neevitat apariția unor momente anormale, dure, de tensiune, care nu s-au încheiat cu nimic pozitiv? E o întrebare deschisă.

Stele pe firmamentul României

Un alt episod din cursul anului 1990, cred că înainte de alegerile din 20 mai, a fost o comemorare a tragediilor de la Ip și Trăznea, acolo unde jandarmii hortiști au asasinat cu barbarie români și evrei, inclusiv copii. Acolo am avut tot așa o reacție spontană, dar desigur construită pe ceva de mai multă vreme acumulat în sinea mea. Un ziarist mi-a pus o întrebare simplă: „— Domnule prim-ministru, putem ierta?" Reacția mea a fost: „— Da, putem ierta, suntem creștini, dar nu putem uita și nu vom uita." Știu că fraza asta simplă a avut atunci un impact bun ca filosofie a vieții noi.

Punctul meu de sprijin în gândirea pentru relansarea României pe drumul unei dezvoltări sănătoase, astăzi i-am zice sustenabile, era marele potențial de expertiză și competență care exista în România. Acum când scriu aceste rânduri, fără să vreau mă bântuie întrebarea: *Dar astăzi, mai dispunem de un asemenea potențial?* Ori dacă mă gândesc la numeroasele personalități în diferite domenii, mă doare să spun că sentimentul meu e mai degrabă negativ. Poate că totuși mă înșel.

Eu trăisem episoade care m-au impresionat foarte mult. Unul dintre ele este cu profesorul meu, Alexandru Diacon, în același timp un mare inginer cu care făcusem lucrarea mea de diplomă pe o temă serioasă, iar nu una de tip școlar. Ei bine, în 1972, la marele baraj Vidraru al acumulării de pe râul Argeș, s-a produs un accident foarte grav – a cedat galeria de fugă și un mare volum de noroi, a țâșnit în aval. Putea fi foarte grav, pentru că în continuarea surpării, așa cum era posibil, uriașul volum de apă din spatele barajului, putea să plece în aval și să inunde orașul Pitești.

Au fost chemați de urgență profesorul Diacon și profesorul Radu Prișcu, proiectantul barajului. Accidentul fusese raportat lui Ceaușescu, toți ștabii erau pe acolo: *Ce îi spunem tovarășului, ce îi spunem tovarășului?* Sigur că erau ștabi de partid care habar nu aveau de nimic tehnic, dar știau că trebuie să folosească oamenii cei mai buni. La fața locului, profesorul Diacon a examinat îndelung situația și a dat un răspuns uluitor. *Ce-i de făcut? „Nimic!"* Cum nimic? „Această scurgere se va colmata și se va opri de la sine." „Cum? Asta transmitem tovarășului Ceaușescu?" „Da!" Atunci, dar cu atât mai mult acum, în perspectivă putem măsura răspunderea uriașă pe care omul ăsta și-a luat-o asupra lui. Mai există oameni astăzi care bazându-se pe expertiza lor, să își asume o astfel de răspundere? Aici este sentimentul meu negativ. Am și explicația răspunsului său pentru că eu ca student îl văzusem pe profesor făcând niște studii pe model, în laborator. Stătea deasupra modelului de laborator și a curentului de apă, arunca niște pietricele și urmărea ore în șir cum se acumulează, unde se opresc. Adică răspunsul lui avea în spate o uriașă expertiză. Dar poate la fel de interesant este ce ne-a spus el nouă, studenților. El nu ne-a vorbit despre decizia lui, el ne-a zis „Să vă spun ceva extraordinar – am căutat documentele de punere în funcțiune (la punerea în funcțiune a fiecărui obiect al construcției, inclusiv deci a galeriei de fugă, o comisie tehnică aviza – n.m.), și pe aceste documente se afla semnătura membrilor comisiei. Între ele, semnătura astăzi? marelui nostru profesor, Cristea Mateescu, iar acesta făcuse o notă de subsol la semnătura lui: *Atenție la geologia umărului stâng*, adică acolo unde a cedat galeria de fugă." Iarăși, această formidabilă expertiză, vom mai găsi-o astăzi?

Povestirile despre oamenii care într-o deplină modestie au făcut țara asta în sensul ei cultural, civilizațional, pe aceia nu prea știm să îi prețuim. De altfel, ca urmare a episodului accidentului de la Vidraru, încheiat cu succes, au fost decorați o serie de oameni, dar nu Alexandru Diacon. E de râs, e de plâns?

Peste ani, m-am supărat rău la un moment dat, la înmormântarea dragului nostru profesor, Alexandru Diacon. El fusese decorat

de Iliescu cu Ordinul Serviciu Credincios. În cuvintele mele de rămas bun am spus: profesorul Alexandru Diacon este o mare stea pe firmamentul României, și merita să fie o stea și la Cotroceni", cu referire, desigur, la Ordinul Steaua României, cu care au fost onorați prea mulți oameni fără onoare.

Am avut o șansă unică să fiu în facultate studentul unor profesori care ne insuflau pasiunea pentru meserie și totodată conduita cinstită în viață. Erau foarte exigenți și ne îndrumau cu dragostea de părinți spirituali. Fără acești mentori nu era posibil să fiu ceea ce sunt. Când am intrat ca preparator – abia împlinisem 22 de ani – în catedra de Hidraulică de la Politehnică, șeful acesteia era academicianul Dumitru Dumitrescu, secretar general al Academiei Române. M-a chemat în micuțul său birou unde spunea că se simte cel mai bine și mi-a zis pe un ton categoric: „Băiete, dacă nu ai de gând să ajungi academician, profesor și șef de catedră, poți face cale întoarsă de pe acum."

Profesorul Dorin Pavel, strălucitul întemeietor al hidroenergeticii românești din care trăim și azi, era la fel, exigent și călduros cu studenții. Când am intrat în anul patru aveam un picior în ghips din cauza unui accident suferit vara în practica de specialitate. La un curs am întârziat câteva minute. Când am intrat mi-a reproșat întârzierea și văzând că eram cam surprins mi-a zis: „faptul că ai un picior în ghips nu înseamnă decât că trebuie să pleci mai devreme de acasă." Apoi, la finalul cursului, a stat cu mine un sfert de oră să-mi povestească propriile sale peripeții din tinerețe. Traversase Dunărea înot de mai multe ori pe când pregătea formidabila sa lucrare „Planul general de amenajare a râurilor României", care s-a și realizat, din fericire pentru noi toți, în cea mai mare parte. Cred că de acolo mi-a venit ideea de a înota în Dunăre mai mulți kilometri în mai 2000. N-a fost însă cu scop ingineresc, ci politic. Dar la el mă gândeam când înotam.

Prometeu și Sisif

Între notele mele de atunci pentru scrierea programului de guvernare, am găsit o notiță: „Cum să înfruntăm hazardul?"

Aveam libertatea să aleg strategia, aveam libertatea unei viziuni îndrăznețe, însă era suficient?

Nu cred că au fost multe alegeri greșite, dar a fost sigur și destin, v-o spune un om veșnic însetat de rațiune. Dacă ar fi să-mi doresc să fiu cumva, m-aș plasa între două celebre autodefiniri: cea a lui Titulescu, *idealist înfăptuitor*, și cea a lui Cioran, *liberal îndărătnic*.

Greșeala a fost uneori că, asumând propria mea probitate profesională, nu am fost capabil întotdeauna să deslușesc reaua credință a altora. Memoriile cuprind adevărul așa cum l-am trăit și perceput, moderat în momentul scrierii lor de aflarea altor adevăruri, nu mai puțin adevărate, de care nu știam în momentul trăirii lor, la timpul producerii lor, și neapărat adevărul despre ceea ce sunt eu însumi. Asta dacă o scriu, o scriu pentru mama. Mai departe și dincolo de ceea ce România a făcut din mine, m-am reîntregit cu acea parte pe care Spania mamei mele și a tatălui meu a lăsat-o în mine, și care este adevărul. Pentru mine se punea permanent problema legăturii dintre ce exista și ce era noul pe care doream să îl aduc. Nu tot ce exista era de aruncat sau ignorat, iar ceea ce era nou părea să nu fie prea accesibil. Toți voiam noul, foarte puțini știau cât de greu și complicat se ajunge la nou. Oamenii trăiau pe seama vechiului, iar noul era așezat pe foarte multe iluzii; credeam cu toată puterea în nou și totodată știam și ceea ce merita să fie păstrat. Dacă am

fi mers așa cum alesesem împreună cu echipa mea, cu rădăcinile bine înfipte în terenul românesc, îndeosebi al unei resurse umane ample și de bună calitate, și cu brațele deschise spre Occident, puteam obține rezultatul atât de mult dorit. Prăbușirea politică din septembrie 1991 și revenirea la metodele administrative în economie, ne-au blocat drumul spre virtuțile Occidentului. S-a deschis însă Cutia Pandorei, din care a ieșit cel mai pervers rău – corupția.

Încerc să spun motivele care m-ar determina să aleg titlul meu preferat, *Prometeu și Sisif*. Prometeu în sensul lui Eschil; aduce focul, dar și civilizația, libertatea de a gândi, dându-i omului artele, știința și mijloacele de a supraviețui și sfidarea puterii tiranice. Din păcate, pentru a-l pedepsi pe Prometeu, a fost creată Cutia Pandorei, din care s-a revărsat corupția. Sisif, în sensul lui Camus; ceea ce contează întotdeauna este lupta chiar și atunci când obiectivul atins se năruie, reîncepe lupta cu aceeași încăpățânare. Momentul în care Sisif se reîntoarce la stâncă pentru a reîncepe suișul împingând stânca este ora sublimă în care Sisif este mai puternic decât stânca.

Citându-l pe Montaigne: „râul vieții curge prin existența noastră"; el curge iar noi căutăm să ne ținem cât mai aproape de el; rareori, în momente de maximă încordare, se pare că suntem una cu el.

„Am dormit la metrou, pentru că acolo era cald"

Apropo de vremurile pe care le-am trăit noi în anii '85-'87 – anii unor ierni friguroase. În apartamentele din blocuri, la începutul lui ianuarie, se ajunsese la 6-8 grade Celsius din cauza unei extrem de slabe încălziri prin termoficare. Familia mea nu suferea atât de mult de frig. După cutremurul din 1977, ne-am mutat într-un apartament pe care l-am cumpărat cu banii de avans pe care mi i-a dat tatăl meu. Am avut șansa să fie amplasat foarte bine pe Calea Victoriei, la timpul acela aplicându-se o directivă a lui Ceaușescu, ca oamenii să locuiască aproape de locul de muncă; Mioara lucra la Radio și, cu sprijin, bineînțeles, a reușit să obțină să cumpărăm un apartament într-un bloc de 9 etaje, pe Calea Victoriei, fiind în vecinătatea Radioului.

Însă această măsură privind acomodarea salariaților în zone apropiate locului de muncă a fost însoțită, în privința construcției edificiilor, de o idee năstrușnică, și anume, din cauza temerii că la cutremur gazele pot să provoace incendii și alte calamități, ceea ce s-a și întâmplat din nefericire în diferite cazuri, câteva blocuri au fost dotate cu încălzire cu cazane cu păcură – ceea ce, pentru locatari, era extrem de costisitor. Cu mare greutate, am reușit să trecem cazanele pe gaze naturale. Eu am făcut însă propunerea să păstrăm un cazan pe păcură, pentru că știam foarte bine că iarna în România nu sunt suficiente gaze din cauza presiunii scăzute din rețea. Reamintesc cât de mari erau pierderile de energie în

industrie, dar și în locuințele foarte prost izolate termic. Povestea mea amuzantă e că eram alimentați cu păcură adusă de cisterne; constatam că plătim niște sume foarte mari la acel bloc, și, într-o dimineață, am calculat care este volumul rezervoarelor și consumul de păcură. Am început să le spun vecinilor: „Domnilor, nu este în regulă. Uite, acesta este consumul real..." Am vorbit cu mecanicul care era responsabil cu încălzirea imobilului, un om foarte serios și am calculat exact consumul: imediat am constatat că nu se potrivește. „Tot ceea ce consumăm nu este egal cu ce primim, lipsește mult! Ăștia ne fură!", reacție absolută atunci, ca și acum. Adică, oricum, undeva suntem furați. Lumea din bloc s-a mobilizat, unii aveau niște pile pe la primărie, cert este că au venit oamenii cu cisternele, am măsurat noi cu exactitate nivelul de păcură și nu lipsea nicio picătură. O țineam pe a mea și ziceam: „Aici este o chestiune simplă, nu se potrivește." Lumea a început să zică „Și Roman, ăsta, o fi el profesor, dar chiar așa... a cam luat-o razna." Începusem să fiu o figură bizară pe acolo; fata mea, Oana, a venit la un moment dat și mi-a zis: „Tati, lumea se uită cam ciudat la mine.", „Stai, fetiță, cuminte, că știu eu de ce."

Dar, într-o zi, a țâșnit din pământ un jet de păcură; bineînțeles că aveam dreptate și rezervorul era spart, iar o bună parte din păcură se ducea în pământ unde s-a acumulat în timp și s-a tot acumulat până când a izbucnit în afară. Și din momentul acela lumea a zis „Domnule, ce zice Roman e sfânt." Drept pentru care, când am ajuns prim-ministru, unii au zis „Păi cum era să nu ajungă prim-ministru, nu l-am luat noi în răspăr că nu știu ce și până la urmă cine avea dreptate? El! Prim-ministrul!"

Să ne întoarcem la povestea de la început, căci miza istorisirii mele era alta. Dacă noi nu sufeream așa de mult de frig pentru că ne mai ajutam cu păcura, în rest era îngrozitor, existau case în care erau șase grade: nou-născuți, copii, bătrâni locuiau cu frigul în apartamente. Într-o dimineață am mers la Politehnică și m-am încrucișat cu o doamnă, o profesoară pe care o cunoșteam

foarte bine. Am văzut-o că venea cu niște sacoșe foarte mari și am întrebat-o: „— Ce faceți, doamnă?" „— Vin de la metrou" „— Păi, și ce ați făcut acolo?" „— Acolo am dormit, mi-am luat sacul de dormit. Suntem mulți care am dormit acolo, pentru că acolo era cald." Aceasta e realitatea acelor vremuri. Îmi amintesc din nou de nuvela lui Titus Popovici, *Cutia de ghete*, care mi se pare cea mai reală și severă condamnare a regimului lui Ceaușescu. Am trăit ceva de neimaginat.

Povestind în reuniuni internaționale această nuvelă am simțit stupoarea față de acei ani de gheață ai României. Nu am spus niciodată aceste lucruri fără să mi se pună un nod în gât și fără să văd că cineva lăcrimează.

„Dacă e să privatizăm, privatizăm noi."

Sunt câteva proiecte care au fost blocate în urma alungării violente a Guvernului Roman, care aveau în spate planuri fezabile, se puteau realiza, erau inițiative avansate prin puterea și voința de prim-ministru. Multe dintre aceste blocaje arată unde ar fi putut ajunge România astăzi, dacă proiectele ar fi fost duse la capăt. Una dintre cele mai spectaculoase reușite putea fi ca Mercedes să construiască în România camioane și autobuze. Era un lucru pe care l-am discutat împreună cu președintele Director General al Companiei Mercedes, Werner Niefer, într-o vizită pe care a făcut-o în România. Am mai amintit de el; fusese în România înainte de revoluție, și avea o anume simpatie față de țara noastră. A venit, m-a cunoscut, i-am prezentat programul meu de guvernare; întâmplarea a avut loc prin februarie 1991; i-am vorbit despre felul în care înțeleg cum să realizăm privatizarea și retehnologizarea industriei românești. Deja lansasem programul retehnologizării industriei românești, programul GENERT, care este o anagramă pe care mi-a propus-o Mihai Drăgănescu, lucrând la proiectul acesta cu un autentic talent și viziune. GENERT însemna Grupul Național pentru Retehnologizare. L-am lansat cel puțin ca hotărâre de Guvern cu o mică structură. Din păcate, ca să nu zic din nenorocire, acest program lansat în februarie 1991 în împrejurările atât de complicate ale acelui an, și mai ales după răsturnarea din septembrie pe care o pot numi nu doar ticăloasă, dar și de tip bolșevic – pentru că Guvernul Roman

a fost dat la o parte pe ideea că Roman e liberal, iar tranziția să o facă cei cu „poporul" și, desigur, cu bani pentru ei. La vremea aceea, domnul Niefer a aflat de la mine ce vreau să fac și a zis: „Mercedes nu construiește nici camioane, nici autobuze în afara Germaniei; eu cunosc industria de la Brașov – camioanele Roman. Am văzut Autobuzele București, sunt un dezastru tehnologic, dar potențialul uman este foarte bun. Eu sunt de acord să construim și autobuze și camioane Mercedes în România." Și astăzi ne putem da seama ce impact colosal ar fi avut acest lucru care nu s-a mai întâmplat până la urmă. Au apărut blocajele, în primul rând în întreprinderi. Găștile din conducere ziceau: „Cum domnule? Vin ăștia de afară să ne... lase! Dacă e să privatizăm, *privatizăm noi.*" Bineînțeles ideea era ca ei să rămână în control și să ia crema. În niciun caz nu era ideea de a proteja acele importante unelte industriale ale României, camioanele Roman și Autobuzele București. Ar fi fost o realizare posibilă, excepțională, blocată însă odată cu eliminarea Guvernului meu.

Un alt proiect este legat de Uzina Tractoare Brașov, care avea nevoie din punct de vedere tehnologic de câteva ajustări. Erau tractoare foarte fiabile, bune, dar de putere prea mică, în vreme ce în Europa se construiau deja tractoare de putere mai mare. Cei de la Fiat s-au arătat interesați; am vorbit cu președintele executiv al Fiatului, care a spus: „Domnule, e nevoie de o anume retehnologizare, însă potențialul este foarte bun, iar noi suntem pe deplin interesați să construim tractoare pe scară largă; estimăm mii de tractoare pe an, poate zeci de mii... aveți piață, prin urmare, noi nu trebuie să ne ocupăm de aceasta, trebuie doar să asigurăm o calitate corespunzătoare și competitivitate pe piață. Aportul nostru este în materie tehnologică." Acest proiect, de o importanță semnificativă, a fost și el blocat; nu mai există nici Roman Brașov, nici Autobuze București, nici Tractoare Brașov. Există terenuri care au fost speculate imobiliar, adică mizerabil. În august 1991, Ministrul Transporturilor era Traian Băsescu, care, după cum am constatat –

din păcate, nu doar o dată – nu avea nicio viziune. Deși era un soldat credincios, niciodată nu ne-am compatibilizat perspectivele. Până la urmă nu prin intervenția sa, ci cu sprijinul unor prieteni, a venit la mine președintele *Italstrade*, o mare companie italiană recunoscută pentru cifrele de zeci de mii de kilometri de autostradă construiți în Italia, și în alte state europene. Am comunicat intențiile mele conducerii lor: „Vreau un vast program de infrastructură de autostrăzi în România." Echipa a fost de acord. Le-am cerut să ne facă o ofertă. Și am avut oferta în mână – ea mai există, fără îndoială, la Ministerul Transporturilor; eu, din păcate, nu o mai am. În septembrie 1991, înainte de nenorocirea cu venirea minerilor, am avut programul finalizat: 4.000 de kilometri de autostrăzi, în costul total de 7 miliarde de dolari în termen de 7 ani. După 27 de ani s-au construit câteva sute de kilometri de autostrăzi la niște prețuri mult mai mari. Când aduc în discuție aceste cifre, lumea se manifestă cu scepticism, însă toate informațiile sunt publice și verificabile: deci la sfârșitul deceniului nouă, noi am fi avut 4.000 kilometrii de autostrăzi construiți cu 7 miliarde de dolari. Ce este interesant este că atunci când mi-au făcut propunerea mi-au spus: „Avem deja creditare bancară pentru patru miliarde de dolari." Prin urmare, programul era ușor de lansat. A dispărut Guvernul Roman și programul de autostrăzi odată cu el.

În fine, o situație similară s-a petrecut cu canalul Siret-Bărăgan. L-am susținut din plin, fiind conștient de importanța acestuia, în special pentru irigații. Era vorba despre aproximativ 500.000 de hectare care ar fi mărit producția de cereale, pe atunci de cca 2.500 – 3.000 de kilograme la hectar, la aproximativ 8-10.000 de kilograme de cereale/hectar. După ce nu am mai fost prim-ministru, încet-încet canalul a fost abandonat, iar astăzi este tot în stare de abandon, deși chiar de curând am redeschis tema, în cadrul unei emisiuni televizate și în dialog cu specialiști care lucraseră la elaborarea proiectului inițial și care au făcut recent și adaptările necesare pentru reluarea lucrărilor în prezent.

Pariul pentru energia nucleară

Unul dintre cele mai importante proiecte de care m-am ocupat cu toată atenția și totodată expertiza mea profesională a fost Unitatea Nucleară Nr. 1 de la Cernavodă. Când am ajuns prim-ministru, lucrările erau blocate din cauză că Ceaușescu, în nebunia lui de a accelera lucrurile nu mai ținea cont de elementele de siguranță ale proiectului, doar împingea să se facă lucrările mult mai repede, și se trecea peste planificarea inițială elaborată de către partenerul canadian de la care preluasem licența *CANDU*. Reprezentații canadieni erau în echipă, firește, cu consultanții noștri tehnici. Canadienii s-au opus lui Ceaușescu iar românii au fost reduși la tăcere. La un moment dat, a avut loc un incendiu destul de urât, după care proiectul s-a blocat, canadienii s-au retras și toată povestea a înghețat. La mijloc era însă și experiența mea profesională ca energetician. Am făcut o vizită la Cernavodă în aprilie 1990, și o vizită la principalul furnizor de echipamente, care era IMGB. Am constatat că la IMGB nivelul tehnologic era foarte bun, avea o capacitate certă de a face echipamente de înaltă tehnicitate. Am ajuns la Cernavodă cu elicopterul; țin minte și acum, erau oameni care spuneau că nu mai putem relua proiectul. Eu am decis să continuăm cu bani din bugetul țării, deși era atât de strâns în acele timpuri. Am luat însă această decizie neclintit. Unitatea Nucleară nr. 1 a fost realizată cu un preț cam la jumătate față de Unitatea Nucleară nr. 2, realizată 10 ani mai târziu. De atunci, a funcționat impecabil.

Deciziile pe care le-am asumat la acea vreme au fost luate în ciuda unor mari restrângeri bugetare. Lucram atunci pe deficit, având în vedere scăderea economică: oamenii cereau încontinuu salarii, iar dezechilibrul dintre efortul depus, pe alocuri destul de modest, și salariul solicitat era vizibil. Am avut o deschidere și pentru refacerea unor centre culturale. Andrei Pleșu, care era Ministrul Culturii și pentru care aveam o certă simpatie, a fost partenerul meu în cele mai multe dintre inițiativele viabile în plan cultural: Muzeul Antipa de exemplu, a fost refăcut complet în timpul Guvernului Roman. Fostul Muzeu de Istorie al Partidului, la propunerea lui, a devenit Muzeul Țăranului Român, care a fost rearanjat și dotat. Nu mai zic de nenumărate biserici și monumente. Cultural, România a crescut în acei ani. Crescuse simplu și natural, așa cum politic nu reușise.

Mă gândeam că problema FSN-ului transformat în partid politic a fost foarte dur resimțită, instinctiv respinsă de oamenii politici ai democrației ante-comuniste, deci ai partidelor istorice: Corneliu Coposu, Radu Câmpeanu, Sergiu Cunescu etc. Argumentul lor era corect și anume: „*Frontul Salvării Naționale* s-a născut în revoluție, nu ca partid; prin urmare, dacă vreți să candidați, o puteți face pe listele partidelor istorice." Această ofertă a fost una deschisă, pe care Brucan a nuanțat-o, insistând că și noi trebuie să candidăm undeva. A fost o greșeală; au criticat dur prezența noastră pentru că și-au dat seama că figuri proeminente ale revoluției, așa cum eram eu și Ion Iliescu, provocau un impact electoral indiscutabil. Afirmau constant că există un dezechilibru în ceea ce ne privește, însă indiferent de rațiunile care priveau sensurile acestor inegalități, prezența noastră amintea rolul revoluției și datoria politică pe care ne-o asumam în privința reconstrucției României postdecembriste. Pentru mine, ca și pentru echipa pe care am avut șansa să o alcătuiesc, *acesta a fost, de fapt, cel mai important pariu.*

„Liberalizarea preţurilor, acum, este o nebunie a lui Roman"

Un episod important s-a petrecut în momentul liberalizării prețurilor. Economia românească scădea puternic, pe fondul unui dezechilibru pe care Ion Pățan mi-l arăta aproape zilnic, spre disperarea mea, între creșterea masei monetare, a salariilor și altor avantaje financiare și lipsa de producție – nu mai vorbim despre faptul că nu mai aveam nici 50% din pieţele ante-decembriste. Spre exemplu, cel mai grav ne-a afectat căderea pieței sovietice, unde noi aveam aproape jumătate din exporturi. Atunci am hotărât, în conformitate cu programul de guvernare prezentat, în care am anunțat foarte clar că trebuie să intrăm în adevărul economiei, și să ni-l asumăm, că asta însemna prețuri libere, fără de care am fi fost prinși în scenariul în care subvenționam încontinuu pierderi până la prăbușirea economiei fără întoarcere.

Am hotărât să începem liberalizarea prețurilor la 1 noiembrie 1990, însă discuția începuse în guvern încă din aprilie. Am avut sprijinul multor economiști, fiind susținut, în primul rând, de Tudorel Postolache, care încă din *Schița strategiei pentru înfăptuirea economiei de piață*, vorbea foarte clar despre liberalizarea prețurilor. În momentul în care am hotărât lucrul acesta, s-a întâmplat ca domnul Postolache cu care întreprinsesem toate analizele necesare, să fie în spital pentru că avea o problemă de sănătate. Ministrul de Finanțe din guvernul meu, Theodor Stolojan, care era foarte îngrijorat de consecințele imediate ale liberalizării, s-a dus să îi facă o vizită în

spital lui Postolache și să îi spună că „liberalizarea prețurilor în acest moment este o nebunie a lui Roman". Iar Postolache l-a trimis la plimbare. Deși reprezentant al sistemului economic anterior, Stolojan nu vorbea dintr-o convingere personală. El înțelegea cu claritate de ce nu se mai poate continua cu prețuri subvenționate. Dar era împins de unele personalități: în primul rând Bârlădeanu, Marțian și mai apoi academicianul Nicolae Constantinescu, un economist de factură pur marxistă, care continua să creadă în virtuțile economiei etatizate. Ei au încercat să blocheze demersul acesta. Iliescu s-a lăsat influențat, exact în stilul lui oscilant: pe de o parte înțelegea, datorită în special explicațiilor furnizate de către Tudorel Postolache și de alții, cum era Gheorghe Zaman, iarăși un economist de valoare; pe de altă parte, sprijinea tradiția gândirii economice anterioare, rereformată, care îi avea ca partizani pe apropiații săi politici.

Aici e cazul să îl amintesc din nou pe Mihai Drăgănescu. Deși nu era economist, era un om care avea o viziune economică inedită. Iliescu a ținut să vină la ședința de Guvern în care adoptam hotărârile privind liberalizarea prețurilor; bineînțeles că am fost de acord. Am căzut la un compromis care a fost rău, dar mai bun decât nimic. Iliescu a insistat ca să mai temporizăm demersul, construindu-l în două etape: una la 1 noiembrie 1990 și una la 1 aprilie 1991. Eugen Dijmărescu le-a explicat clar că până la 1 aprilie nu se va întâmpla decât un singur lucru: degradarea în continuare a economiei, pentru că va continua subvenționarea prețurilor.

În ședința de guvern în care am hotărât liberalizarea, Stolojan spunea disperat: „De unde să dăm banii care ni se cer? Am acoperit toate pierderile, până în 1988, inclusiv. Din 1982 s-au tot acumulat pierderi. Am acoperit peste 250 miliarde lei. Acum ni se cer alte 97 miliarde de lei, pentru acoperirea pierderilor din 1989. Plus cam 20 de miliarde din 1990. De unde?" Iar Andrei Țugulea: „Până nu vor da câteva întreprinderi faliment, nu facem nimic."

Am făcut liberalizarea prețurilor, dar numai parțial și am avut parte de două tipuri de obiecții, trei, de fapt; una din partea acelora care gândeau că e posibil un sistem mai mult sau mai puțin etatizat – combinația de piață și etatism. A doua venea din partea sindicatelor. A treia, spre surprinderea mea, venea din partea opoziției: adică partidele istorice care mai mult sau mai puțin categoric se declarau pentru economia de piață, însă acum, în momentul reformei, ce să vezi, au zis că e momentul să atace Guvernul pe măsura adoptată de liberalizare a prețurilor!

Am hotărât un lucru cu totul neobișnuit și riscant: să fac o întâlnire în direct la televiziune, în care să dezbatem această măsură. S-a dovedit a fi de maximă audiență. Prezenți la dialog au fost patru lideri ai confederațiilor sindicale: îmi amintesc că erau Miron Mitrea, Bogdan Hossu, Victor Ciorbea și Dumitru Costin. Eu eram bine pregătit; teza și argumentele mele în favoarea implementării liberalizării prețurilor erau clare, tehnice, sustenabile; partenerii mei de dialog însă au avut intervenții fragile. Rezultatul a fost net în favoarea mea ca percepție, deși am recunoscut că liberalizarea prețurilor înseamnă și anumite dureri, dar am explicat de ce nu se mai poate merge în continuare cu subvenționarea pierderilor în economie.

„J'y suis, j'y reste."
„Sunt aici şi rămân."

La foarte puțin timp după aceea, cred că în 15 noiembrie, opoziția a convocat un mare miting și marș împotriva Guvernului și a liberalizării prețurilor. Țin minte că cel care era Ministrul de Finanțe în guvernul Cehoslovaciei, Vaclav Klaus, care a devenit apoi prim-ministru și apoi președintele Cehiei, îmi zicea: „Domnule, asta nu s-a mai văzut, ca opoziția de dreapta să atace măsura liberalizării prețurilor."

A fost destul de multă lume, au ieșit în stradă vreo 10-15 mii de oameni și lucrul acesta mi-a dat un sentiment de nedreptate și de falsitate și m-a încrâncenat. Am decis ca seara să ies la televizor să spun câteva cuvinte. Am dat o declarație categorică, virală la vremea aceea, scurtă, concisă, în care am spus de ce liberalizarea prețurilor se impune, și am terminat cu fraza: „nimeni niciodată să nu conteze pe lașitatea mea". A doua zi, foarte simpatic până la urmă, domnul Câmpeanu, care era președintele Partidului Național Liberal, a fost rugat să comenteze declarația mea. Câmpeanu a spus: „Corect, în esență, la urma urmei, domnul Roman a spus – *J'y suis, j'y reste*"; expresie atribuită generalului Mac Mahon în 1855, la Sevastopol, „Sunt aici și rămân". Cu adevărat simpatică a fost o interpelare anonimă. Să fi fost la 2-3 zile distanță, când una dintre gărzile mele de corp mi-a zis: „Domnule Roman, au apărut niște grafitti pe ziduri prin oraș, nu vreți să mergeți să le vedeți?"

Undeva pe Schitu Măgureanu era un grafitti mare: *„Petre Roman nu fi prost, lasă prețurile cum au fost."*

Am citit anul trecut cu mare interes jurnalul lui Constantin Bacalbașa, marele ziarist român; jurnalul lui se referă la perioada de dinainte de Războiul de Independență, de la 1871 până la 1918, din care au apărut trei volume excepționale și foarte bine editate. Soții Avramescu au făcut o muncă colosală; merită toată aprecierea: fiecare pagină este jumătate jurnalul autorului, jumătate adnotările bibliografice care explică toate fenomenele, evenimentele, momentele din aceea perioadă. Trei volume formidabile apărute la editura Humanitas.

În 1888 Bacalbașa scrie ceva ce rezonează și în 2017:

Hora Colectivității

Hai să dăm mână cu mână,
Cei ce suntem lungi de mână,
Să învârtim hora hoției,
Pe averea României.
Cei cinstiți dintre noi piară,
Numai hoți să fie în țară,
Între noi să nu mai fie
Niciun om de omenie.

Lucia Carp, profesoara mea

Când am împlinit 10 ani, școala la care eram din prima clasă, cu predare în limba rusă, a devenit cunoscutul Liceu Petru Groza. Din perioada școlii elementare m-am ales cu ceva foarte important: am învățat limba rusă pe care o stăpânesc bine, destul cât să citesc în original pe Dostoievski sau Tolstoi. Atunci când a devenit Liceul Petru Groza s-a împlinit ca o școală românească în sensul deplin al cuvântului. Nu cred că era „școala nomenclaturii de partid" cum se spunea și a apărut în ziare occidentale, prezentându-mă pe mine și biografia mea. Însă era în mod cert școala unde predau poate cei mai buni profesori din București și în care într-adevăr, erau și mulți copii de ștabi, dar și elevi din familii obișnuite.

Nu am fost un elev strălucit; eram foarte iubitor de maidan, și uneori chiar și de încăierările din stradă, care nu însemnau doar câțiva pumni – uneori se dădeau și lovituri mai grele. Nu îmi amintesc ca în școală sau în liceu să fi fost îndoctrinați; desigur, aveam o disciplină de economie politică unde în esență se preda teoria marxistă, dar era o școală de un excelent nivel. Când am intrat în clasa I, eram cel mai mic dintre toți, aveam doar 6 ani și două luni; a fost voința tatălui meu care zicea: „— Băiatul ăsta a fost prea mult pe maidan, trebuie să îl disciplinăm."

La primele ore din clasa I mă tot plimbam prin clasă, și învățătoarea îmi spunea: „— Petre, stai jos în bancă." Răspunsul meu era simplu: „— Dar de ce?" Pe de altă parte, nici nu eram un băiețel cu o alura fizică impresionantă, eram mai degrabă firav, dar, cum s-ar zice, al dracului. După ce am împlinit 13 ani, la sfatul unui

foarte bun prieten al familiei, un medic spaniol care era refugiat în România, am început să fac sport – înot și mai apoi lupte clasice și brusc m-am dezvoltat și am devenit un băiat zdravăn. Nu pot să spun că eram un elev bun, eram un elev mediocru. Când am împlinit 15 ani, tatăl meu m-a pus răspicat în fața următoarei alternative, calm și cu un glas rece: „Ori te pui pe învățătură, ori intri ucenic într-o uzină să înveți o meserie." Așa se întâmplase și cu vărul meu, care devenise fratele meu, Raul. Era limpede că tata nu glumea. În anul școlar următor am ajuns miraculos unul dintre fruntașii clasei. Datorez acest lucru în primul rând hotărârii pe care mi-a transmis-o tatăl meu, apoi faptului că am început să lucrez cu un profesor de la Politehnică, un om de o mare probitate și rigurozitate, Gheorge Constantin. Dar poate că în mod decisiv datorez transformarea profesoarei de matematică de la liceu, Lucia Carp.

Când m-am pus, cum se zice, cu burta pe carte, progresele mele îndeosebi la matematică au fost imediate și profesoara de matematică, a cărei severitate era lipsită de orice fel de prejudecați, m-a împins mereu înainte. Am început să iau note de 10 una după alta. Părinții colegilor mei, care într-adevăr, unii erau mari ștabi de partid, la început au privit cu simpatie, dar apoi nu aș putea să spun exact din ce sentimente sau considerente, au început să spună că „— Petre Roman ia cam ușor notele astea." Lucia Carp a fost foarte fermă: „— Petre Roman ia note de 10 fiindcă le merită și va fi și olimpic." Valoarea profesorilor îndrumători este uriașă pentru devenirea oricărui individ. Iar din acest punct de vedere, am avut șansa fericită de a avea profesori de o mare probitate și calitate, atât pedagogică cât și profesională, în liceu și cu atât mai mult în facultate, la Politehnică. Mult mai târziu, în anul 2003, când am aniversat absolvirea liceului – mai exact, jubileul de 40 de ani – era și doamna Lucia Carp prezentă la sărbătoarea noastră. Nu aș putea să spun exact de ce – nu mai eram decât un simplu senator, nu mai eram nici președintele Partidului Democrat – dar fără ca să știu

cine i-a chemat, dintr-odată în sala mare a liceului, ne-am trezit cu vreo zece televiziuni. Doamna Carp și alți profesori au spus câteva cuvinte despre mine, cuvinte frumoase. Profesorul de sport, o altă puternică personalitate și fost mare sportiv a fost întrebat „— Cum l-ați caracteriza pe Petre Roman?" la care el a răspuns: „— Era un băiat foarte impetuos."

Doamna Carp la un moment dat a spus că are nevoie să meargă până la dânsa acasă. Nu locuia departe, casa domniei sale era lângă Mănăstirea Cașin. M-am oferit și am condus-o eu cu mașina. Avea deja 79-80 de ani. Pe drum mi-a mărturisit că în continuare dă lecții în particular unor elevi și că nu a încetat să își facă meseria. Partea cu adevărat simpatică a fost aceea când am ajuns acasă, a constatat că nu are cheia de la intrarea în curte și a zis: „— Nu-i nicio problemă, eu sar gardul." Am răspuns prompt: „— Vai, dacă e cineva să sară gardul îl sar eu, că sunt în măsură, am și condiție fizică." Doamna Carp a refuzat; a sărit gardul și s-a dus în locul în care avea ascunsă cheia de la casă și a intrat. Spontaneitatea dumneaei a fost formidabilă, așa cum rămân amintirile mele în privința sa.

Președintele Mitterand la București

În aprilie 1991, a sosit în România în vizită de stat președintele Franței. Momentul cel mai delicat a fost vizita pe care Mitterand a făcut-o la Politehnică însoțit de mine. Era pe terenul meu de profesor, știam ce relație deosebit de caldă avusesem cu studenții. Contrar așteptărilor mele, în drumul făcut pe jos spre Politehnică ne-am trezit cu o manifestație extrem de urâtă. Mitterand a fost foarte calm, s-a oprit de câteva ori, s-a uitat la cei care fluierau și a spus: „Stați bine la capitolul libertăți democratice; în pofida acuzațiilor constat că la București este o democrație mai permisivă decât la noi, în Franța." M-am oprit în fața unui tânăr – foarte aproape de el – și l-am întrebat la ce facultate este student. S-a bâlbâit preț de câteva secunde și mi-a răspuns că nu este student. Asta spune mult despre protestul de acolo: o treabă organizată, un fel de bal mascat de prost gust. Nu știm și nici nu cred că vom afla cine organiza atunci astfel de manifestații, dar ele erau menite să ne țină departe de lumea occidentală. În seara aceea, la dineul de la ambasada Franței, aveam un gust foarte amar. Mitterand reacționase extraordinar, dar pentru noi era o atmosferă încărcată, cu atât mai mult cu cât o bună parte dintre cei invitați încercau mai degrabă să demonstreze că puterea pe care o reprezentam este neocomunistă, iar nu democratică. Mitterand i-a ascultat atent și s-a limitat la câteva remarci subtile care dovedeau că vede dincolo de aparențe. Apropo de Mineriada din 13 – 15 iunie, i-a

întrebat direct pe unii dintre intelectualii care îmi puneau în cârcă intervenția forțelor de ordine: „Nu pot înțelege după ce au câștigat categoric alegerile, ce interese aveau ei să provoace acele violențe?" Meandrele foarte încurcate ale argumentelor opoziționiste de atunci nu l-au convins.

La politique oblige. Helmut Kohl. „Vă promit să vorbesc o limbă deschisă."

După evenimentele din iunie 1990, părea că cei care reprezentau conducerea politică a României au fost vinovați de Mineriadă. *La politique oblige*, cum zic francezii: toate aceste presiuni au declanșat multe plângeri ale politicienilor din opoziție, și, în egală măsură, ale presei de opoziție făcute în Occident pentru a se lămuri circumstanțele acelor zile. Atunci am avut parte – nu știu să spun în ce fel – de o anumită manipulare, pentru că în timp ce violențele din 13 iunie, care au fost în felul lor nu mai puțin spectaculoase decât violențele minerilor, prin dezlănțuirea atacurilor împotriva Prefecturii Poliției Capitalei, din Calea Victoriei, apoi asupra Ministerului de Interne, prin devastări și incendieri, sunt dovedite și filmate, fiind bine-cunoscute, în același timp rezultă că ele fuseseră pregătite, de vreme ce au fost aduse lăzi cu cocktail-uri Molotov, aruncate asupra acestor sedii. Semnificative rămân, în aceeași logică, violențele de la Televiziunea Română, inclusiv imaginile cu intervenția din dimineața zilei de 13 iunie a forțelor de poliție, una neprofesionistă și rău gândită. În ce consta manipularea? În ciuda tuturor acestor evenimente concrete, punctuale, în media internațională nu au apărut aceste imagini, însă imaginile cu bătăile bestiale ale minerilor din 14 iunie au făcut înconjurul lumii.

De curând, discutând cu un om împătimit de dușmănie, am primit următoarea replică: „După Mineriadă nici nu ați mai existat

în Occident." Lucrul acesta este pur și simplu o prostie. După Mineriadă, exact la sfârșitul lui noiembrie 1990, s-a întâmplat unul dintre cele mai importante momente din cariera mea politică, unul care ar fi putut avea cele mai favorabile consecințe pentru România: este vorba despre vizita oficială în Republica Federală Germania la invitația cancelarului Helmut Kohl, care s-a stins de puțin timp.[10]

În acel moment, Helmut Kohl era probabil personalitatea cea mai importantă din Europa, fiind cel care reușise incredibila performanță a reunificării Germaniei. Reprezenta un partid de centru-dreapta, iar eu reprezentam FSN-ul care era centru-stânga. Kohl fusese informat cu privire la programul meu de reformă, și știa foarte bine cine sunt: prietenul meu, Felipe Gonzáles, care era unul dintre preferații lui Helmut Kohl, pusese o vorba bună. De pildă, Helmut Kohl – deși, repet, era de centru-dreapta, iar Felipe Gonzáles era liderul Partidului Socialist Muncitoresc din Spania – s-a pronunțat categoric în alegeri în favoarea lui Felipe Gonzáles. A avut o contribuție importantă și Ion Țiriac, care era foarte cunoscut în Germania pentru turneele de tenis pe care le organiza și care avea o anumită influență în cercurile politice germane, povestind, la rândul său, despre Petre Roman. Mai era un precedent important care a condus la această invitație – la câteva zile după Revoluția din decembrie 1989, a venit în vizită în România Ministrul de Externe al Germaniei, Hans-Dietrich Genscher. Era un om foarte apropiat de Helmut Kohl. Cu Genscher am avut un dialog provocator și constructiv, despre care am pomenit, în primele zile după revoluție. La un moment dat, Genscher mi-a zis că Bundestagul a hotărât să acorde României un ajutor de 50 de milioane de mărci germane sub formă de energie electrică. România suferea din cauza acelei realități a industriei îngrozitor de energofage, de un deficit cronic și periculos de energie electrică, iar ceea ce fusese practic interzis sub Ceaușescu – ca oamenii să își suplimenteze în iarnă încălzirea cu

[10] 16 Iunie 2017.

energie electrică – devenise posibil: acum nu îi mai oprea nimeni. A fost extrem de binevenit acel ajutor.

Apoi m-a întrebat foarte natural ce cred despre minoritatea germană din România; am răspuns că „din nenorocire, dacă acum 10 ani comunitatea germană saxonă și șvabă număra 400.000 de suflete, în momentul în care vorbim noi sunt mai puțin de 80.000; vânzarea germanilor de către Ceaușescu către RFG a condus la această situație." Părerea mea despre comunitatea germană în România este că a jucat un rol foarte important, având o contribuție semnificativă la echilibrul social în România. I-am comunicat că „rugămintea mea către cancelarul Kohl, Guvernul și Parlamentul Germaniei este să facem în așa fel ca acești oameni să rămână în România; ei sunt totuși români de cinci secole, noi vrem să îi avem printre noi ca români."

Hans-Dietrich Genscher mai întâi, și apoi Helmut Kohl, au privit cu multă simpatie această opinie și poziție a mea ca prim-ministru, și într-adevăr, s-au adoptat o serie de măsuri care să îi convingă pe germanii din România să rămână. Libertatea însă e libertate: probabil că trăiseră prea mult timp sub impresia unei constrângeri etnice, practicate de regimul lui Ceaușescu și au continuat sub impactul inerției de moment... nimic nu îi mai oprea să plece în Germania; și astăzi numărul etnicilor germani din România este foarte mic.

Vizita mea la Bonn, pentru că atunci capitala politică a RFG era încă la Bonn, a fost în zilele de 29-30 noiembrie 1990, adică la puțin timp de la Mineriada din iunie. Am foarte vie în memorie primirea pe care mi-a făcut-o Helmuth Kohl, cu absolut toate onorurile: sunt fotografii care arată foarte bine această primire plină de căldură. Am avut după aceea o lungă convorbire tête-à-tête cu traducători, eu nefiind, din păcate, vorbitor de limbă germană. Aici să amintesc cum s-a petrecut un lucru simpatic: eu am ajuns la Bonn în seara de dinaintea începerii vizitei oficiale, și am fost invitat să intervin

la una dintre importantele televiziuni din Germania, ZDF[11] în cadrul jurnalului de seară.

În timp ce veneam cu avionul către Bonn, traversând oceanul Atlantic – veneam din America Latină unde vizitasem trei țări: Columbia, Ecuador și Brazilia – îmi spuneam că e pentru prima oară când vizitez o țară a cărei limbă nu o cunosc. Îi spuneam consilierului meu, Liviu Mureșan, că aș vrea cumva să spun ceva care să mă reprezinte în limba germană. Liviu Mureșan făcuse liceul german, era un perfect vorbitor de limbă germană. Începem să compunem o frază și dintr-una în alta a ieșit exact ceea ce căutam. S-a luminat la față și a zis: „— Domnule prim-ministru, a ieșit ceva remarcabil. În germană ar fi un frumos joc de cuvinte: Ich spreche nicht Deutsch, aber Ich vorspreche eine offene Sprache zum spreche – Eu nu vorbesc limba germană, dar vă promit să vorbesc o limbă deschisă."

M-am dus la interviul de la ZDF și am început cu această frază. Interlocutorul meu, o doamnă jurnalist, a început să îmi vorbească în germană. I-am spus: „— Ich spreche nicht Deutsch." Dar oricum, întâmplarea a fost una frumoasă, memorabilă. Convorbirea pe care am avut-o în particular cu Helmuth Kohl a fost lungă; a apreciat programul meu de reformă, recunoscându-l ca fiind un demers îndrăzneț și demn de admirat, politic și economic. Apoi mi-a zis că Bundestagul, la propunerea Guvernului, ar putea să mai acorde ajutor încă 50 de milioane de mărci germane sub formă de energie electrică.

Eu i-am vorbit despre programul de privatizare: mi-a spus că e la curent cu tot ce privește acest demers și că în ziua imediat următoare a organizat la Palatul *Poppelsdorf* din Bonn o întâlnire cu șefii marilor companii industriale ale Germaniei, „Pe care dumneavoastră trebuie să îi convingeți să vină în România." Îmi amintesc foarte bine replica lui Kohl, mai ales imperativul din spatele ei. Deja era

[11] ZDF – *Zweites Deutsches Fernsehen*

peste așteptările mele. În toate vizitele în care mă duceam ca prim-ministru îmi pregăteam bine temele; aveam un număr de elemente care să definească programul maximal și programul minimal al rezultatelor ce trebuiau obținute ca urmare a vizitelor. Eram deja peste programul maximal. Mai aveam o chestiune foarte concretă și anume privatizarea sectorului de telecomunicații. Întâi, pentru că aveam un ministru Andrei Chirică, un bun expert, cu un intelect formidabil, care a înțeles când i-am spus că sectorul cel mai rămas în urmă, din punct de vedere tehnologic, din România, este cel al telecomunicațiilor. Îmi aminteam că în momentele revoluției, radiocomunicația Armatei era cu o tehnologie din anii '50, spre exemplu. Mai apoi, datorită unui obiectiv exact: ca să echilibrez lucrurile, i-am spus lui Kohl că vrem să acordăm piața românească celor două mari companii – Siemens și Alcatel. Alcatel – companie franceză – ceruse și obținuse garanțiile statului francez; companiile nu își asumă riscuri prea mari de regulă. Siemens, auzind de această tărășenie, cerea la rândul ei o garanție a statului german, iar Helmut Kohl spunea că asta nu se poate – „Ei fac o operațiune a unei companii private; trebuie să își asume un risc pentru a cuceri o piață importantă cum e România." Acest lucrul mi l-a spus și mie: că nu acceptă ce vrea Siemens.

S-a terminat convorbirea oficială și surpriză! Helmut Kohl iese cu mine și zice: „— Te conduc la ascensor.", lucru pe care nu știu de câte ori îl făcuse, în termeni foarte colocviali. Eu m-am simțit copleșit de această personalitate a lui, nu numai fizic, pentru că era un colos (1,93 m înălțime), dar și de bunătatea și simpatia pe care mi-o arăta. În lift, mă bate la un moment dat pe umeri: „— Bine, Petre, de dragul tău le dau garanțiile pe care le cer." Am plecat de la el cu ceea ce colaboratorii îmi spuneau că „nici în visele cele mai frumoase nu se putea întâmpla".

A doua zi a avut loc acea întâlnire foarte serioasă. Din nenorocire, în septembrie 1991 a venit Mineriada la fel de violentă, însă mult mai brutală: era manipulată politic în mod clar; în urma acesteia, guvernul a fost dat afară prin ceea ce mulți istorici numesc o lovitură de stat. Era, într-un fel, o lovitură de stat, cât timp într-un departament al SRI s-a făcut un plan prin care au fost mobilizați minerii să vină la București, stârnindu-l pe Miron Cozma. Imaginile sunt îngrozitoare. Reacția cea mai dură împotriva acelei lovituri de stat a fost cea a lui Helmut Kohl, dar consecința a fost mult mai gravă – au înghețat orice fel de intenție de a veni în România cu investiții, retehnologizări, privatizări. România a intrat într-un con de umbră pentru următorii patru ani până când în noiembrie 1996 am câștigat alegerile cu Partidul Democrat, în alianță cu CDR. Atunci, președintele ales a devenit Emil Constantinescu, alături de care am realizat obiectivele politice cele mai importante pentru integrarea în Occident.

„Să vă ia naiba!"

În seara întâlnirii oficiale cu Helmut Kohl, la inițiativa lui, s-a petrecut un lucru foarte interesant: m-am întâlnit cu Willy Brandt, care nu mai e poate foarte cunoscut acum, așa cum era pe atunci, ca far al social-democrației universale. Era omul care, în calitate de cancelar al Germaniei, făcuse câteva gesturi care au schimbat cursul istoriei; desigur Helmut Kohl avea o foarte mare admirație pentru el. A fost emoționant de această dată, pentru că a început prin a-mi vorbi despre tatăl meu: știa că fusese unul dintre eroii Războiului Civil din Spania. Avea o mare admirație pentru interbrigadiști, pentru voluntarii libertății cum li se spunea – voluntarii din brigăzile internaționale se numeau *voluntarios de la libertad*. I-am spus în ce fel gândesc eu că este social-democrația reînăscută în România; de fiecare dată articulam această viziune prin prisma programului meu de reformă. Menționez că atunci nu era prima dată când l-am întâlnit. Prima noastră întâlnire a fost în februarie 1990, la Paris, unde am avut o discuție prin care m-a încurajat foarte călduros în demersul meu politic. Nu știu câți oameni au avut această incomensurabilă șansă ca în aceeași zi, să fi întâlnit, cu prilejul unui dialog lung și deschis, pe Helmut Kohl și Willy Brandt deopotrivă.

După întâlnirea de a doua zi cu șefii marilor companii industriale germane, am plecat la Stuttgart unde m-am întâlnit, la inițiativa lui Ion Țiriac, cu o mare personalitate, considerată la vremea aceea omul cu cea mai solidă cunoaștere economică: era Primul Ministru al landului Baden-Württemberg, Lothar Späth. Poate să pară acum că sunt excesiv, însă a fost din nou o întâlnire

în care acest om foarte respectat în Germania mi-a spus că e gata să mă ajute cu tot ce se poate. Ceea ce vreau să punctez, dincolo de fluxul memoriilor mele, care păstrează amintirea acestor fericite și demne întâlniri, prilejuite politic dar consolidate uman, este că toate aceste deschideri ale României au fost tot atâtea șanse pe care le-a avut pentru democratizare, pentru înnoire, pentru echilibru.

La vremea aceea, poate și acum, landul Baden-Württemberg era cel mai puternic din punct de vedere economic. Nenorocirea a făcut ca la câteva luni după aceea, Lothar Späth să fie atacat de către media germană, fiind acuzat că s-ar fi găsit 5.000 mărci vest-germane în casieria partidului, bani care nu fuseseră declarați. 5.000 de mărci care erau acolo, indiscutabil, însă existența lor nu putea să îi fie imputată lui Späth. Insistențele și speculațiile presei, la vremea aceea, au fost copleșitoare, pe alocuri injuste și, dincolo de toate, nemeritate. Într-o conferință de presă, Späth le-a spus jurnaliștilor, altfel decât o spun eu acum, „să vă ia naiba!" Și-a dat demisia și a plecat din politică. Mulți ziariști care erau acolo au regretat tâmpenia făcută. L-am regretat ca pe omul politic și moral care ne-ar fi ajutat în mod sigur. Cumva, România mai pierduse un prieten.

Maica Tereza

În luna mai 1990 am fost anunțat că vine în vizită în România Maica Tereza. Era o figură universală, o sfântă în viață. Sunt mulți cei care au avut norocul să o cunoască, și totuși puțini cei care au avut binecuvântarea întâlnirii nemijlocite cu ea.

Devotamentul acestei persoane, o femeie firavă la vârsta aceea, pentru a ușura viața oamenilor foarte săraci și năpăstuiți, intrase în conștiința universală. Nu știam prea multe despre acțiunile ei, pentru că sub regimul lui Ceaușescu nu se vorbea despre ea; dar am fost informat și în felul acesta a venit la mine în vizită. Când a intrat pe ușă, poate e greu de crezut, am avut sentimentul că m-a cuprins întreaga umanitate: am simțit dintr-odată că pot fi mai generos, pot să iubesc oamenii mai mult, pot să mă emoționez sau pot să mă răzvrătesc în fața liderilor lumii. Simplu spus, am simțit că venea la mine un om care într-un fel era și pe tărâmul divinității înalte, și al umanității crude. Era foarte simplă însă purta o adâncă personalitate. Își dorea să deschidă în România un centru cu surori catolice pentru ajutorarea celor bolnavi, și bineînțeles că am asigurat-o de tot ajutorul. Avea tot timpul pe față un zâmbet cald și bun. Mi-a luat mâinile și le-a ținut strânse între mâinile sale mai multe secunde. Impresia mea a fost că deschiderea ei și împreunarea mâinilor ca într-o rugăciune comună era felul în care transmitea nativ, mai clar și mai bine, ceea ce simțea, iar eu nu mai doream să mă desprind de mâinile ei. A fost o întâlnire care cred că m-a influențat definitiv, pentru că a fost pentru prima dată când am întâlnit un om al cărui devotament pentru oameni era fără limite. Când se întâmplă să întâlnești un asemenea om – căci șansa unor întâlniri fericite ca aceasta ține de pura ocazionalitate a întâmplărilor – simpla întrevedere nu are cum să nu îți inducă în sinea ta un sentiment asemănător. Am mai întâlnit-o apoi în 1991, tot în România: aceeași persoană minunată, care ivea miracolul binecuvântării și trăirea sfințeniei în rândul semenilor săi. Acum, când nu mai este printre noi, îi mulțumesc în sinea mea că a existat.

România în Consiliul Europei. Un succes în care nu mai credea nimeni

Eram la începutul anului 1991, când urma ca România să fie primită la masa dialogurilor Consiliului Europei, în urma unei dezbateri în Adunarea Parlamentară. Primul pas era acela al Statului de Invitat, ceea ce, în esență, semnifica primirea în Consiliul Europei. Sigur că lucrurile erau într-o măsură ciudate, pentru că toate celelalte foste țări socialiste, inclusiv Uniunea Sovietică, erau membre, spre deosebire de România, în care, fără îndoială, democrația se instalase – nu are importanță că nu era chiar funcțională, era monitorizată și cercetată, ca apoi cu faimosul MCV al Comisiei Europene pe Justiție. Eram într-o stare de excepție. Tema discuției era Mineriada, dar așa cum cred că am mai spus, aspectul cel mai cercetat și în care România era cel mai des criticată, era statutul minorităților naționale. Ecourile întâmplărilor de la Târgu Mureș din 19-20 martie 1990 nu se stinseseră încă. UDRM-ul devenise o forță politică redutabilă, pentru că recrutase minoritatea maghiară din România, iar minoritatea maghiară din România era totuși destul de importantă: undeva peste 1.600.000 de cetățeni.[12] Erau foarte puternici în străinătate, aveau sprijin. În România, în interiorul FSN, nu mai zic în partidele naționalist-securiste, era o rezistență totală la acordarea drepturilor firești ale

[12] Recensământ 1992 – 1.624.959 maghiari.

minorității maghiare. Erau dezbateri urâte în Parlament în sensul acesta, pe același ton, sau poate chiar mai grave, decât cele purtate în CPUN. În Consiliul Europei s-a stabilit ca eu să prezint cazul României înainte de vot, în calitate de prim-ministru. Acest lucru urma să se întâmple în 29 ianuarie 1991, a doua zi urmând votul în plenul Consiliului la Strasbourg. Am început să insist din ce în ce mai mult și mai apăsat ca Parlamentul să dea raportul Comisiei Parlamentare de Anchetă a evenimentelor din 13-15 iunie 1990, care bătea pasul pe loc. Am avut impresia certă – poate mă înșelam, dar asta a fost impresia mea – că Alexandru Bârlădeanu îndeosebi căuta să tergiverseze lucrurile.

Motivele puteau fi în principal două: 1. Încerca să protejeze cât mai mult persoana lui Ion Iliescu, ca și Dan Marțian, deci să îl ferească de critici dure și tot negociau diverse lucruri cu membrii opoziției, adică direct cu PNȚCD, PNL și PSD, ai căror lideri erau Corneliu Coposu, Radu Câmpeanu și Sergiu Cunescu. 2. Voiau să îmi mai pună în cârcă încă un insucces. Eu știam că dacă mă duc fără raportul cu Mineriada în Consiliul Europei, nu am nicio șansă. Până la urmă, am pus în mișcare toată dinamica internă a FSN-ului: Adrian Severin și-a făcut datoria la maximum. Intervențiile oamenilor de bine din FSN, respectați profesional, au făcut ca înainte de 29 ianuarie, cu câteva zile, raportul să fie încheiat și trimis. Teza mea era că dacă opoziția are un punct de vedere diferit, poate să facă un raport separat, deci să rezulte foarte clar care este partea de raport pe care și-o însușesc, și unde sunt disocierile, semnalate într-un raport separat. Și exact așa s-a întâmplat.

Pot spune că sub această formă, raportul a fost și complet și foarte bine făcut. Au stat de vorbă cu peste 400 de oameni care și-au depus mărturia. 17 instituții ale statului au participat activ, iar rezultatul a fost pe măsură. Ministru de Externe era Adrian Năstase, care urma să mă însoțească la Strasbourg.

Am fost brifat, cum se spune, într-o discuție substanțială care viza obiectivele vizitei noastre la Strasbourg, în principal de către

Ministerul de Externe; Adrian Năstase a estimat atunci: „— Domnule prim-ministru, șansele noastre sunt foarte bune, poate 90%." Mi s-a părut foarte optimistă opinia lui. Când am aterizat la Strasbourg, ne-a întâmpinat reprezentantul nostru, ambasador la Strasbourg, un foarte bun diplomat, Sabin Pop. Chiar acolo, pe aeroport, l-am întrebat cum stăm. El mi-a spus: „— Domnule prim-ministru, cam 50%-50%." Eu venisem pregătit cu un discurs destul de amplu, din care urma să citesc atât cât va permite desfășurarea ședinței.

În dimineața de dinaintea dezbaterii în plen, mai întâi am fost primit de președintele Adunării Parlamentare, Anders Björck, suedez, care m-a primit călduros, cu simpatie. „— Domnule prim-ministru, vă spun care e situația: șansele dumneavoastră de reușită sunt cam 10%, însă dacă veți juca bine, sincer, nu este imposibil să reușiți; din partea mea veți avea sprijin, eu sunt pentru."

Am revizuit, mental, scorurile șanselor noastre de reușită, așa cum le primisem, de la toți cei menționați mai sus, până la acel moment: 90%, 50%, 10%.

A urmat o discuție într-un comitet al Adunării Parlamentare, și anume Comitetul pentru Minorități Naționale. M-am trezit într-o sală foarte mare, în care dezbaterea era moderată de un parlamentar austriac, cunoscut pentru apropierea sa de maghiari și de UDMR, în particular. Dezbaterea, cu Adrian Năstase alături, care era un simplu ascultător, pentru că toate întrebările erau nominal direcționate către mine, s-a desfășurat, din câte îmi amintesc, destul de bine. La un moment dat, parlamentarul austriac, într-o adresare prietenoasă, dar formulată stângaci în limba engleză, îmi zice: „— Domnule prim-ministru, este atât de greu să satisfaceți o femeie precum doamna Doina Cornea?" Iar eu i-am spus „— Domnule, dumneavoastră nu știți cât de greu este să satisfaci o femeie?" A izbucnit un râs general. Sigur că am fost un pic răutăcios, legându-mă de o exprimare a lui care nu era corectă, în contextul în care referirea era la a fi de acord cu o persoană de dimensiunea morală a Doinei Cornea. Atunci sigur că răspunsul meu ar fi fost că am toată admirația și respectul pentru Doina Cornea, mai mult decât pentru oricare altul dintre cei care au fost oameni curajoși, disidenți împotriva regimului Ceaușescu. În final am spus totuși aceste cuvinte despre Doina Cornea.

„O trambulină prea mare pentru Petre Roman."

După acesta a urmat plenul. Înaintea mea, în plen, vorbea o persoană pe care am mai amintit-o: Leszek Balcerowicz, Ministrul de Finanțe al Poloniei, care prezenta deja primele rezultate, așadar primele succese ale Poloniei în legătură cu reforma. Programul său de reformă avea o notorietate europeană.

M-am așezat în hemiciclu. Sala de la Strasbourg se bucura de unul dintre cele mai mari: erau 550 de locuri, iar în fața prezidiului mai erau dispuse câteva rânduri cu invitați. M-am așezat acolo. Balcerowicz își termina discursul: au fost una sau două întrebări. Sala era cam 30% plină; eu mă uitam în hârtiile mele. Ședința era condusă de secretarul general al Consiliului Europei, o doamnă care avea o personalitate foarte puternică, Catherine Lalumière.

Când m-a anunțat doamna Lalumière, eram concentrat exclusiv asupra argumentelor pe care urma să le expun; nu am văzut nimic în jurul meu. M-am dus la tribună, m-am adresat doamnei Lalumière, m-am întors cu fața la hemiciclu și am descoperit o sală arhiplină, cu zeci de camere de televiziune, înșirate printre rânduri și pe scările sălii. Era ceva asemănător cu ce trăisem în momentul imediat de după alegerile din 20 mai, despre care am povestit. Un interes enorm, vădit, transpărea din aglomerația sălii și din atenția celor care se înghesuiseră, fie și pe scări, pentru un loc sub acoperișul celei mai importante dezbateri politice la acea oră. Mi-am dat seama că speech-ul avea un rol cu totul secundar:

discursurile sunt cuvinte pregătite dinainte, dar dacă nu ești cel care transmite un mesaj solemn, interesul nu este foarte mare, ca întotdeauna. Prin urmare, am căutat să reduc speech-ul la cât mai puțin: cred că nu am vorbit mai mult de 15-20 de minute. Urmând protocolul, doamna Lalumière a întrebat dacă sunt de acord să răspund la întrebări din sală, iar eu mi-am adus aminte de ce mi-a spus Anders Björck, care îmi sugerase să mă pun la dispoziția parlamentarilor. Pe românește, lăsați-vă tras pe rașpă. Așa că am spus: „— Da, doamnă, sunt dispus să răspund la toate întrebările." „— La toate?", mă întreabă ea. „— Da, la toate."

Au fost 34 de întrebări. Este un moment pe care mulți l-au numit de glorie pentru că am răspuns la 34 de întrebări, de fiecare dată în limba în care am fost întrebat. Adică am răspuns în engleză, în franceză, în spaniolă, în rusă, în italiană. Cele mai multe întrebări erau legate de drepturile minorităților și priveau strategiile de soluționare a problemelor aferente acestora. Despre Mineriadă, mai deloc. La a 34-a întrebare am răspuns în franceză, în loc să răspund în italiană, limba întrebării, cum făcusem până atunci, și atunci doamna Lalumière a zis: „— Stimați colegi, cred că este de ajuns." Au urmat aplauze la scenă deschisă, iar sentimentul meu a fost că am câștigat partida. A doua zi, 64% au votat pentru România. Impactul în țară a fost foarte mare, deși filmarea nu a fost transmisă în direct, pentru că Iliescu – în primul rând, împreună cu Bârlădeanu și Marțian, au zis că nu e bine să transmită intervenția mea de la Consiliul Europei, fiind o trambulină prea mare pentru Petre Roman. La vremea aceea, încă nu eram conștient de cât de mult oamenii aceștia, fie că mă urau, fie că se temeau de mine – incluzându-l pe Ion Iliescu; luau decizii care prioritizau veleitățile personale în fața obiectivelor noastre politice, sociale sau economice. Foarte curând am aflat însă. Seara a fost difuzată în țară integral filmarea pe TVR; au fost oameni care au spus atunci: „— Domnule Roman, ne-ați făcut mândri că suntem români, puteți să ne cereți orice, suntem de acord." Este momentul cel mai plin de entuziasm

și pentru mine, din acei ani ai carierei mele politice. Într-adevăr, acea prestație a fost reușită: pentru că apăram o cauză națională, democratică și dreaptă. Atunci când aperi o cauză națională și e și dreaptă, toate resursele de care dispui – și, slavă Domnului, nu îmi lipseau resursele intelectuale, susținute și de cunoașterea atâtor limbi străine – pot conduce la un mare rezultat.

După succesul pe care l-am avut la adunarea parlamentară de la Consiliul Europei în acel schimb între întrebările puse în sală și răspunsurile mele și votul care a urmat, a doua zi am fost în vizită la Paris și, prin urmare, François Mitterand și toată echipa lui îmi acordau încredere chiar dacă, așa cum le spusese Catherine Lalumière, șansele ca eu să ies cu un succes din confruntarea de la Strasbourg erau mici. M-am întâlnit atunci cu toți, în primul rând cu François Mitterand, cu aceeași căldură ca întotdeauna, cu Roland Dumas, Ministru de Externe și cu Lionel Stoleru, de origine român, care, la scurt timp a devenit consilierul meu – a acceptat, fusese ministru în Guvernul lui Mitterand, Ministrul Planului; e interesant lucrul acesta. După revoluție tot felul de anticomuniști care până atunci fuseseră cât se poate de obedienți lui Ceaușescu nu mai acceptau cuvântul „plan", „planul e comunist". Ce să vezi, în Franța lui De Gaulle exista un *comitet al planului*, deci De Gaulle era cam comunist.

Rămâne amintirea acestui reflex laș pentru unii de a se declara foarte anticomuniști când comunismul nu mai exista. Am găsit o notiță în agenda personală din 1990: „Sunt ca niște sperietori în vreme de iarnă, atunci când nu își mai au rostul."

Ion Aurel Stoica

Vorbind despre oameni care mi-au stat alături, mă însoțește permanent amintirea lui Ion Aurel Stoica și a lui Mihai Drăgănescu. Despre Drăgănescu cred că am mai spus, despre Ion Aurel Stoica cred că nu. Intrase în guvernul meu recomandat de către academicianul Mihai Drăgănescu, de care mă apropiasem foarte mult în anii 1988-1989. Ne vedeam destul de des la el acasă. El a suferit la un moment dat o operație de extirpare a unui ochi pentru că avea cancer. Era un om cu gândire cu adevărat magistrală și nouă. Are o sumedenie de încercări filosofice, care cred că nici până astăzi nu au fost suficient de cunoscute și valorificate. Contribuția sa la inițierea și dezvoltarea informaticii în România, atunci când și în Occident era de-abia la început, este decisivă. Vorbeam de curând cu Nicolae Badea, un om de care m-am apropiat în ultimii ani, care în anii '80 era directorul Institutului de Cercetări în domeniul informaticii, și-mi spunea că performanțele actuale ale multor tineri români în firme de soft își au rădăcinile în ce a pornit Drăgănescu atunci. Trebuie să adaug că Mihai Drăgănescu îl aprecia sincer pe Badea, fără legătură cu socrul lui Badea, Ion Dincă, personajul rău văzut de mulți români, un fidel al lui Ceaușescu. Spuneam că recomandat de Drăgănescu l-am adus pe Ion Aurel Stoica pentru a fi Ministrul Construcțiilor de Mașini. Atunci l-am cunoscut, numai că s-a petrecut un lucru care nu mi s-a întâmplat cu nimeni. A intrat în viața mea. În momentul când l-am cunoscut am simțit o pace, o seninătate; nu aveam de-a face cu o simplă persoană, avem de-a face cu umanitatea însăși. Avea o figură tipică de om

bun. Întotdeauna era dispus să zâmbească, să spună ceva pe un ton zâmbitor. Era totodată un om cu o gândire profundă și limpede, A devenit prietenul meu. Trebuie să spun, fără regrete, că a fost singurul meu prieten dobândit după revoluție timp de multă vreme, până când l-am cunoscut mai bine pe Vasile Morar și apoi pe Dinu Patriciu. Ion Aurel Stoica a fost alături de mine nu numai politic, nu ca un om care înțelegea misiunea mea și venea să o sprijine; nu, el era trup și suflet cu mine. Avea el, dar și Mihai Drăgănescu, un aer de substanță a vieții; ce spuneau, avea greutate aproape întotdeauna și era spus cu un umor fin. A fost singurul Ministru din istoria postdecembristă care și-a dat demisia pentru că, după ce a rezolvat o problemă, știind că a rezolvat-o inclusiv printr-o încălcare a legii și-a dat demisia. Într-adevăr, a avut o negociere extrem de grea cu ceferiștii aflați în grevă; am avut, din păcate, foarte des, mari probleme cu ceferiștii, deși tot timpul le țineam partea. Se întâmpla prin februarie-martie 1991. Dar a fost nevoit să facă compromisuri, consultându-se și cu mine, și eu i-am spus „Da, cred că e bine să închei, economia e grav atinsă", oamenii nu au cum să știe ce infrastructură de drumuri mizerabilă era moștenită de la regimul trecut; nu mai poate fi imaginat astăzi. După ce a încheiat cu succes negocierile, a venit la mine și mi-a zis: „— Petre, trebuie să îmi dau demisia." „— Aurele, cum să îți dai demisia când tocmai ai reușit un lucru atât de important?" „— Tocmai pentru că l-am făcut încălcând legea nu se poate. Noi nu putem stabili, nu putem cu acest rezultat să creăm premisele unei guvernări care se sprijină pe încălcarea legii. Eu îmi dau demisia." Am fost uluit, nu mai știam cum să îl păstrez. Afirmația lui era implacabilă. De câte ori mă gândesc la el, de atâtea ori îmi spun că dacă în România ar fi existat cel puțin 100 de oameni ca el, România ar fi făcut minuni. L-am păstrat ca Ministru pentru relația cu Parlamentul. El și-a dat demisia din funcția de viceprim-ministru responsabil pentru problemele sociale, cultură, și mediu. Din nenorocire, în 1993, a făcut un infarct masiv și a decedat. Nu cred ca mi-am revenit

complet niciodată după pierderea acestui om, marele meu prieten. Orice portret i-aș face, rămân cu sentimentul că nu e suficient. Știa să intervină, lumea avea mare încredere în cuvântul lui, pentru că toți spuneau: „Ion Aurel Stoica – nu poți să nu vorbești cu el, nu poți să nu îl asculți, să înțelegi ce spune". Când am intrat în conflict dur cu Iliescu, el, Iliescu, mai voia să țină legătura doar cu Ion Aurel Stoica. Mai târziu, în Parlamentul ales după 1992, am avut niște ciocniri destul de neplăcute cu Adrian Păunescu, care tot așa a spus, „eu vreau să vorbesc cu Ion Aurel Stoica", și exemplele acestea sunt multe.

Editura tatei, editura lui Liiceanu

Undeva e un episod pe care nu vreau să îl sar pentru că el există în memoria multora și are legătură cu Ion Aurel Stoica; este episodul prin care Gabriel Liiceanu dobândește, în fapt, editura tatălui meu, Editura Politică. Tatăl meu făcuse o operă editorială cu adevărat excepțională. Iar Editura Politică era un mecanism care funcționa ca un ceasornic, datorită conducerii tatălui meu. Editura Politica era foarte cunoscută în lume pentru că tata coresponda și schimba cărți cu foarte mulți editori cunoscuți din Occident. Acest lucru nu i-a fost negat de nimeni. Și-a asumat inclusiv responsabilitatea politică în fața a ceea ce era sistemul de cenzură și mai ales toanele lui Ceaușescu și a publicat mulți autori ai gândirii contemporane în celebra colecție „Idei contemporane". Și astăzi întâlnesc oameni care îmi spun cât de mult a însemnat pentru ei această colecție. Tata era un om foarte pasionat, aș spune chiar trăia din minunea gândirii; una dintre frazele lui era foarte interesantă, „Totul e limitat în lume, mai puțin gândirea", ceea ce dacă stăm să ne gândim bine e adevărat. Vine într-o zi Andrei Pleșu, care era Ministrul Culturii, la mine, de mână cu Gabriel Liiceanu, bunul lui prieten, și Liiceanu spune „— Domnule prim-ministru, noi știm ce operă remarcabilă a făcut tatăl dumneavoastră, eu aș vrea să preiau Editura Politică." Andrei Pleșu l-a susținut spunând că este bine să avem o editură care este gestionată, gândită, condusă într-un spirit al zilelor noastre, așa cum ne dorim noi. Eu m-am gândit că în memoria tatălui meu, i-ar fi plăcut să știe că Editura Politică e preluată de cineva care are o gândire profundă, modernă

și democratică. Am discutat și cu Aurel, care, ca de obicei, cu un zâmbet cald, mi-a spus: „— Petre, poate că, dar nu sunt sigur, vor perpetua și memoria tatălui tău." Și am fost de acord.

Istoria nu a fost însă așa. Într-un fel pe care mulți îl consideră... inclusiv oameni din justiție, ca fiind *incorect*, Liiceanu a dobândit dreptul de proprietate. Mi s-a spus și mie lucrul ăsta, nu am reacționat și am hotărât să nu reacționez măcar și din principiul că aveam această voință de a crea proprietate privată în toate domeniile, dar mai târziu, am aflat cu durere, că una dintre primele acțiuni ale lui Liiceanu a fost să ardă toate manuscrisele de acolo, inclusiv ale tatălui meu, cu alte cuvinte să facă *tabula rasa*. Nu am fost niciodată apropiat de Liiceanu; dar de Andrei Pleșu pot să spun că am fost la un moment dat destul de apropiat, și am fost chiar aproape prieteni, până la un punct, mai ales datorită faptului că el era foarte bun prieten cu Elena Ștefoi, și eu la fel. Am rămas cu un gust amar din toată povestea asta...Mult mai târziu, cred că acum 2-3 ani m-am întâlnit cu Liiceanu într-o împrejurare și el se afla cu fiul lui care făcuse studii reușite în Occident și spre surpriza mea, băiatul care avea și el spre 30 de ani mi-a făcut o foarte bună impresie. I-am spus lui Liiceanu, fără ca el să observe umorul ascuns în spatele vorbelor mele: „— Sunt foarte bucuros că am cunoscut un tânăr cum este fiul dumitale și te felicit." A fost foarte încântat, și probabil nu a remarcat că nu îl felicitam pentru altele.

Este cazul să recunosc că în calitate de manager de editură a făcut o treabă bună. Mi-ar fi plăcut să mai văd și alți autori români acolo, el are o selecție destul de partizană, dar editura este un succes. Adică la urma urmelor cu această privire am disipat bună parte din regretele a ceea ce a fost la început.

Cearta cu Andrei Pleșu

Acum vreo doi ani într-o emisiune de televiziune în care eram împreună cu Sorin Ilieșiu, acesta începe și îl atacă urât pe Pleșu inclusiv pentru motivul că a acceptat să rămână într-un guvern condus de Petre Roman, a cărui imagine era asociată cu Mineriada 13-15 iunie. Ceea ce a spus Ilieșiu, de altminteri... cu totul nepotrivit era în contextul emisiunii lui Mihai Gâdea, pe care acesta o pregătise ca să se răzbune într-un fel, sau să dea cel puțin o replică lui Pleșu, care scrisese foarte urât despre el.

Gâdea a prezentat în emisiune o scrisoare de-a lui Andrei Pleșu către Ceaușescu. E poate greu de crezut, dar eu nu știam de ea. E vorba de scrisoarea scrisă în urma așa-numitei meditații transcendentale, după care Pleșu fusese scos din învățământ, și trimis profesor în provincie.

E o scrisoare în care Andrei Pleșu i se adresează lui Nicolae Ceaușescu, explicând că nu a avut nicio intenție dușmănoasă (el fiind membru de partid) și la un moment dat scrie: „de altfel, i-am spus tovarășului la anchetă (n.m. Securitate)". Am fost surprins pe moment la acea emisiune și am spus că nu cunosc această scrisoare. Gâdea tot insista: „Uite domnule, moralistul... care, de fapt, se ruga de tovarășul Ceaușescu". S-a încheiat emisiunea și în acea seară, când ajung acasă, primesc un telefon de la Andrei Pleșu, foarte enervat, reproșându-mi: „Domnule, era vorba despre guvernul tău și l-ai lăsat pe Ilieșiu să spună tot felul de mizerii la adresa mea; nu numai că nu mi-ai luat apărarea, dar te-ai legat de scrisoarea aceea." „— Andrei, eu nu știam de acea scrisoare.", „— Cum nu,

că era cunoscută! Era o scrisoare de conveniență, trebuia să scriu ceva, așa cereau vremurile." I-am repetat că scrisoarea este pentru mine o totală surpriză. În final, el m-a înjurat de mamă la propriu și mi-a închis telefonul. Ok. Asta e. Numai că la câteva zile a scris un text, țin minte că mi-a dat telefon bunul meu prieten graficianul Mircia Dumitrescu, cel care a readus la viață printr-un miracol de expertiză manuscrisele lui Eminescu, și îmi spune: „— Să nu te necăjești prea tare, a apărut un text al lui Pleșu împotriva ta; e oribil, cică nu ai decât o cultură de subinginer, ceva foarte urât." Am luat textul, l-am citit și m-am hotărât să răspund. Răspunsul meu a fost dur în termeni, să spunem, civilizați. Adică i-am spus poate lucrul care l-a durut cel mai rău, amintind de un mare om, *Adam Michnik*, cu care Pleșu era bun prieten. Am scris: „*Și Adam Michnik a scris scrisori dictatorului, dar din închisoare*". El mi-a răspuns din nou, cu un text tot așa defăimător, aș putea spune, în sensul că încerca să fie ironic dar fără exactitate, și eu am mai răspuns încă o dată, dur, la obiect și polemica a încetat. Bineînțeles că deveniserăm dușmani. La un timp după aceea mă întâlnesc într-o reuniune internațională cu Adam Michnik care îmi era și mie bun prieten, și îi spun: „— Adam, uite ce s-a întâmplat cu Pleșu", și l-am văzut pe Adam că s-a supărat, mi-a zis: „— Petre, trebuie să îți spun neapărat ceva. Era Andrei Pleșu în momentul acela când a scris scrisoarea o victimă?" Am căzut pe gânduri. Și i-am spus „Da." „— Adam, ce mă sfătuiești să fac?" „— Te duci și te împaci cu Andrei Pleșu, și vă întoarceți la *status quo ante*, ca și cum nu ar fi fost nimic." A trebuit să recunosc superioritatea absolută a gândirii acestui mare om. Când a scris scrisoarea, Pleșu era victimă cu adevărat. L-am sunat pe Pleșu, a fost foarte bucuros, i-am zis ce mi-a spus Adam și am redevenit mai apropiați, nu chiar ca înainte, dar în relații cumsecade.

Familia spaniolă

După Revoluție, și de abia atunci, mai ales după ce mama a murit din cauza unei boli devastatoare, m-am întrebat cât de mult eu sunt ea. În special sub influența mamei mele, trăisem cu impresia că tata este totul, ori nu era așa. Mama era o persoană într-adevăr cu o extraordinară capacitate intelectuală și umană. A venit în țară în 1945, evident neștiind limba română. S-a așezat cu familia de atunci, a început să lucreze la Radio România și a devenit șefa secției spaniole – existau emisiuni pentru străinătate în multe limbi și la un moment dat, datorită performanțelor sale, a fost numită director, adică redactorul-șef al Redacției Emisiunilor pentru Străinătate – REPS. A crescut acolo unii dintre cei mai mari ziariști ai României. Prin mâna ei au trecut și s-au format Paul Grigoriu, o personalitate încă bine-cunoscută, Catinca Ralea; a lucrat cu ea Eugen Preda, devenit după Revoluție director general al Radio-ului și mulți alții.

Forța ei de inteligență s-a văzut în felul în care și-a însușit limba română. A atins nivelul la care făcea observații de stil și gramatică pe textele care i se aduceau. Ziariștii scriau texte ce urmau să fie citite și ea le însemna cu observații de gramatică și stil în limba română. Asta spune mult, dar întotdeauna a avut o atitudine un pic mai retrasă, punându-se pe planul doi, considerând că în primul plan trebuie să fie tata, pentru care purta o enormă admirație. Era un gest care făcea parte dintr-un mod de a fi, specific culturii ei de spaniolă. Tata o iubea fără limite. Iubirea lor a fost temelia pentru noi, pentru copii.

Când mi-am pus întrebarea cât de mult eu sunt ea și mi-am răspuns că mult mai mult decât credeam, atunci brusc mi-a venit în minte bunica mea. Bunica, imediat după Războiul Civil din Spania, în 1939, s-a refugiat în Franța, într-un lagăr de concentrare, din păcate, împreună cu verii mei, care erau copiii sorei mamei. Apoi în 1946 au venit în România cu un vapor la Constanța. Bunica e cea care m-a crescut și educat. Era bască pur sânge, dintr-un sat aflat pe malul oceanului, dar așezat pe coasta muntoasă ce surplombează oceanul. Se numește Ibarrangelu. Venea dintr-o familie simplă, dar pentru că fusese o persoană cu mare ambiție și învățase bine, era mai instruită, nu a urmat calea mamei și a celorlalte surori ale ei care erau călcătorese de cămăși de bărbați – la vremea aceea era un lucru important, cămășile trebuiau să arate într-un fel impecabil. Mai apoi, a venit o marchiză din Brazilia care a cunoscut-o pe bunica mea și a luat-o drept doamnă de companie. A învățat limba engleză, în mare parte de-a lungul călătoriilor în care o însoțea pe această marchiză, stabilită la Madrid. Eu o adoram pe bunica mea; întotdeauna îmi ținea partea. A fost și cea care mi-a deschis primii pași în limba engleză. Când eu am început să învăț ceva engleză la școală aveam certuri cu ea. Îi ziceam, fiind un copil încăpățânat: „Cum poți să îți imaginezi că știi mai multă engleză decât mine?" Forța ei morală și de caracter era uriașă; a suportat un soț care o iubea cu adevărat, un om foarte blând, dar cu accese nestăpânite. Era un colos, ea era o femeie mică; bunicul meu Sabino Vallejo Elorduy, numele de familie Vallejo, care este și numele pe care îl port eu în Spania adică Roman Vallejo – așa e în Spania, preiei numele de familie al tatălui și al mamei. Sabino Vallejo era mecanic de locomotivă, deci un muncitor de înaltă calificare la vremea aceea. Avea 1,95 și 150 de kg, era ca un copac; un om foarte blând, un mare profesionist. Regele Spaniei mergea la diferite *corridas*, pentru că locurile unde se desfășoară luptele cu tauri sunt în mai multe arene celebre din Spania, și de multe ori călătorea cu trenul condus de bunicul meu, pentru că știa că ajunge la timp. La sfârșitul carierei a fost directorul depoului de cale ferată din Lleida, ca o recunoaștere

a meritelor sale în domeniul feroviar. Dar era și un om care avea accese nestăpânite: rupea cravate, rupea cămăși... în fine, și se mai uita și pe la alte dudui. Bunica a dus în spate familia. A avut o mare ambiție pentru fetele ei: mama a făcut o carieră frumoasă, învăța foarte bine, fiind absolventă a Universității din Lleida, Facultatea de Istorie-Pedagogie, și devenind profesoară de istorie. Bunica nu m-a învățat limba bască, dar îmi cânta un cântec în limba bască, *Agur Euskal Erria* – La revedere Țara Bascilor. Acest cântec îl cântau cei care la începutul secolului XIX, plecau din Țara Bascilor în America, pentru că nu aveau din ce trăi. Cântecul avea aerul trist al situației economice grele; cei care îl intonau spuneau că pleacă vreo 5-6 ani, dar că vor reveni acolo pentru ca acolo vor să moară. E un cântec frumos cântat în limba bască, pe care eu l-am învățat de la bunica fără să îl înțeleg, dar cu un fel de emoție preluată de la ea. În 1997 ca președinte al Senatului am fost imediat invitat într-o vizită oficială în Spania. Am fost întrebat ce vreau să văd și am spus că vreau să merg în satul bunicii din provincia Guernica, mai exact la Ria de Mundaca – unde râul Mundaca se varsă în mare, iar satul bunicii e pe muntele din dreapta. Zic ei: „Avem o rugăminte, atunci când ajungeți la Bilbao, cei de acolo, de la televiziunea locală vor să vă ia un interviu, e ceva foarte interesant pentru ei și noi vă rugăm foarte mult să faceți lucrul acesta." Era în perioada deja foarte avansată a ETA, mișcarea separatistă și teroristă care dobândise un sprijin popular masiv împotriva dictatorului Franco. Bineînțeles că bunica mea nu avea niciun fel de asemenea veleități separatiste, se considera spaniolă și catolică, și era o femeie foarte profund credincioasă, lucru ce fără îndoială m-a influențat. În fine, am ajuns la televiziunea din Bilbao, am început să le povestesc un pic despre bunica mea și ei m-au întrebat dacă știu măcar vreun cuvânt în limba bască, și eu le răspund: „Nu știu să vă spun așa cuvinte în limba bască, dar știu un cântec, pe care m-a învățat bunica mea să îl cânt." Apoi le-am cântat și i-am văzut transfigurați. Acest interviu a fost difuzat de trei ori în 24 de ore de către televiziunea din Bilbao și mi-a dat o imensă bucurie pentru că l-am dedicat bunicii mele.

Vizita în SUA. „It's ok mister Prime-Minister, it's really ok."

Un alt episod este vizita în Statele Unite. Purtătorul meu de cuvânt, al Guvernului României era Bogdan Baltazar, despre care am mai spus că era un om foarte pregătit, cult dar și destul de voluntar; trebuia de foarte multe ori să îi mai reduc elanul.Ca purtător de cuvânt reușea excepționala performanță de fi acceptat de ziariștii acreditați la guvern să facă pedagogie, să le spună cam cum e să fii adevărat profesionist. Conta desigur experiența sa dobândită la New York unde obținuse doctoratul în științe politice. El insista încă din 1990, dar în special odată cu începutul anului 1991, să fac o vizită în Statele Unite. În momentul acela aveam o frustrare, pentru că periodic guvernul Statelor Unite, Departamentul de Stat sau ambasadorul SUA care se mai pronunța și el, dar într-o manieră, aș zice, mai elegantă decât ce am văzut în perioada Băsescu, insistau asupra faptului că România nu îndeplinește în măsură suficientă criteriile democratice privind tratamentul minorităților naționale și evident că era vorba despre minoritatea maghiară. Influența cercurilor revizioniste maghiare în Statele Unite era puternică, așa cum am mai spus; în Departamentul de Stat și pe lângă președintele George Bush senior, era un trimis special al lor, Richard Holbrooke. Holbrooke vizitase de mai multe ori Ungaria, era foarte bine primit în Ungaria, era și căsătorit cu o unguroaică și declarase că Ungaria este deja o democrație – în timp ce România nu este o democrație, în special pentru că nu respectă drepturile minorităților naționale,

spuse de o manieră destul de dură. În acest context eu îi spuneam lui Baltazar: „— Să mă duc în Statele Unite? Ce să fac? Ce să obțin? Să mă duc să mă explic pe acolo la nesfârșit în legătură cu chestiunea drepturilor minorităților..." El spunea metaforic: „— Niciun mare cântăreț de operă nu este considerat suficient de mare dacă nu cântă și la Metropolitan, așa e și în politică, niciun om politic important nu este atât de mare precum ar putea să fie dacă nu merge la Washington." Cred că e o comparație destul de reușită.

În pregătirea acestei vizite am știut că cel mai probabil președintele George Bush nu va avea o întâlnire cu mine, sau că eu nu voi avea o întrevedere cu Bush, probabil exact din acest motiv, însă era prevăzută o întâlnire foarte importantă cu omul cel mai apropiat de președinte și în același timp o mare personalitate americană, secretarul de stat James Baker. El avea o influență foarte mare în rândul republicanilor și era foarte respectat și de cei din Partidul Democrat, lucru pe care mi l-a confirmat și ambasadorul american la București. Într-adevăr, în perioada 14-17 aprilie am făcut această vizită la Washington și New York.

Întâlnirea cu James Baker a fost până la urmă foarte semnificativă. Eu eram preocupat ca de fiecare dată când făceam o vizită importantă de a prezenta o temă cu caracter strategic care să creeze o punte cu cei cu care mă întâlneam. S-a întâmplat de fiecare dată așa cu succes. James Baker m-a primit la Departamentul de Stat – era o întâlnire mai degrabă protocolară. Baker a ridicat din nou tema minorității maghiare și apoi am intrat într-o discuție mai generală despre situația din zonă și eu i-am spus: „— Domnule Secretar de Stat, în contextul nou pe care îl trăim, aș vrea să consemnați, să aveți în vedere părerea mea că acum nu mai există motive pentru ca dumneavoastră, Statele Unite, să acceptați că Marea Neagră este o mare sovietică." Îmi aduc aminte perfect cum a rămas 2-3 secunde tăcut; am văzut pe fața lui o relaxare, s-a lăsat pe spate, pe fotoliu ca și cum ar fi avut o stare liniștită și în același timp agreabilă și mi-a spus: „— Domnule prim-ministru, mi-ați spus

un lucru mult mai important decât vă imaginați. Sunteți de acord să facem împreună o conferință de presă?" „— Bineînțeles", am zis eu, ce putea fi mai important decât faptul că James Baker ieșea să facă o conferință de presă împreună cu mine, el având una prevăzută pentru cu totul alte teme. Așa am făcut; și în timp ce ieșeam din cabinetul lui, m-a bătut ușor pe umăr și mi-a spus: „— It's ok mister Prime-Minister, it's really ok." Și acolo la conferință a spus în deschidere, înainte de întrebări: „— Vreau să vă prezint un prieten al Statelor Unite, un om pe care noi îl prețuim, domnul prim-ministru Petre Roman. Noi ne gândim în modul cel mai serios să întărim relațiile cu România." După care jurnaliștii de acolo i-au pus tot felul de întrebări despre cu totul alte teme, așa cum se întâmplă, mai ales de politică internă, nu neapărat cea externă. La New York am acceptat altfel de întrevederi, lucru care nu părea evident: ziarul *New York Times* și revista *Times Magazine*, cele două faruri ale presei americane, m-au întrebat dacă în loc de un interviu oarecare nu aș fi de acord să fac o întâlnire la sediul lor cu corpul editorial, adică redactorul-șef, redactorii, editorialiștii, columniștii, ziariștii, în care ei să îmi pună întrebări și eu să le răspund. Adică, o discuție liberă. Era foarte provocator acest demers; întâi că urma să răspund la foarte multe întrebări, erau întrebări încrucișate de la mari ziariști, întrebări care aveau șansa dialogului rezonabil și a mărturiilor autentice. Am făcut ambele întâlniri cu *New York Times* și cu revista *Time*, ambele au ieșit bine, iar la *Time* directorul mi-a spus că am schimbat multe dintre opiniile lor, care puteau să fie și prejudecăți. Prin urmare vizita în Statele Unite nu a fost degeaba și în mod cert a fost un moment de bună legătură între România și Statele Unite.

Câțiva ani mai târziu, când devenisem raportor special NATO pentru extinderea alianței, am avut prilejul să formulez o perspectivă mai completă, fără să schimb esențialul din cele transmise lui James Baker. Era prin 1994, și în reuniunile Adunării NATO reprezentanții din fostele țări socialiste, îndeosebi Polonia și țările

Baltice, afirmau că extinderea NATO e necesară pentru a se apăra de Rusia. Erau uneori destul de vehemenți, iar reprezentanții occidentali, îndeosebi cei britanici, francezi sau germani, dar și cei americani, se împotriveau acestei idei. Unii erau chiar împotriva extinderii NATO. Argumentul lor era că nu e nevoie de o nouă confruntare, de noi pericole de conflict militar, pe care Occidentul trebuia să și le asume pentru că așa voia Estul. Într-un moment de blocaj și dispută fără rezultat, am propus un alt unghi de vedere: „noi vrem să intrăm în NATO, ***nu*** împotriva Rusiei, ci pentru noi". Formula a fost bine primită de occidentali.

Odiseea privatizării la început

În februarie 1991 am trimis în Parlament un proiect de lege foarte importantă, prima lege cu adevărat a proprietății, Legea 18, care prevedea retrocedarea terenurilor agricole. Noi, Guvernul, propusesem până la limita de 20 de hectare și în niște condiții bine gândite. Când a ajuns această lege în Parlament, s-a dezlănțuit o adevărată furie a fiecărui parlamentar să apere un anumit interes: local, și de multe ori personal. Adrian Severin era uluit de felul în care se destramă legea noastră, pentru a introduce amendamente care aveau ca obiectiv să satisfacă un anumit interes. Au făcut-o praf. A fost adoptată. S-a introdus, spre exemplu, cu multă „știință" un articol prin care oamenii puteau, dacă au pământ la Pohreaca, să zicem într-o zonă complet agricolă, și nu pot să recupereze acel pământ pentru că, între timp, el a fost distribuit sau s-a construit ceva pe el, puteau să dobândească aceeași suprafață la București sau în apropiere de el. Era clar ce scop avea această prevedere, și multe altele. Legea a fost adoptată, eu am încercat să o țin în frâu, adică să se aplice, dar cu măsură, și în acest sens, am introdus în lege – aici parlamentarii nu au avut ce face – că cel care emite documentul de punere în posesie se află sub autoritatea Guvernului. Legea a generat și lucruri bune, pentru că, în fine s-a restabilit un drept de proprietate, și bineînțeles am dat exemplul care arată că au fost și multe lucruri rele.

Scandalul „lider național FSN"

Mă aștepta însă o surpriză. În martie am făcut o vizită în trei țări în America Latină. Făcusem în noiembrie, înainte de vizita la Helmut Kohl, în Columbia, Ecuador și Brazilia; acum urma Uruguay, Argentina și Chile. Interesele mele acolo, în ceea ce privește țara, erau ca în fiecare dintre aceste țări, să deschid economia României către niște piețe de desfacere. În Brazilia, ideea mea era să facem un contract pentru minereu de fier – se mai făcuse și sub Ceaușescu asta. De ce? Ca să pun în funcțiune Combinatul de la Călărași și anume laminorul de cale ferată. Adică, ei dădeau minereu de fier, noi dădeam șine. Și în celelalte țări, în Ecuador, în Columbia, ideea era să punem în valoare resursele de industrie ușoară, de tehnologii acceptabile, pentru construcții; spre exemplu, în Argentina, în mod deosebit, utilaj agricol. Părea un pic ciudat să mergi tocmai acolo. Eu mă adaptam și trebuia să adaptez economia română la această situație în care pierdusem multe piețe de desfacere. Pe când eram în această vizită, s-a programat Congresul FSN. Eu eram președintele FSN – din momentul în care Iliescu a devenit președinte al României și a spus „vă rog să îl acceptați pe prim-ministrul ca lider al FSN" am devenit, cum era și firesc, președintele FSN, al formațiunii care susține guvernul. Aveam o echipă de consilieri, și ai mei și ai președintelui, care au făcut o moțiune, și au avut o idee, care lor li s-a părut foarte bună. Eu am avut mari rezerve, iar Iliescu s-a isterizat. Ca președintele FSN să nu se mai numească președinte, el e numai unul, Iliescu, ci să se numească lider național. Ideea fusese lansată încă din iunie 1992,

de un apropiat al lui Iliescu, N. S. Dumitru, devenit președinte Executiv al FSN. El a lansat ideea de „lider politic național" al FSN. Fără nicio funcție în conducerea strategică sau operativă centrală. Iar acum, exact această formulare îl înfuriase pe Iliescu, deși eu nu aveam niciun amestec în această poveste.

Mi-a dat un telefon, nici măcar nu a dat ochii cu mine și foarte enervat, zice: „Cum e, domnule, chestia asta cu lider, ești în coordonate din astea burgheze, de care nu mai avem nevoie." „Nu am niciun amestec", i-am răspuns eu. „Nu, tu sigur ai." „Domnule, stai puțin, ce îmi reproșezi în povestea aceasta?" „Ai devenit arogant, ai fumuri." În momentul acela am hotărât să îl înfrunt pe Iliescu foarte direct. „Uite care e problema, dacă ai asemenea părere, nu ai decât să propui scoaterea mea din funcția de prim-ministru. Am fost numit ca urmare a propunerii pe care ai făcut-o personal, prin urmare, poți să încerci să mă înlături, dar politic, căci acum sunt angajat politic, dacă vrei să mă înlături, mă ai categoric împotrivă. Voi lupta împotriva ta, dacă faci o asemenea mișcare." Am încheiat în termeni foarte potrivnici. Ce se întâmplase? Cât am lipsit eu, Bârlădeanu și Marțian l-au convins pe Iliescu că eu nu mai țin cont deloc de el, că îmi bat joc de el, că începe să piardă puterea și că eu sunt un pericol. Era în martie 1991. Iar în septembrie chiar au comis-o. S-a stabilit că la Congresul FSN va fi un vot pentru funcția de președinte și gândeau că îl evacuează pe Roman. A fost un vot, dar peste 70% au votat cu Roman. Eu am ieșit învingător, iar ei au rămas cu o gravă frustrare. Ambiguitatea politică s-a accentuat, forțele antireformă au căpătat mai multă putere din cauza acestor oameni de care eu și alături de mine, fără ezitări, coechipierii mei din guvern și Parlament eram din acel moment despărțiți din punct de vedere politic. Pentru a schimba această situație, în aprilie 1991 am decis să fac o remaniere guvernamentală prin Parlament și să-i aduc în majoritatea guvernamentală pe băieții din PNL-AT despre care am mai vorbit. Nu am reușit să îi pun în funcțiile pe care le-am dorit, pentru că în FSN s-a manifestat o rezistență.

Bine ar fi fost, de exemplu, să fi reușit să îl numesc pe Patriciu Ministrul Construcțiilor, care cu capacitatea sa de arhitect și de urbanist făcea o treabă foarte bună. Dar, a fost foarte important că i-am adus în coaliția de Guvernare. Pentru mine a fost un sprijin, mai ales moral, pentru că ei gândeau în bună măsură ca mine, și eu ca ei. Nu am devenit ideologic vorbind un liberal, nu am abandonat ideile social-democrate liberale, eu asta eram, un liberal social-democrat, o combinație de genul acesta; iar ei, PNL-AT, desigur, nu au trecut de stânga. Și momentul acela a fost definitoriu pentru ce avea să urmeze. Au fost oameni care au simțit, poate că au avut și informații, care fuseseră în Guvernul meu și au vrut să plece. A fost ciudat pentru mine când Anton Vătășescu a spus: „Eu plec, aș vrea, dacă se poate, să merg ambasador." A continuat: „Lucrurile se vor împuți, vom fi atacați, va fi dur.", poate avea ceva informații. Stolojan a vrut să plece – el sigur avea informații din zona SRI. Poate și Vătășescu, nu știu. Dar ei au fost sfătuiți: „plecați!" și au plecat, iar ultimele luni de guvernare au fost într-adevăr complicate. Am reușit totuși un lucru remarcabil. În august 1991, după o dezbatere grea în Parlament, de peste două luni, am adoptat legea fundamentală a reformei, legea privatizării. Era o lege foarte bine gândită, făcută împreună cu doamna Rodica Balaban, românca de origine, căsătorită cu un important om de afaceri american; dar și alături de Adrian Severin și mulți alți. A fost o lege foarte bună, care proteja fiecare unitate economică în mod echitabil. După o luptă complicată în Parlament, am adoptat-o. La promulgare, la Iliescu, am văzut că întârzie.

L-am sunat: „— Uite, e nevoie de legea asta, sunt și o serie de angajamente internaționale, de investitori pentru care legea e foarte importantă." S-a rățoit: „— Dar de ce mă forțezi? Eu trebuie să mă lămuresc dacă legea asta nu e de fapt o mare greșeală." La el nu era numai impulsul venit de la Bârlădeanu și Marțian, ci și propria lui convingere; toată structura lui de gândire ideologică era împotriva proprietății private și a privatizării. Până la urmă, totuși, conștient de necesitatea și impactul legii, a promulgat-o, pentru ca după căderea Guvernului Roman și încheierea Guvernului Stolojan care a blocat-o, a venit Guvernul Văcăroiu care a îngropat-o. E foarte grav ce s-a întâmplat, pentru că acolo sunt rădăcini ale jafului și lichidării din privatizările ulterioare. O lege a privatizării, care era corectă și proteja unitățile economice de abuzuri, dacă ar fi fost lăsată să își facă drumul, ar fi evitat multe dintre episoadele urâte ale privatizării.

Pactul de la Varşovia dizolvat

Dizolvarea Pactului de la Varșovia a fost hotărâtă așa cum am povestit, la 7 iunie 1990 la Moscova. Atunci Gorbaciov a cerut un răstimp suficient de lung pentru ca toate dispozitivele militare să fie retrase din Europa Răsăriteană sau scoase din operativitate. De altfel, retragerea trupelor sovietice din Polonia, Germania de Est, Ungaria, Cehoslovacia a fost pentru Uniunea Sovietică un adevărat coșmar. Mari cantități de tehnică militară de luptă și nenumărați soldați au trebuit să fie trimiși spre Uniunea Sovietică. S-a hotărât ca ultima întâlnire la vârf a Pactului de la Varșovia, care să consemneze dizolvarea acestuia să fie la Praga în 1991, la 1 iulie. Nu întâmplător, s-a ales orașul Praga, ținând cont de invazia din 1968. Nu a venit Gorbaciov după cum era de așteptat; nu putea să vină la o înmormântare pe care nu și-o dorea. Din partea Uniunii Sovietice a venit Ghenadi Ianaev, cel care urma să fie actor principal al puciului de la Moscova cu doar o lună și jumătate mai târziu. Când ne-am dus acolo, din fericire pentru noi, reușisem blocarea ratificării tratatului de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică. Într-adevăr după o serie de tratative duse cu Uniunea Sovietică duse de Ministerul de Externe în aprilie 1991, Iliescu a semnat la Moscova, Tratatul de bună vecinătate cu URSS. În sine acest tratat era susținut de Occident pentru susținerea deschiderii realizată de Gorbaciov. Adică pentru dispariția Cortinei de Fier. Au semnat asemenea tratate și Polonia și Cehoslovacia și Ungaria. Însă eu constatasem în decursul negocierilor – există rezoluțiile mele pe documentele MAE – că în text se propunea și o formulare prin care orientarea

României în ceea ce privește securitatea sa națională era supusă unei prealabile înțelegeri cu URSS. Evident că așa ceva nu exista în tratatele cu celelalte țări mai sus amintite și nu trebuia să existe nici într-al României. Din păcate, în tratatul semnat de Iliescu a rămas formularea care știrbea dreptul României la o politică de securitate independentă. La întoarcerea lui Iliescu de la Moscova i-am spus că acele prevederi care ne leagă de URSS sunt inacceptabile pentru că intră în conflict cu angajamentele noastre asumate în politica externă, pro-occidentală. Iliescu a înțeles situația și m-a întrebat ce putem face. Din fericire în legea constituțională care ținea atunci loc de Constituție era prevăzut că revine primului-ministru îndatorirea de a supune Parlamentului spre ratificare tratatele internaționale semnate de președinte. Prin urmare – am zis – nu trimit tratatul spre ratificare. Legal România nu a avut un tratat cu URSS. Să fi ratificat acel tratat, ne duceam acolo cu mâinile legate. Așadar, eram dezlegați de vreo obligație de securitate față de Uniunea Sovietică. Au luat cuvântul toate marile personalități ale vremii, Vaclav Havel, Lech Walesa și toți au declarat că dizolvarea Pactului de la Varșovia nu este decât rezultatul prăbușirii sistemului comunist care ne eliberează de orice fel de obligație față de Uniunea Sovietică.

Acolo s-a întâmplat un lucru simpatic: fiind la Praga, s-a propus ca acei prezenți să adopte o declarație comună prin care să condamne invazia din 1968 a Pactului de la Varșovia la care noi am reacționat imediat spunând: „România nu are de ce să exprime regrete pentru că România nu a fost prezentă la acea invazie." În fine, iată și un lucru bun care venea din trecut din considerente foarte politice și de ordin personal, desigur, dar și cu o certă doză de patriotism: Ceaușescu refuzase participarea la invazie. A fost momentul lui suprem de glorie și unul foarte bun pentru România. Dar a fost simpatic momentul când am spus: „Noi nu avem de ce să ne exprimăm regretul; noi nu am fost acolo." Lucru care a creat, așa, un pic de nedumerire: se uitase acest fapt! La ora aceea, noi eram deja destul de bine angajați într-o relație cu NATO. Am povestit

despre scrisoarea mea către Manfred Wörner din 24 iulie 1990, despre vizita mea la Cartierul General NATO. De altfel, prima vizită pe care a făcut-o Secretarul General Manfred.

Wörner într-o țară fostă socialistă după dispariția Pactului de la Varșovia a fost în România în zilele de 4-5 iulie 1991, adică imediat după dizolvarea de la Praga, fiind la București atunci și adjunctul secretarului de stat al Statelor Unite, Thomas Pickering. Lucrurile acestea au o anumită semnificație și astăzi. Cu aceeași condiție: să nu fie uitate din cine știe ce calcule politice meschine și totodată străine de interesul național.

Puciul de la Moscova. „Asta nu schimbă drumul nostru."

Un alt episod semnificativ pentru destinul reformei în România este reprezentat de puciul de la Moscova. Acum, după tot acest timp, aș adăuga în descrierea lui, puciul de la Moscova *trăit*, nu *făcut*. Chiar în ziua puciului de la Moscova urma să țin o conferință la Madrid, în austerul palat *El Escorial* al Regelui Filip al II-lea unde eram invitat într-un ciclu cultural-politic de conferințe. Îmi alesesem tema *Reformă și Modernitate*. Lucrarea era o trecere în timp a destinului românesc și afirmarea obiectivului cu care mi-am început misiunea de prim-ministru și anume aducerea României în modernitate. Așa cum știm și astăzi, România suferă de o dureroasă înapoiere, un grav deficit de modernitate și civilizație, din nefericire, unul istoric.

Mă aflam la Escorial când a venit vestea că la Moscova s-a declanșat puciul grupului celor mai conservatori, de fapt reacționari, dintre cei care erau încă la conducerea Uniunii Sovietice, urmat de arestarea lui Gorbaciov în vila lui de vacanță de la Soci. Atunci lumea occidentală a tremurat cu adevărat pentru ceea ce putea să se întâmple, purtând sentimentul că imensa cucerire datorată în bună măsura depășirii Cortinei de Fier, de fapt a dizolvării Cortinei de Fier, ar putea fi dată la întors. Mai ales în Occident, liderii politici nu înțelegeau cât de năruit era sistemul sovietic în interiorul lui. Când am auzit de puci, nu am fost atât de îngrijorat, poate tocmai pentru că trăisem într-o țară unde sistemul comunist se năruise, unde respingerea sistemului era cvasiabsolută și unde

până și instituțiile de forță care trebuiau să mențină regimul în viață renunțaseră în fapt la o asemenea acțiune sau intenție.

M-a sunat imediat prim-ministrul Felipe Gonzáles, care m-a întrebat ce părere am despre evoluția scenei politice de la Moscova. I-am spus că nu cred că Gorbaciov va fi înlăturat prin acest puci. Grija lui era tocmai pentru Gorbaciov; așa cum am mai spus și în alte episoade; Occidentul, în genere, avea o mare prețuire pentru Gorbaciov și pe bună dreptate. Fără deschiderile formidabile, perestroika și glasnost, pe care le-a operat ca direcție strategică începând cu 1986 în Uniunea Sovietică, nu ar fi fost posibilă eliberarea țărilor așa-zis socialiste, de sub regimul de dictatură și nu ar fi fost posibil marele dezgheț în relațiile Est-Vest. Prin perestroika, Gorbaciov a crezut că există o combinație între un regim sovietic transparent și mai liberal, așezat într-o economie de piață, și sistemul politic – mai ales ansamblul statal sovietic, lucru care s-a dovedit absolut imposibil, după cum s-a putut vedea chiar ca urmare a puciului. Însă el se bucura de o foarte mare apreciere și considerație, de aceea și întrebarea lui Felipe Gonzáles: „Ce crezi că se poate întâmpla cu Gorbaciov și ce se poate face?", urmând să ne întâlnim. I-am spus că îmi țin conferința la Escorial, așa cum era prevăzut, și apoi plec imediat în țară. Am luat legătura cu Iliescu și spre surprinderea mea am găsit un om foarte îngrijorat. Unul dintre capii puciului era Ghenadi Ianaev, ori Ianaev fusese coleg cu el, îl cunoștea. S-a spus de multe ori că Iliescu ar fi fost coleg cu Gorbaciov, dar nu este adevărat. Nu avusese nicio întâlnire cu Gorbaciov, însă cu Ianaev chiar a fost coleg de facultate sau de universitate, nu știu cu exactitate. I-am spus:

— Dacă tot ai fost coleg cu Ianaev... nu încerci să iei legătura cu el să vezi ce intenții are? Nu te costă nimic. Evident nu ai să îi spui că te întorci la situația de dinainte, dar poți să îl întrebi; poate îți spune ceva despre intențiile lui mai ales într-o asemenea situație." Puciștii aveau nevoie să comunice. Nici azi nu știu dacă Iliescu a încercat sau nu să ia legătura cu Ianaev. I-am comunicat din nou lui Felipe Gonzáles că am vorbit cu Iliescu și din câte știu eu, cunoscându-l pe

Ianaev, poate reușește să ia legătura, iar Felipe era foarte mulțumit că, poate cine știe, există un canal de comunicare pe această temă. I-am spus lui Iliescu că vreau să mă întorc în țară cât se poate de repede. Mi-am ținut conferința și am avut două întâlniri foarte interesante după conferință. Însă, bineînțeles că după conferință, fiind singurul lider din Est prezent la Madrid tocmai în acel moment, m-am trezit cu toate televiziunile spaniole peste mine, fără excepție, care mă întrebau același lucru: „Ce se va întâmpla?" Am fost destul de reținut, însă am spus un lucru categoric și acesta a fost relevat de presa spaniolă și nu numai – cred că erau și corespondenți de presă ale unor ziare importante din Europa și Statele Unite – și anume că, în orice caz, *asta nu schimbă drumul nostru*. Era o afirmație categorică.

Presa a insistat cu aceeași întrebare:

— Dacă se produce o schimbare în sensul reîntoarcerii la mijloacele sovietice cunoscute cum veți face față?

Reacția mea a fost clară:

— Dacă a fost atât de grea și tragică, cu vărsare de sânge, cucerirea libertății, eu nu cred sub nicio formă că se mai poate produce o întoarcere înapoi în România. Aici mărturisesc că eram cam optimist, pentru că atunci când am venit în țară am văzut că fuseseră nu puțini, mai ales vechi militari sau ștabi comuniști care aplaudau gândindu-se că s-ar putea să se reîntoarcă vremurile când ei erau stăpânii României.

S-a întâmplat ca după conferință să se apropie de mine un om care a început să îmi vorbească în limba română, și mi-a spus:

— Eu sunt Horia Vintilă.

În acel moment nu știam clar cine este Horia Vintilă, știam că este un scriitor român exilat de multă vreme și că ar fi avut simpatii legionare, dar am fost sincer încântat de felul în care îmi vorbea, într-o limbă română curată, frumoasă și bineînțeles că am fost încântat când mi-a spus:

— Știți, aș vrea să vă felicit pentru programul dumneavoastră de reformă, este cel mai îndrăzneț program de reformă de care România avea nevoie și vă urez tot succesul spre binele poporului

nostru și al României, de o manieră foarte caldă și în același timp firească, așa cum îi stă bine unui mare intelectual, unui mare om de cultură. Sincer, m-am simțit bine.

Am sunat la București, să aflu când anume aș putea să plec spre țară. Felipe Gonzáles mi-a spus că îmi poate pune la dispoziție un avion. I-am spus că nu se cade și că îmi trimite un avion de acasă. Când colo, mi s-a transmis de la cabinetul meu că Iliescu nu dăduse aprobarea pentru ca avionul oficial să plece spre București. Am luat legătura cu Ministrul Apărării care era Nicolae Spiroiu, un om foarte apropiat:

— Nicule, ce e cu povestea asta?

— Nu știu foarte bine despre ce e vorba, dar eu vă asigur că o rezolvăm.

Ca să fiu sigur am luat legătura și cu Traian Băsescu care era Ministrul Transporturilor. Băsescu imediat a spus:

— Da, domnule prim-ministru să nu aveți nicio grijă, vă trimit eu un avion, dacă ei nu vă trimit avionul.

Până la urmă bineînțeles că Nicolae Spiroiu a făcut ce trebuia și a venit avionul oficial, cel prezidențial.

O altă întâlnire care a avut loc acolo, foarte scurtă, a fost cu George Uscătescu, un om foarte respectat, ca și Horia Vintilă de altfel. Sigur, cartea lui Horia Vintilă, *Dumnezeu s-a născut în exil*, a avut și are un mare și binemeritat succes. Fac un arc peste timp: am văzut cum de curând institutul Wiesel a trimis o scrisoare pentru ca să i se retragă titlul de cetățean de onoare al orașului Târgu Jiu atribuit la centeranul nașterii lui Horia Vintilă, o scrisoare care, prin felul dogmatic în care a fost redactată, mi-a displăcut: faptul că Horia Vintilă a avut simpatii legionare, nu e atât de evident, însă el a publicat în *Sfarămă Piatră*, o revistă care era clar legionară. Acolo apar, din păcate, vreo două aprecieri ditirambice ale lui Horia Vintilă în momentele de ascensiune ale lui Hitler din 1934-1935. În contexul în care au fost oameni de cultură precum Mircea Eliade, Emil Cioran, Nichifor Crainic, Constantin Noica, nume ce au avut simpatii legionare în acei ani de apariție a „Gărzii de Fier", Horia

Vintilă nu era un om care să merite scrisoarea aceea scrisă din partea institutului Wiesel, în 2015. Dar trebuie să mai adaug ceva. Antisemitismul e o boală ce a avut consecințe atât de monstruoase încât nu încetez să mă întreb de ce mai există. De ce e incurabilă, nu doar în rândul unor oameni fără multă școală, ci și în rândul intelectualilor? Prejudecățile și chiar minciunile absolute pot fi din nefericire mai puternice decât adevărul pe deplin documentat. Fiindcă rămân totuși optimist. Am un sentiment de recunoștință și pentru Gheorghe Brătianu, ale cărui cuvinte sunt înscrise simbolic la intrarea în Memorialul de la Sighet, unde a fost întemnițat și a murit: „Adevărul rămâne, oricare ar fi soarta acelora care l-au servit." Fie și numai pentru această frază, Gheorghe Brătianu e nepieritor.

George Uscătescu a fost și el un mare om de cultură, profesor, filosof; a publicat în Spania și a fost foarte apreciat. Uscătescu s-a luptat ca să promoveze valorile românești în Spania, un lucru pe care trebuie să îl pomenim fiindcă e drept să o facem. M-am mai întâlnit cu George Uscătescu ulterior și am avut cu dânsul o relație bună și tot așa a vorbit frumos despre încercarea noastră de reformă.

Am ajuns la București. Pe aeroport mă aștepta Gelu Voican Voiculescu care era senator, însă nu mai făcea parte din Guvern de multă vreme, dar a ținut să fie acolo și mi-a spus:

— Dragă Petre, îți spun că aici există o aripă a vechilor oameni din aparatul ceaușist, cu influență asupra lui Iliescu care nu văd cu ochi așa răi puciul de la Moscova.

Iliescu a dat o declarație față de puciul de la Moscova foarte atentă, în termeni ocolitori, necondamnând puciul de la Moscova. Eu deja fiind la Madrid, am convocat Guvernul. La această ședință de Guvern s-a întâmplat un lucru remarcabil de interesant și frumos: le-am spus colegilor ce gândeam și că sunt convins că poziția guvernului nostru este foarte importantă. Am propus să redactăm o declarație în această privință imediat; nu exista niciun fel de schiță, ne-am hotărât să o facem pe loc:

— Fiecare să spună ce crede, eu cred că sensul declarației este condamnarea puciului.

A ieșit o declarație sinceră și frumoasă. Andrei Pleșu a scos o frază memorabilă spunând: „Nu mai vrem să vedem tancuri întoarse de guverne împotriva propriului popor." După ce am dat această declarație, m-a convocat Iliescu care era foarte furios:

— Cum v-ați permis? Eu o să mă dezic de voi. Ai văzut care era tonul pe care l-am dat, acela e cel potrivit. Declarația voastră este războinică. Chiar astea au fost cuvintele pe care mi le-a zis. Eu nu am cedat și i-am spus:

— Faceți cum credeți, dar asta este poziția noastră. În acel moment relația mea cu Iliescu era deja destul de deteriorată.

Foarte repede apoi puciul s-a dezumflat, pentru că așa cum bănuiam eu, armata, chiar și KGB-ul nu au fost pregătite și nici dornice să urmeze cursul indicat de puciști. Gorbaciov și-a reluat funcția de președinte, însă zguduirea a arătat că Uniunea Sovietică, ca și imperiu era în stare de disoluție și imediat după aceea au urmat declarațiile de independență ale statelor componente ale Uniunii Sovietice. S-a întâmplat însă, că această declarație a noastră a fost cea mai radicală și în același timp foarte bine construită dintre toate declarațiile care au fost date. Occidentul a fost măsurat în reacție tocmai pentru că nu știau ce se întâmplă; se temeau așa cum am spus că se putea să se producă o reîntoarcere, încercau să îl protejeze pe Gorbaciov. Ziarul american de cea mai mare circulație *USA Today*, cu un tiraj zilnic de 6 milioane de exemplare, a publicat pe prima pagină o fotografie a mea și o relatare a declarației noastre. Este unul dintre momentele cele mai frumoase din istoria guvernului pe care l-am condus și când știm cât de puternică, chiar decisivă, poate fi imaginea în prezentarea media, acea recunoaștere a calității guvernului stă mărturie pentru ceea ce reușisem noi ca schimbare de mentalitate, nu doar în sens economic sau politic.

KGB-ul știa

Aveam să plătim scump pentru această îndrăzneală pentru că există o legătură, cunoscută astăzi, între reacția noastră împotriva puciului de la Moscova și Mineriada care a urmat la o lună după aceea.

La câteva zile după alungarea guvernului meu, m-a sunat prim-ministrul din Moldova, Valeriu Muravschi, un bun prieten. Mi-a spus că mă căuta fără succes, încă de dinaintea declanșării Mineriadei. Într-adevăr, noi stabilisem un telefon direct care, speram noi, să nu fie ascultat de KGB. El mă suna pentru a mă informa că în presa de la Moscova, atunci când la București nimeni nu se gândea la o Mineriadă, apăruse știrea că Guvernul de la București va fi înlăturat. KGB-ul știa, iar noi românii nu știam. Ba unii, câțiva, știau. Telefonul direct cu Chișinăul nu a funcționat exact cu câteva zile înainte de Mineriadă și Muravschi nu a putut să mă prevină despre zvonul moscovit. Dar nici serviciul nostru diplomatic de la Moscova!

Lucrurile s-au precipitat, Iliescu a fost foarte nemulțumit de declarația Guvernului, iar oamenii din echipa lui politică au căutat să speculeze această nemulțumire a lui, lucru care s-a văzut în momentele Mineriadei despre care voi vorbi în alt episod. La șase zile după puci Republica Moldova și-a declarat independența și România a recunoscut imediat această independență.

Oameni cu o aparență de radicalitate naționalistă s-au arătat foarte nemulțumiți. Cum am putut să recunoaștem statul moldovean când acesta este parte integrantă a României? O poziție

totalmente lipsită de realism politic și chiar contrară intereselor României? În momentul când s-a întâmplat lucrul acesta relația noastră cu Republica Moldova era foarte bună și aveam deja un plan comun de dezvoltare integrată pe care îl alcătuisem împreună cu Valeriu Muravschi. Pregătisem o serie de acțiuni care să conducă la o convergență firească și benefică pentru apropierea sentimentelor poporului basarabean de România. Între ele amintesc de inițiativa înființării Academiei de Studii Economice la Chișinău. L-am trimis acolo pe un apropiat om al meu, profesor de economie, Paul Bran, care a reușit de o manieră excepțională în misiunea sa. Am venit în ajutorul fraților noștri, cum se zice frumos când nu e vreo ironie la mijloc, în multe împrejurări. Însă ideea unirii cu România pe fondul destrămării Uniunii Sovietice era categoric respinsă de Occident. N-avem decât să judecăm la rece cum s-a destrămat tragic Iugoslavia la mai puțin de doi ani după acel val de independențe proclamate de fostele republici sovietice.

Să nu fi fost Mineriada și într-adevăr ducerea României cu ani în urmă și blocarea mersului României spre valorile occidentale și democratice, probabil că în cursul acesta al construirii unei strategii comune cu Republica Moldova s-a fi putut ajunge departe și poate că am fi reușit să întărim atunci sentimentul pro-unionist. Mineriada, lovitura de stat și înlăturarea guvernului Roman sigur că au blocat această șansă; așa, de fapt, se încheie Puciul de la Moscova, când România, pe firul consecințelor puciului, se îndreaptă spre Mineriada ce va fi declanșată la 24 septembrie 1991.

Septembrie 1991. Mineriada minerilor şi cea politică

A venit și momentul greu să povestesc despre Mineriada din 1991, pe care istoricii au caracterizat-o ca fiind lovitură de stat, cu temei. Eu la vremea aceea am caracterizat-o ca fiind o lovitură de forță de tip bolșevic. Cred că aveam și eu dreptate. Cu câteva zile înainte de venirea minerilor care s-a produs în 24 septembrie, pe 15 septembrie, ca în fiecare an, la Țebea, avea loc o mare adunare populară în memoria lui Avram Iancu. Am participat împreună cu Iliescu la acea adunare populară din 1991. Îmi este foarte vie în minte primirea de care ne-am bucurat, simpatia oamenilor, care era excepțională, entuziasmul era evident. Însă, la un moment dat, Iliescu mi-a spus că trebuie să mă întâlnesc cu Miron Cozma: „Ei au niște revendicări; încearcă să le rezolvi." M-am întâlnit cu Miron Cozma care era în același timp agresiv și alunecos; agresiv pentru că, în mod cât se poate de demagogic, vorbea despre niște revendicări ale minerilor din Bazinul Văii Jiului care nu fuseseră satisfăcute. Ei tot cereau și cereau în timp ce producția lor de cărbune scădea în continuu. Eu eram conștient că mare parte din activitatea minieră, care în special în Valea Jiului se făcea printr-o subvenție foarte mare, nu avea sens. Cu toate acestea viața lor se îmbunătățise foarte mult printr-o serie de hotărâri ale Guvernului începând chiar cu ianuarie 1990 când am restabilit niște drepturi care fuseseră anulate de către Ceaușescu.

I-am spus lui Miron Cozma că avem un plan economic, cu calcule economice și i-am indicat că de această temă se ocupă ministrul Eugen Dijmărescu care era viceprim-ministru și Ministru de Finanțe și care în mod foarte profesionist și riguros demonstrase care era situația reală și faptul că aceste revendicări erau întru totul nerealiste și injuste, dar i-am spus lui Miron Cozma că se va discuta solicitarea lor. Acest episod a avut loc în 15 septembrie. Într-adevăr, în 21 septembrie, Dijmărescu m-a informat despre discuții cu reprezentanții minerilor din Valea Jiului și ele au continuat vreo două zile. Liga minerilor din Valea Jiului, condusă de Miron Cozma, dăduse un comunicat de chemare la grevă generală în Valea Jiului, dar ca urmare a discuțiilor și a unui acord semnat de către Guvernul României, prin Eugen Dijmărescu și de ei, Liga Minerilor a dat un comunicat de anulare a chemării la grevă. Când colo, în ziua de 24 septembrie, am fost anunțat de plecarea masivă a minerilor, mai mulți decât la Mineriada din iunie 1990. Plecarea, de la bun început, a fost făcută în mod agresiv, cu trenuri blocate de către ei, complet nejustificat, dacă ținem cont că dăduseră ordinul de anulare a grevei. Minerii au folosit niște propoziții foarte agresive și irațională, la fel ca ordinele pe care le dădea acest Miron Cozma, evident mânat de undeva din spate. O întreagă epopee dintre cele mai urâte s-a dezvoltat pe parcursul drumului de la Petroșani până la București. S-a încercat apoi oprirea actelor teroriste: minerii au obligat mecanicii de locomotive, sub amenințarea cuțitelor, să continue drumul. Lucrurile acestea au fost cercetate și în foarte mare măsură sunt documentate în raportul Comisiei Parlamentare de anchetă a Mineriadei, care a fost adoptat după o lungă investigație de aproape șase luni.

Eu vreau să povestesc despre lucrurile acelea care au avut o semnificație mai specială și care luminează, de fapt, prin ele însele, prin forța impactului, ceea ce s-a întâmplat. Până la urmă, întotdeauna te întorci la relațiile umane care definesc tabloul desfășurător. Este clar că cei care i-au instigat pe mineri au pierdut controlul asupra lor.

Actele de violență ale minerilor de la București sunt abominabile. Încercarea de a disloca ușa de intrare a guvernului cu lanțuri trase de un camion rămâne în memoria tuturor. Cei zece mii de mineri așezați în fața guvernului și Miron Cozma care striga:

— Să vină Roman aici! Să vină Roman aici! sunt lucruri care țin de barbarie. Dar erau și unii care se bucurau, pentru că așa se întâmplase din păcate. Din noianul acela de precipitare a evenimentelor sunt unele amintiri mai pregnante. Momentul în care în biroul lui Iliescu, la Cotroceni, am redactat un comunicat este unul dintre acestea: Documentul este în facsimil în raportul comisiei parlamentare în care am găsit spusele mele categorice: „În fața actelor teroriste nici nu poate fi vorba de demisie." Demisia fusese sugerată de către Virgil Măgureanu, care pusese la cale această poveste, desigur susținut de Alexandru Bârlădeanu. El spunea deschis că acum este important ca guvernul să își dea demisia, la care eu am spus că în fața actelor teroriste nici vorbă nu poate fi de așa ceva. Îmi amintesc și promisiunea lui Ion Iliescu care s-a dovedit a fi mincinoasă, că se va forma un nou guvern: anume, el împreună cu mine, vom forma un nou guvern de unitate națională pentru a face față acestei situații. În acel moment încă părea inacceptabil ca barbaria minerilor să hotărască soarta unui guvern ales în mod absolut democratic.

La un moment dat mi-a telefonat; eram la Parlament la Camera Deputaților care funcționa pe Dealul Mitropoliei, sediu care astăzi a intrat în proprietatea Patriarhiei – nu am ce comenta aici. Senatul se afla în fosta clădire a Comitetului Central. Iliescu mă întreabă: „— Pot să spun că ți-ai dat demisia?" la care eu i-am răspuns: „— Poți să spui ce dorești, eu punctul de vedere mi l-am spus deja." După care el a anunțat că mi-am dat demisia. Dar acest anunț nu l-a făcut el, ci l-a făcut în plenul ședinței de Senat Alexandru Bârlădeanu: așa o demisie trebuie să existe nu dintr-o vorbă, trebuie ca eu să o anunț public sau să existe un document: așa ceva nu a existat pentru că nu am făcut-o. După ce minerii au pătruns în plenul

ședinței Camerei Deputaților, Ion Rațiu le-a spus: „— Mergeți la Cotroceni!"; ei însă au fost primiți cu aplauze. Au fost primiți cu aplauze, în sala unde avea loc congresul PNȚCD; spre surprinderea mea Doina Cornea i-a salutat. Urâte momente.

Când Cozma a ajuns la Cotroceni, Iliescu era deja pregătit să facă orice fel de concesii; și a făcut o concesie cu consecințe extrem de grave și anume, a acceptat să semneze în calitate de președinte un comunicat comun cu șeful bandiților, cu Miron Cozma. Ironia sorții este că în acest comunicat, după ce la punctul 1 se spune că guvernul Roman și-a dat demisia, la punctul 2 ce a cerut Miron Cozma? Ca toate măsurile puse de acord cu guvernul Roman să fie aplicate de îndată de noul guvern! Adică guvernul Roman cel care trebuia demis pentru că ei așa cereau, era în același timp guvernul la care ei făceau referință, cerând ca hotărârea să fie făcută. Această Mineriadă a provocat niște daune enorme României în planul imaginii internaționale, dar și în mod concret economic. O comisie condusă de către Eugen Dijmărescu a făcut un raport cu privire la pagubele care se ridicau la miliarde de dolari, dar pagubele de imagine nici nu le putem estima. Iliescu părea mulțumit de faptul că el ar fi pus capăt acestei mineriade, fără să țină cont de prețul plătit de țară. Eu aș fi putut să nu fiu prezent, pentru că pe 25 septembrie trebuia să fiu la Viena unde aveam o întâlnire foarte importantă cu cancelarul Austriei, Franz Vranitzky. Reușisem un lucru cu adevărat remarcabil, de care Iliescu era conștient și anume să lansez odată cu Vranitzky el Planul Dunărea, care era un vast program de punere în valoare a Dunării ca principală cale de navigație a Europei și de lansare a unui plan economic pe tot bazinul Dunăre-Marea Neagră. Avusesem o relație foarte bună cu Franz Vranitzky și am avut și în continuare. Iliescu a spus „du-te la Viena, acesta este un fapt istoric". Pentru mine însă asta însemna un act de lașitate ceea ce slavă Domnului, nu mi s-a întâmplat niciodată în viața mea. Prin urmare am decis să rămân și să-i înfrunt. Dacă aș fi plecat probabil că aș fi fost demis cu „acte în regulă" cum se spune. Adică

s-ar fi spus: „Uite, e acolo, dar s-a întrunit Parlamentul și ce să vezi, legislativul e de părere că guvernul Roman trebuie demis." Sau poate că ar fi fost și o încercare de a normaliza lucrurile pe altă cale dar nu văd cum. Viorel Ursu care era Ministru de Interne m-a asigurat că trupele de jandarmi erau pregătite să se lupte cu minerii și au fost împiedicate să acționeze. Nici acum nu îmi este clar cum s-a întâmplat lucrul acesta fără ca ministrul de interne să fi fost de acord. El susține că trupele de jandarmi erau pregătite acolo lângă Palatul Victoria și că ar fi fost normal ca să intervină în timp ce Iliescu și toți cei din jurul lui erau categoric împotrivă.

Este momentul care pune capăt guvernării Roman. Această guvernare care a mai continuat câteva zile până a fost instalat Theodor Stolojan ca prim-ministru, ca variantă de tranziție să spunem, până la alegerile care urmau să aibă loc în luna mai 1992; până la urmă acestea au avut loc la sfârșitul lui septembrie 1992 și acele alegeri care au avut ca rezultat formarea unei majorități numită Patrulaterul Roșu, adică toate partidele care își aveau sursa politică în regimul lui Ceaușescu au format o majoritate care a blocat practic România pentru următorii patru ani cu consecințe deosebit de grave până când, din fericire, în 1996 am câștigat alegerile împotriva lui Iliescu în alianță cu CDR, cu președintele Emil Constantinescu și am restabilit integral România pe șinele drumului către democrație și alianța occidentală.

Mineriada dărâmării Guvernului Roman a adus aprecierea că acest Guvern a fost o echipă de sacrificiu. Recitind acum lucrarea cu numele acesta, *Echipa de sacrificiu – din culisele guvernării postrevoluționare*, bazată pe stenogramele ședințelor de guvern din perioada 5 ianuarie 1990 – 5 februarie 1991, am găsit ce spuneam eu colegilor la 5 octombrie 1990: „Se va pomeni, poate, în istorie, că am fost un guvern de sacrificiu. Eu aș vrea să se spună treaba aceasta, pentru că este adevărat. Dar nu în sensul că ne-am sacrificat fără efecte. Doresc să se spună că acest guvern s-a sacrificat și a reușit, întrucâtva, să scoată țara din necaz."

Sacrificarea noastră a venit din ficțiuni propagandistice care au devenit voit, iar nu la întâmplare, așa-zise adevăruri. Cât timp ficțiunile pot ține locul adevărului? Mult, din păcate. Eu rămân statornic slujitor spuselor Apostolului Pavel: „Noi nu avem putere împotriva adevărului ci numai împreună cu el."

Pentru a avea o imagine clară și veridică a tensiunii extreme în care am guvernat în cea mai mare parte a celor 22 de luni – guvernarea provizorie și cea rezultată din alegeri, ambele cu forță legitimă, este suficientă lectura cărții amintite. Am recitit-o și eu de curând. Și m-am întrebat, pur și simplu, cum de am reușit să fac față acelor permanente confruntări și acuzații fabricate? Cele induse, din interese politice, sau din interes pur personal, erau în totalitate nejustificate. Cred că tăria atitudinii mele venea din convingerea intimă că marea majoritate a românilor aveau încredere în mine mai puternică decât zgomotele străzii, manipulările din presă și declarațiile ostile din Parlament.

Din această carte, poate că merită să amintesc de cuvintele lui Andrei Pleșu din ședința guvernului din 7 ianuarie 1991: „Lucrul esențial l-ați spus (n.m. Petre Roman) când ați constatat că drama noastră este că avansăm spre capitalism cu ajutorul unor comuniști... într-o perioadă de tranziție, este nevoie de timp. Așa a fost și la Revoluția Franceză... s-au tăiat între ei. Este nevoie de timp. Părerea mea este că guvernul acesta este o structură care are, comparativ cu altele, cel mai mic număr de oameni vechi, din punctul de vedere al gândirii. De ce să plecăm noi?"

O întâlnire care anunța viitorul

După ce guvernul meu a fost înlăturat prin Mineriada la care minerii au fost purtătorii de bâte și lanțuri și producători de oribile violențe, dar nu și cei ce au gândit-o și planificat-o, eu continuam să fiu președintele FSN. Chiar și Bârlădeanu sau Măgureanu, cu atât mai mult Iliescu, se temeau să forțeze un desfășurător bolșevic, adică lichidarea, cel puțin politică, a celui desemnat ca dușman. Însă, au mobilizat suficientă presă, care trebuia să mă atace din cât mai multe unghiuri posibile, reale sau inventate. Unul dintre atacuri a fost acuzația că – în calitate de președinte FSN – nu mă străduiam, ba chiar blocam, mobilizarea partidului pentru referendumul ce urma în 8 decembrie 1991, să aprobe textul Constituției, votat în Parlament.

Nu era nimic adevărat. Însă era o temă pentru a mă blama. Iliescu, fie că el știa adevărul, fie că nu îi păsa, m-a acuzat public. „Face jocul forțelor reacționare", care împiedicau evoluția spre o societate democratic așezată. Lovitura cu adevărat reacționară și antidemocratică, prin care fusese evacuat guvernul Roman, trebuia să fie considerată doar un accident de parcurs. Asta da, gândire bolșevică! Parcursul următorilor ani a fost tocmai reluarea unor practici economice și politice contrare cursului reformei.

Înainte de Crăciun, mi s-a acordat dreptul de a merge cu familia într-o mică vilă de la Predeal, plătind, desigur, tariful de cazare. Astăzi, mă gândesc că nu ar fi trebuit să utilizez acea „bunăvoință".

Cu o zi sau două înainte de Crăciun, am fost sunat de academicianul Eugen Simion, care mi-a spus că ar dori să vină împreună

cu Marin Sorescu, să purtăm o discuție. Au venit la Predeal, i-am primit cu sinceră bucurie. Discuția a început-o Eugen Simion. El spunea: „Noi am venit fiindcă avem convingerea că ruptura tandemului Iliescu-Roman e nefirească, și poate avea consecințe rele pentru mersul democrației și chiar pentru evoluția României." Marin Sorescu ne privea atent, însă nu rostea niciun cuvânt. Eugen Simion părea sincer îngrijorat de consumarea, până la capăt, a conflictului dintre mine și Iliescu, și credea că este unul mai mult întreținut, decât de fond. I se părea că sunt suficiente idei care încă ne-ar putea readuce într-un *modus vivendi* de colaborare și înțelegere. Insista asupra unei binevenite dualități de complementaritate. Eu aveam marea și necesara deschidere în Occident, iar Iliescu avea o bună înțelegere a realităților românești. Dar mie mi se părea că ar fi fost tot o cârpeală fără șansa de a face reformele. Avea, din cultura lui de om de stânga, o repulsie față de ceea ce numea o „dreaptă agresivă și revanșardă". Pentru mine însă lucrurile erau mult mai simple. Guvernul meu, care urmase – *contre vents et marées*, cum zic francezii – adică în ciuda unor mari greutăți și obstacole, un drum neabătut al reformei, exact așa cum aprobase Parlamentul printr-un vot cvasiunanim la învestirea mea și a întregului cabinet, fusese brutal înlăturat printr-o manevră mizerabilă. Ce fel de compromis personal sau politic urma să fac pentru a mă reapropia de Iliescu și pentru ce?

„Cred că sunt pe un alt drum deja", i-am răspuns lui Eugen Simion, în timp ce Marin Sorescu continua să nu spună nimic. Mai târziu, m-am apropiat de Eugen Simion și ne-am împrietenit, și am avut multe schimburi de idei și chiar o comuniune intelectuală cu prilejul colocviilor *Penser l'Europe*, organizate la inițiativa lui, începând cu 2002. În finalul întâlnirii de la Predeal, în care argumentele lui Simion nu au reușit să mă convingă, Marin Sorescu a spus: „Mulțumim pentru această întâlnire și discuție. E bine că am vorbit. Vă urez un Crăciun fericit și un an nou cu bucurii!" Viitorul politic a fost exact așa cum a indicat discuția. Iliescu, după alegerile

din 1992, a format o coaliție a partidelor cu prea multe rădăcini în regimul ceaușist, iar Partidul Democrat pe care l-am fondat a format opoziția în alianță cu CDR.

De curând Eugen Simion mi-a oferit cartea scrisă de el, *Cioran, o mitologie a nedesăvârșirilor*, în care am găsit un text care mi-a plăcut și pe care îl reproduc: „Suntem un popor zdrobit de istorie, poporul cel mai sceptic, fără iluzii, popor vegetativ. Nu-i prea inspirat în acest dialog (cu B. Ivry, apărut în *Newsweek*, în decembrie 1989) moralistul Cioran... Peste numai trei săptămâni poporul vegetativ, zdrobit de istorie, îl va contrazice." Cioran a recunoscut în 1990 că Revoluția Română i-a redat într-un fel sentimentul mândriei naționale.

Scrisoare adresată de prim-ministrul României, Petre Roman, secretarului general al NATO, Manfred Wörner, la 24 iulie 1990

Mr. Manfred Wörner
Secrétaire Général
de l'Organisation du Traité
de l'Atlantique du Nord

Guvernul României
Prim-ministrul
București
le 24 Juillet 1990

J'ai l'insigne honneur et le grand plaisir de vous adresser au nom du Gouvernement de la Roumanie et en mon nom personnel **l'invitation** d'effectuer **une visite officielle** en Roumanie, à une date aussi rapprochée que possible, en tant que hôte du Gouvernement roumain.

Je saisis occasion pour vous informer que le Gouvernement roumain a pris connaissance avec satisfaction du fait que, lors de la récente réunion au sommet de Londres, les pays de l'OTAN ont adopté une série de propositions qui – avec les propositions formulées par les pays du Traité de Varsovie à la reunion du Comité Politique Consultatif de Moscou, du Juin 1990, peuvent

contribuer à des pas concrets vers l'instauration, sur des bases nouvelles, de la sécurité sur notre continent.

Je suis persuadé que votre visite en Roumanie contribuera à une meilleure pérception des réalités roumaines et vous permettra de prendre connaissance directe de la manière dont nous agissons pour édifier et consolider une démocratie réelle et profonde, de l'ensemble du processus de reconstruction fondamentale de la société, sur la base du pluralisme politique et de la société civile, ainsi que des problèmes auxquels est confronté mon pays à présent.

Pendant les discussions que vous aurez, on pourrait aussi aborder les problèmes de la coopération entre la Roumanie et l'OTAN. Je voudrais, d'ores et deja, exprimer **le souhait de mon pays d'accréditer un ambassadeur** auprès de l'Organisation du Traité de l'Atlantique du Nord.

Dans l'attente de l'agréable moment de vous accueillir à Bucarest, je vous prie d'agréer, Monsieur le Secrétaire Général, l'expression de mes sentiments d'estime et de considération.

Petre Roman

Scrisoarea adresată de Nicholas Georgescu-Roegen[13] premierului Petre Roman în aprilie 1990

aprilie 1990
Vanderbilt University

Domnule prim-ministru,

Acum știm cu toții că Ceaușescu a fost un dictator unic în istoria popoarelor, singurul care și-a construit o Linie Maginot sub capitala statului prin care să înăbușe repede orice încercare de răzvrătire. Eroică, însă tragică, lupta prin care tiranul veninos și-a găsit sfârșitul – un sfârșit prea ușor pentru ceea ce merita – m-a făcut să plâng cu un ochi și să-mi arăt bucuria cu celălalt, o asimetrie pe care prietenii mei americani nu au putut să o înțeleagă dar pe care dumneavoastră desigur ați simți-o ca și mine.

[13] Nicholas Georgescu-Roegen (1906-1994) a fost unul dintre marii economiști ai secolului XX, considerat „părintele teoriei care leagă procesele economice de mediul înconjurător". A studiat matematica statistică la București, și-a luat doctoratul la Sorbona, s-a specializat în economie la Harvard, a predat la mari universități americane. La încheierea celui de-al Doilea Război Mondial a făcut parte din echipa de negociator cu Uniunea Sovietică, în calitate de ministru al Economiei în guvernul român. A părăsit România în 1948 și s-a stabilit în SUA. Paul A. Samuelson, laureat al premiului Nobel pentru economie, spunea: „Avem în Georgescu-Roegen un savant printre savanți, un economist printre economiști".

Am aflat mult mai târziu că sunteți fiul lui Valter Roman. Atunci am vrut să vă scriu fără întârziere despre împrejurările în care l-am cunoscut, însă am socotit că timpul dumneavoastră, în încercările grele prin care trecea și încă trece – biata noastră țară, era prea prețios dumneavoastră să fie solicitat de o scrisoare cu caracter mai degrabă personal.

Treptat, treptat am aflat mai multe lucruri despre evenimentele din țara unde am crescut și am învățat elementele de bază ale cunoștințelor mele și pe care nu am încetat să o iubesc cu toată inima. (Este de ordin public că în 1936 mi s-a oferit să rămân la Harvard University, însă dragostea de țara mea, care atunci avea nevoie cruntă de statisticieni și economiști, m-a făcut să refuz oferta.) Știrile care mi-au ajuns din țară de la „redeșteptare" încoace până la urmă m-au convins că trebuie să vă scriu, chiar dacă gestul meu ar putea fi inoportun, în care caz sper că veți avea în vedere puritatea intenției mele.

Ce socotesc extrem de semnificativ despre tatăl dumneavoastră este o linie care ar trebui să fie ținuta socială a tuturor, a intelectualilor în special, indiferent de culoarea politică pe care ar avea-o. Nu știu dacă știți că Valter Roman, ca director al Editurii Publice, fără să mă cunoască personal și fără să fi avut măcar vreo legătură cu mine, a hotărât să publice în traducere volumul meu *The Entropy Law and the Economic Process* (Harvard University Press, 1971) în colecția Idei Contemporane, în care a publicat multe alte lucrări, câteva personale. În alegere, așa după cum oricine poate constata din catalogul editurii, Valter Roman, deși cu vederi strict marxiste (sau poate tocmai de aceea) a fost condus de valoarea lucrării și nu de agreabilitatea autorului. Aproape fiecare pagină din volumul meu era plină de critici – fie esențiale, fie teoretice – ale doctrinei comuniste, însă Valter Roman a socotit că ideea principală prezentată acolo merită să fie răspândită și în România. A fost o decizie curajoasă, deci periculoasă. Desigur, volumul a trebuit să treacă prin furcile regimului. Ca să mărească șansa aprobării, Valter Roman a căutat să-și asigure sprijinul lui Ghiță Mihoc, fost rector al Universității și

o autoritate în teoria probabilităților. A reușit să atragă și sprijinul lui Barbu Zaharescu, pe atunci singurul comunist teoretician în România, precum și al lui Aurel Iancu, un economist capabil și familiar cu multe contribuții recente din străinătate (și, așa cum cred, avea o poziție fermă în partid). La toți trei, Valter Roman le-a oferit să scrie câte o secție din „Prefață". Barbu Zaharescu a fost încântat să poată să arate cât de greșită este interpretarea mea dată economiei politice dezvoltate de Marx. Nu știu dacă astăzi, zece ani mai târziu, el ar mai susține teza de atunci, nici dacă acei ceaușiști, care în timpul primelor mele vizite voiau să-mi demonstreze pedantic că numai comunismul conține toată înțelepciunea politică ar putea scoate capul la iveală de-acolo, de unde și-au primit răsplata.

Un episod arată însă cât de complicată a fost ducerea la bun sfârșit a proiectului lui Valter Roman. Cerberii poziției partidului mi-au cerut consimțământul ca unele pasagii din volumul original să fie excluse din volumul tradus, ceea ce am acceptat, cu condiția ca faptul omisiunii să fie recunoscut în „Prefață". Eram cu totul sigur că proiectul se va înfunda, deoarece nu contam pe corifeii ceaușiști să accepte condiția mea, și fără ea însemna să mă falsific pe mine însumi. Dar Valter Roman din nou a făcut ca proiectul să ajungă la un bun sfârșit: volumul a apărut în 1979 așa cum au vrut corifeii, însă cu mențiunea clară a cenzurii.

Despre consecințele suferite de Valter Roman pentru gestul lui am luat cunoștință mai târziu numai. De câte ori mă aflam în țară, mă duceam să-l văd în biroul lui. Ore întregi schimbam puncte de vedere din care am putut vedea cât îl pasiona științificește problema evoluției tehnologice, un domeniu în care a lucrat ca un adevărat expert. În vizita din 1981, Valter Roman mi-a spus cu o vizibilă reticență că ar fi bine să cer o audiență la Ceaușescu. Am simțit imediat că ceva nu merge. Deoarece Valter Roman știa prea bine cât îl disprețuiam eu pe Ceaușescu, sugestia lui m-a pus imediat pe gânduri. Era clar că Valter Roman avea un interes serios în audiența mea. Până la urmă, mi-am dat seama că Roman voia să potolească prin audiența mea o urgie de-a lui Ceaușescu

contra lui pentru crima de a fi publicat cartea unui inamic fugit în exil. Se pare că unii lingăi se treziseră de-abia atunci să-și arate devotamentul față de Ceaușescu, bârfind comportarea lui Roman. Nu puteam să ignor pur și simplu sugestia lui, pentru că între el și mine se stabilise o legătură de adevărată simpatie intelectuală. Pe de altă parte, nu mă vedeam deloc capabil să stau față în față cu satrapul fără să nu explodez, riscându-mi viața în mod inutil. Fără să-mi ia multă vreme, am căzut pe soluție – o minciună inofensivă: „Nu cred că mai este timp ca să se perfecteze aprobarea audienței, căci eu trebuie să plec poimâine.", am zis. Nu puteam zice, mai vârtos „mâine", ca să nu-mi descopăr minciuna. Natural, nu aveam nicio rezervare pentru avion. Roman interveni: „Cine știe, poate că se poate." După ce ne-am despărțit mi-am făcut rezervarea pentru ziua presupusă ca să fiu în regulă cu minciuna. Și când cea de-a doua zi, după vizită, a trecut fără să primesc niciun mesagiu de la „Centru" am răsuflat ușurat.

În ziua următoare, dis-de-dimineață la ora 6:30 a sunat telefonul să mă înștiințeze că la ora 11:15 am audiență cu „Domnul președinte", pentru care un automobil oficial va veni la 11:07 să mă conducă la Comitetul Central. În exact timpul prevăzut am ajuns acolo unde, afară la intrare, mă aștepta un însoțitor. Acesta m-a condus pe un coridor lung până la prima cotitură, unde un alt însoțitor m-a luat în primire până am ajuns la un altul, apoi la alții și, în sfârșit, la șeful de cabinet al marelui șef. Șeful de cabinet m-a invitat să iau loc într-o cameră alăturată. Erau acolo deja câțiva bărbați necunoscuți mie, cu o singură excepție: Valter Roman. Cu o privire care trăda un zbucium intern, mi-a strâns mâna cu căldura de totdeauna, însă fără un cuvânt. Nu am mai putut să-l văd, deci nu pot ști ce s-a întâmplat în întrevederea pe care desigur a avut-o cu Ceaușescu după mine. Foarte posibil, nici n-ar fi voit să se dezvăluie mie, ceea ce aș fi înțeles prea bine. În următoarea și ultima mea vizită în România, în 1985, am aflat cu durere că plecase dintre cei vii.

Prins în hora cu audiența, m-am gândit cum să evit întrebarea care, desigur, îi sta pe limbă lui Ceaușescu, anume ce gândesc eu despre miracolele pe care le-a făcut el în România. Pentru că dacă aș fi spus ce gândeam, foarte probabil nu aș mai fi ieșit viu din acel misterios centru, iar dacă aș fi spus cum ar fi vrut el, toate ziarele și toată televiziunea ar fi trâmbițat zile întregi lauda „distinsului economist american de origine română" pentru opera „marelui conducător". Tactica pe care m-am bazat a fost să vorbesc tot timpul – peste o jumătate de oră – fără răsuflare despre „lucrul meu, entropie și problema resurselor naturale". Faptul că am reușit să nu-i las nicio clipă în care să plaseze vreun cuvânt este documentat prin laconicele comunicate de presă de atunci, în arhiva televiziunii, și mai ales în caseta (dacă mai există undeva) care, de sub măsuța unde am vorbit cu „Domnul președinte", a înregistrat fără îndoială tot. La plecare, într-o anticameră, a vrut să-mi aducă aminte că am fost amnistiat ca toți cei ieșiți ilegal din România. A fost un moment în care eram gata să mă strivesc eu însumi din cauza ripostei care mi-a venit fulgerător în minte și mă ardea pe limbă: „Dar pe dumneavoastră cine o să vă amnistieze?" Dumnezeu a vrut să pot să-mi înghit riposta.

Felul de a gândi și de a fi al lui Valter Roman ar trebui să stârnească atenția tuturor celor care se preocupă de problemele esențiale ale societății. Ca el nu au fost mulți în ultimii ani în România – și de aceea cazul lui prezintă o semnificație specială. Căutând să-l încadrez într-un mod elocvent, îmi vin în minte doi profesori, Miron Nicolescu, vechi membru al Partidului Socialist, și Ghiță Mihoc, un convins comunist de tipul Pătrășcanu încă de pe când era elev de liceu, prin 1920. Și primul și al doilea au intrat în partid nu pentru a obține un „os de ros" mai mare decât meritau, ci pentru credința lor politică. Și deși au fost cooptați în Comitetul Central, niciunul nu a făcut temenele lui Ceaușescu. Ca și tatăl dumneavoastră, ei au înțeles să-și facă datoria față de societatea în care trăiau. La toți cei cu înțelegerea de viață a lui Valter Roman, a lui Miron Nicolescu și a lui Ghiță Mihoc li se poate aplica faimosul aforism al judecătorului

de la Curtea Supremă a Statelor Unite, Oliver Wendell Homes (plagiat de John Kennedy în discursul său inaugural): „Nu te întreba ce poate țara ta face pentru tine, ci anume, ce poți tu face pentru ea."

Știți desigur că Marx a susținut că știința politică n-are decât un singur laborator care este istoria. Nicăieri nu e această idee mai potrivită decât în cazul bietei Românii. După o viață lungă, în care am început prin a fi martor la ororile războiului desfășurat în fundul curții mele, chiar sub acoperișul meu, și nu peste mări și țări departe de ființa mea și toți ai mei, în care am trăit schimbări sociale și politice continue și uluitoare și în care am putut strânge învățăminte fără număr, deoarece am avut privilegiul să trăiesc multă vreme zi de zi în același fel ca lumea autohtonă în nu mai puțin de opt țări altele decât țara mea de baștină – pe această bază (la care trebuie să adaug experiența și învățămintele extraordinare ale funcției pe care am avut-o ca secretar general al Comisiei de Armistițiu, 1945-1946) am ajuns la unele păreri despre evenimentele politice din România și despre rădăcinile lor, păreri pe care le consider ca un ireproșabil îndreptar politic.

Faptul că soarta României a fost în mare parte determinată de evenimentele izvorâte din conflictele marilor puteri mi se pare dincolo de orice îndoială deși, inexplicabil, cei mai mulți istorici Români nu i-au acordat atenția potrivită. Dacă istoricii din Marile Puteri nici nu au vrut să audă de această idee, este ușor de înțeles: n-au vrut să recunoască dezastrul care s-a revărsat mereu din absurdele conflicte dintre acele puteri. Sunt doar câteva exemple care nu pot suferi discuție: soarta României și în Primul și în al Doilea Război Mondial a fost determinată de faptul că niciuna dintre puterile beligerante din vecinătatea ei nu voiau să rişte ca zăcămintele ei de petrol să cadă în mâna inamicului respectiv. O dată mai recentă presupune că în România comunismul nu a fost adus de Partidul Comunist Român, care consista doar de o mână de membri, ci de tancurile sovietice, împinse de tendința expansionistă care a fost mereu – și încă este – o caracteristică moscovită.

Desigur, comportamentul social și politic propriu românilor se poate explica, așa cum se poate face în cazul oricărei alte națiii, numai prin istoria seculară prin care au trecut ei. Și acest comportament nu a fost – nu putea să nu fie – fără o influență asupra cursului evenimentelor politice. (Știu prea bine că această poziție este în general respinsă cu multă forță de majoritatea sociologilor de azi, pentru că ar implica un suport concepției asociate cu spiritul social, adică cu *Geist*. Însă eu socotesc acel motiv nevalabil.) Dacă regimul comunist a fost impus de interesele Moscovei, onoarea lui Ceaușescu a fost făcută aproape fără nicio influență din afară, numai de către noi, românii. Ceaușescu a fost susținut de oportuniști, de fripturiști, de lingăi al căror număr este, din nefericire, covârșitor în pătura intelectuală a României. De felul în care Ceaușescu a manevrat cu astfel de intelectuali lipsiți de orice scrupule, reiese clar rolul lor în procesul politic din România. Nu e locul să insist aici pe faptul ignorat de istoricii români ai perioadei postbelice, de a-l executa pe Pătrășcanu. (Probabil, probe scrise nu se vor găsi niciodată: astfel de hotărâri nu se fac cu proces-verbal.)

Foarte mulți dintre cei cu pretenții de intelectualitate au răspuns în goană la orice invitație să susțină fie oameni, fie proiecte cu tendințe dictatoriale, deoarece ei nu ar fi putut obține o situație satisfăcătoare numai pe baza calităților lor inferioare. Aceștia au fost primii dispuși să-l suporte pe Carol al II-lea, să îngroașe masa legionarilor și să răspundă imediat la chemarea Ligii Apărării, Apărării Patriotice, sau orice altă organizație de fațadă a comunismului. Cel mai ilustru exemplu este Dimitrie Gusti, care a aderat la toate partidele politice în serie, de la Averescani până la comuniști, care l-au și răsplătit cu președinția Academiei.

Excelență, în sarcina pe care o aveți acum socotesc că este absolut necesar ca dumneavoastră să știți că în exilul românesc mișună ceaușiștii ieșiți cu pașapoarte care nu se dădeau decât la cei din mafie și care, odată ajunși afară, „au ales libertatea" despre care nici nu se sinchiseau în țară. Ba din contră! Ani în urmă, un astfel de grup din America a trecut la organizarea unei asociații

academice române care, așa după cum se prevedea în statutele care ni s-au trimis în copie spre examinare, era concepută să fie o „sister institution" cu Asociația „România" din țară. Era visul pentru care Virgil Cândea a străbătut multe țări în lung și în lat. Foști membri ai Comitetului Central sau ai unor instituții de mare importanță politică se bat acum în piept că au reprezentat „rezistența română" și pretind că trebuie să li se restituie averea și, desigur, vechea funcție. Să li se restituie casele (ca și a mea?!). După aproape cincizeci de ani, lucrurile s-au schimbat atât de mult că mă întreb unde să se ducă cei care azi se întâmplă să locuiască în casele celor care au avut o viață mai mult decât îndestulătoare (ca și mine) în Statele Unite sau în alte țări de belșug. Poate că unii se gândesc să încaseze în străinătate o chirie de la locatarii prezenți.

Socotesc că trebuie să înțelegem toți și pentru totdeauna că oricine pretinde că a ales libertatea, trebuie să dovedească prin ceva fapte că a ales-o înainte de a trece frontiera, nu după ce a ajuns (de regulă) în America și-a făcut-o pentru a obține permisul de ședere aici. Cu un potrivit gând pios, vreau să amintesc în această privință tragica soartă a celor din grupul Petala, care prin 1945 au trecut Dunărea înot în Iugoslavia unde au fost atrași într-o cursă de titoiști, care i-au mitraliat afară de unul sau doi, care au scăpat să denunțe crima. Și că în pădurea dintre Ungaria și Austria s-au descoperit sute, poate mii de cadavre ale celor care au fost omorâți și jefuiți de înșiși ghizii lor. Pentru interesul criptoceaușiștilor ca să apară ca „rezistenți", rolul Academiei Române din America s-a transformat și în acela de spălătorie politică. Sugestia făcută înainte de adoptarea proiectului de statute, ca toți membrii să arate în *curriculum vitae* obligatoriu toate funcțiile pe care le-au avut, a fost respinsă de Comitetul Executiv al acelei Academii, *et pour cause*.

Talentul indiscutabil al lui Ceaușescu de a manipula oamenii a găsit un teren foarte propice în masa de fripturiști, o asociație din care a rezultat un regim politic cu totul special. Pentru ultimii doisprezece ani – sau așa ceva – regimul din România n-a fost un

regim dictatorial sprijinit pe o ideologie politică – așa cum a fost, de exemplu, cazul Rusiei sub Stalin sau al Italiei sub Mussolini. Regimul din România a fost o adevărată mafie al cărei șef a fost Ceaușescu.

Într-adevăr, metodele întrebuințate de Ceaușescu au fost cu totul asemănătoare cu cele practicate în tradiționala Sicilie și de gangsteri în America. Și dacă lichidarea dictaturii nu s-a putut face în România, tot așa de relativ lin ca în celelalte țări satelite, este pentru că mafia are o putere de rezistență unică pe care forțele organizate nici din Italia și nici din Statele Unite n-au putut încă să o înfrângă complet.

Privind lucrurile prin prisma istorică, este evident că sistemul mafiot a primit un suport important prin descoperirile recente în electronică. Comunicațiile electronice, după cum s-a descoperit până la urmă, au fost un factor pe care Ceaușescu a contat enorm. Apariția în istorie a mafiei, ca sistem de subjugare a unei întregi țări, este ilustrată și de cele două cazuri, tot recente, al lui Ortega în Nicaragua și al lui Noriega în Panama. Este de reținut faptul că și Noriega a avut o armată de securiști așa de bine organizată că a dat de furcă forțelor americane trimise să ajute la schimbarea regimului. Nu trebuie să fim marxiști ca să recunoaștem că progresul rapid al științei electronice de azi face posibilă instaurarea dictaturilor lipsite de orice ideologie politică – de felul descris de Aldous Huxley în *The New Brave World*. Un simptom clar în această privință: la observația mea că multe practici economice în România erau în conflict cu doctrina comunistă, un ceaușist de vază a ripostat că regimul nu mai era comunist, ci un regim tehnologic. Este un avertisment pentru cei care iubesc libertatea politică să fie atenți tot timpul, mai ales în România.

Observațiile de mai sus au o legătură cu o problemă tulburătoare a focarului politic în care se zbate azi România. Este problema celor care au ocupat posturi importante sub regimul ceaușist, persoane care cu certitudine s-au bucurat de „binecuvântarea" șefului și care l-au ajutat nu numai să tiranizeze o țară întreagă timp de un sfert de

secol, dar și să-și bată joc de ce are mai sfânt. Gândesc că soluția nu poate fi o soluție *rațională* pentru bunul motiv că situația politică, socială și economică este complicată peste măsură. Ar fi cu totul imposibil să ne imaginăm doar mulțimea enormă și inefectivă de criterii sugerate de situația haotică în care sigur se găsește țara încă. Această părere mi-aduce aminte de unele fapte care pot arunca o lumină asupra problemei. Să relatez.

Pe când eram director în Ministerul Economiei Naționale aveam un așa-zis „ușier", Buculei, care își pierduse totul prin Dictatul de la Viena[14].

I se dăduse o despărțitură în fostul adăpost antiaerian al ministerului unde locuia cu nevasta și copiii. Într-o zi, mult după ce fusesem epurat, Buculei a venit acasă la mine să mă întrebe ce să facă. Intendentul adăpostului i-a spus că, dacă nu se înscrie Apărarea Patriotică îl dă afară din încăperea în care stă. Sfatul meu rezonabil: „Înscrie-te, Buculei." Iar Buculei, terorizat de rezonabilitatea mea, mă înjunghie: „Cum, dumneavoastră v-ați înscris?" I-am explicat că dacă eu și alții ca mine, care nu atârnă de o încăpere într-un subsol s-ar înscrie, cine o să poată în viitor să-l apere pe el și alții ca el de intendenți și mai ai dracului? După ce Buculei a plecat mi-am zis: „Dă-i Doamne țării mele cât mai mulți Buculei, căci de Gusti avem prea mulți."

Alt exemplu: servitoarea mea de ani de zile, Maria, despărțită de familie tot de Dictatul de la Viena, a primit o cărțulie de identitate

[14] Nu știu dacă mai este cineva azi care să-și aducă aminte de faptul că înainte de Dictatul de la Viena, 1940, marile partide politice erau convinse că asanarea etnică a României trebuia făcută prin schimbări de populație pe toate frontierele. Faptul că problema secuilor prezintă o dificultate imensă era recunoscută de toți. La Institutul Central de Statistică sub conducerea lui Sabin Manuilă și a lui Mitu Georgescu s-au făcut studii serioase despre posibilitățile unui schimb de populație cu Ungaria. Documentele așa de numeroase ce au ocupat un vagon de marfă au acompaniat delegația română care a fost la Viena. Se spera în niște adevărate tratative, însă totul a fost în van. Mai există oare pe undeva vreo urmă a acelui material? Eu am fost chemat în ajunul plecării să mă atașez delegației române ca să ajut în calitate de statistician al cărui cap nu uruia de mulțimea de ipoteze pregătite de ceilalți statisticieni.

cenușie atunci când guvernul criptocomunist le-a schimbat pe cele vechi. Numai târziu s-a descoperit că „cenușiu" însemna „de origine nesănătoasă". „Roșu" era pentru pătura de jos, pătura sănătoasă. Maria a fost considerată dușman al poporului pentru că locuia și lucra într-o familie nesănătoasă. Pentru alegerile de pomină din 1946 s-au distribuit cărți de alegător numai celor cu cărțulie roșie, deci nu și Mariei. Eu nu mai putusem de mult să o țin pe Maria, care acum trăia de ici, de colo. Totuși, din venitul ei de mizerie, Maria a mituit un politruc care i-a procurat o carte de alegător cu care să poată vota pe „Domnul Maniu", așa după cum îi ardea inima. În neobișnuita mea observație socială și politică, îmi este imposibil să găsesc un alt caz de aceeași măsură ca Maria.

Am cunoscut de aproape și persoane din pătura superioară care erau gata la orice moment să se vândă pe sine, ba chiar și țara. Nu merită să risipesc hârtia enumerându-i. Nu pot însă să nu pomenesc trei amintiri politice de o esență aproape religioasă, cum o consider eu: Iuliu Maniu, Ion Antonescu și Lucrețiu Pătrășcanu. (Nu am spus la multă lume, încă, însă Pătrășcanu a făcut parte din același grup cu mine care aranjase aproape tot ca să fugim cu avionul la Istanbul – în noiembrie 1947. Planul a eșuat în împrejurări curioase, care au avut ecou până în Senatul Statelor Unite.)

Grădina lui Dumnezeu e mare, zice zicala care nu poate să nu se aplice și în România de azi. Cât de ceaușist a fost fiecare, e aproape imposibil de stabilit și nici n-ar fi de vreun folos. Fapt este că într-un regim totalitar ca al lui Ceaușescu nu puteai exista fără a avea un rol în mafia ceaușistă, ca lucrător în ateliere sau în instituții, ca director sau consilier, ca militar sau ca securist. Dacă ne-am propune să ostracizăm social pe toți cei care au avut o funcție sub Ceaușescu, am suprima foarte mulți factori economici esențiali și am frâna mersul simplu al procesului economic. Așa cum a ripostat deunăzi președintele Gorbaciov unui grup care cerea ca toți foștii comuniști să fie dați afară din slujbe: „Oameni în stare să facă un anumit lucru nu se pot face tot așa de simplu ca și clătitele, să schimbăm sistemul, însă să păstrăm pe cei de care are nevoie

societatea ca să existe." Desigur, Gorbaciov, nu a înțeles că acei dovediți care au pus întotdeauna interesul personal mai presus de cel al societății să fie reținuți în pozițiile mănoase pe care le-au câștigat închinându-se lui Ceaușescu. Există însă un mijloc simplu și efectiv să se detecteze cei din acea categorie și să producă o probă obiectivă. În casetele vechi de televiziune se pot vedea care dintre cei prezenți la adunările pentru slăvirea lui Ceaușescu au aplaudat cu nespus entuziasm. Revistele științifice și literare, de asemenea, pot da la iveală cine a fost mare preot ceaușist. Luați de exemplu revistele de cibernetică sau de economie în care editorii n-au acceptat să publice nicio lucrare în care Ceaușescu să nu fie osanat și paracitat ca savant, economist sau cibernetician. Comparați-le cu *Gazeta Matematică*, al cărui editor, Nicolae Teodorescu, a contribuit cu mai multe editoriale în fiecare an în care nici numele lui Ceaușescu n-a apărut vreodată! Cred că nu ar fi prea greu să despărțim acum grâul de tărâțe, deoarece procesul de despărțire a fost deja îndeplinit.

O știre din România mi-a fulgerat inima mai mult ca oricare alta: numărul partidelor care candidează la alegerile din 10 mai – primele alegeri libere (cum sper să fie) după cele din 1937 când țara i-a dat un picior în spate lui Carol al II-lea – se ridica la 90! Așa după cum mi s-a afirmat chiar acum prin telefon. Sunt într-adevăr speriat. Nu-mi pot închipui cum se pot concepe 90 de programe de guvernare diferite, dacă nu multe dintre ele diferă numai prin punctuație, virgule, punct și virgule etc. sau absurdități. Nu pot găsi altă explicație decât că prea multe persoane sunt chemate să conducă țara sau să contribuie la buna ei stare și acestea au fost lovite de un virus producător de haos intelectual. V-aș fi recunoscător, Excelență, dacă veți dispune ca acest paragraf să fie publicat în cât mai multe ziare sau surse de informație. Știu că astfel îmi voi atrage noi inamici, însă eu sunt de mult obișnuit cu această ipoteză. Dacă aș fi în România m-aș sui pe baricade pentru a denunța așa cum trebuie această psihoză, căci psihoză este. Viața politică în România nu se poate îndrepta pe drumul bun dacă fiecare individ vrea să fie el cel puțin prim-ministru. Timpurile

tragice prin care trece România cer o unire pentru idealul comun al refacerii și exemplul nu poate veni decât de la cei „în frunte", cum zic frații noștri din Banat.

Mi s-a spus, am citit în presă și am văzut și la televizor că partidele politice recurg încontinuu la demonstrații de stradă ca să arate cât de capabil politicește este acela care este chinuit de mulțimea manipulată. Strategia nu este numai nedemocratică ci și barbară. Ce-mi amintește? *Primo:* în 1928 o adunare imensă de național-țărăniști la Blaj era gata să pornească într-un marș contra Bucureștilor, ca Mussolini contra Romei, ca să smulgă puterea de la liberali. Însă Maniu s-a opus categoric: „Dragule – cum se adresa el întotdeauna – noi sigur vrem puterea, dar nu prin mijloace pe care le condamnăm; noi vrem să venim la putere prin alegeri libere." *Secundo:* în 1945-1946 comuniștii au recurs la manifestații de stradă organizate cu scopul de a intimida lumea și de a dezorganiza activitatea normală. Pentru aceste manifestații se plănuia ce anume vor trebui să strige manifestanții cărora sergenții operației le înmânau continuu bilețele cu sloganurile alese în plan. Însă cum manifestanții organizați nu corespundeau rolului pe care îl doreau patronii, o manifestație venind pe Calea Griviței striga „JOS CU FARMACIȘTII". Farmaciștii speriați s-au liniștit numai când au descoperit că sloganul adevărat era: „JOS CU FASCIȘTII". Astfel de manifestații sunt câteodată o sursă bună de umor. Să se ia aminte de către cei în drept.

România nu se bucura deloc de presă bună nici în America, nici în Occident. Această atitudine a presei a transpirat recent, de exemplu, în articolul lui Amos Perlmutter, profesor de știință politică și sociologie la American University, *în Washington Times* la care am protestat eu (a se vedea copiile incluse). În *The New Yorker* din aprilie însă, articolul lui Robert Cullen, venit proaspăt din România, este excepțional, cumpănit și informativ chiar pentru americani. Însă ce mi-a oprit atenția în acel articol este următorul pasaj (în traducere): „M-am dus să-l văd pe Mircea Dinescu (care) m-a invitat la dejun. Dejunul însă a fost o masă cu

cinci feluri de mâncare, cu steak și cartofi prăjiți franțuzește servit nouă celor paisprezece prieteni de-ai lui Dinescu într-o sală cu pereții tapetați în roșu complet, cu un pian cu coadă. Doi chelneri cu jachete albe tot umpleau paharul fiecăruia cu un riesling ales, un roșu sec și un coniac românesc." Mi-a adus aminte de mesele așa-zise de protocol din perioada ceaușistă și m-a făcut să mă întreb dacă aceste „instituții" sunt așa de înrădăcinate în cultura noastră socială că nimeni nu poate lupta pentru libertate politică și progresul țării fără ele.

Îmi închipui că nu voi fi deplasat dacă mi-aș exprima o părere de principiu de cum văd eu problema economică a României de azi. Să amintesc că înainte de ultimul război economia României se baza pe un foarte mare sector public, adică administrat de stat: calea ferată, toată flota pe Dunăre și de ocean, instalațiile portuare, silozurile pentru strângerea și treierarea cerealelor, toate zăcămintele de petrol, importante uzine metalurgice sau chimice, largi domenii forestiere, cea mai bine echipată tipografie, producția și desfacerea de tutun, sare, chibrituri și alcool. Și nu eram măcar socialiști! Ca întreprinderi Casele Autonome înființate de marele, cel mai mare economist român, Virgil Madgearu, funcționau poate chiar mai bine decât marile societăți din țările dezvoltate. Mai cu seamă în situația de astăzi nu pot vedea cum întreprinderile mari pot să fie transformate în întreprinderi particulare. Ce ne trebuie sunt oameni care se gândesc întâi la țara lor! Dacă americanii sau germanii ar dori să înființeze întreprinderi noi și folositoare tuturor – cum a fost cazul telefoanelor acum șaizeci de ani – ar fi bine primiți. Înfiriparea însă nu poate veni decât de la activitatea elementară, adică de la ateliere sau magazine individuale și mai ales de la țărani, cărora dacă li se dă posibilitatea să lucreze într-o gospodărie familială fac minuni – așa cum am arătat eu într-un articol foarte căutat – cu situația agrară din România și din Rusia Sovietică. Fără să fiu lipsit de modestie socotesc că, țărăniștii sau antițărăniștii, ar folosi din studierea lui Virgil Madgearu să vadă cel puțin de ce României sau altor nații ca ea nu li se potrivesc nici

capitalismul, nici comunismul. Însă ce consider eu foarte important este să nu se creadă că acum, cu Ceaușescu în pământ, trebuie să curgă lapte și miere fără nicio strădanie. Redresarea va cere și o mai fierbinte strădanie. Să vă ajute Dumnezeu pe dumneavoastră care luptați pentru o redresare, să convingeți pe toți din România și aceștia să vă înțeleagă și să vă urmeze în strădania fără de care nu se poate face redresarea. Altfel, dacă încă mai umblăm după pere mălăiețe, ne putem foarte bine trezi într-o zi cu o altă mafie.

Scrisoarea aceasta este, desigur, foarte lungă, prea lungă chiar, fapt pentru care vreau să vă cer indulgență. Sper că citind-o veți vedea cât de mult mă doare sufletul meu bătrân și obosit că n-am putut fi în țară ca să stau direct de vorbă cu dumneavoastră.

Cu simțăminte cu totul speciale, vă doresc Excelență, să reușiți în tot ce veți întreprinde, pentru care Valter Roman să vă fie mereu o icoană.

Nicholas Georgescu-Roegen,
Distinguished Professor Emeritus

Indice de nume

A

Abraham, Pavel 59
Adler, Alexandre 113, 138
Alphonse, Allais 95
András, Sütő 78
Andreotti, Giulio 104, 105
Antall, József 81
Apostoiu 41
Apostol, Gheorghe 40

B

Babiuc, Victor 152
Bacalbaşa, Constantin 5, 194
Badea, Nicolae 217
Badinter, Robert 91, 92
Baker, James 145, 146, 228, 229
Balcerowicz, Leszek 169, 214
Baltazar, Bogdan 58, 174, 227, 228
Băcanu, Petre Mihai 41
Băsescu, Traian 36, 186, 227, 242
Bârlădeanu, Alexandru 40, 44, 115, 117, 118, 160, 163, 164, 168, 170, 171, 172, 191, 211, 215, 233, 234, 249, 253
Björck, Anders 212, 215
Blandiana, Ana 44
Bobu, Emil 26
Bodnăraş, Emil 45
Brandt, Willy 88, 89, 93, 206
Bran, Paul 246
Brateş, Teodor 51
Brânzănescu, Gheorghe 25
Brucan, Silviu 40, 43, 44, 48, 49, 53, 174, 189

C

Caraman, Mihai 154, 155, 156, 174
Caramitru, Ion 92
Caranfil, Gheorghe 55, 56, 57, 150, 151, 152
Carp, Lucia 195, 196, 197

Carteron, Jean-Paul 134
Câmpeanu, Radu 63, 64, 75, 114, 124, 131, 160, 189, 193, 211
Ceaușescu, Nicolae 17, 26, 27, 28, 38, 40, 55, 57, 217, 222
Celac, Sergiu 154
Chirică, Andrei 204
Chițac, Mihai 54, 116, 126, 127, 128, 129, 131
Cioran, Emil 70, 107, 180, 242, 255
Ciorbea, Victor 192
Cofariu, Mihăilă 78
Cojocaru, Radu 160
Constantinescu, Anca 56
Constantinescu, Emil 175, 205, 251
Constantinescu, Mihai 145
Constantinescu, Mihnea 58
Constantinescu, Nicolae 191
Constantinescu, Virgil 18
Coposu, Corneliu 44, 45, 46, 63, 64, 65, 66, 121, 124, 131, 189, 211
Cornea, Doina 44, 54, 212, 213, 250
Cozma, Miron 205, 247, 248, 249, 250
Cruceru, George 25, 30
Cunescu, Sergiu 63, 64, 189, 211

D

Danteș, Horia 25
Delamuraz, Jean-Pascal 135
Diacon, Alexandru 177, 178, 179
Dijmărescu, Eugen 57, 191, 248, 250
Dincă, Ion 217
Dinescu, Mircea 44, 53, 54, 92, 97, 270, 271
Dobrescu, Emilian 166
Doiciu, Gheorghe 25
Drăgănescu, Mihai 54, 55, 57, 93, 125, 167, 185, 191, 217, 218
Dumas, Roland 94, 216
Dumitrescu, Carmen 31
Dumitrescu, Cico 130
Dumitrescu, Dumitru 179
Dumitrescu, Mircia 223
Dumitru, Costin 192

E

Enescu, George 29
Evtușenko, Evgheni 20

F

Feraru, Marcela 13
Florescu, Mihai 55, 56
Frone, Gheorghe 25
Fundoianu, Benjamin 135

G

Garcia, Marquez, Gabriel 10
Gâdea, Mihai 222
Gârțu, Tiberiu 25
Genscher, Hans-Dietrich 142, 201, 202
Georgescu, Mioara 60
Georgescu, Mitu 267
Georgescu, Roegen, Nicolae 109, 258, 272
Georgescu, Sever 57, 127
Georgescu, Vladimir 18, 126
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 146, 147
Giurescu, Constantin 119
Giurescu, Dinu 119
Gonzáles, Felipe 46, 100, 101, 148, 150, 201, 240, 242
Grafton, Anthony 141
Grigorescu, Nicolae 25
Grigoriu, Paul 120, 224
Gușă, Ștefan 48

H

Hemingway, Ernest 29
Hossu, Bogdan 192

I

Ianaev, Ghenadi 236, 240, 241
Iancu, Marcel 135, 247, 260
Iliescu, Dumitru 58
Iliescu, Ion 31, 32, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 58, 60, 63, 64, 65, 79, 80, 83, 95, 104, 111, 113, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 124, 127, 129, 130, 138, 145, 148, 152, 153, 154, 155, 162, 166, 168, 170, 171, 174, 176, 179, 189, 191, 211, 215, 219, 232, 233, 234, 236, 237, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 249, 250, 251, 253, 254
Ilieşiu, Sorin 222
Ionescu, Cazimir 44, 50, 66, 130
Ionescu, Victor 51
Ionescu, Vlad 17

Ionete, Constantin 166, 167
Iosif, Dan 22, 27, 28, 30, 40, 116, 130
Istrate, Rada 19

K

Kohl, Helmuth 143, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 232
Kouchner, Bernard 142
Kreisky, Bruno 93
Kriucikov, Vladimir 170
Kuroń, Jacek 14

L

Lalumière, Catherine 214, 215, 216
Lăzărescu, Dan Amedeo 114
Liiceanu, Gabriel 131, 220, 221
Lincoln, Abraham 146
Litarczek, George 33
Lončar, Budimir 106
Lungu, Grigore 35, 36

M

Macovescu, George 32, 33
Malraux, André 29
Marcovič, Ante 106, 107
Marinescu, Bogdan 49
Marțian, Dan 115, 117, 160, 162, 168, 170, 191, 211, 215, 233, 234
Mateescu, Cristea 178
Mazilu, Dumitru 44
Măgureanu, Virgil 50, 112, 124, 152, 155, 170, 194, 249, 253
Mănescu, Manea 26, 40
Mărieș, Teodor 128
Michnik, Adam 15, 125, 223
Mihoc, Ghiță 259, 262
Milea, Vasile 26
Militaru, Nicolae 41, 54
Milosevič, Slobodan 106
Mitrea, Miron 192
Mitterand, François 89, 90, 91, 94, 95, 102, 136, 198, 216
Montaigne 73, 171, 181
Montanu, Mihail 30, 39
Muravschi, Valeriu 245, 246
Mureșan, Liviu 203

Murgescu, Bogdan 141
Mușat, Vasile 25

N

Năstase, Adrian 116, 211, 212
Năstase, Ilie 91
Nicolaescu, Sergiu 50, 51
Nicolcioiu 41
Nicolescu, Miron 262
Niefer, Werner 151, 185, 186
Nistreanu, Valeriu 24

O

Oprică, Horia 25
Ordonez, Francisco 101
Orleanu 49
Orwell, George 29
Özal, Türgut 98, 99

P

Patriciu, Dinu 64, 160, 218, 234
Pavel, Dorin 179
Pățan, Ioan 56, 57, 72, 83, 86, 190
Păuna, Gheorghe 25
Petrovici, Tudorel 25
Plăeșu, Cornel 25
Pleșu, Andrei 37, 44, 53, 54, 111, 116, 131, 144, 175, 189, 220, 221, 222, 223, 244, 252
Policrat, René-Radu 160
Popa, Ionel 19
Popa, Radu 25
Popescu, Elvira 91
Popescu-Tăriceanu, Călin 64, 160
Popovici, Titus 140, 184
Pop, Sabin 212
Postolache, Tudorel 72, 108, 114, 157, 163, 165, 166, 190, 191
Preda, Eugen 224
Prișcu, Radu 178

R

Radu, Vasile 175
Raicu, Romeo 19

Ralea, Catinca 224
Rațiu, Ion 45, 75, 76, 97, 250
Rădulescu, Cornelia 31
Rădulescu, Valentin 5
Renard, Jules 73
Rocard, Michel 89
Rochebin, Darius 135
Roman, Catinca 21, 23, 35, 48, 60, 182
Roman, Mioara 21, 23, 35, 48, 60, 182
Roman, Oana 21, 23, 35, 48, 60, 182
Roman, Petre 36, 45, 65, 73, 75, 85, 86, 91, 95, 114, 117, 120, 122, 123, 128, 133, 134, 135, 138, 145, 158, 160, 161, 164, 172, 183, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 193, 194, 196, 197, 201, 214, 215, 222, 225, 229, 233, 235, 246, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 262
Roman, Valter 32, 146, 259, 260, 261, 262, 272
Rozoleanu, Jeni 79
Rusu, Horia 160
Rusu, Marcela 163

S

Sanders, Bernie 96
Sârbu, Adrian 40, 42, 110, 113
Sederiaș, Titel 119
Silaghi, Radu 19
Simion, Eugen 253
Sorescu, Marin 254
Späth, Lothar 206, 207
Spiroiu, Nicolae 151, 242
Stănculescu, Victor Atanasie 38, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 80, 115, 129, 151
Stoica, Aurel Ion 55, 71, 116, 131, 217, 218, 219, 220
Stolojan, Theodor 56, 57, 99, 190, 191, 234, 235, 251
Șora, Mihai 54
Ștefoi, Elena 37, 221

T

Teodorescu, Nicolae 269
Theodorescu, Razvan 97
Tismăneanu, Vladimir 36
Titu, Aurel 25
Titulescu, Nicolae 29, 180
Tőkés, László 44, 54
Tzara, Tristan 135
Țiriac, Ion 151, 201, 206
Țugulea, Andrei 17, 191

U

Ursu, Doru Viorel 59, 116, 131, 174, 251
Ursu, Ioan 55
Uscătescu, George 242, 243

V

Vaclav, Havel 125, 237
Vaclav, Klaus 193
Vargas, Llosa Mario 10
Vasile, Ionel 80, 129
Vătășescu, Anton 55, 71, 115, 116, 127, 144, 234
Vijoli, Aurel 56
Vintilă, Horia 241, 242, 243
Vlad, Iulian 26, 48, 61
Voican Voiculescu, Gelu 30, 44, 49, 51, 130, 243
Voinea, Dan 49
Voinea, Gheorghe 30, 31, 39
Vranitzky, Franz 250

W

Walters, Barbara 103
Wörner, Manfred 148, 149, 238, 256

Z

Zaharescu, Barbu 260
Zaman, Gheorghe 191

COMENZI – CARTEA PRIN POȘTĂ
Telefon: 0756 075 341; 0756 075 342
E-mail: comenzi@cartearomaneasca.ro
Adresa: Frații Goleşti nr. 128, cod poştal: 110174, Pitești

www.cartearomaneasca.ro

Contravaloarea timbrului literar se depune
în contul Uniunii Scriitorilor din România.

Tiparul executat la tipografia Editurii Paralela 45
E-mail: tipografie@edituraparalela45.ro

Adevărul este că m-am născut de două ori, o dată în 1946, a doua oară în decembrie 1989. Iar memoriile mele din aceste pagini încep cu ziua cea mai scurtă dintre acestea două. 21 decembrie: e una dintre zilele în care, îmi amintesc foarte bine, încetasem să fiu doar al meu și totuși *mă luam în stăpânire* mai mult ca niciodată. (...) Desigur, povestirea vorbește despre mine. Ce am făcut sau n-am făcut și de ce. (...)

Scopul nu este să aduc opiniei publice o versiune a mea, un fel de autojustificare. O asemenea încercare, chiar bine scrisă, nu m-a interesat și prin urmare nu putea să mă motiveze. Interesant mi s-a părut să fiu nepărtinitor și, deși pasionat, să povestesc veridic. Recunosc, o grea misiune, autoasumată. Neadevăruri spuse cu intenție vă asigur că nu veți găsi. Interpretări din perspectiva timpului, firește că da. În fond, doresc ca oamenii să afle ce a fost și să înțeleagă mai bine. Să mă judece, dar mai aproape de realitate, de fapte și de idei reale. Vor fi totuși cititori care să conteste povestea mea (lucru de care n-am cum să mă îndoiesc). Îmi rămâne răspunderea pentru ce am scris și deschiderea pentru un dialog nealterat *ab initio* de prejudecăți. Scrierea mea adeverește că e un timp pentru orice lucru și pentru orice lucrare.

PETRE ROMAN

ISBN 978-973-23-3191-0

Preț cu TVA: 35 LEI